

2020. Különszám

Pécsi Munkajogi Közlemények

Pécsi Munkajogi Közlemények

XIII. évfolyam • Különszám • 2020.



Pécsi Munkajogi Közlemények

(borító)

XIII. évfolyam • különszám • 2020.

Pécsi Munkajogi Közlemények

*A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Összehasonlító és Európai Munkajogi Kutatóintézetének folyóirata*

A Munkajogi Folyóiratok Nemzetközi Szövetségének Tagja
Member, International Association of Labour Law Journals

A Szerkesztő Bizottság elnöke: Kiss György
A Szerkesztő Bizottság tagjai:
Hajdú József, Héthy Lajos, Őry Csaba, Pál Lajos

Főszerkesztő: Berke Gyula
Szerkesztő: Bankó Zoltán

A szerkesztőség címe:

Levélcím: 7622 Pécs 48-as tér 1. • Telefonszám: 72/501-500/23222

Kiadja:

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Felelős kiadó:
Fábián Adrián dékán

Tervező szerkesztő:
Molnár László

A folyóiratban közölt művek szerzői jogilag védettek. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A művek a kiadó írásbeli engedélye nélkül részeiben sem reprodukálhatók, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozhatók fel, nem tárolhatók, nem sokszorosíthatók és nem terjeszthetők.

Nyomdai munkálatok:
Kódex Nyomda, Pécs

A folyóirat e száma az MTA-PTE Összehasonlító és Európai Foglalkoztatáspolitikai és Munkajogi Kutatócsoportja (MTA-PTE Research Group of Comparative and European Employment Policy and Labour Law) támogatásával készült.
A kutatócsoport vezetője: Kiss György egyetemi tanár, intézetigazgató.

HU ISSN 1789-7637

E számunk szerzői:

Dajnoki Krisztina

Gombás József

Héder-Rima Mária

Kiss Ambrus

Kovács Előd

Kőmíves Péter Miklós

László Gyula

Lelkes Gábor

Sipos Norbert

Slavić Agneš

**A személyek határokon átnyúló mozgásának
munkaerő-piaci, foglalkoztatáspolitikai és munkajogi
kihívásai**

**A határokon átnyúló mobilitás megvalósulási formái,
jellemzői**

**Munkavállalási/munkavégzési/vállalkozási mobilitás
határokon át –
mobilitás a határmenti régiókban**

ORSZÁG/RÉGIÓ-TANULMÁNYOK

Szerkesztette:

László Gyula – Sipos Norbert

Pécs, 2020. május

Tartalomjegyzék

<u>1. Előzmények és bevezető az esettanulmányokhoz</u>	11
<u>2. Kovács Előd – Sipos Norbert: Mobilitás a határmenti régiókban – Ausztria</u>	14
<u>2.1. Bevezető</u>	14
<u>2.2. Az osztrák gazdaság erős vonzása</u>	14
<u>2.3. Magyarok ingázása Ausztriába</u>	18
<u>2.3.1. Az osztrák-magyar határ menti munkavállalás története</u>	18
<u>2.3.2. Az osztrák munkaerőpiac megnyitása után</u>	21
<u>2.4. Felmérés az Ausztriába ingázó magyar munkavállalókról</u>	23
<u>2.4.1. A kérdőíves felmérés eredményei</u>	24
<u>2.4.2. Felmérésem eredményeinek hasonlósága és különbözősége más kutatások tükrében</u>	26
<u>2.5. Összefoglalás</u>	27
<u>2.6. Irodalomjegyzék</u>	29
<u>3. Lelkes Gábor – Sipos Norbert: Mobilitás a határmenti régiókban – Csehország</u>	32
<u>3.1. Általános munkaerő-piaci helyzet</u>	32
<u>3.2. Magyar állampolgárok Csehországban</u>	39
<u>3.3. Cseh állampolgárok Magyarországon</u>	48
<u>3.4. Irodalomjegyzék</u>	52
<u>4. Lelkes Gábor – Sipos Norbert: Mobilitás a határmenti régiókban – Szlovákia</u>	54
<u>4.1. Általános keretek</u>	54
<u>4.2. Magyar állampolgárok Szlovákiában</u>	62
<u>4.3. Szlovák állampolgárok Magyarországon</u>	71
<u>4.4. Irodalomjegyzék</u>	76
<u>5. Dajnoki Krisztina – Sipos Norbert – Kőmíves Péter Miklós – Héder-Rima Mária: Mobilitás a határmenti régiókban – Ukrajna</u>	77
<u>5.1. Bevezetés, a tanulmány célja</u>	77
<u>5.2. Ukrajna földrajzi elhelyezkedése és főbb demográfiai jellemzői</u>	77
<u>5.3. Ukrajnában élő nemzetek – kiemelt fókuszban Kárpátalja</u>	81
<u>5.4. Az ukrán munkavállalók migrációs jellemzői</u>	83
<u>5.5. Ukrán munkavállalók foglalkoztatásának módjai Magyarországon</u>	88

5.6. <u>Az ukrán munkavállalók foglalkoztatását támogató munkaerőpiaci szolgáltató szervezetek működési kerete</u>	91
5.7. <u>Összefoglalás</u>	94
5.8. <u>Irodalomjegyzék</u>	96
6. <u>Dajnoki Krisztina – Sipos Norbert – Héder-Rima Mária – Kómvés Péter Miklós: Mobilitás a határmenti régiókban – Románia</u>	101
6.1. <u>Bevezetés, a tanulmány célja</u>	101
6.2. <u>Románia földrajzi elhelyezkedése és főbb demográfiai jellemzői</u>	101
6.3. <u>Migrációs trendek és tendenciák, különös tekintettel Kelet-Közép-Európára</u>	105
6.4. <u>Románia munkaerőpiaci sajátosságai</u>	108
6.5. <u>Románia helyzete a munkaerő nemzetközi áramlásában</u>	111
6.6. <u>A munkaerő áramlása Magyarország és Románia között</u>	115
6.7. <u>Összefoglalás</u>	122
6.8. <u>Irodalomjegyzék</u>	124
7. <u>Slavić Agneš – Sipos Norbert: Mobilitás a határmenti régiókban – Szerbia</u>	129
7.1. <u>A Magyarország és Szerbia közötti migráció általános jellemzői</u>	129
7.2. <u>Külföldi munkavállalás</u>	136
7.2.1. <u>Külföldi munkavállalás Szerbiából Magyarország irányába</u>	136
7.2.2. <u>Külföldi munkavállalás Magyarországról Szerbia irányába</u>	140
7.3. <u>Kölcsönzés</u>	141
7.4. <u>Ingázás</u>	142
7.5. <u>Változó telephely, kiküldetés, kirendelés</u>	145
7.6. <u>Idénymunka</u>	146
7.7. <u>Vállalkozás</u>	147
7.8. <u>Összegzés</u>	148
7.9. <u>Irodalomjegyzék</u>	149
8. <u>Gombás József – Kiss Ambrus – Sipos Norbert: Mobilitás a határmenti régiókban – Horvátország</u>	153
8.1. <u>Földrajzi jellemzők</u>	153
8.2. <u>Főbb gazdasági jellemzők</u>	154
8.3. <u>A munkaerőpiacok</u>	157
8.3.1. <u>A foglalkoztatás főbb jellemzői</u>	157
8.3.2. <u>A népességmozgás</u>	160

<u>8.4. A határmenti gazdasági kapcsolatok</u>	163
<u>8.4.1. A külkereskedelem nemzetgazdasági szinten</u>	163
<u>8.4.2. A határmenti gazdasági kapcsolatok</u>	163
<u>8.5. A határmenti ingázás</u>	165
<u>8.5.1. Az ingázás Magyarországon</u>	165
<u>8.5.2. Az ingázás a horvát határmenti körzetekben</u>	166
<u>8.6. Az állami (nemzeti) foglalkoztatás szolgálat szerepe a határmenti munkaerő-piacon</u>	169
<u>8.7. Irodalomjegyzék</u>	170
<u>9. Gombás József – Kiss Ambrus – Sipos Norbert: Mobilitás a határmenti régiókban – Szlovénia</u>	172
<u>9.1. Földrajzi jellemzők</u>	172
<u>9.2. Főbb gazdasági jellemzők</u>	173
<u>9.3. A munkaerőpiacok</u>	176
<u>9.3.1. A foglalkoztatás főbb jellemzői</u>	176
<u>9.3.2. A népességmozgás</u>	179
<u>9.4. A határmenti gazdasági kapcsolatok</u>	181
<u>9.4.1. A külkereskedelem nemzetgazdasági szinten</u>	181
<u>9.4.2. A határmenti gazdasági kapcsolatok</u>	182
<u>9.5. A határmenti ingázás</u>	183
<u>9.5.1. Az ingázás Magyarországon</u>	183
<u>9.5.2. Az ingázás a szlovén határmenti körzetekben</u>	185
<u>9.6. Az állami (nemzeti) foglalkoztatás szolgálat szerepe a határmenti munkaerő-piacon</u>	187
<u>9.7. Irodalomjegyzék</u>	188

1. ELŐZMÉNYEK ÉS BEVEZETŐ AZ ESETTANULMÁNYOKHOZ

„A személyek határokon átnyúló mozgásának munkaerő-piaci, foglalkoztatáspolitikai és munkajogi kihívásai” címen kutatási pályázati úton kutatási lehetőséget nyertünk. Ennek megvalósítására a Pécsi Tudományegyetem keretei között önálló kutatócsoport alakult, amely

- **Kiss György** kutatásvezető irányítása alapján,
- egyik oldalról **Berke Gyula** és **Bankó Zoltán** vezetésével a témakör alapvető európai és hazai munka- és társadalombiztosítási jogi aspektusait,
- másik oldalról **László Gyula** és **Sipos Norbert** vezetésével a témakör alapvető európai és hazai munkaerő-piaci aspektusait vizsgálja.

A kutatás alapvető, átfogó célja a *migráció munkaerő-piaci* jellemzőinek és hatásainak vizsgálata két meghatározó, *munkajogi és foglalkoztatáspolitikai* szempontból, illetve ezek együttesében.

Munkaerő-piaci oldalról a kutatás első, megalapozó fázisában a migráció, a munkaerő-piaci folyamatok tágabb fókuszú, az egységes fogalmi kereteket lefedtető vizsgálatát tűztük ki célul, majd ezt fokozatosan szűkítettük a **kutatás alapvető célcsoportjaira**, a határmenti ingázókra és a munkavállaló migránsokra, a határokon átnyúló mobilitás kereteinek, típusainak, jellemzőinek vizsgálatára.

A kutatás egy első, feldolgozási fázisában először is tisztáztuk az alapokat: az alapvető fogalmakat, a migráció legfontosabb dimenzióit, általánosítható külső és belső befolyásoló tényezőit és társadalmi/gazdasági hatásait. A sokirányú szakirodalmi munkát azért kellett részletesen áttekinteni, hogy a magunk (a kutatás) számára is teremtsünk egy többé-kevésbé egyértelmű kutatási alapot, fogalom-használatot, és összegezzük a szakirodalomban megjelent különböző megállapításokat a migráció módjairól és hatásairól.

Az első (2017. júliustól 2018. júniusig tartó) kutatási fázisban – többek között, munkaerő-piaci oldalról – három résztanulmány készült:

1. A KUTATÁS KERETEI ÉS SZAKIRODALMI BÁZISA
2. A MOBILITÁS, MIGRÁCIÓ FOGALMI KERETEI
3. A MOBILITÁS BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐI, MOZGATÓERŐI ÉS KORLÁTAI

Ennek az első fázisnak az eredményeit 2019-ben kiegészítettük az elérhető (és napjainkra vonatkozóan is relevánsnak tekinthető) nemzetközi és hazai **statisztikai források és adatok** összegyűjtésével és elemzésével, amelyhez szükségesnek tartottuk a módszertani, mérési, számbavételi lehetőségek, források és ezekkel összefüggő problémák feltárását, bemutatását.

A kutatást a jelenlegi, második fázisban a **határokon átívelő és határmenti munkaerő-piaci mozgások formáival**, azok jellemzőinek feltárásával folytattuk. Ennek a kutatási fázisnak fontos szegmense lett a nemzetközi munkaerő-piaci mobilitás alapvető mozgásformáinak, azok jellemzőinek, szabályozási környezetének feltárása. Megkülönböztető jellemzőként azt emeltük ki magunknak – azon túl, hogy a kutatás kifejezetten a nemzetközi mozgásra fókuszál, az országon belüli mobilitást figyelmen kívül hagyva –, hogy érdemes lenne kiemelni a magyar, valamint az ország határainak másik oldalán elterülő, „**határmenti**” munkaerőpiacok mobilitási kapcsolatait mélyebben megismerni, vizsgálni.

László Gyula – Sipos Norbert: **Munkavállalási, munkavégzési, vállalkozási mobilitás határokon át – a határmenti régiókban.** In: Kiss György – Berke Gyula – Bankó Zoltán (szerk.): A személyek határokon átnyúló munkavégzésének munkaerőpiaci, foglalkoztatáspolitikai és munkajogi kihívásai II. pp. 7-209. tanulmányban a kutatás első lépéseként **logikai modell-szinten** kíséreltük meg lehatárolni az alapvető, vizsgálandó típusokat (*ld. 2. fejezet*). Ezzel egyrészt tisztázni tudtuk a lehetséges kereteket, ide értve azt is, melyek azok a dimenziók, amelyeket ebben a fázisban kell és lehet vizsgálni, és melyek azok, amelyeket – praktikus okokból – egy későbbi fázisra szükséges áttolni. Ezt követően – még mindig az elméleti megalapozás érdekében – készítettünk egy fogalmi lehatárolást a határmenti és határokon átívelő mobilitásról, áttekintettük a határokból, a közvetlen térbeli kapcsolatokból következő sajátosságokat (*3. fejezet*). A 2. fejezetben kiemelt mozgásformák jellegzetességeit egyik oldalról **szekunder kutatással** igyekeztünk feltárni, amelynek során áttekintettük a határmenti mobilitás legfontosabb módjainak alapvető, általános sajátosságait, és igyekeztünk azok megítélését, előnyeit és kockázatait több oldalról (az érintettek nézőpontjából) is felvetni (*5. fejezet*).

Ennek validálására, aktualizálására és kiegészítésére a szakirodalmi vizsgálathoz – elsősorban a magyar határokon átnyúló, **Magyarország és a határa mentén** elhelyezkedő szomszédos országok közötti munkaerő-piaci mozgást bemutató – **empirikus** elemzéseket is készítettünk. Ehhez külön szakértőket (szakértői csoportokat) kértünk fel az egyes környező, határmenti országok munkaerő-piaci sajátosságainak bemutatására, valamint a határmenti munkaerő-piaci kapcsolatok, mozgások ország-specifikus jellemzőinek feltárására. Ezen szakértői csoportok tagjai az egyes szomszédos országok relációjában:

- Ausztria: *Kovács Előd*
- Csehország: *Lelkes Gábor*
- Szlovákia: *Lelkes Gábor*
- Ukrajna: *Dajnoki Krisztina, Kőmíves Péter Miklós, Héder-Rima Mária*
- Románia: *Dajnoki Krisztina, Héder-Rima Mária, Kőmíves Péter Miklós*
- Szerbia: *Agneš Slavić, Kovács Szilárd*
- Horvátország: *Gombás József, Kiss Ambrus*
- Szlovénia: *Gombás József, Kiss Ambrus*

A szakértőkkel egész napos workshop keretében vitattuk meg a tapasztalatokat, majd a workshop eredményeit is felhasználva a szakértők – kisebb részben 2019 nyarán, többségében 2019. október-november során – önálló tanulmányokban fogalmazták meg vizsgálati eredményeiket, amelyeket ebben az esettanulmánykötetben ismertetünk.

2. KOVÁCS ELŐD – SIPOS NORBERT: MOBILITÁS A HATÁRMENTI RÉGIÓKBAN – AUSZTRIA

2.1. Bevezető

2005-ben jelent meg Hardi Tamás tanulmánya az osztrák határt átlépő magyar munkavállalásról, az 1990-es évek végén 10-15 ezer főre becsülték az illegális munkavállalók számát. Akkor, amikor Magyarország még nem volt az Európai Unió tagja, és a két ország hivatalos megállapodása alapján csak 1 700 fő kapott engedélyt a munkavállalásra Ausztriában. Egy 2004. évi felmérés azt mutatta ki, hogy a nyugati határ menti három megyéből 60-70 ezer fő járt át idényjellegűen dolgozni Ausztriába, 7-8 ezer fő nem idényjelleggel. Pedig ekkor még érvényben volt a 7 évre szóló korlátozott munkavállalás lehetősége az osztrák munkaerőpiacon. A 2011. évi KSH jelentés (KSH, 2015a) 22 ezer ingázóról tesz említést. Ezekből az adatokból az derül ki, hogy egyrészt az osztrákok és a magyarok együttes igénye a foglalkoztatásra és a magyarok törekvése a jobb munkajövedelem elérésére hihetetlen nyomást gyakorolt a határ mentén már a rendszerváltás utáni első időszakban is, másrészt, hogy a hivatalos és a becsült adatok között igen nagy az eltérés. Ez utóbbinak egyik magyarázata a lassúság (teljes körű felmérés csak a 10 évenkénti népszámlálásban van), pedig *rendkívül dinamikus bővülő folyamatról* van szó. A másik ok a csökkenő arányú, de megmaradó illegalitás, illetve alkalmi jelleg. Lehet említeni egy harmadik okot is, az ingázó statisztikai meghatározása és még inkább az ingázás tevékenysége körüli lezáratlan szakmai vitákat. *A reprezentatív és nem reprezentatív felmérések tehát igen fontosak, mivel a gyorsan változó folyamatba adnak betekintést.*

E tanulmány három részből áll. Az első részben az osztrák gazdaság munkaerő-felvevő képességéről, a folyamatosan és dinamikus bővülő osztrák munkaerőpiacról értekezem röviden, érintve az Ausztria határtérségében zajló ingázást más szomszédjaival is. A második rész az osztrák-magyar határvidéken zajló ingázási folyamatról szól, ennek történetéről, bővüléséről, jelenlegi helyzetéről. A harmadik rész a magyar ingázókról készült felmérés eredményeit mutatja be, azokról, akik Ausztriában vállalnak munkát. Ezt a felmérést a tanulmány szerzője végezte. Az összefoglalásban néhány – a felmérésből is következő – további fontos kutatási kérdéssel foglalkozom.

2.2 Az osztrák gazdaság erős vonzása

Ausztria társadalmi-gazdasági helyzetének alakulását és Európa-politikáját az elmúlt mintegy három évtizedben négy meghatározó történelmi esemény és azok következményei befolyásolták: az 1989-1990. évi közép- és kelet-európai rendszerváltás, az 1995. évi EU-csatlakozás, a Gazdasági és Monetáris Unió létrehozása és az euró bevezetése, valamint az EU keleti irányú kibővítései. Ausztria a közép-európai rendszerváltással és a vasfüggöny lebontásával a Nyugat peremállamából a közép-európai térség centrumába került (Kőrösi, 2013).

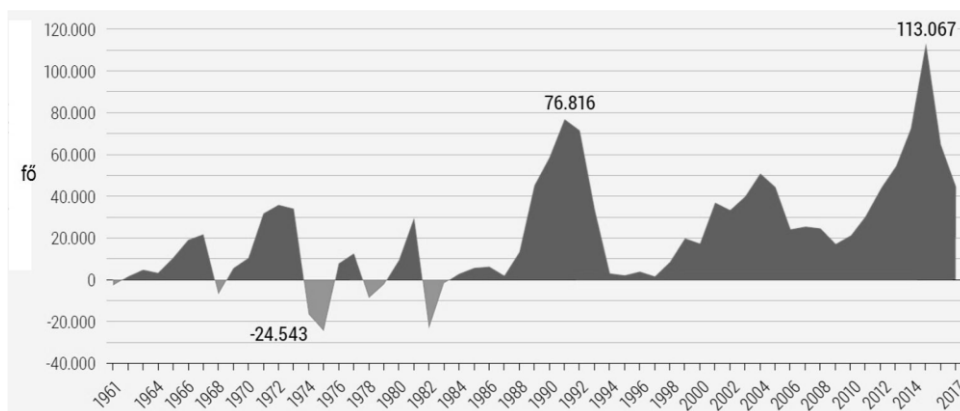
Ausztriában az ott élő népesség statisztikai besorolása több szempont szerint történik.

Azokat az embereket, akik nem rendelkeznek osztrák állampolgársággal, külföldi állampolgárként tartják számon. Számuk az ÖIF (2018) adatai alapján 2018. január elsején 1 395 880 fő volt, a teljes lakosság 15,8%-a. Az összes Ausztriában élő külföldi állampolgár 39%-a már több, mint 10 éve élt Ausztriában, további 18%-a legalább 5 éve. Az ÖIF (2018) adatai alapján 2018. január elsején 1 697 123 főt élt Ausztriában, akik nem Ausztriában születtek, arányuk a teljes lakosság 19%-át tesz ki. 30%-uk már osztrák állampolgár volt.

Migrációs háttérrel rendelkező személyek azok, akiknek mindkét szülője külföldön született, állampolgárságtól függetlenül. 1961-ben alig több mint 100 ezer ember rendelkezett migrációs háttérrel Ausztriában, a teljes lakosság 1,4%-a. Számuk az 1960-as évek végére, 1970-es évek elejére — célzott munkaerő-elszívási aktivitásuk hatására — az egykori Jugoszlávia és Törökország területéről érkező vendégmunkásoknak tulajdoníthatóan 312 ezer főre ugrott, a teljes lakosság 4%-át érve el 1974-re. Az ezt követő 15 évben a migrációs háttérrel rendelkezők száma és aránya csak minimálisan változott. Az 1990-es években ment végbe ismét jelentős beáramlás, amikor arányuk elérte a 8%-ot, amit az osztrák kormány szigorú intézkedésekkel próbált szabályozni (ÖIF, 2018). 1997-re 10 év alatt több mint 100%-kal nőtt a vendégmunkások száma, az 1987. évi 158 ezer főről 326 ezer főre, miközben a migráns munkavállalók aránya az osztrák munkaerő-állomány 5,4%-áról 9,9%-ra nőtt (OECD, 1999). 2010 óta tapasztalható ismét jelentős és tendenciózus emelkedés. 2017. évi átlagban a migrációs háttérrel rendelkezők száma 1970 ezer fő volt, ami a teljes osztrák lakosság 22,8 százalékát tette ki (ÖIF, 2018). Érdekességképpen: 2012. éves átlagban ugyanez a szám 1 518 ezer fő volt, ami akkor a teljes osztrák lakosság 18 százalékát tette ki (ÖIF, 2014), vagyis 5 év alatt a migrációs háttérrel rendelkezők aránya a teljes lakosságon belül csaknem 5%-kal emelkedett. A migrációs háttérrel rendelkezők 63%-a külföldi állampolgár, 37%-a pedig már osztrák állampolgársággal rendelkezik.

Ausztria tehát több évtized óta migrációs célország Európában (ÖIF, 2014). Az előrejelzések szerint a nettó beáramlásnak (évi 32 000 fő beáramlással számolnak), és a KSH által is előrevetített növekvő élettartam-elvárásoknak köszönhetően a jelenlegi osztrák lélekszám 8,5 millió főről 2050-re 9,4 millió főre nőhet (Bad Ischler Dialog, 2011). Az ÖIF (2018) statisztikái alapján 2017-ben 45 ezer fő volt a nettó beáramlás, ami 13 ezer fővel több, mint a 2014-ben becsült évenkénti növekmény adat, miközben 2016-ban 64 ezer fő (ÖIF 2017), vagyis duplája a várt növekménynek. Ausztria migrációs szaldója 1961 és 2017 között 1 264 ezer fő, a külföldről érkező mintegy 1 602 ezer emberrel szemben mindössze 338, 5 ezer fő hagyta el az országot. (1. ábra)

1. ábra: Ausztria migrációs szaldója 1961 és 2017 között

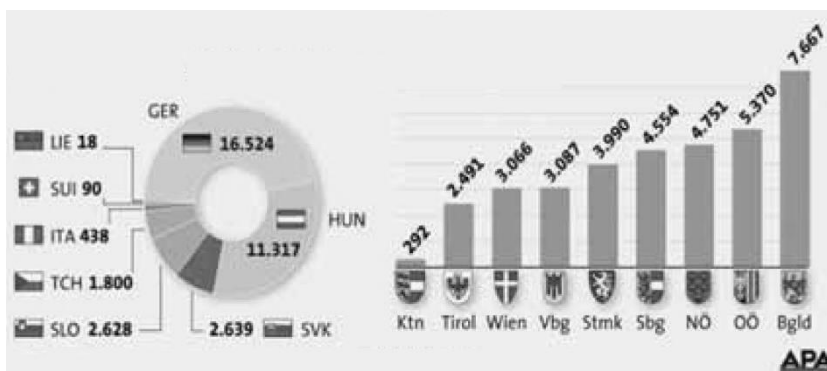


Forrás: ÖIF (2018)

Ausztria migrációs vonzereje vitathatatlan, az Európai Unió egyik meghatározó munkaerő-migrációs célországa. Az osztrák 'modell' vonzereje a dinamikusan fejlődő és stabil gazdasága mellett a szociális- és ellátó rendszerének biztonságán is alapul. Ausztria vonzó a nyugat-európai, főleg a német, de különösen a kelet-európai munkavállalók számára. Az osztrák átlagbérek ma is messze meghaladják a kelet-európai béreket, a rendszerváltás óta eltelt évtizedekben alig csökkent ez a különbség (ami adott esetben évi 14 alkalommal történő bérfizetést is magában foglal). A célországba ténylegesen odaköltözötteken túlmenően naponta több mint százezer fő ingázik Ausztriába a szomszédos országokból, megélhetést keresve és biztosítva családjaiknak.

Egy 2010-ről készült helyzetkép – tehát még az osztrák munkaerőpiac teljes megnyitása előtt – mutatta, hogy a magyar és a német ingázók tették ki az országba ingázók 80%-át (2. ábra). Fel kell figyelni tehát arra, hogy az osztrák gazdaság, következképpen a munkaerőpiaca széles spektrumú, nagyszámban képes felszívni a képzett, a német nyelvet anyanyelvként beszélő külföldi munkavállalókat (nekik is jobb körülményeket, főleg magasabb béreket kínálnak, mint amit saját országukban el tudnának érni). Ugyanakkor igényük van a kelet-európai országokból (is) érkező munkavállalókra, akik – mint tudjuk, és a felmérésünk is igazolja – kevésbé képzettek, nyelvtudásuk is gyengébb, és így a munkaerőpiac bizonyos ágazataiban a gyengébb presztizsű munkákat tudják csak megcélózni.

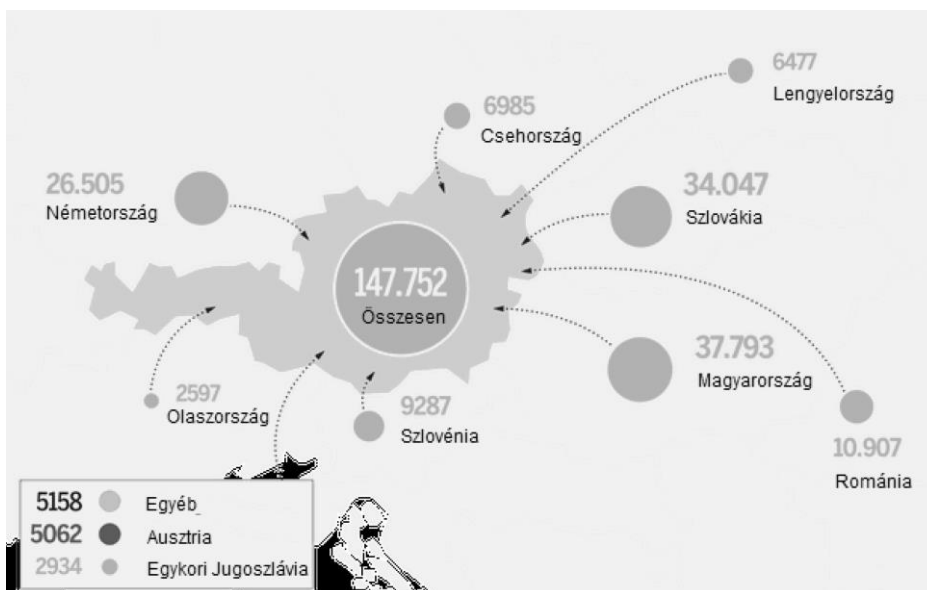
2. ábra: Külföldről ingázók száma Ausztriában 2010-ben



Forrás: Lexpress (2011)

A következő helyzetkép (3. ábra) 2013-ról szól, az osztrák munkaerőpiac teljes nyitása után. Egyrészt látható, hogy az ingázók száma többszöröződött 3-4 év alatt, az ingázók kb. 10%-át teszik ki az összes ausztriai vendégmunkásnak. Az Ausztriába ingázók országonkénti megoszlása is megváltozott: a magyarokkal közel azonos számú ingázó jött Szlovákiából, együttesen az összes külföldről Ausztriába ingázók közel a felét téve ki. Megemelkedett a német ingázók száma is, de nem olyan mértékben, mint a kelet-európaiaké, a három ország – német, magyar és szlovák – ingázói adták 2013-ban az összes ingázó kétharmadát. Érdekes arra is felfigyelni, hogy még a román és lengyel ingázók száma is emelkedett, annak ellenére, hogy sem Lengyelország, sem Románia nem határos Ausztriával. Valamint, hogy a cseh ingázók száma viszonylag szerény maradt, ami nyilvánvalóan fejlettebb gazdaságuknak tudható be. Nem kérdéses, hogy Magyarországnak, a magyar munkavállalóknak egyre inkább *létkérdés* az osztrák gazdaság fogadóképessége.

3. ábra: Külföldről Ausztriába ingázók állampolgárságuk szerint 2013-ban



Forrás: Statistik Austria adatai alapján a Die Presse (2015)

2.3 Magyarok ingázása Ausztriába

2.3.1 Az osztrák-magyar határ menti munkavállalás története

Az első világháborút lezáró békeszerződés alapján 1921-ben a Velencei Egyezményben került sor az osztrák-magyar határ véglegesítésre, és bár a határok átjárhatóak maradtak, de az évszázadok során kialakult gazdasági-infrastrukturális és közlekedési kapcsolatok további elmélyülésének komoly gátját képezte az új helyzet. Az új határok elvágták a városokat az addig kialakult vonzáskörzetüktől (KSH, 2012). Ennek következtében a térszerkezet jelentősen átrendeződött, megváltoztak a településhálózatok (Bagaméri, 2010). A két világháború közötti időszakban a magyar ingázók elsősorban a határ menti térség mezőgazdaságában dolgoztak (Bagaméri, 2010). Az 1930-as években mintegy 2 500-an vállaltak engedéllyel munkát Sopron megyéből Ausztriában, és tömegesen jártak át a határ menti községekből mezőgazdasági szezonális munkákra (Rechnitzer, 2005).

A határ igazi elválasztó szerepe az 1940-es évek végétől, az 1950-es évek elejétől alakult ki (Hardi, Nárai 2001), a 365 km hosszú közös határ „a két világrendszer műszaki akadályokkal szigorúan őrzött elválasztó akadályává vált” (KSH, 2012), melynek okán az egykor élénk nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező térség periférikus helyzetbe került. A térség határon átnyúló intézményesített kapcsolatainak újrateremtése az 1970-es évektől indulhatott. 1985-ben megalakult a Magyar-Osztrák Területrendezési és Tervezési Bizottság, kiemelt feladata volt a potenciális kapcsolódási pontok

feltérképezése (KSH, 2012).

Az 1980-as évek végére a külföldiek munkavállalásának lehetősége a keleti és nyugati régiót elválasztó zárt határ lebontásával, a határok átjárhatóságával gyökeresen megváltozott Európában (Hárs, 2009). Noha az osztrák-magyar határtérség már a rendszerváltást megelőzően is a sikeres területi együttműködés mintapéldája volt, ahol gyorsabban ment végbe a modernizáció, és ahol a gazdaság és a társadalom nyitottabb volt az újdonságok befogadására, robbanásszerű változások csak 1989 után következtek be az osztrák-magyar határ menti együttműködésben (Rechnitzer, 2005). Komoly előrelépések történtek az osztrák szervezetekkel való közös tevékenységek beindításában, megalakult a Határ menti Regionális Tanács mint keretintézmény, és az INTERREG II - PHARE CBC együttműködés jelentős hatást gyakorolt a térség fejlesztésére (Csapó, 2008).

A létrejött kétoldalú megállapodás alapján a külföldi munkavállalók létszámát meghatározó keretből 1998-ig évente mintegy 9 500 magyar munkavállaló kaphatott állást legfeljebb egy éves időtartamra, elsősorban az osztrák gazdaság hiányszakmaiban (KSH, 2015c). A magyar munkavállalók számára természetesen meghatározó jelentőségű volt a hazainál jóval magasabb osztrák bérszínvonal, de az osztrák munkavállalásnak komoly hozadéka volt az új technikai eszközök, eljárások megismerése, összességében az új ismeretek megszerzése is (Laky et al., 2001). A legális munkavégzés mellett, nyilvánvalóan a kezdetektől, jelentős mértékben *vállaltak feketén is munkát magyarok Ausztriában*, a kilencvenes évek végén számukat 10-15 ezer közé becsülték (Hardi – Nárai, 2001; Hardi, 2017; Rechnitzer, 2005).

A hivatalosan elfogadott osztrák-magyar egyezmények, és a létrehozott intézmények fő célja elsősorban a határ menti ingázás megkönnyítése volt, mivel az Ausztriában munkát vállalók kezdetben jelentősebb része ingázó volt.

- 1998-tól új időszak kezdődött a magyar-osztrák munkaerőpiaci együttműködésben, amikor is két államközi egyezmény aláírásával intézményesítették az addig spontán kialakult kapcsolatokat: A *Határ menti ingázó egyezmény* 1998. március 1-jén lépett életbe, Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye, illetve Burgenland területére vonatkozóan. Elsődleges célja az osztrák-magyar határ menti együttműködés keretében az ingázás legális megkönnyítése volt (Csapó, 2008). Az egyezmény maximum 6 hónapban korlátozta a külföldi munkavállalás időtartamát (mely meghosszabbítható volt), valamint a kölcsönös kontingenseket. Végrehajtására osztrák-magyar vegyes bizottság alakult 5-5 fővel. Az egyezmény elindulásának évében 1 365 pályázatot nyújtottak be a magyarok, 44%-uk volt eredményes. (1. táblázat)

1. táblázat: Munkavállalás célú pályázatok száma az osztrák-magyar határ menti egyezmény keretében

Megnevezés	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kontingens	550	650	900	1 200	1 400	1 700	1 900	2 050	2 200	2 350
Kérelem	1 365	673	1 126	1 163	825	933	852	431	427	349
Első engedély	585	300	404	409	272	414	360	160	150	174
Meghosszabbítás	197	884	1 349	1 954	2 329	2 877	1 057	68	123	148
Engedély-mentességi igazolás	-	-	-	-	-	-	1 401	1 687	1 842	1 976

Forrás: Nyugat-dunántúli Regionális Munkaügyi Központ adatai alapján: Csapó (2008)

A kontingens folyamatos növekedése mellett az egyezmény területi hatálya is kibővült 2003-ban (Csapó 2008). A burgenlandi a magyar rendszerváltás és a magyar EU-csatlakozás közötti időszakban a legdinamikusabban bővülő osztrák tartományi munkaerőpiac volt (Proactive 2018), melyhez nyilván a magyar ingázó munkavállalók is jelentős mértékben hozzájárultak. Hazánk uniós csatlakozását követően 2004-től az Ausztriában hivatalosan munkát vállalók kontingense évi 150 fővel emelkedett. Az a munkavállaló, aki közel 12 hónapja már Ausztriában dolgozott, engedély-mentességi igazolásért folyamodhatott az egy év letelte előtt, és kérhette munkaviszonya folytatását, ha rendelkezett munkáltatói igazolással. Szatmári (2007) szerint a kontingens több mint 91%-a Burgenland tartományra vonatkozott. A mezőgazdaság és a vendéglátás magyar munkaerő befogadó kerete mintegy 45%-ot tett ki. Az ingázói engedélyt kérők 28%-a volt csak nő, a kérelmezők fele 30 év alatti, harmada 31 és 40 év közötti. A kiadott ingázói kérelmek szerint a legtöbb magyar Győr-Moson-Sopron megyéből ingázott (68%), Vas megyéből 29%, míg Zala megyéből csupán 3%.

- *A Magyar-osztrák gyakornoki egyezmény* az Ingázói egyezménnyel együtt került aláírásra, célja a fiatal munkavállalók (gyakornokok) szakmai tudásának és nyelvismeretének bővítése, de ez az egyezmény a két ország egész területére vonatkozott. Az első évben engedélyezhető gyakornokok számát 300 főben maximalizálták, a keretszám fokozatosan emelkedett, és magyar részről hazánk uniós csatlakozásáig kitöltötték az engedélyezett létszámot, majd számuk jelentősen csökkent. Az uniós csatlakozás előtt az egyezmény értelmében a gyakornokaink maximum 12+6 hónapot tölthettek Ausztriában, majd 2004 után maximum 50 hetet hosszabbítási lehetőség nélkül (Csapó, 2008).

Az új tagországok 2004-es csatlakozáskor Ausztria is kérte a szabad munkavállalás 7 évre történő felfüggesztését munkaerőpiacának védelme érdekében, azonban 2007 májusától néhány hiányszakmában (hegesztő, esztergályos, marós) könnyített eljárásban biztosított munkavállalási engedélyt az új tagországok állampolgárai részére. 2008-tól az úgynevezett *szakmunkás-engedély* lépett a rendelet helyébe, amely 50 hiányszakmában kvóta nélkül engedélyezte a munkavállalást. A szakmák körét később a munkaerőpiaci

igényeknek megfelelően folyamatosan bővítették: építőipari, vendéglátással kapcsolatos és mérnöki munkakörök betöltésére (KSH, 2015c).

Annak ellenére, hogy az Európai Unió 2004-es kibővítését követően jelentős mértékben megnőtt az újonnan csatlakozott országokból a régi tagállamokba történő kivándorlás, Magyarországról 2008-ig nem emelkedett drasztikusan a munkaerő migránsok száma (Bodnár – Szabó, 2014): 2006-ban kevesebb, mint 30 000 főt regisztráltak az Európai Gazdasági Térség országaiban (Pogátsa, 2014). 2008 után a külföldön munkát vállaló magyarok száma és munkavállalási hajlandósága is gyors növekedésnek indult, 2011-re számuk elérte a 60 000 főt. A relatíve lassú hazai felfutásnak egyik oka, hogy uniós csatlakozásunkkal egyidőben a régi tagállamok közül csupán Írország, Nagy-Britannia és Svédország nyitotta meg az új tagállamok állampolgárai előtt teljesen a munkaerőpiacát, míg a szomszédos Ausztria például a 2011-es teljes nyitásig csak részlegesen (Hárs, 2008).

2.3.2 Az osztrák munkaerőpiac megnyitása után

Meghatározó jelentőségű volt a 2008-ban kirobbant gazdasági világválság globális hatása hazánkban, ami megváltoztatta a külföldi munkavállalás relatív előnyeit az itthoni munkavállaláshoz képest (Bodnár – Szabó, 2014). A válság nem fogta vissza a kiáramlást, hanem éppen ellenkezőleg: következményei növelték a migrációt (Lakatos 2015). A kiáramlás felgyorsulása Ausztria és Németország irányába történt (Pogátsa, 2014). A két utolsó népszámlálás időpontja között a külföldre ingázó magyarok száma 5,2-szeresére emelkedett. Ehhez járult hozzá Ausztria részleges, majd teljes munkaerőpiaci nyitása 2011-ben, amely a magyar munkavállalókat mobilizálta a legjobban. Az első évben mintegy 16 ezres új munkavállalói csoportjukkal messze a legnagyobb növekedést mutatták Ausztria külföldi munkavállalói között (Proactive, 2018). A 2012. évi osztrák migrációs tendenciákat vizsgálva kiderül, hogy abban az évben már a magyarok kerültek az élre az Ausztriába bevándoroltak között (ÖIF, 2014). A magyarok részvétele az osztrák munkaerőpiacon dinamikusan bővült mind a mai napig. 2011 óta, tehát az elmúlt 8 évben 3,4-szeresére emelkedett az Ausztriában munkát vállaló magyarok száma, 2011-ben még 28 ezer főt említ a népszámlálási statisztika (csak legális munkavállalókról van szó), 2018 nyarán már 95 ezer fő fölé emelkedett a számon tartott magyar munkavállalók köre. A magyarok számára az angol és a német munkaerőpiac mögött Ausztria jelenti a harmadik legfontosabb célpontot.

Nyilvánvaló, hogy az ingázás méretei is kiterjedtebbek lettek, de közel sem olyan mértékben, mint a tartósabb letelepedéssel is járó munkavállalás. A napi ingázás behatárolja az ingázók lakhelyének térségét. Az osztrák-magyar határ mentén 20 km-es sávban található a jellemzően ingázó települések (ez szerepel a KSH 2015. évi felmérésében), más kutatások 30 km-nél húzták meg az ingázás zónahatárát (Hardi, 2015; Csizmadia, 2005). Természetesen az ingázási cél kiválasztását nem csak a lakóhelytől mért távolság, hanem az útviszonyok és a közlekedési helyzet, az út során fellépő gyakori akadályok (például a dugók, az ellenőrzés időigénye), az ingázásra használt jármű, és mindezek idő- és költségigénye befolyásolja. Egy másik tanulmány (Lakatos, 2013) 2x45 percben húzza meg a napi ingázás racionális időigényét. Ez az az

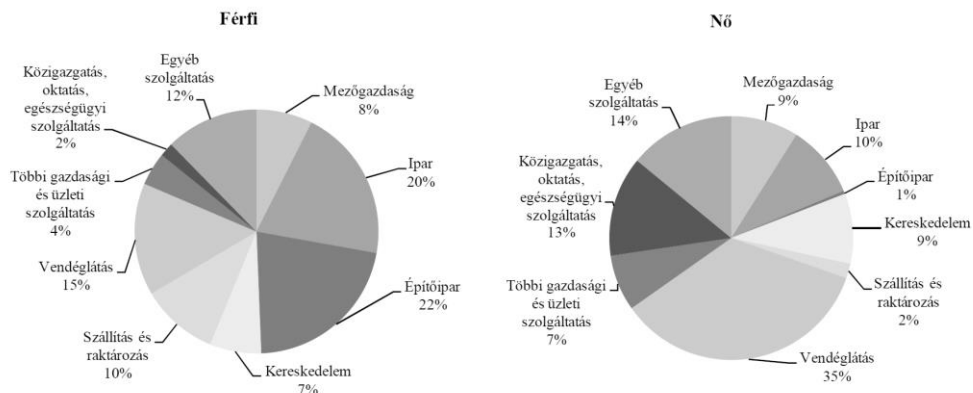
időráfordítás, amely a Magyarországon belüli ingázók nagy többségének utazási ideje a lakóhely és a munkahely között – a KSH szerint. Az osztrák határ menti magyar ingázók általában valamivel több időt fordítanak utazásra: saját autóval nagyjából 2x1 órát utaznak oda-vissza. Ez többnyire behatárolja az osztrák célpontok távolságát is: Burgenland nagy részét, és Bécsset is elérik a napi ingázók (Kiss et al., 2018). A tömegközlekedés – bár fejlődött az elmúlt években – az ingázók többsége számára kizárja a napi ingázás lehetőségét (elsősorban a menetrend miatt).

Alig lehet adatokat találni a napi ingázók számának megbecsülésére. 2011-ben 22 ezer főt mutattak a népszámlálási adatok, 2013-ban az osztrák statisztika 37 ezer magyar ingázót említett, 2016-ban a magyar becslést 38 ezer fő volt. Míg a 2011 előtt kimutatott magyar munkavállalói adat (Hardi 2005) szinte teljes mértékben ingázókból állt, addig 2011-ben már valamivel kevesebb, mint 80%-nyi volt az ingázók részaránya az összes magyar munkavállalóból Ausztriában. És ez az arány 2016-ra 50% körüli értékre csökkent. De gondoljunk bele, közel 40 ezer magyar munkavállaló lépi át naponta kétszer az osztrák-magyar határt!

A határ menti ingázók és e térség sajátos helyzete egyre nagyobb figyelmet kap. Nem kevés emberről van szó, az osztrák határ mentén mintegy 400 ezer fő lakik az ingázó településeken, és a lakosságszámuk folyamatosan növekszik – míg az ország többi településén inkább fogy a lakosság. Az országon belüli népességmegoszlás változásához, sőt, a településhálózat átalakulásához – már nem csak a falvakból városba költözés (vagy esetleg a nagyvárosokból a nagyvárosok környékére), hanem – a kelet-nyugati lejtést erősítő, vagyis az ország keleti részéről az országhatárhoz közel eső nyugati felébe való áttelepülés is hozzájárul. A nyugati határ menti népesség foglalkoztatásában már meghatározó szerepe van az osztrák munkavállalásnak, aktív népességük kb. 20-30%-ának az ingázás jelenti a megélhetést. Nem meglepő, hogy a határ mentén élők életszínvonala is meghaladja az országos átlagot, magasabb a foglalkoztatottak aránya és kisebb a munkanélküliség. A határ menti települések társadalmának egyre gyorsabban változik az összetétele, és bár az elköltözőket bőven pótolja az újonnan beköltözők jelentős száma, e térség társadalmá fellazul, esetleg szétesik (Kiss et al., 2018).

Nem tudunk túl sokat az ingázókról, a 2011-es népszámlálás szerint az ingázók 72%-a férfi volt, az eljárók 40%-a a 30-as, egynegyede a 40-es éveiben járt, minden ötödik pedig fiatalabb volt 30 évesnél, tehát az ingázókat a férfitöbbség és a fiatalok nagy aránya jellemezte (KSH, 2015c). Rendkívül nagy a változás a határnyitás előtti időkhöz képest, a mezőgazdasági munka már nem meghatározó az ingázók számára, a férfiak az iparban és az építőiparban (42%), illetve a vendéglátásban, kereskedelemben és szállításban (összesen 32%) találtak munkát 2011-ben, a nők a vendéglátásban (35%), valamint egészségügyi és egyéb szolgáltatásban (27%) (4. ábra). A különböző felmérések arra hívják fel a figyelmet, hogy az ingázók összetétele jelentősen változott az elmúlt években. Pontos adataink nincsenek, de érzékelhetően megnőtt a vendéglátásban, egészségügyben és a személyi szolgáltatásokban munkát vállaló magyarok száma és aránya, összefüggésben a nők számának és arányának gyorsabb emelkedésével.

4. ábra: Az Ausztriába ingázó foglalkoztatottak számának megoszlása gazdasági ágak és nemek szerint 2011-ben



Forrás: KSH (2015c)

2.4 Felmérés az Ausztriába ingázó magyar munkavállalókról

A felmérés célja. Két ok magyarázza elsősorban, miért szükséges jobban megismernünk az ingázók helyzetét: az eddigi részleges, többnyire nem reprezentatív felmérések is arra utalnak, hogy az Ausztriába ingázók száma drasztikusan megemelkedett az elmúlt időszakban, nem csak közvetlenül a rendszerváltozás után, és nem csak az osztrák munkaerőpiac megnyitásával, hanem az elmúlt 2-3 évben is folytatódik a rapid emelkedés (2016-tól 32%-kal, de még 2018 első félévében is majdnem 5%-kal). A másik ok, hogy a különböző felmérések az ingázók összetételében is jelentős változásokat mutatnak, elsősorban a nők arányának növekedését, valamint a szakképzettség, a jártasság, tájékozottság terén is pozitív elmozdulást. E tulajdonságok, trendek megismerése érdekében végeztem a felmérést, amelynek nem-reprezentatív mivoltából származó bizonytalanságait igyekeztem csökkenteni azáltal, hogy minél nagyobb sokaság vizsgálatára törekedtem; valamint több, korábbi felmérést hasonlítottam össze, ennek segítségével időbeli folyamatokat is jellemezni tudtam.

A felmérés adatgyűjtése. Az empirikus kutatást egy — kizárólag ausztriai munkavállalási profilú magyar, 105 ezer fő követővel rendelkező — facebook csoportban folytattam le. Az online kérdőíveket 2018 januárjában töltötték ki a válaszadók, anonim módon. Több tényezőtől kifolyólag a minta nem reprezentatív, hiszen nem áll rendelkezésre adat az ingázók tényleges teljes számáról, ezért nem ismerjük az alapsokaság jellemzőit. Ezen túlmenően a potenciális válaszadók körét az a tény is szűkíti, hogy nem mindenki használja az internetet, sem a közösségi oldalakat. Fentiek okán a kutatási eredményeimben szereplő állításaim elsődlegesen a válaszadóim csoportjára igazak, azonban a 200 főt majdnem elérő, jelentősnek tekinthető elemszám miatt úgy gondolom, hogy fontos információkkal szolgálhatok az Ausztriába ingázókról, és a lényegi trendeket is ki tudom mutatni.

A felmérés 23 kérdést tartalmazott, amelyek a válaszadók demográfiai, foglalkozási

ismérveire, az ingázást kiváltó motivációs okokra, az ausztriai munkavégzéssel kapcsolatos információkra és az ingázók jövőbeni szándékaira vonatkoztak. A területi lehatárolás kritériuma alapján a Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megyei azon lakosokat kértem meg a kérdőív kitöltésére, akik jelenleg is Ausztriában dolgoznak, és munkahelyükre ingázással jutnak el. A minta Ausztriában tanulókat nem tartalmaz.

2.4.1 A kérdőíves felmérés eredményei

- A kérdőívre kapott válaszok ellenőrzését és az adattisztítást követően a végső mintaelemszám 190 fő lett. A válaszadók ingázási gyakoriságát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy mintegy 77%-uk naponta ingázik, 14%-uk hetente, ennél ritkábban pedig közel 9%-uk. A válaszadók (N=190) közel kétharmada Győr-Moson-Sopron megyében lakik, 23%-a Vas megyében, és csupán 12%-a Zala megyében. *Ez a felmérés is tehát felhívja a figyelmet, hogy az ingázók között jelentős számban vannak, akik nem naponta ingáznak. Nem tudjuk, csak feltételezzük, hogy arányuk növekszik. És bár az EU statisztikai besorolása alapján ők is az ingázók közé tartoznak, a napi és a heti ingázók életmódja alapvetően különbözik. Szükségük van lakásra Ausztriában is, és kapcsolataik a családjukkal bizonyosan lazul.*
- Válaszolóink közül 103 volt a nő. A női dominancia a mintában arra hívja fel a figyelmet elsősorban, hogy napjainkban már nem kizárólag a férfiak privilégiuma, hogy külföldön keresnek munkát, hanem a nők is önálló és meghatározó szereplőként jelennek meg a munkaerőpiacon. A nők aránya nemcsak a külföldi munkavállalók teljes csoportjában növekszik, hanem az ingázók között is. Ez is feltételezi, hogy ha a nők családosak, akkor ez nyilvánvalóan kihat a családi élet szervezésére.
- Az ingázók korát illetően többségük (54%) a 25-39 év közötti korosztály tagja, 30% pedig a 40-49 közöttiek csoportjába tartozik. Egyetlen kitöltőnk sem volt a 15-18 év közötti korosztályból, és a 65 év feletti köréből sem került ki válaszadó. Ez a tény egyáltalán nem meglepő, többnyire ez az aktívra váló korosztály az, amely a tanulmányok befejezését követően, vagy az első munkahely után külföldön munkát vállal: ők a legaktívabb, leginnovatívabb, vállalkozó szellemű korosztály. *Viszont új információ, hogy idősebbé válik az ingázók köre. A népszámlálási adatok szerint 2011-ben még 60%-ot tett ki a 40 éven aluliak aránya, és közöttük jelentős volt a legfiatalabbaké.*
- A válaszadók mintegy kétharmada családos (125 fő), a családos válaszadók közül majdnem minden másodiknak egy gyermeke van, míg egy harmaduknak kettő. A családos válaszadók (N=125) 16%-a rendelkezik három vagy több gyermekkel. *Az ingázók közötti családosok növekedése az ingázás tartós életformájára is mutat.*
- Iskolai végzettségük vonatkozásában elmondható, hogy a válaszadók (N=190) több mint háromnegyede középfokú végzettséggel rendelkezik, azonban a *felsőfokú végzettségűek aránya is relatíve magasnak mondható: 21%. Kizárólag általános iskolai végzettséggel a válaszadók mindössze 4%-a rendelkezik. Más felmérések is megerősítették az iskolázottak és magasabban képzettek arányának növekedését. Ez*

utalhat arra, hogy a korábbiakhoz képest jobb pozíciókat foglalnak el a magyar ingázók a munkaerőpiacon, de arra is, hogy képzettségüknek nem megfelelő munkára is egyre többen vállalkoznak.

- Ezt támasztja alá, hogy a válaszadók (N=189) 56,4%-a jelenleg nem a képzettségének/végzettségének megfelelő munkakörben dolgozik, ami mutatja, hogy *a magasabb bérért cserébe a magyar munkavállalók (is) hajlandóak egy adott célországban alacsonyabb beosztásban/munkakörben dolgozni.*
- A nyelvtudást illetően a válaszadók (N=190) közül 15-en egyáltalán nem beszélnek németül, vagyis a kinti munkavégzésük során tolmács segítségével tudják megértetni magukat munkaadójukkal és munkatársaikkal. A németül valamilyen szinten beszélők (N=190) valamivel több mint a fele alapszinten kommunikál szóban és írásban egyaránt, 31%-uk középfokon, míg 13%-uk magas szinten teszi ezt, és csupán 4% állítja azt magáról, hogy szaknyelvi szinten beszéli a nyelvet. A válaszadók (N=190) közül 63-an beszélnek angolul. *Vagyis 7-8%-a az ingázóknak nem tud németül, a többség megérteti magát, sőt, közel fele a megkérdezetteknek közép vagy magas szintű nyelvtudással rendelkezik. A népszámlálási adatokhoz képest ez is előrelépést jelent.*
- Az Ausztriában történő munkavállalás tervezett időtávja kapcsán a válaszadók (N=178) csaknem 84%-a úgy foglalt állást, hogy 1-2 évet meghaladóan – tartósan – tervez kint dolgozni, további 10% pedig legalább 1-2 évet. *Ez azt jelenti, hogy egyrészt tartós külföldi munkavállalásra rendezkedtek be, így magyarországi munkavállalásukra egyre kevésbé lehet számítani. Ezt erősíti a kívándorlást, mint lehetőséget vizsgáló kérdésre adott válaszuk is, mely szerint 55%-a a válaszadóknak (N=189) el tudja képzelni (30,7% egyértelműen, míg 24,3% talán) azt, hogy az ausztriai munkavégzésével összefüggésben ki is vándoroljon.*

Fontosnak tartottuk megvizsgálni, hogy a három magyar megyéből ingázók körében melyek az *elsődleges motivációk*, amelyek miatt Ausztriában vállalnak munkát.

- Az elsődleges indok a válaszadók (N=190) részéről az Ausztriában való munkavégzés esetében a hazainál jóval magasabb kereseti lehetőség volt (95%). Ezt követte második legfontosabb tényezőként a nyelvtudás fejlesztésének lehetősége (70%), illetve a szakmai fejlődés lehetősége (43%). Sem a motivációk súlyossága, sem a sorrendje nem okozott meglepetést. Az eddigi vizsgálatok is ezt mutatták.
- A mintánkban szereplő, Ausztriába ingázó magyar munkavállalók 67%-a nem átmeneti megoldásként tekint az osztrák munkavégzésre, és *51%-ukat egyáltalán nem a kint elérhető szociális juttatások mértéke motiválja.* A továbbtanulási cél szinte teljesen hiányzik, a válaszadók (N=190) csaknem három negyede elutasította ezt az indokot. *Ez válasz volt arra a magyarokat érő kritikára, hogy a munka nélkül szerezhető jövedelem vonzza őket Ausztriába.* A továbbtanulás nehezen lenne összeegyeztethető az ingázó munkavállalással, és felmérésünk nem vonatkozott az Ausztriában tanulókra.
- Még jellemzőbb, hogy a *politikai okok egyáltalán nem szerepelnek a motivációs tényezők között*, több mint 75%-a a válaszadónak teljesen elvetette ezt az indokot. Hogy

óvatosság, félelem, vagy valóságos érdektelenség lenne az ok, azt nem tudhatjuk.

- A jelenlegi hazai munkaerőpiaci statisztikák és trendek alapján nem volt meglepő, hogy csupán egynegyede a válaszadóknak (N=190) indokolta a hazai munkahely hiányával az Ausztriában történő munkavégzését. Természetesen a 25% is elég jelentős arány, főleg az ország fejlettebb nyugati felén, ahol már gond a munkaerőhiány (éppen azokban az ágazatokban, az építőiparban, kereskedelemben, vendéglátásban, az egészségügyi intézményekben, amelyekben az ingázók jórészt elhelyezkedtek Ausztriában).
- Arra is kíváncsi voltam, hogy a válaszadók (N=190) mennyire gondolják úgy, hogy tisztában vannak az osztrák munkavállalás feltételeivel. Ez azért is fontos szempont, mert az osztrák munkavállalás feltételei – a vendégmunkásokra vonatkozóan – szigorodnak. Legalábbis ilyen tendenciák mutatkoztak az elmúlt időszakban. A kérdésre mindenki válaszolt, a válaszadók 56%-a *gondolja úgy, hogy tisztában van az ausztriai munkavállalás feltételeivel, a jogaival és a kötelezettségeivel*. Ha hozzájuk számítjuk még a kérdésre 'talán' választ adókat is, akkor megállapíthatjuk, hogy a válaszadók több mint 94%-a vélekedik úgy, hogy tisztában van az osztrák jogszabályi környezettel. A mintában szereplő *válaszadók 82%-a szerint a munkáltatója Ausztriában betartja a foglalkoztatása során a vonatkozó jogszabályokat a bérezés, a szociális ellátás és a szabadságolás vonatkozásában*.

2.4.2 Felmérésem eredményeinek hasonlósága és különbözősége más kutatások tükrében

Más – általunk megismert – felmérések eltérő időpontban és eltérő módszertannal készültek, mint a jelenlegi felmérésünk, de alkalmasak arra, hogy felmérésünk eredményeit erősítve vagy korrigálva, a változások tendenciájára engedjenek következtetni. Összehasonlítás céljából az alábbi tanulmányokat vizsgáltuk:

- Laky et al. (2001): A Magyar-osztrák ingázó migráció. A kutatás az Európai Tükör című folyóiratban, a Miniszterelnöki Hivatal Integrációs Stratégiai Munkacsoportjának kiadványaként jelent meg, melynek címe: A munkaerő szabad áramlása – Magyarországról nézve. A tanulmány a Vas Megyei Munkaügyi Központ 860 fő ingázó munkavállaló vonatkozásában készült felmérését mutatja be és elemzi 2000 tavaszán.
- Hardi és Csizmadia 2005-ös ingázásról szóló tanulmánya a Tér és Társadalom 2005/2-es számában jelentek meg, és egy 1 500 fős lakossági és egy 500 fős munkavállalói felmérés eredményeit ismertették. Előbbi egy személyes lekérdezéssel végzett reprezentatív kérdőíves felmérés volt, utóbbi pedig 2004 novemberében egy viszonylag nagy elemszámú önálló kérdőíves felmérés.
- A KSH 2015-ös ingázással kapcsolatos tanulmánya a 2011-es népszámlálási adatok alapján vizsgálta a határ menti ingázást.
- A 2018-ban az Ausztria-Magyarország INTERREG V/A program ATHU035 "Fair Labour Market Conditions in the Pannonia Region" FAIRWORK projekt keretében megjelent nem reprezentatív kutatási jelentés az osztrák-

magyar határ menti ingázói folyamatokat, és az őket támogató szervezeti hátteret vizsgálta, elemezte.

Valamennyi felmérés – a saját felméréssel egybevágóan - megerősíti, hogy a *korábbi tendenciák folytatódnak* azokban a vonatkozásokban, hogy

- a három határ menti vizsgált megye közül Győr-Moson-Sopron megyéből kerül ki a legtöbb ingázó, e megye súlya is növekedett a három megye között, míg Vas megyéé csökkent. Zalából mindig is kis arányú volt az ingázás Ausztriába. *Ez nem meglepő az ingázási távolságot véve figyelembe, viszont elgondolkasztató, mivel az elmúlt évtizedekben Győr-Moson-Sopron megye gazdaságának állás-kínálata igen vonzóvá vált.*
- A 15-39 közötti fiatal, agilis, motivált korosztály domináló, aránya 60% körüli volt az összes ingázók között (bár valamelyest idősödik az ingázók köre).
- A legtöbben (kétszer) fél-egy órát ingáznak, de akad, aki ennél is többet.
- Az ausztriai munkavállalást kiváltó tényezők közül messze az első helyen a magasabb bérek megszerzésének lehetősége áll, de a nyelvtudás fejlesztése és a szakmai ismeretek bővítése is fontos maradt.
- A Magyarországon történő elhelyezkedés nehézsége és a szociális juttatások mértéke korábban sem és most sem fontosak az ingázók számára.

A különböző időszakban készül vizsgálatok azt a *figyelemre méltó változó tendenciát* mutatják, hogy az ingázók igyekeznek magasabb szintű, minőségi munkát végezni, így jobb pozíciót szeretnének kivívni maguknak az osztrák munkaerőpiacon.

- Jelentősen nőtt, megduplázódott (!) a diplomások aránya 2018-ra a 2000-es és 2004-es adatokhoz képest, de a középfokú végzettséggel rendelkező ingázók aránya is fokozatosan emelkedő tendenciát mutat.
- A német nyelvet beszélő magyar ingázók száma folyamatos növekedést mutat.
- A nyelvtudás és a szakismeretek bővítése az ingázók fontos célja.

Az alkalmi jellegű ingázást egyre inkább felváltja az *életformának választott, tartós külföldi munkavégzés*, egyelőre ingázóként, de a válaszokból kitűnik, hogy többüknél megjelent a külföldi letelepedés gondolata is.

- Ezt a folyamatot erősíti a nők arányának növekedése,
- A családosok megjelenése az ingázók között,
- Egyre nő azok száma, akik hosszú távon szeretnének Ausztriában munkát végezni; a saját kutatásunk esetében már 84%.

2.5 Összefoglalás

A felmérés több olyan szempontra hívja fel a figyelmet, amelyre ugyan nem, vagy csak hiányos választ kaptunk, de indíték lehet további kutatások számára, mert új tendenciákat jeleznek az ingázásban, az ingázók összetételében, motivációiban.

- *Az ingázás sajátos életmódot jelent.* Önmagában az utazásra fordított idő, költség nem kíván nagyobb erőfeszítést, mint amit a napi ingázás az országon belüli

ingázóktól megkövetel. Az ingázás maga viszont *sajátos életmódot* jelent. A felmérések – köztük ezen felmérésem is – azt mutatják, hogy a régebben inkább alkalmi munkavégzést egyre inkább felváltja az osztrák munkaerőpiacon való tartós munkavállalás stratégiája. Az ingázás tartós életformává változott. Jellegzetesen formálja ezt az életmódot, hogy a *nők egyre nagyobb arányban vesznek részt a külföldi munkavállalásban*, közöttük sok a családos. Más vizsgálatok kimutatták (Váradí, 2018), hogy a szülők hiányát családon belül igyekeznek megoldani Magyarországon. Mindemellett nem sokat tudunk arról, hogyan él egy család, ahol az egyik, vagy akár mindkét szülő ingázó.

- *A képzettségnek, iskolázottságnak nem megfelelő, azon aluli munkák vállalása.* Valamennyi vizsgálat megerősítette, hogy erre hajlandóak a magyar munkavállalók, akár külföldön letelepültek, akár ingázók. Váradí (2018) írt az új kelet-európai cselédség elterjedéséről a nyugati világban. Azzal a magyar sajátossággal, hogy kisgyermekes anyák ritkán vállalnak ilyen munkát, ez inkább az idősebb, nyugdíjas női munkavállalásra jellemző. De nem kétséges, hogy a nők számának és részarányának növekedése a külföldi munkavállalók között az alacsonyabb presztízsű munkák elvállalását is jelzik (ápolók az egészségügyi intézményekben, családoknál) egyre gyakrabban.
- *A határmentiség – új erőforrást* jelent a települések számára. Új jelenség, hogy az osztrák munkavállalás előnyei miatt Magyarország távolabbi vidékeiről növekvő számban települnek át ideiglenesen vagy akár tartósan a határ menti településekre. A határ menti településekben, főleg Győr-Moson-Sopron és Vas megyében növekszik a lakosságszám – míg az ország népessége folyamatosan csökken. Növekszik az itt élők életszínvonala, fejlődnek az ingázó városok, falvak. Az ausztriai ingázás bővülése megmozgatja a belső vándorlási folyamatot, de hozzájárul az országon belüli társadalmi-gazdasági különbségek növekedéséhez is.
- Nem titkolják sokan, hogy *csak átmeneti megoldásnak* tekintik a beköltözést a határvidék valamelyik településébe, és ha úgy látják érdemesnek, előbb-utóbb végleg külföldön telepednek le (Kiss et al., 2018). Az ingázókból is könnyebben válnak tartós munkavállalókká. A felmérésem is azt mutatta, hogy nem idegen a gondolat sokukban, hogy tartósan Ausztriába költözzenek. A családok, ahol a gyerekek már kinn születnek meg, ott szocializálódnak, könnyebben telepednek le véglegesen külföldön.

A határ menti munkavállaló ingázás - relatíve rövid idő alatt - új helyzetet teremtett a magyarok számára a szocializmus sok évtizedes szigorú bezártsága után. Tágabb kontextusban, az ingázás e szegmensének dinamikus bővülése is példája annak, hogy a magyar társadalomra is érvényes a földrajzi mobilitás felgyorsulása – éles ellentétben a magyar társadalmat sokáig jellemző röghöz kötöttséghez képest.

A külföldi munkavállalás, a határ menti ingázás akkor jelent igazán előnyt, ha a szomszédos ország kedvezőbb feltételeket tud nyújtani az oda ingázó munkavállalónak. Ausztria, Burgenland és főleg Bécs térsége őrzi a jelentős gazdasági előnyt Magyarországhoz képest. Az osztrák gazdasági fejlődés dinamikája és az ezzel járó növekvő munkaerőigény jelenleg is növeli a magyar munkaerő iránti keresletet:

folyamatosan emelkedik az Ausztriában munkát kereső és találó magyarok, köztük a határ menti ingázók száma is. A külföldi munkavállalók, különösen az ingázók helyzete bizonytalan, a gazdasági visszaesés elsősorban őket sújtja. Fontos szempont tehát egyrészt az elvándorlók, ingázók térségének gazdasági fejlesztése, valamint munkaereje versenyképességének növelése.

2.6 Irodalomjegyzék

- Csizmadia Z. (2005): Határ menti társadalmi kapcsolatok a Nyugat-Dunántúli régióban. *Tér és Társadalom*, 2., 47-63.
- Hardi T. (2015): A munkaügyi ingázás területi mintái Észak-Dunántúlon. *Területi Statisztika*, 55., pp. 122-141.
- Hardi T.–Nárai M. (2001): A határ menti területek jellegzetességeinek átalakulása a 20. század végi Nyugat-Magyarországon. *Tér és Társadalom* 15 (2), pp. 107–129.
- Hárs Á. (2008): Csatlakozás és csalatkozás – a magyar munkaerőpiac és a migráció. In: Kolosi T. - Tóth I. Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 2008*, pp. 108–130.
- Hárs Ágnes (2009): Magyarok az osztrák munkaerőpiacon. Ingázók, bevándorlók, munkaerő-migránsok? Szintetizáló tanulmány, kutatási zárójelentés. Budapest.
- Kiss Éva – Jankó Ferenc – Bertalan Laura – Mikó Eszter (2018): Nyugat és Kelet határán: Sopron a belföldi migrációban és az oda bevándorlók egy empirikus kutatás tükrében. *Tér és Társadalom*, 4., pp. 151–166.
- Lakatos M. (2013): A foglalkoztatottak időfelhasználása az ingázás és a munkába járás tükrében. *KSH Műhelytanulmányok* 3., Budapest.
- Laky T. – Éder G. – Mizda K. – Lukács M. – Pátzelt A. – Serman L. – Szatmári J. (2001): A magyar osztrák ingázó migráció. In: A munkaerő szabad áramlása - Magyarországról nézve. Európai Tükör, műhelytanulmányok. Bp., pp. 76–98.
- Rechnitzer J. (2005): Az osztrák-magyar határ menti együttműködés múltja, jelene. *Tér és Társadalom*, 2., pp. 7–29
- Szatmári J. (2007): Tájékoztató a magyar-osztrák határ menti ingázói egyezmény végrehajtásáról. Vas megyei Munkaügyi Központ, Szombathely.
- Bad Ischler Dialog (2011) Auswirkungen der demographischen Entwicklung auf Arbeitsmarkt und soziale Systeme. Positionen der österreichischen Sozialpartner. <http://www.sozialpartner.at/wp-content/uploads/2015/08/Bad-Ischl-2011-Kurzversion.pdf> (Letöltve: 2018.11.05)
- Bagaméri D. (2010): Az osztrák-magyar határon átnyúló regionális együttműködésről. Nemzet és Biztonság. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/bagameri_daniel_az_osztrak_magyar_hataron_atnyulo_regionalis_egyuttmukodesekr_l.pdf (Letöltve: 2018.11.19)
- Bodnár K. – Szabó L. T. (2014): A kivándorlás hatása a hazai munkaerőpiacra. MNB-

tanulmányok 114. Magyar Nemzeti Bank, Budapest.

- Csapó T. (2008): Magyar-osztrák munkaerő-piaci együttműködés, különös tekintettel a határ menti térségekre. <http://ttk.nyme.hu/fldi/Documents/Csap%C3%B3z%C3%A1s/Hat%C3%A1r%20egy%C3%BCttm%C5%B1k%C3%B6d%C3%A9s.doc> (Letöltve: 2018.11.19)
- Die Presse (2015): Arbeitsmarkt: Ansturm der Osteuropäer. https://diepresse.com/home/wirtschaft/economist/4831248/Arbeitsmarkt_Ansturm-der-Osteuropaeer (Letöltve: 2019.01.06)
- Hardi T. (2017): Ingázó munkavállalás az osztrák-magyar határtérségben az uniós csatlakozás előtt. http://www.regscience.hu:8080/jspui/bitstream/11155/1471/1/hardi_ingazo_2017.pdf (Letöltve: 2018.11.18)
- Központi Statisztikai Hivatal (2012): Burgenland és Nyugat-Dunántúl – a határ két oldala. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/gyorburgenland.pdf> (Letöltve: 2018.11.18)
- Központi Statisztikai Hivatal (2015a): Ingázás a határ mentén. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/gyoringazas.pdf> (Letöltve: 2018.11.18)
- Központi Statisztikai Hivatal (2015b): 2011. évi népszámlálás. 18. A foglalkoztatottak napi ingázása és közlekedése. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_18_2011.pdf (Letöltve: 2018.11.18)
- Központi Statisztikai Hivatal (2015c): A vasfüggönytől a szabad munkavállalásig. Az osztrák-magyar határ menti munkaerő-piaci kapcsolatok fejlődése és az ingázó foglalkoztatottak főbb jellemzői. <https://www.gymskik.hu/hu/gazdasagi-elemzesek/cikkek/ksh-friss-a-vasfuggonytol-a-szabad-munkavallalasis-82541> (Letöltve: 2018.11.18)
- Kőrösi I. (2013): Ausztria Európa-politikája és gazdasági pozíciója az Európai Unióban. *Külügyi Szemle*, 2., pp. 23–54.
- Lakatos J. (2015): Külföldön dolgozó magyarok, Magyarországon dolgozó külföldiek. *Statisztikai Szemle*, 93. 2., pp. 93–121.
- Lexpress - Österreichs Zeitung zu Steuer, Recht und Wirtschaft - die KMU-Zeitung Nr. 68. (2011): „Freie” Arbeitskräfte aus dem Osten: Skepsis wie auch Hoffnung bei KMU. www.lex-press.at/wp-content/uploads/2016/04/Lexpress_68_Europas-KMU-Kraftpaket.pdf (Letöltve 2019.01.06)
- OECD (1999): Trends in international migration 1999. https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/trends-in-international-migration-1999_migr_outlook-1999-en (Letöltve: 2018.11.19)
- Österreichischer Integrationsfond (2014) Migration& Integration. Schwerpunkt

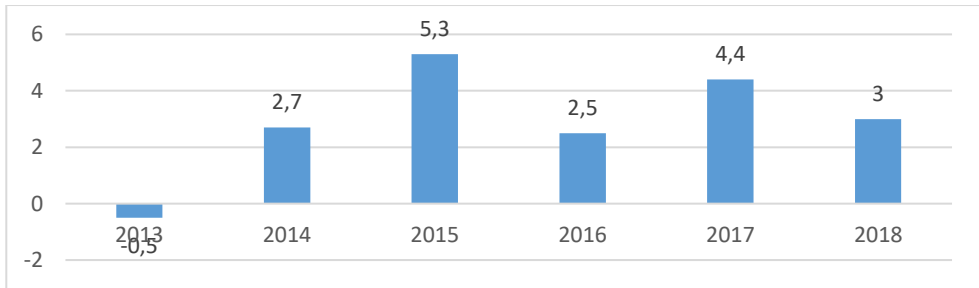
- Bundesländer. Zahlen.daten.indikatoren.
http://www.integrationsfonds.at/zahlen_und_fakten/migration_integration_schwerpunkt_bundeslaender_201314/ (letöltve: 2018.11.25)
- Österreichischer Integrationsfond (2017) Migration& Integration.. Zahlen.daten.indikatoren
https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/AT/Downloads/Publikationen/Statistisches_Jahrbuch_migration_integration_2017.pdf (letöltve: 2018.11.25)
- Österreichischer Integrationsfond (2018) Migration& Integration. Zahlen.daten.indikatoren.
https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/AT/Downloads/Publikationen/Statistisches_Jahrbuch_2018.pdf (letöltve: 2018.11.25)
- Pogátsa Z. (2014): A magyar-osztrák határtérség munkaerő-piaci folyamatainak alakulása az elmúlt 10 évben. <http://expak.at.hu/expak/img/uploads/expak4342.pdf> (Letöltve: 2018.11.18)
- Proactive Consulting Kft. (2018). Az osztrák-magyar határmenti ingázói folyamatok, és az őket támogató szervezeti háttér vizsgálata, elemzése. Kutatási jelentés a Fairwork projekt keretében. http://www.interreg-athu.eu/fileadmin/be_user_uploads/Fairwork/Downloads/Vegleges_kutatasi_jelentes_2018.01.pdf (Letöltve: 2018.11.18)
- Váradi M. M. (2018): A migráció feminizációjáról (avagy házi idősgondozás külföldön). http://www.rkk.hu/rkk/publications/krtk_absztrakt/Varadi_Monika_essze.pdf (Letöltve: 2019.01.06)

3 LELKES GÁBOR – SIPOS NORBERT: MOBILITÁS A HATÁRMENTI RÉGIÓKBAN – CSEHORSZÁG

3.1 Általános munkaerő-piaci helyzet

A Cseh Köztársaság az egyik legfejlettebb közép-európai gazdaság, az egy főre jutó GDP értéke az EU-28 uniós átlag 62%-a: 2018-ban Csehországban ez a mutató 17 640 EUR, míg az EU-28 uniós átlag 28 270 EUR volt. Csehország az egyik legstabilabb és legígéretesebb ország Közép-Európában, a gazdasága erős növekedést mutatott az elmúlt fél évtizedben, bár a GDP növekedése 2018-ban 3,0%-ra esett vissza a 2017-es 4,4%-os növekedésről.

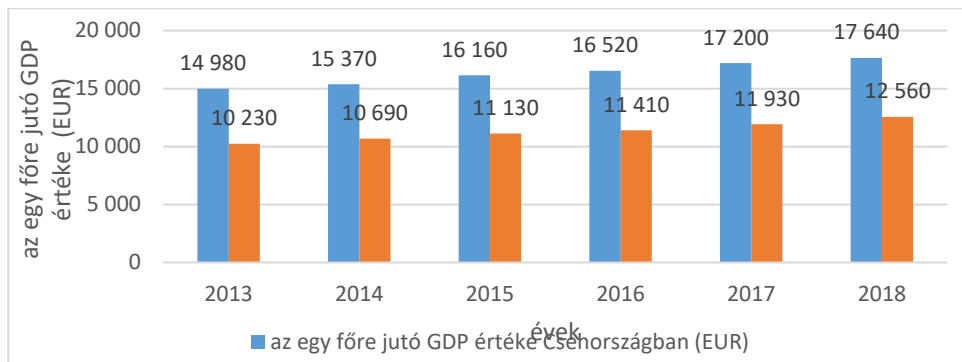
1. ábra: A GDP növekedése éves szinten Csehországban 2013-2018 közt (%)



Forrás:

<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec001>
15

2. ábra: Az egy főre jutó GDP értékének alakulása Csehországban és Magyarországon (EUR) 2013-2018 közt



Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_10/CustomView_1/table?lang=en

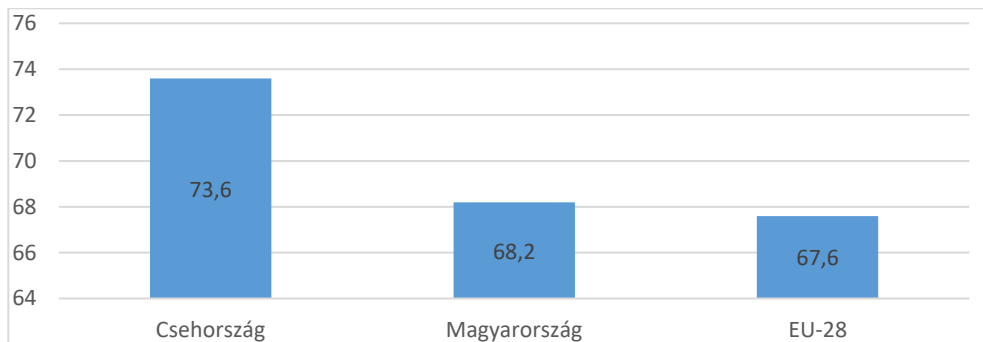
A rendelkezésre álló cseh munkaerő már mintegy fél évtizede nem tudja kielégíteni a munkaadók szükségleteit, ezért az űrt külföldi munkaerő behozatalával kell betölteni. Csehország elsősorban képzett kelet-európai munkaerő szervezett betelepítésével kívánja megoldani az egyre komolyabb problémává váló munkaerőhiányt. A legfrissebb kimutatások szerint több mint 550 ezer idegen állampolgár él és dolgozik Csehországban. Ez az aktív munkaerő több mint tíz százaléka. Különösen a fiatal kelet-európaiak körében kedvelt munkavállalási célország (a Prágában élő külföldiek átlagéletkora 38 év¹). A nagyobb földrajzi távolság ellenére Csehország az ukrain munkavállalók vonzásában sikeresebb Magyarországnál, amire a magyarázatot a nyelvi okok mellett a magasabb jövedelmek adják: az OECD statisztikája szerint 2018-ban az évi átlagkereset nagysága Csehországban 26 962 USD volt, míg Magyarországon az évi átlagkereset csak 24 455 USD volt².

Csehországban a foglalkoztatási ráta a közép-európai országok közt a legmagasabb, kedvezőbb még az EU-28 átlagnál is. A csehországi foglalkoztatások körében lényegesen magasabb a rész munkaidőben foglalkoztatottak aránya a magyarországi rész munkaidőben foglalkoztatottak arányánál, azonban a csehországi mutató többszörösen elmarad e tekintetben az EU-28 átlagától.

¹ <https://felvidek.ma/2019/02/praga-fejloedese-erdekeben-nelkulozhetetlen-a-kulfoldi-munkaero/>

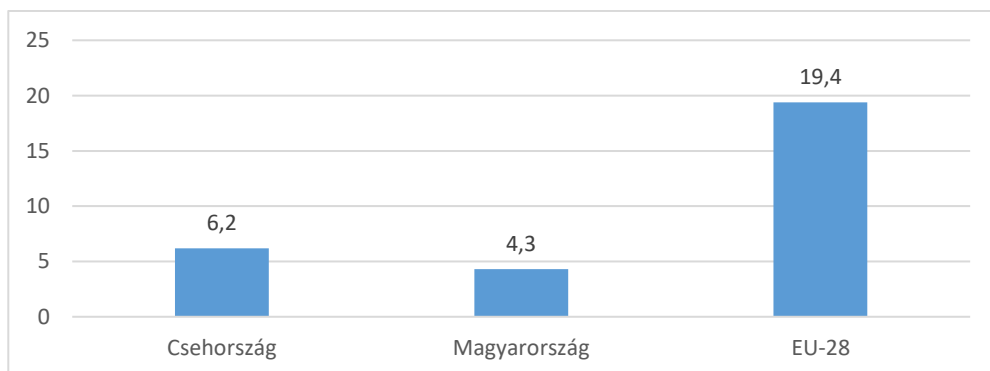
² <https://data.oecd.org/earnwage/average-wages.htm>

3. ábra: A foglalkoztatási ráta Csehországban, Magyarországon és az EU-28 térségben, 2017 (%)



Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv_2017.pdf

4. ábra: Részmunkaidős foglalkoztatási arány Csehországban, Magyarországon és az EU-28 térségben, 2017 (%)



Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv_2017.pdf

A cseh gazdasági növekedés két forrása az Európai Unióba – elsősorban Németországba – irányuló export és a külföldi befektetések. A gyártás a mai napig a vezető gazdasági ágazat, különösen az autógyártás, a gépgyártás, a szerszámgyártás, az üveg- és fegyvergyártás. Az autóipar a legnagyobb ipari ágazat, a fő beszállítóival együtt a cseh gyáripar 24%-áért felel.

1. táblázat: A Csehországban működő magyar tőke 2010-2016 közt (millió forint)

	2010	2013	2014	2015	2016
A magyar tőke nagysága	68 208,4	85 709,2	109 040,3	112 265,4	106 095,3

Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv_2017.pdf

Magyarország és Csehország kétoldalú kereskedelmi kapcsolatai az uniós csatlakozást követően jelentősen bővültek. Csehország 2014-ben Magyarország 8. legjelentősebb exportpiacát, valamint 8. legfontosabb importpiacát jelentette. A cseh gépjárműipari fejlesztések kooperációs lehetőségeket, illetve outsourcing tevékenységet, továbbá fúziós tőkebefektetéseket ösztönöznek. A két ország közötti működő-tőke beruházások mozgatórugói pedig egyre inkább a térségben letelepedett nagy multinacionális és tőkeerős gyártók. Mindemellett a külkereskedelmi áruforgalomban jelentősebb volumen-növekedés a tőke és szolgáltatás exportjának fokozásával is megvalósul.

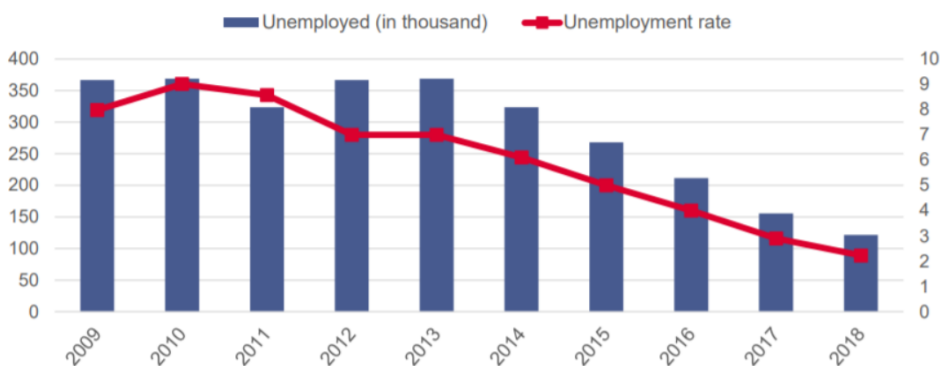
2. táblázat: A külkereskedelmi termékforgalom áruszerkezete Csehországgal, 2017 (millió forint)

	Élelmiszerek, italok, dohány	Nyersanyagok	Energiahordozók	Feldolgozott termékek	Gépek és szállítóeszközök	Összesen
Behozatal (millió forint)	87 617	20 727	46 687	517 917	733 450	1 406 398
Kivitel (millió forint)	91 953	27 807	14 297	549 114	650 597	1 333 767

Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv_2017.pdf

A jövőben a magyar piaci pozíciók javítását elsősorban a gépipar, az elektronika, a konfekcióipar, továbbá vegyipari és gyógyszeripari termékek piaci részesedés-növelésétől remélik az elemzők, akik hosszabb távon a magyar élelmiszeripar, építőipar, továbbá a környezetvédelmi ipar üzleti lehetőségeinek bővülésével számolnak. A magyar kkv-k számára kitörési pont lehet az élelmiszeripar, illetve a minőségi borok exportja.

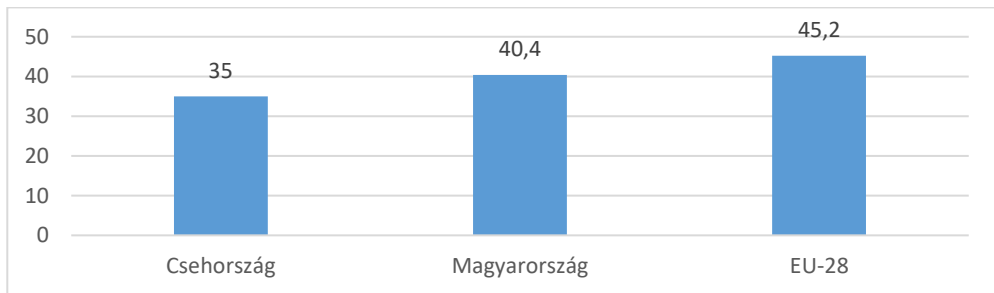
5. ábra: A munkanélküliek számának (ezer fő) és a munkanélküliségi rátának (%) alakulása Csehországban 2009-2018 közt



Forrás: Czech Statistical Office (2019)

Csehország azon államok egyike, amelyekben az egyik legalacsonyabb a munkanélküliségi ráta az Európai Unióban, a munkanélküliek száma évről évre dinamikusan csökken, de természetesen a jelenlegi szintet is tovább lehet még csökkenteni középtávon olyan munkahelyek létrehozásával, amelyek nagyobb rugalmasságot biztosítanak a munkavállalóknak (a legfontosabb igény a részmunkaidős munka iránti fokozott kereslet), valamint a munkanélküliek átképzése által is további csökkenés érhető el a munkanélküliek számában. A jelenleg regisztrált munkanélküliek csoportján belül jelentős azok száma, akik jobb foglalkoztatási körülményekre várnak, olyanra, ami jobban megfelelne igényeiknek, ezért vannak jelenleg munka nélkül.

6. ábra: Tartósan munkanélküliek aránya Csehországban, Magyarországon és az EU-28 térségben, 2017 (%)



Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv_2017.pdf

Csehországban a 2019 júliusi munkanélküliségi ráta teljes mértékben összhangban volt a piaci várakozásokkal, az értéke 2,7% volt, ami kis növekedés a 2019 júniusi 2,6%-os szinthez képest, amely a legalacsonyabb érték volt az 1990-es évek második fele óta. A munkanélküliség Csehország összes régiójában csökkent: a Prágai, a Pilseni és a Pardubicei régióban a legalacsonyabb (2% alatt van), míg a Morvasziléziai régióban a legmagasabb (4,8%). A legnagyobb kereslet a munkások iránt mutatkozik, például az építőiparban, a gyárakban és a vendéglátásban, de az utóbbi időben gyorsan emelkedik a számuk az adminisztrációban és a különféle szolgáltatásokban is (többek között takarítás és őrző-védő szolgálatok is mutatnak nagy igényt munkaerőre). A régiókat illetően Prágában és térségében van hatalmas munkaerőhiány³. Míg 1996-ban a cseh fővárosban 61 203 munkavállaló idegen állampolgárt tartottak nyilván, 2018 végén ez a szám 206 656-ra emelkedett. A Prágában nyilvántartott külföldi munkavállalók többsége magas iskolai végzettségű (több mint 4/5-ük középfokú vagy felsőfokú iskolai végzettségű).

A munkanélküliségi ráta 2019 júniustól júliusig tartó növekedése azonban a csehországi munkaerőpiac hagyományos, általános jelensége. 2005 óta ez évente történik, kivéve az egyetlen évet - 2014-et -, amikor a júliusi munkanélküliségi ráta a júniusi szinten maradt. A júliusi munkanélküliségi ráta növekedése mögött ott van az, hogy a munkavállalók

³ <http://www.iprpraha.cz/>

egy része az oktatásból a munkaügyi hivatal nyilvántartásába kerül át a tanulmányaik befejezését követően, valamint az, hogy a nyári hónapokban alacsonyabb a munkaerő-felvétel a vállalati szünetek, szabadságok miatt (nehezebben szippant fel a munkaerőpiac).

3. táblázat: A munkanélküliségi ráta megoszlása negyedéves viszonylatban 2009-2010 és 2017-2018 közt a csehországi kerületek szintjén

Országos szint, megyék (kraj- megye) szintje	2009				2010				2017				2018			
	I. negyedév	II. negyedév	III. negyedév	IV. negyedév	I. negyedév	II. negyedév	III. negyedév	IV. negyedév	I. negyedév	II. negyedév	III. negyedév	IV. negyedév	I. negyedév	II. negyedév	III. negyedév	IV. negyedév
Csehország	5,8	6,3	7,3	7,2	8,0	7,1	7,1	6,9	3,4	3,0	2,8	2,4	2,4	2,2	2,3	2,0
Prága	1,9	2,6	4,0	3,7	4,5	3,5	3,7	3,4	2,0	2,0	1,6	1,4	1,7	1,1	1,3	1,0
Středočeský kraj	3,6	4,0	5,0	5,1	5,7	5,0	4,7	5,5	2,7	1,9	2,0	2,0	2,1	2,1	2,2	1,5
Jihočeský kraj	3,5	4,3	4,6	4,7	5,9	5,3	4,8	5,2	2,5	2,2	2,5	1,6	1,5	1,2	1,4	1,7
Plzeňský kraj	5,4	5,9	7,1	6,8	6,8	6,2	5,7	4,8	2,7	2,0	1,5	1,5	1,6	1,5	1,6	1,4
Karlovarský kraj	9,7	9,9	12,2	11,8	12,4	10,8	11,5	8,6	3,6	3,8	3,1	2,6	2,0	3,3	3,0	3,3
Ústecký kraj	9,7	9,6	10,6	10,4	10,8	11,1	11,1	11,5	4,1	3,8	3,0	3,1	3,4	3,6	3,9	3,6
Liberecký kraj	7,4	7,1	8,9	8,0	7,7	7,1	6,6	6,4	3,8	3,8	3,8	3,6	1,8	2,2	1,6	1,9
Královéhradecký kraj	7,2	8,4	7,6	7,7	8,1	6,7	6,6	6,0	2,4	2,2	2,4	1,9	2,3	2,1	2,3	2,4
Pardubický kraj	4,9	6,5	7,0	7,3	9,1	7,1	6,5	6,3	3,5	2,9	2,4	2,1	2,1	1,5	1,4	1,8
Kraj Vysočina	5,7	4,4	6,5	6,1	7,7	6,1	6,5	7,4	3,2	3,3	2,6	1,7	2,1	1,6	1,6	1,5
Jihomoravský kraj	5,8	6,4	7,3	7,8	8,8	7,6	7,5	6,9	3,6	3,3	3,4	3,1	2,6	2,3	3,0	2,6
Olomoucký kraj	6,6	7,7	8,2	8,0	8,3	9,5	9,4	9,0	3,0	3,4	3,3	2,8	2,9	2,6	2,8	2,0
Zlínský kraj	5,3	7,1	8,1	8,6	9,6	7,9	8,8	7,7	5,6	3,6	3,2	2,0	2,5	1,8	1,5	1,3
Moravskoslezský kraj	8,9	9,4	10,2	10,1	11,3	9,8	9,9	9,6	6,0	4,5	4,5	3,8	3,9	3,7	4,0	3,1

Forrás: Cseh Köztársaság Statisztikai Hivatala (2019)¹

¹ <https://www.czso.cz/documents/10180/61196236/29002718.pdf/571c5d12-3744-4d32-a8e2-e1a0f3f30e28?version=1.2>

A csehországbeli nem betöltött állások száma 2019 első félévében tartós növekedési trendet mutatott. 2019 július végén a nem betöltött állások száma 346 563 volt. Ez azt jelzi, hogy a csehországi munkaerőpiac rendkívül szoros, ami nyomást gyakorol az észrevehető béremelkedésre, a munkaadók csak jelentős béremelések árán tudják megtartani a munkaerőt.

3.2 Magyar állampolgárok Csehországban

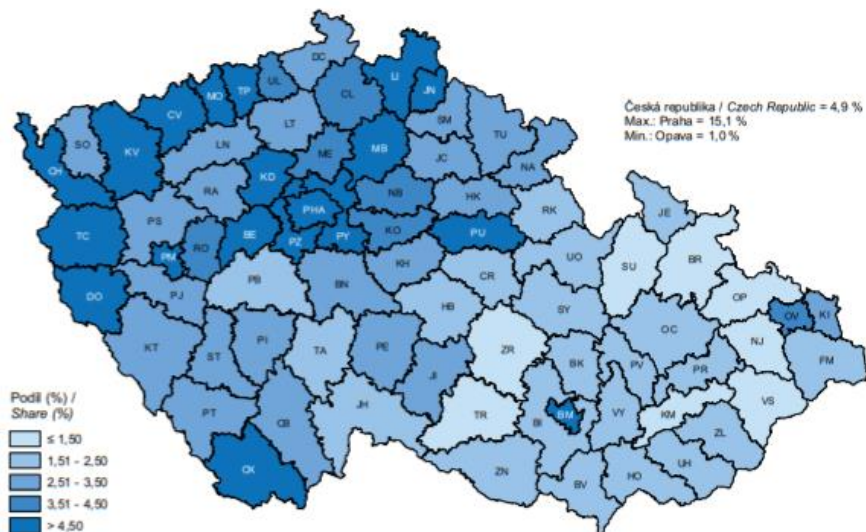
Évről évre a csehországi vállalatoknak egyre több külföldi munkaerő alkalmazására kell támaszkodniuk. A Csehországban dolgozó külföldiek száma az utóbbi másfél évtizedben több, mint megháromszorozódott. 2001-ben még csak 104 ezer külföldi állampolgár dolgozott Csehországban. Míg 2014-ben 261 000 külföldi dolgozott Csehországban, addig 2016-ban a számuk már elérte a 382 000 főt (60 000-rel több, mint 2015-ben). A cseh munkaerőpiacon a leggyorsabban a magyar, a román, az ukrán és a bolgár állampolgárok száma nő. A leggyorsabban az EU-országokból származó alkalmazottak száma nő, ők teszik ki a külföldi dolgozók mintegy 75 százalékát (az uniós állampolgároknak Csehországban nincs szükségük munkavállalási engedélyre, de munkáltatójuk köteles őket bejelenteni a munkaügyi hivatalban). Csökken ugyanakkor a nem EU-országokból származó csehországi vendégmunkások száma: 2008 és 2016 között a felére esett vissza a számuk.

A külföldi állampolgársággal rendelkező munkavállalók sok esetben a családjukkal érkeznek, aminek következtében az elmúlt években megnövekedett a Csehországban élő nem cseh állampolgárok száma is: 2017-ben 524 ezer nem cseh állampolgár élt Csehországban, akik közül 281 ezren tartós csehországi lakhellyel rendelkeztek, míg 243 ezer főt pedig hosszú idejű, több mint 90 napot meghaladó tartózkodás jellemezett. A külföldi állampolgárok jelenleg a cseh lakosság közel 5%-át (Magyarországon ezen mutató lényegesen alacsonyabb, 2% körül mozog), a cseh munkaerő több mint 10%-át teszik ki.

A cseh statisztikai hivatal adatai szerint az elmúlt 14 évben a külföldiek száma több mint kétszeresére nőtt (2001-ben a számuk még csak 211 ezer volt). A Csehországban élő legtöbb külföldi állampolgár az alábbi államokból származik: Ukrajna (117 000), Vietnam (60 000), Oroszország (37 000) és az Egyesült Államok (10 000). Az ukrán állampolgárok nagy számú jelenléte a gazdasági okok mellett politikai indíttatásúak is, hiszen fél évtizede lényegében háborús övezet Ukrajna nagy része, ezért sok munkavállaló a családjával együtt érkezik a Csehországba. Az ukrán állampolgárok elsősorban a termelésben, az építőiparban és szezonális munkákban keresnek lehetőségeket. Az EU-tagországokból érkezők számát tekintve a szomszédos Szlovákia vezet 112 000 fővel, amit Németország (21 000) és Lengyelország (21 000) követ.

7. ábra: A nem cseh állampolgárok lakónépességén belüli aránya a járások szintjén Csehországban

SHARE OF FOREIGNERS IN THE POPULATION OF THE CR AS AT 31 DECEMBER 2017



Forrás: Cseh Köztársaság Statisztikai Hivatala (2019)⁵

2017. december 31-én Csehországban hivatalosan 5 370 magyar állampolgársággal rendelkező személy élt legalább 12 hónapja (fontos megjegyezni, hogy ezen szám nem jelenti a Csehországban dolgozó magyar állampolgárok számát). A legtöbb magyar állampolgár a cseh fővárosban és régiójában élt. 2018. december 31-én Prágának 1,308 millió lakosa volt, ennek több mint 16 százalékát külföldiek alkotják. A legnagyobb számban ukrán (51 ezer), szlovák (35 ezer) és orosz (24 ezer) állampolgár él tartósan Prágában.

Az idegen állampolgárságúak körében a legnagyobb csoport a szlovákok alkotják, de történelmi okokból őket a csehek nem igen tekintik „külföldieknek”. 2016-ban 161 000 szlovák állampolgár dolgozott Csehországban, ami 11 000-rel több, mint egy évvel korábban. Az uniós országok közül a szlovákokat a lengyelek, a románok és a bolgárok követik. A nem uniós országok közül az ukrán állampolgárok száma a legmagasabb, a cseh vállalatok inkább az ukránok keresését részesítik előnyben (Csehország miniszterelnöke, Andrej Babis cégei is nagyszámban foglalkoztatnak ukrán állampolgárokat⁶). 2015 végén 41 850 ukrán dolgozott Csehországban, akik közül mintegy 75 százaléknak nem volt szüksége munkavállalási engedélyre⁷. Az ukrán munkavállalók száma 2016-ban majdnem 13 000 fővel nőtt.

2016-ban azonban nem az ukránok száma növekedett a leginkább, hanem

⁵ <https://www.czso.cz/documents/10180/61196236/29002718.pdf/571c5d12-3744-4d32-a8c2-e1a0f3f30e28?version=1.2>

⁶ <https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Guide-Hungary.pdf>

⁷ Az unión kívüli országokból azoknak nincs szükségük munkavállalási engedélyre, akiknek például hosszú távú tartózkodási engedélyük van, menedéket kaptak vagy tanulás céljából tartózkodnak az országban.

a magyarországi munkavállalóké: a számuk 2016-ban 75%-kal nőtt 6 000-ről 11 000-re (ezen számnövekedés mögött az is van, hogy sok ukrán 2016-ban magyarországi állampolgárságot kapott)⁸. A Csehországban dolgozó magyar állampolgárok száma 2017-ben tovább nőtt: 2017. december 31-én összesen 15 913 Csehországban dolgozó magyar állampolgárt tartottak nyilván. Mivel Csehország Magyarországgal nem szomszédos állam, bár földrajzilag viszonylag közel van, nem végezhető a munka napi szintű ingázással, tehát a magyar állampolgárok munkavállalása olyan határon átvéelő mobilitásnak minősül, amelynek célterülete egy távolabbi ország, és azon belül is egy távolabbi régió, nem közvetlenül a cseh-szlovák határ menté, ugyanis azon területek Csehországon belül épp a legelmaradottabbak számítanak (tehát nem itt van a legnagyobb munkaerőhiány, nem itt vannak a legnagyobb munkahelyteremtő vállalatok).

4. táblázat: A külföldiek foglalkoztatása és tartózkodása állampolgárság szerint 2017. december 31-én Csehországban

Állampolgárság	Alkalmazottak száma összesen	Munkaügyi hivatalokban regisztráltak száma	Vállalkozói engedély alapján dolgozók	Regisztrált lakhellyel rendelkezők száma	Ebből állandó lakhellyel rendelkezők száma
Nem cseh állampolgárságú munkavállalók összesen	559 582	472 354	87 228	524 142	281 489
EU állampolgárságú munkavállalók összesen	361 943	330 154	31 789	219 708	83 119
Szlovákia	193 575	177 059	16 516	111 804	47 519
Lengyelország	41 519	39 083	2 436	20 669	10 788
Románia	40 947	39 504	1 443	12 562	3 288
Bulgária	33 153	31 528	1 625	13 795	4 888
Magyarország	15 913	15 230	683	5 370	726

Forrás: Cseh Köztársaság Statisztikai Hivatala (2019)⁹

A magyar állampolgárok Csehországba irányuló munkavállalási mobilitása mögött több tényező van, jelen van a személyek önálló döntése a jobb kereseti viszonyok miatt, de éppúgy fellelhető a tőke, a vállalkozás döntése a munkavállaló mobilitásáról (Csehország vonzó lehetőségeket kínál nem csak a munkavállalóknak, hanem a tőkének, a vállalkozásoknak is).

Csehországban a magyar állampolgárok körében a munkavégzési mobilitást elsősorban a munkavégzési cél (hazai munkaerővel) jellemzi, a mobilitás célja valamilyen munka

⁸ <https://www.aktuality.sk/clanok/416459/cesky-pracovny-trh-zaplnej-cudzinci/>

⁹ <https://www.czso.cz/documents/10180/61196236/29002718.pdf/571c5d12-3744-4d32-a8e2-e1a0f3f30e28?versio n=1.2>

elvégezése jövedelemszerzési céllal (ide értve az egyéni és vállalkozói jövedelmet is) a belföldi munkaerőpiacon kívül, egy önálló személy vagy (belföldi, hazai) munkavállaló által, de jelentős mértékben jelen van az üzleti mobilitás is, amikor magyar (egyéni vagy társas) vállalkozó a vállalkozói tevékenységét üzleti céljai alapján Csehország területére is kiterjeszti. A magyar állampolgárságú csehországi munkavállalók népes csoportját adják azon munkavállalók is, akik mobilitása életviteli jellegű: a mobilitás célja kitörni a hagyományos környezetből, elsősorban Prágában új életteret keresve, ahol kedvezőbbek a megélhetési és környezeti feltételek (a cseh kultúra nagyon népszerű Magyarországon, a művészetektől kezdve egészen a gasztronómiáig).

A magyarországi munkavállalók egy része azért kerül Csehországba, hogy magyarországi cégek jelennek meg a cseh gazdaságban, többek közt a MOL vállalat csehországi leányvállalata több mint 300 töltőállomást üzemeltet Csehországban, aminek köszönhetően a 2. legjelentősebb játékos a csehországi töltőállomások piacán a cseh Benzina vállalatot követően, mely mintegy 400 kutat mondhat a magáénak (ami egyébként a lengyel kézben lévő Unipetrol tulajdona). A MOL-csoport a 10 legnagyobb csehországi cég közt van. A Csehországban jelen levő további sikeres magyar vállalkozás a Danubius Szálloda és Gyógyüdülő Zártkörűen Működő Részvénytársaság, amely 7 magas színvonalú szállodát üzemeltet Mariánské Lázně (németül Marienbad) festői és világhírű fürdővárosban. Ezen említett két nagy vállalaton kívül számtalan magyarországi cég van jelen a cseh gazdaságban, akik kiküldik a munkaerejük egy részét több megfontolás miatt:

- a) szakmai megfontolások: csak a saját munkavállalója rendelkezik azzal a szakmai tudással, know-how-val, amely szükséges az adott feladat elvégzéséhez, ezért azt nem bízhatja másra
- b) praktikus, szervezési megfontolások: egyszerűbb egy olyan saját munkavállalóval megoldani az adott feladatot, aki végig viszi a teljes folyamatot, mint külön-külön bedolgozót szerezni az egyik határtól a másikig, az egyik munkafázistól a másikig
- c) költség-alapú megfontolások: a hazai munkavállalóval a hazai szabályok alapján kisebb költségekkel (munkabér, napidíj, kiküldetés stb.) végeztethető el a feladat, mintha arra egy helyi (külföldi) munkavállalót a helyi (külföldi) szabályok, bérezési stb. feltételek mellett kellene alkalmazni¹⁰.

Prága és Brünn ezen kívül azért is vonzó sok ezer magyarországi munkavállaló számára, mert jelentős gazdasági központnak számítanak, ahol multinacionális vállalkozások százai kínálnak attraktív fizetéseket: pl. a Skoda Auto (az ország legnagyobb vállalata 32 milliárd cseh korona nyereséggel 2017-ben), az AGROFERT konszern (Csehország és Szlovákia vezető mezőgazdasági és élelmiszeripari cégcsoportja, Csehország második legnagyobb vegyipari cégcsoportja, mely több mint 200 vállalatból áll, amelyek a vegyipar, mezőgazdaság, élelmiszeripar, megújuló energiaforrások, valamint az erdőszet és faipar területén is vállalkoznak, és mely vállalat nyeresége 2017-ben közel 5 milliárd cseh korona volt¹¹).

¹⁰ A határokon átnyúló mobilitás megvalósulási formái, jellemzői. Munkavállalási/munkavégzési/vállalkozási mobilitás határokon át – mobilitás a határmenti régiókban, 2018

¹¹ Magyarországon az AGROFERT érdekeltségi körébe tartozik az AGROFERT Hungária Kft., a CERES Sütőipari Zrt., a Devcesteri Agrokémiai Kft, valamint az IKR Agrár Kft (www.agrofert.hu)

A magyar és cseh gazdasági szereplők szoros együttműködésének egyik eredménye lett a 2010-ben alakult Cseh-Magyar Kereskedelmi Kamara¹² (a továbbiakban: CSMKK) amely a cseh munkaügyi és kereskedelmi minisztérium hozzájárulása alapján a Prágai Városi Bíróságon lett bejegyezve. A CSMKK mind a Cseh Köztársaságban, mind Magyarországon bejegyzett vállalkozásokat tömöríti, célkitűzései:

- tagjainak képviselete, támogatása, gazdasági tevékenységük koordinálása és szakmai érdekeik védelme,
- üzleti lehetőségek feltárása, üzleti partnerek felkutatása mindkét országban,
- a cseh-magyar együttműködési lehetőségek felkutatása harmadik piacokon,
- az együttműködés fejlesztéséhez szükséges feltételek megteremtése, az innovatív technológiák megvalósítása és a tudomány, a kutatás és fejlesztés progresszív eredményei területén, a gazdaság különböző ágazataiban,
- kiállítások, vásárok, üzletember-találkozók, konferenciák és egyéb akciók szervezése, melyek célja a magyar termékek és szolgáltatások népszerűsítése a Cseh Köztársaságban, illetve a cseh termékek és szolgáltatások népszerűsítése Magyarországon,
- üzleti utak és a hozzá kapcsolódó üzletember-találkozók szervezése, ideértve a tolmácsolási, tanácsadási és egyéb kapcsolódó tevékenységeket,
- információk szolgáltatása jogi, adóügyi és egyéb tekintetben mindkét ország vonatkozásában.

Mindezeken túl a CSMKK számos további kiegészítő tevékenységet is folytat a kultúra, az idegenforgalom és a gasztronómia területén, többek közt munkaebédek, szervezése, szállásközvetítés, szabadidős és társasági programok szervezése, illetve az egészségügy területén. A Magyar Kereskedelmi- és Iparkamara (MKIK) 2013-tól akkreditációt biztosít CSMKK-nak, amely a következőkre jogosít fel¹³:

- az MKIK akkreditációs logójának használata
- folyamatos támogatás az MKIK weboldalain, közvetlen hivatkozással a CSMKK honlapjára
- közvetlen kapcsolat az MKIK rendszerével és 23 regionális kamarájával
- közvetlen hozzáférés az MKIK EXPORT DIRECTORY adatbázisához

¹² <https://cmok.eu/hu/>

¹³ <https://mkik.hu/>

5. táblázat: A cseh munkaügyi hivatalokban nyilvántartásba vett összes külföldiek száma állampolgárság szerint december 31-én 2004-2017 közt

Állampolgárság	2004	2009	2010	2011	2015	2016	2017	index 2017/2016
Nem cseh állampolgárságú munkavállalók összesen	107 984	230 709	215 367	217 862	323 244	382 889	472 354	123,4
EU állampolgárságú munkavállalók összesen	75 108	139 374	144 126	154 733	245 041	283 844	330 154	116,3
Szlovákia	59 818	98 192	100 727	106 425	150 317	161 559	177 059	109,6
Románia	590	3 780	4 815	6 372	22 861	31 522	39 504	125,3
Lengyelország	8 882	20 278	19 049	19 718	24 982	31 355	39 083	124,6
Bulgária	1 651	4 578	5 667	7 007	19 782	25 784	31 528	122,3
Magyarország	131	601	656	709	6 145	10 766	15 230	141,5

Forrás: Cseh Köztársaság Statisztikai Hivatala (2019)¹⁴

6. táblázat: A cseh munkaügyi hivatalokban nyilvántartásba vett összes magyar állampolgárok számának alakulása nemek alapján december 31-én 2004-2017 közt

Állampolgárság - nem	2004	2009	2010	2011	2015	2016	2017	index 2017/2016
Magyarország - Férfiak	115	432	461	494	4121	7183	9836	136,9
Magyarország - Nők	16	169	195	215	2024	3583	5394	150,5

Forrás: Cseh Köztársaság Statisztikai Hivatala (2019)¹⁵

¹⁴ <https://www.czso.cz/documents/10180/61196236/29002718.pdf/571c5d12-3744-4d32-a8e2-e1a0f3f30e28?version=1.2>

¹⁵ <https://www.czso.cz/documents/10180/61196236/29002718.pdf/571c5d12-3744-4d32-a8e2-e1a0f3f30e28?version=1.2>

7. táblázat: Az érvényes vállalkozói engedéllyel rendelkező külföldiek teljes száma állampolgárság szerint december 31-én 2004-2017 közt

Állampolgárság	2004	2012	2013	2014	2015	2016	2017	index 2017/2016
Külföldi állampolgárok összesen	65 219	91 040	85 887	83 569	83 862	85 628	87 228	101,9
EU állampolgárok	14 847	21 738	24 031	25 848	27 527	29 696	31 789	107,0
Magyarország	109	145	210	310	429	576	683	118,6

Forrás: Cseh Köztársaság Statisztikai Hivatala (2019)¹⁶

8. táblázat: Az érvényes vállalkozói engedéllyel rendelkező magyar állampolgársok nem szerinti megoszlása december 31-én 2004-2017 közt

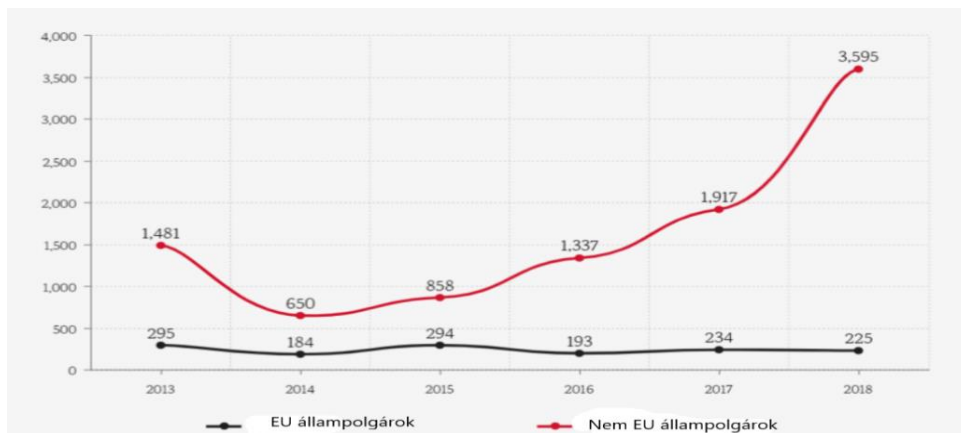
Állampolgárság	2004	2012	2013	2014	2015	2016	2017	index 2017/2016
Magyarország - Férfiak	87	115	167	253	350	470	559	118,9
Magyarország - Nők	22	30	43	57	79	106	124	117,0

Forrás: Cseh Köztársaság Statisztikai Hivatala (2019)¹⁷

¹⁶ <https://www.czso.cz/documents/10180/61196236/29002718.pdf/571c5d12-3744-4d32-a8e2-e1a0f3f30e28?version=1.2>

¹⁷ <https://www.czso.cz/documents/10180/61196236/29002718.pdf/571c5d12-3744-4d32-a8e2-e1a0f3f30e28?version=1.2>

8. ábra: Az illegális munkavállaláson elkapott munkavállalók számának alakulása Csehországban 2013-2018 közt



Forrás: Cseh Köztársaság Szociális és Munkaügyi Minisztériuma

<https://kafkadesk.org/2019/07/13/number-of-illegal-foreign-workers-in-czech-republic-doubles/>

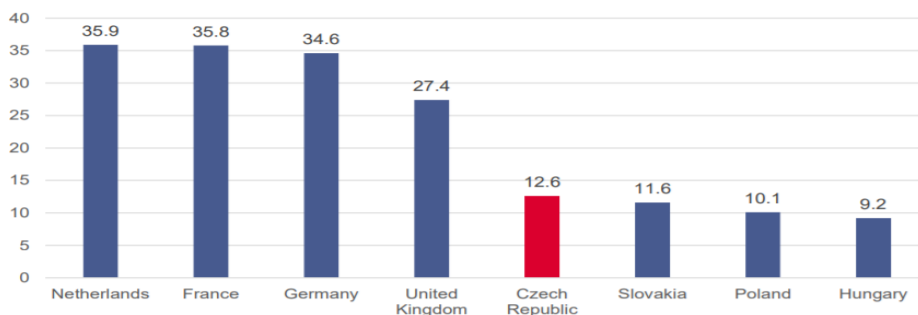
A csehországi munkaerőhiány következtében növekedést mutat a feketén munkát vállalók száma is, 2018-ban a cseh munkaügyi minisztérium 3 820 fő alkalmazása során derített fényt illegális munkavállalásra, amely munkavállalók döntő hányada nem EU állampolgár volt¹⁸.

A növekvő cseh gazdasági jólét és a munkavállalók teljesítményére gyakorolt növekvő nyomás különösen nagy a csehországbeli munkavállalók közt, sokat túlóráznak és elhanyagolják a szabadságokat is, ami krónikus stresszhez, fizikai és szellemi kimerültséghez vezet. Ez a kiegészi szindróma egyre elterjedtebb gond a cseh munkaerőpiacon: a Károly Egyetem Orvostudományi Kar és az Általános Oktató Kórház 2018 decemberi felmérése szerint a csehek mintegy egyötöde szenved a szakmai kiegészőtől.

A többi közép-kelet-európai országhoz képest Csehország nagyon jól képzett és többnyelvű munkaerővel rendelkezik. Az elmúlt években az átlagos éves bér 10% körül nőtt, részben a munkaerő hiánya miatt. Az átlagos munkaerőköltség egy órára tekintve itt a legmagasabb a V4 országok közt (másrésztől Nyugat-Európához képest sokkal alacsonyabb).

¹⁸ <https://kafkadesk.org/2019/07/13/number-of-illegal-foreign-workers-in-czech-republic-doubles/>

9. ábra: Óránkénti munkaerőköltség 2018-ban (EUR)¹⁹



Forrás: Eurostat (2019)

Csehország népszerűségét a magyarországi munkavállalók körében az is magyarázza, hogy Prágában és Brűnnben mintegy **15 ezer, többségében szlovákiai magyar származású személy él, akik tanulási és munkavállalási célok miatt, illetve** vegyes partneri kapcsolatok/házasság által kerültek Csehországba²⁰. A cseh és szlovák nyelvi hasonlóság mellett a Szlovákia keleti és déli részén megnyilvánuló munkanélküliség és perspektíva hiánya is készíti a szlovákiai magyarokat a csehországi munkavállalásra. Pályakezdőként a szakmai fejlődés lehetősége is csábítja őket, sok szlovákiai magyar szemében jó befektetésnek tűnik Prágában élni és dolgozni. Csehország 15 régiója (14 megye és Prága) közül Prágában él a legtöbb magyar: mintegy 2 000 fő. Ez a jelentős magyar kisebbség élénk kulturális életet alkotott meg magának, Prágában gyakran megfordulnak a magyar zenekarok is (Quimbytól kezdve Kiscsillagig), és hetente gazdag programkínálatot biztosít a prágai Magyar Intézet²¹

Az EU bármely tagországának állampolgára szabadon vállalkozhat az EU-n belül, tulajdonosa és egy személyben ügyvezetője is lehet csehországi cégének. Jelenleg Csehországban ideálisabbak a vállalkozási feltételek, mint Magyarországon: többek közt a kft-k alapítása esetén a minimális törzstőke mindössze 1 cseh korona, 19%-os a társasági adókulcs, nincs iparűzési adó, gépjármű súlyadó, az ÁFA mindössze 21%, a csehországi cég esetén a ügyvezetőnek nem kell kötelezően a cég alkalmazottjának lennie. A Világbank Doing Business 2020 rangsorában Magyarország előrébb lépett ugyan, de így is 11 hellyel előzi meg őt Csehország.

¹⁹ <https://www.czechinvest.org/getattachment/Grunde-zu-investieren/Wages/FS-06-Labour-market.pdf>
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Hourly_labour_costs

²⁰ <http://www.csmmsz.org/csmmsz.org/index.html>

²¹ <http://www.praga.balassiintezet.hu/hu/>

9. táblázat: A Világbank Doing Business 2020 rangsorában a V4 államok és Ausztria helyezései (Ease of doing business ranking)²²

Helyezés	Ország	Elért pontszám a 100 pontos versenyképességi rangsorban
27.	Ausztria	78,7
40.	Lengyelország	76,4
41.	Csehország	76,3
45.	Szlovákia	75,6
52.	Magyarország	73,4

Forrás: Világbank Doing Business (2020)

3.3 Cseh állampolgárok Magyarországon

Magyarországon Csehországhoz hasonlóan komoly problémát jelent a munkaerőhiány, a magyar kormány adózási és adminisztratív intézkedésekkel igyekszik a piac inaktív részén lévő nyugdíjasokat és kismamákat visszacsábítani a munkavállalók közé, azonban ezen intézkedések sem elegendők arra, hogy megoldódjon a munkaerőhiány.

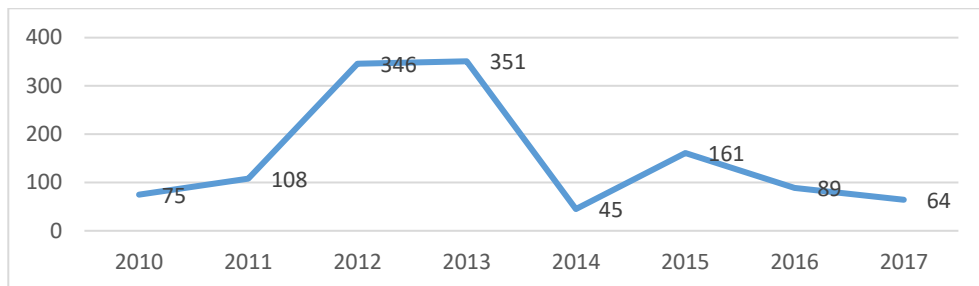
Az Európai Unió területéről érkezett munkavállalók száma az összes bejelentett munkavállaló 75%-át tette ki. Az uniós országokból érkező munkaerő aránya visszaesett az elmúlt pár évben. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a 90 napot nem meghaladó foglalkoztatás esetében engedélymentesen foglalkoztathatók a szomszédos országokból érkező munkavállalók hiányszakmákban.

Míg 2017-ben még csak 24 539 nem uniós állampolgárságú új munkavállaló érkezett Magyarországra, tavaly ez a létszám 60 931-re emelkedett, és ezen növekedési trend tovább erősödik (2019 első nyolc hónapjában már meghaladta az 50 ezret a munkavállalási céllal beadott tartózkodási engedélyek száma). A Magyarországra érkező nem uniós munkavállalók többségét ukrán állampolgárok alkotják, 2019 első 8 hónapjában a számuk elérte a 30 ezret, ami az összes 2019-ben érkezett munkavállaló 60%-a. Az Ukrajnából érkezőket a szerbek követték, számuk meghaladta a 4 ezret, valamint jelentős számban érkeznek ázsiai országokból is (2019 első 8 hónapjában számuk meghaladta az 5000 főt). Míg a szomszédos nem EU-s országokból folyamatosan nő a beáramló munkaerő volumene, addig fordított folyamat figyelhető meg a szomszédos EU-s országok tekintetében: Romániából és Szlovákiából a Magyarországra érkező munkavállalók száma csökken. A magyarországi vállalatok 2017-ben majd 2 ezerrel kevesebb román (-31,3%), és több mint 300 fővel kevesebb szlovák (-28,8%) állampolgárt jelentettek be.

A cseh vállalatok magyarországi előretörése igen intenzív volt az elmúlt 10 évben: míg tíz évvel ezelőtt Csehország a tizedik volt a Magyarországra legtöbbet exportáló országok között, ma már a hatodik. Magyarország tíz legnagyobb importpartnere közül 2003 óta csak Szlovákiából, Kínából és Lengyelországból nőtt nagyobb arányban a magyar behozatal, mint Csehországból. Ha pedig az elmúlt tíz évből indulunk ki, akkor Magyarország főbb importőrei közül a Csehországból származó behozatal nőtt a legnagyobb mértékben.

²² <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>

10. ábra: A foglalkoztatók által bejelentett cseh állampolgárságú munkavállalók száma 2010-2017 közt (fő)



Forrás: https://nfsz.munka.hu/Lapok/full_afsz_kozos_statistika/stat_kulf_munkavall_mo-on.aspx

A cseh cégek leginkább a mezőgazdaságban, az energetikában és az építőiparban jelentősek. A 10 legnagyobb cseh érdekeltségű cég összárbevétele 400 milliárd forint. A leggazdagabb magyaroknál kategóriákkal vagyonosabb cseh milliárdosok közül többen üzletelnek Magyarországon, az öt leggazdagabb csehből négynek jelentős érdekeltségei vannak itt. Az egyik legjelentősebb magyarországi érdekeltséggel bíró cseh üzletember Andrej Babis, aki egyben cseh miniszterelnök is, aki az Agrofert tulajdonosa, és a legnagyobb magán munkaadó Csehországban, a legjelentősebb médiatulajdonos és a lakosság harmada az általa előállított kenyeret eszi (pékipari vállalkozásainak köszönhetően). A leginkább élelmiszeripari vállalatcsoport mára a harmadik legnagyobb cseh céggé nőtte ki magát a Skoda és a többségében állami energiacég, a CEZ mögött. 2018-ban Magyarországon Andrej Babis agrár-élelmiszeripari vállalatai 160 milliárd forintos árbevételt értek el és ezzel a cseh háttérű nagy cégek összárbevételének 40 százalékát adták. Csehek állnak a Budapesti Erőmű Zrt. (a fővárosi távhő közel 60 százalékát termeli, míg az előállított villamos energiában részesedése meghaladja a három százalékot országosan), vagy a Szentkirályi-Kékkúti Ásványvíz Kft. mögött is²³.

A cseh állampolgárok alkalmazása nem engedélyköteles (hasonlóan a többi uniós állampolgárokéhoz), foglalkoztatásuk csupán bejelentési kötelezettséget von maga után. A magyarországi munkáltatók 2017. évben összesen 13 056 külföldi, szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező munkavállalót jelentettek be. Ez a szám 23,7%-kal magasabb az előző évben megtett bejelentéseknél. Legutóbb 2009-ben nőtt nagyobb mértékben a bejelentett külföldiek száma, de a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező munkavállalók száma a hazai munkaerőpiacra belépők esetében 2011-2014 között nem emelkedett 10 ezer fő fölé.

A Magyarországon dolgozó és a foglalkoztatók által bejelentett cseh munkavállalók száma évek óta alacsony, csak töredéke a Csehországban dolgozó magyar állampolgárok számának. A 2010-2017-es időszakban a Magyarországon dolgozó és a foglalkoztatók

²³ <https://www.agrarszektor.hu/agrarpenzek/nyomulnak-a-csehek-magyarorszagon-babis-a-legnagyobb-de-vannak-meg-jo-paran.16071.html>

által bejelentett cseh munkavállalók száma egy esetben sem közelítette meg a 400 főt, a foglalkoztatók által bejelentett legtöbb cseh munkavállaló 351 fő, míg a legkevesebb 45 fő volt.

A Magyarországon dolgozó cseh állampolgárok száma azért alacsonyabb nagyságrendileg mint a Csehországban dolgozó magyar állampolgároké, mivel Magyarország az EU-ban Bulgária, Románia és Litvánia utáni legalacsonyabb nettó [béreivel](#) nem vonzó a cseh munkavállalók körében.

11. ábra: A bejelentett külföldi munkavállalók száma, 2005-2017



Forrás: Nemzetgazdasági Minisztérium: A külföldi állampolgárok magyarországi munkavállalásának főbb sajátosságai, 2017²⁴

A cseh állampolgárok Magyarországon történő munkavállalásában szerepet játszik a CzechTrade szervezet²⁵, amely Csehország állami kereskedelem-fejlesztési ügynöksége, és legfőbb célja, hogy támogassa a nemzetközi kereskedelmet és együttműködést a cseh és a magyarországi vállalatok között. CzechTrade a budapesti irodát 2010-ben nyitotta meg, azóta aktívan és eredményesen dolgozik a cseh-magyar gazdasági kapcsolatok építésén, többek közt hagyományosan az égisze alatt kerülnek megrendezésre a Magyarország és Csehország Testvérvárosainak Találkozói Budapesten. 2019. szeptember 5-én immár másodszor került megrendezésre a Magyarország és Csehország Testvérvárosainak Találkozója Budapesten, a Cseh Köztársaság Budapesti Nagykövetsége, Magyarország Prágai Nagykövetsége és a CzechTrade Budapest szervezésében, a csehországi Zlín megye elnökségének együttműködésével. Több mint 50 magyar és cseh város és község képviselője vett részt az eseményen, ami lehetőséget nyújtott a kulturális és üzleti kapcsolatok megerősítésére a két ország között. 12 cseh cég prezentációjának köszönhetően a jelenlévő önkormányzatok összeköttetésbe kerültek a számukra megoldásokat kínáló vállalatokkal. A 2019. év fő témái közé

²⁴ https://nfsz.munka.hu/Lapok/full_afsz_kozos_statistika/stat_kulf_munkavall_mo-on/content/st_at_kulf_mvall_mo_adatok_2017.pdf

²⁵ <https://www.czechtradeoffices.com/hu/hu>

tartoztak az oktatási- és diákcserek, a tiszta és fenntartható környezet, valamint a Smart City megoldások. Ennek jegyében tartott előadást többek között az innovatív cseh FN – NANO s.r.o. cég is, amelynek speciális fotokatalitikus bevonatát a Cseh Köztársaság Budapesti Nagykövetségének épületén is alkalmazzák, amely képes semlegesíteni a Nagykövetség gépjárműveinek károsanyag-kibocsátását. Az üzleti panel a CzechTrade Budapesti Irodájának égisze alatt jött létre, a Budapesti Cseh Nagykövetség Kereskedelmi és Gazdasági Osztályának aktív közreműködésével.

A szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező cseh munkavállalók földrajzi megoszlására nincsenek elérhető adatok, de feltételezhetően a fővárosban levő multinacionális cégek a legjelentősebb munkahelyei a cseh állampolgároknak.

A Magyarországon munkát vállaló cseh állampolgárok jelentős része a cseh kötődésű vállalatoknál dolgozik kiküldési mobilitásban, amelyek közül a legnagyobb piaci szereplők közé tartozik a Skoda vállalat, az AGROFERT Hungária Kft. és az azzal kapcsolatos Babis érdekeltségek, a CEZ Magyarország (többek között a MÁV vagy a Fővárosi Vízművek is vásárol tőle áramot)²⁶ stb. A Volkswagen konszernhez tartozó márka, a Skoda, 2018-ban több mint 13 800 autót értékesített Magyarországon, ebből 11 842 belföldön forgalomba helyezett autó volt. Az eladott Skoda kocsik 85 százaléka, 9 877 jármű céges vevőkhöz került (a Skoda az utóbbi években az egyik legvonzóbb márka a flottavásárlók számára, de népszerű a kisvállalkozók körében is). A Skoda 2019-ben több olyan modellel jelent meg, amelyekkel a magánvevőket is jobban meg tudja szólítani, ezért 2019-ben még erősebb pozíciót mondhat majd magának a cseh autógyártó²⁷ Magyarországon.

Annak ellenére, hogy kevés cseh állampolgár dolgozik Magyarországon, a cseh állampolgárok döntő többsége számára Magyarország megítélése igen kedvező, Magyarország miniszterelnöke a 3. legnépszerűbb és legmegbízhatóbb politikus Csehországban egy 2018 decemberében végrehajtott közvéleménykutatás alapján, amelyet a CVVM akadémiai közvélemény-kutató intézet valósított meg és azt vizsgálta, hogy a nemzetközi életben aktív politikusok közül kiben bíznak meg leginkább a csehek. A legnagyobb bizalommal a csehek saját államfőjük, Milos Zeman iránt vannak, míg a második helyet Andrej Kiska szlovák köztársasági elnök foglalja el. A felmérés szerint Orbán Viktor a harmadik helyen van²⁸. Zemanban a megkérdezettek 50 százaléka, Kiskában 44 százalék, míg Orbán Viktorban 34 százalék bízik meg.

Az elkövetkező 10 évben várhatóan fennmarad mind Csehországban, mind Magyarországon a természetes népességfogyás, ami további terheket ró a munkaerőpiac sikeres menedzselésére. 2030-ban Csehországban mintegy félmillió munkaképes személy fog hiányozni a munkaerőpiacon, és Magyarországon sem lesz kedvezőbb a helyzet. Mindkét országban a munkaerőhiányt elsősorban a kelet-európai országok olyan lakosaival lehet megoldani, akik megfelelő képzettséggel, nyelvismeretekkel rendelkeznek, hasonlóak a történelmi tapasztalataik.

²⁶ <https://g7.hu/vallalat/20190825/egyre-latvanyosabban-tornek-be-magyarorszagra-a-cseh-szupergazdagok/>

²⁷ <https://www.vg.hu/penzugy/penzugyi-hirek/tovabb-bovulne-a-skoda-1546058/>

²⁸ <https://profitline.hu/Erosodott-a-cseh-allampolgarok-bizalma-a-magyar-miniszterelnok-irant-389339>

3.4 Irodalomjegyzék

A határokon átnyúló mobilitás megvalósulási formái, jellemzői. Munkavállalási/munkavégzési/vállalkozási mobilitás határokon át – mobilitás a határmenti régiókban, 2018

Cseh Köztársaság Statisztikai Hivatala: <https://www.czso.cz/csu/czso/home>

Cseh Köztársaság Szociális és Munkaügyi Minisztériuma: <https://www.mpsv.cz/>

Doing Business 2020:

<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>

EUROSTAT: <https://ec.europa.eu/eurostat/home>

<http://www.agrofert.hu/>

<http://www.csmmsz.org/csmmsz.org/index.html>

<http://www.iprpraha.cz/>

<http://www.praga.balassiintezet.hu/hu>

<https://cmok.eu/hu/>

<https://data.oecd.org/earnwage/average-wages.htm>

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_10/CustomView_1/table?lang=en

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Hourly_labour_costs

<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00115>

<https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Guide-Hungary.pdf>

<https://felvidek.ma/2019/02/praga-fejlolese-erdekeben-nelkulozhetetlen-a-kulfoldi-munkaero/>

<https://g7.hu/vallalat/20190825/egyre-latvanyosabban-tornek-be-magyarorszagra-a-cseh-szupergazdagok/>

<https://kafkadesk.org/2019/07/13/number-of-illegal-foreign-workers-in-czech-republic-doubles/>

<https://kafkadesk.org/2019/07/13/number-of-illegal-foreign-workers-in-czech-republic-doubles/>

<https://mkik.hu/>

https://nfsz.munka.hu/Lapok/full_afsz_kozos_statisztika/stat_kulf_munkavall_mon.on.aspx

<https://profitline.hu/Erosodott-a-cseh-allampolgarok-bizalma-a-magyar-minisztereln>

ok-irant-389339

<https://www.agrarszektor.hu/agrarpenzek/nyomulnak-a-csehek-magyarorszagon-babis-a-legnagyobb-de-vannak-meg-jo-paran.16071.html>

<https://www.aktuality.sk/clanok/416459/cesky-pracovny-trh-zaplnej-cudzinci/>

<https://www.czechinvest.org/getattachment/Grunde-zu-investieren/Wages/FS-06-Labour-market.pdf>

<https://www.czechtradeoffices.com/hu/hu>

<https://www.czso.cz/documents/10180/61196236/29002718.pdf/571c5d12-3744-4d32-a8e2-e1a0f3f30e28?version=1.2>

https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv_2017.pdf

<https://www.vg.hu/penzugy/penzugyi-hirek/tovabb-bovulne-a-skoda-1546058/>

Központi Statisztikai Hivatal: www.ksh.hu

MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet: Cseh Köztársaság Üzletkötés és vállalat alapítás – tudnivalók magyar vállalkozók számára, 2015, <https://mkik.hu/>

Nemzetgazdasági Minisztérium: A külföldi állampolgárok magyarországi munkavállalásának főbb sajátosságai, 2017:

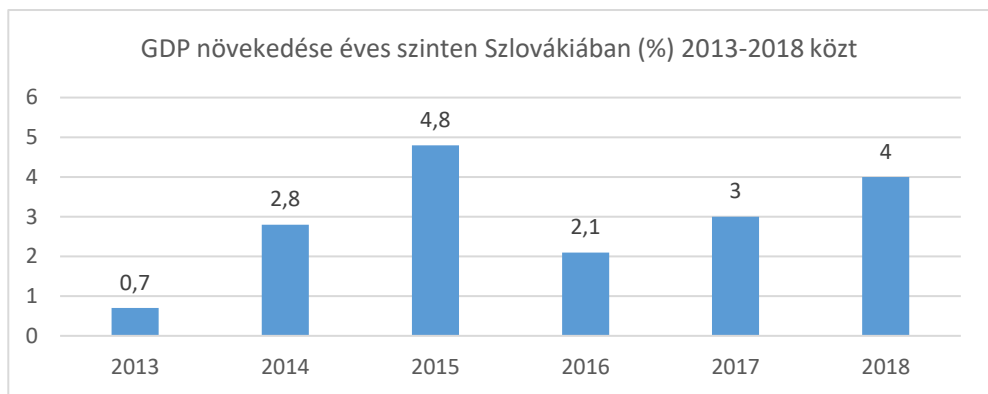
https://nfsz.munka.hu/Lapok/full_afsz_kozos_statisztika/stat_kulf_munkavall_mo-on/content/stat_kulf_mvall_mo_adatok_2017.pdf

4 LELKES GÁBOR – SIPOS NORBERT: MOBILITÁS A HATÁRMENTI RÉGIÓKBAN – SZLOVÁKIA

4.1 Általános keretek

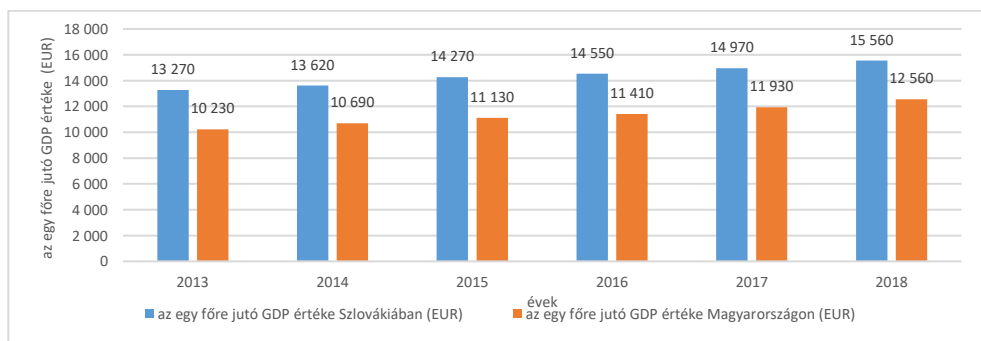
A Szlovák Köztársaság az egyik legfejlettebb közép-európai gazdaság, az egy főre jutó GDP értéke az EU-28 uniós átlag 55%-a: 2018-ban Szlovákiában ez a mutató 15 560 EUR volt, míg az EU-28 uniós átlag 28270 EUR volt. Szlovákia az egyik legstabilabb és legígéretesebb poszt szocialista ország, a gazdasága erős növekedést mutatott az elmúlt fél évtizedben, a GDP növekedése 2018-ban elérte a 4,0%-ot.

1. ábra: A GDP növekedése éves szinten Szlovákiában (%) 2013-2018 közt



Forrás: <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00115>

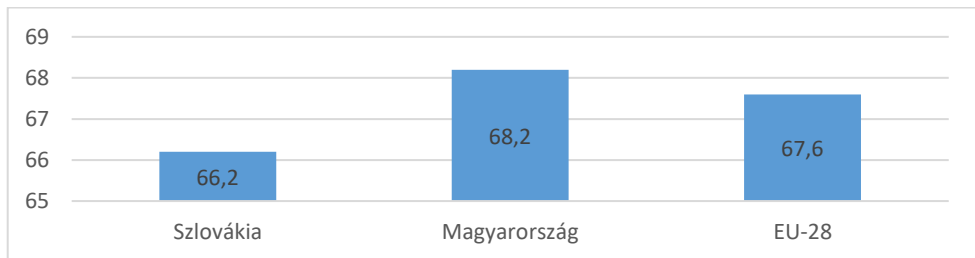
2. ábra: Az egy főre jutó GDP értékének alakulása Szlovákiában és Magyarországon (EUR) 2013-2018 közt



Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_10/CustomView_1/table?lang=en

A szlovákiai munkaerőpiac részben hasonlít a magyarországi és a cseh munkaerőpiara abban, hogy a rendelkezésre álló szlovákiai munkaerő már nem tudja kielégíteni a munkaadók szükségleteit már fél évtizede, amire a megoldást a pozsonyi kormányok a budapesti és prágai kormányokhoz hasonlóan a külföldi munkaerő behozatalában látják (a pozsonyi kormány kis fázislemeradást mutatva csak 2018-ban fogadta el a külföldi állampolgárok szlovákiai munkavállalásának stratégiáját²⁹). Csehországhoz és Magyarországhoz hasonlóan elsősorban képzett kelet-európai munkaerő szervezett betelepítésével igyekszik oldani a pozsonyi kormányzat az egyre komolyabb problémává váló munkaerőhiányt. A Szlovákiában dolgozó külföldi állampolgárok száma azonban lényegesen alacsonyabb, mint Csehországban vagy Magyarországon, a szlovákiai munkaerőpiacon 2019 március végén mindössze 71 ezer külföldi állampolgár dolgozott, amely szám azonban 19 ezerrel magasabb, mint a 2018 március végi érték, ami igen intenzív növekedésről tesz tanúbizonyságot. A szlovákiai munkaerőpiac elősorban a kelet-európaiak körében kedvelt, és az országon belül a munkavállalási célterület döntően a Pozsony-Nagyszombat-Nyitra tengely, valamint a Vág folyó mente, mely régiókban összpontosulnak az autógyártók és beszállítók, a legmeghatározóbb külföldi, multinacionális beruházások a gazdasági ágazatok széles skálájában. A munkavállalók vonzásában az ország azért sem annyira sikeres, mint Csehország, ugyanis Szlovákiában a jövedelmek alacsonyabbak: az OECD statisztikája szerint 2018-ban az évi átlagkereset nagysága Szlovákiában 25 357 USD volt, míg Csehországban 26 962 USD, Magyarországon pedig 24 455 USD³⁰.

3. ábra: A foglalkoztatási ráta Szlovákiában, Magyarországon és az EU-28 térségben, 2017 (%)



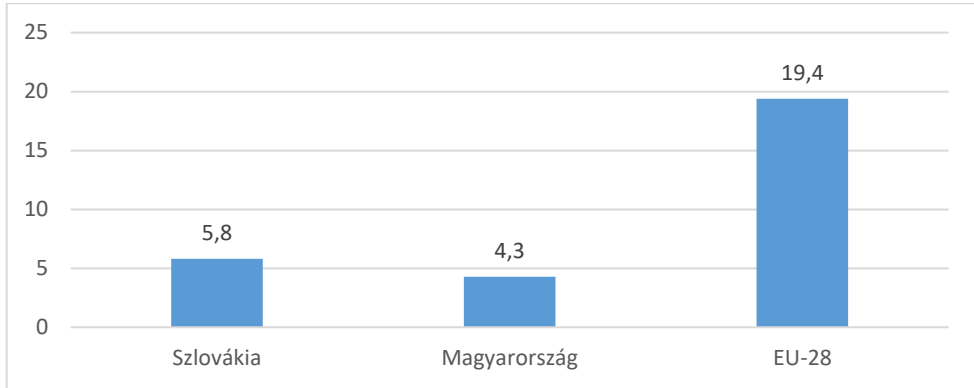
Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv_2017.pdf

Szlovákiában a foglalkoztatási ráta az egyik legalacsonyabb a közép-európai országok közt, a részmunkaidőben foglalkoztatottak arányát tekintve azonban a szlovákiai munkaerőpiac némileg kedvezőbb képet mutat a magyarországi munkaerőpiacnál.

²⁹ <https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-cudzincov/aktuality/strategia-pracovnej-mobility-cudzincov-sr.html>

³⁰ <https://data.oecd.org/earnwage/average-wages.htm>

4. ábra: Részmunkaidős foglalkoztatási arány Szlovákiában, Magyarországon és az EU-28 térségben, 2017 (%)



Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv_2017.pdf

A szlovák gazdasági növekedés két forrása a V4 államokhoz hasonlóan az Európai Unióba – elsősorban Németországba – irányuló export és a külföldi befektetések. A gyártás a mai napig a vezető gazdasági ágazat, különösen az autógyártás (2018-ban 1 080 000 darab autót gyártottak le Szlovákiában, így az ezer lakosra gyártott autók számát tekintve világszerte az ország), a gépgyártás, a szerszámgyártás. Az autóiipar a legnagyobb ipari ágazat, a fő beszállítóival együtt Szlovákia GDP-nek 13%-át teszi ki, és mintegy 130 ezer ember számára biztosít munkát.

1. táblázat: A Szlovákiában működő magyar tőke nagyságának alakulása 2010-2016 közt (millió forint (HUF))

	2010	2013	2014	2015	2016
A magyar tőke nagysága	428 379,9	415 135,8	445 129,2	614 143,7	718 242,1

Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv_2017.pdf

Magyarország és Szlovákia kétoldalú kereskedelmi kapcsolatai az uniós csatlakozást követően jelentősen bővültek, a magyar-szlovák gazdasági kapcsolatok dinamikus bővüléséhez hozzájárult lényeges elemként, hogy a Magyar Nemzeti Kereskedőház (MNKH)³¹ és a Szlovák Befektetési és Kereskedelemfejlesztési Ügynökség (SARIO) együttműködési megállapodást kötöttek 2016-ban. A magyar-szlovák gazdasági kapcsolatok legfontosabb jellemzője, hogy a természetes partnerségből adódóan rendkívül széles skálán mozognak: áru- és szolgáltatáskereskedelem, autóiipari és elektrotechnikai beszállítói kapcsolatok, munkaerőcsere, működőtőke-kivitel és behozatal, határon átnyúló közlekedési és energetikai infrastruktúrafejlesztés, határ

³¹ MNKH azóta megszűnt, helyette a NEMZETI BEFEKTETÉSI ÜGYNÖKSÉG (https://hipa.hu/hu_HU/kezdolap) látja majd el a kis- és középvállalkozások külső piacra segítésének célját.

menti, regionális és területi együttműködés, közvetlen és közvetett uniós források közös kihasználása, együttműködés a környezetvédelem és K+F+I területén.

Szlovákia és Magyarország egymás egyik legjelentősebb exportpiacai és importpiacai. 2018-ban a külkereskedelmi forgalom 6,8%-kal emelkedett éves szinten és meghaladta a 10,3 milliárd eurót. Ezzel Szlovákia a harmadik legnagyobb partnere Magyarországnak. Az export 14%-kal 5,4 milliárd euróra emelkedett, míg az import 5 milliárd eurót tett ki. A két ország közötti működő-tőke beruházások mozgatórugói pedig egyre inkább a térségben letelepedett nagy multinacionális és tőkeerős gyártók. Mindemellett a külkereskedelmi áruforgalomban jelentősebb volumen-növekedés a tőke és szolgáltatás exportjának fokozásával is megvalósul. Az áruforgalom mellett nagy jelentőségűek a kétoldalú tőkekapcsolatok. A cégek számát tekintve Csehország után a magyarországi cégek vannak legnagyobb számban jelen Szlovákiában, jelenleg több mint 10 ezer magyar vállalkozásnak van valamilyen érdekeltsége Szlovákiában³².

2. táblázat: A külkereskedelmi termékforgalom áruszerkezete Szlovákiával, 2017 (millió forint (HUF))

	Élelmiszerek, italok, dohány	Nyersanyagok	Energiahordozók	Feldolgozott termékek	Gépek és szállítóeszközök	Összesen
Behozatal (millió forint)	152 077	50 822	252 417	591 208	503 955	1 550 478
Kivitel (millió forint)	120 834	41 134	46 252	507 736	755 496	1 471 452

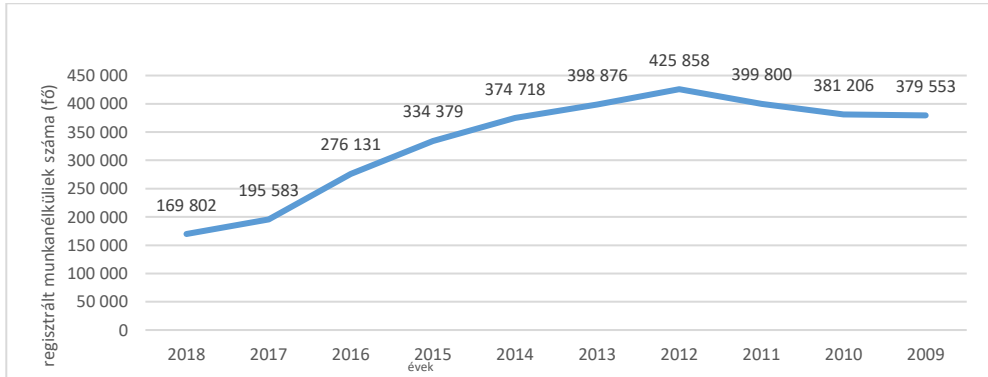
Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv_2017.pdf

Az üzleti kapcsolatok szempontjából meghatározó jelentőségűek az országok közötti közlekedési kapcsolatok. Folyamatban van az M15-D2 Rajka-Rusovce (Oroszvár) és az M30-R4 Miskolc-Kassa gyorsforgalmi út kiépítése, valamint számos új közúti határkapcsolat előkészítése, többek között az új komáromi Duna-híd építésével kapcsolatos munkák is. A gazdasági együttműködés kiemelt területe az energiabiztonság. Átadásra került a szlovák-magyar gáz-interkonnektor és a déli összeköttetést biztosító Barátság I. kőolajvezeték felújított szakasza. Két új 400 kV-os határkeresztelő villamos vezeték megépítése folyamatban van. A határ menti együttműködések, a gazdasági és turisztikai fejlesztések fontos eszközt adják az Európai Területi Társulások, amelyek száma a magyar-szlovák határ mentén a legnagyobb a közép-európai térben. A regionális együttműködés jelentős bázisa a 2014-2020-as időszakra szóló Interreg V-A Szlovákia-Magyarország Együttműködési Program 172,3 millió eurós keretösszeggel, négy prioritási tengelyen³³.

³² <https://bratislava.mfa.gov.hu/page/K%C3%BClgazdas%C3%A1gi%20inform%C3%A1ci%C3%B3k>

³³ <https://bratislava.mfa.gov.hu/page/K%C3%BClgazdas%C3%A1gi%20inform%C3%A1ci%C3%B3k>

5. ábra: A regisztrált munkanélküliek számának alakulása Szlovákiában 2009-2018 közt (fő)

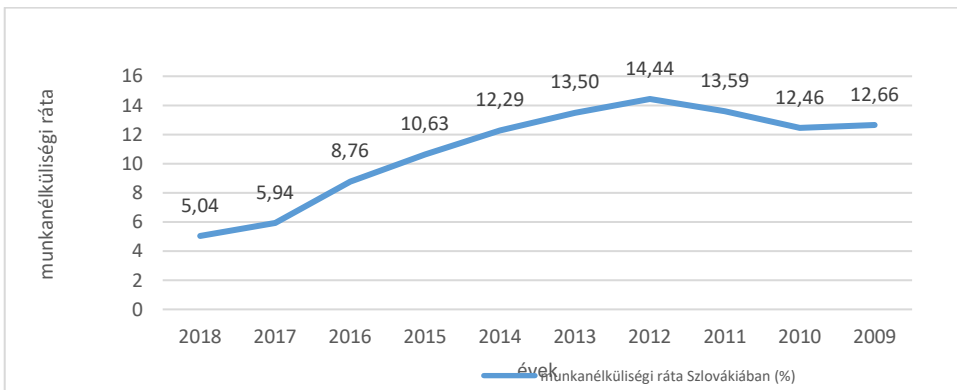


Forrás: Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala (2019)

Szlovákiában a munkanélküliség Magyarországgal összehasonlítva sokkal súlyosabb társadalmi méreteket öltött a múltban, de jelenleg is a szlovákiai munkanélküliségi ráta sokkal magasabb mint a magyarországi, valamint területileg jóval nagyon régiókban koncentrálódik ezen súlyos szociális probléma.

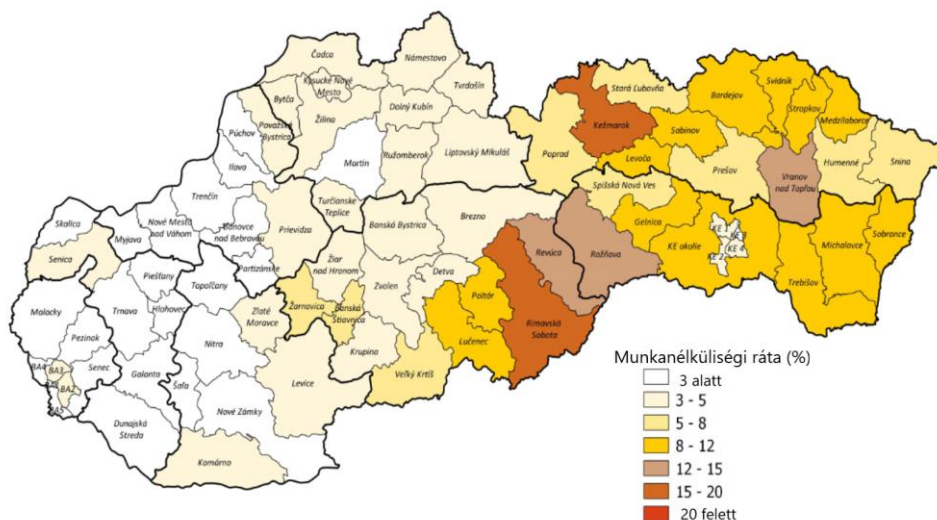
A szlovákiai munkaerőpiacon a 2008-as gazdasági válság után 4 éven keresztül jelentősen rosszabbodtak a foglalkoztatási viszonyok, a legkedvezőtlenebb mutatók az országot 2012-ben sújtották. Azt követően dinamikus javulás állt be, évről évre csökken a munkanélküliségi ráta. 2018. december végén Szlovákiában közel 170 ezer embert regisztráltak álláskeresőként a munkaügyi hivatalok, ami 5,04%-os munkanélküliségi rátának felelt meg. 2019-ben a korábbi évek csökkenése tapasztalható, 2019. május végén a munkanélküliségi ráta az elmúlt negyed évszázad történelmi minimumára csökkent, mindössze 4,88% volt.

6. ábra: A munkanélküliségi ráta (%) alakulása Szlovákiában 2009-2018 közt



Forrás: Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala (2019)

7. ábra: Munkanélküliségi ráta a járások szintjén Szlovákiában 2019. 05. 31-én



Forrás: Munka-, Szociális- és Családügyi Hivatal, SK (2019)

Az ország legnagyobb foglalkoztatási problémája a tartósan munkanélküliek magas száma³⁴. A jelenleg regisztrált munkanélküliek csoportján belül jelentős azok száma, akiknek a foglalkoztatási lehetősége igen alacsony, a tartós munkanélküliek rendkívül magas számban vannak a munkaügyi hivatalok nyilvántartásában. A munkanélküliek mintegy 2/3-a évek óta nem tud elhelyezkedni a munkaerőpiacon, e tekintetben csak Görögország előzi meg Szlovákiát az EU-ban. A regionális különbségek miatt a munkanélküliek ezen csoportját a remény nélküli munkanélkülieknek lehet nevezni (akikkel a törődés lényegében abból áll, hogy a munkahivatalok keresik, miként lehetne kirakni őket a munkanélküli nyilvántartásból, hogy ne rontsák a statisztikát).

A legalacsonyabb munkanélküliségi ráta az ország nyugati harmadát jellemzi, míg az ország középső és keleti részei már komoly munkanélküliségi problémákkal sújtott régiók halmazából áll össze. A járásokat tekintve a legtöbb munkanélküli a Rimaszombati járásban van, ahol 2019 május végén a számuk 6 182 fő volt, ami 15,76%-os munkanélküliségi rátát jelentett. A leginkább elmaradott térségek épp a szlovák-magyar határ mentén fekvő NUTS 3 szinteken vannak³⁵, Besztercebánya, Kassa, és Nyitra megyékben, ott is elsősorban a megyeszékhelytől távolabb eső járásokban, illetve a nagyobb roma közösséget maguknak mondható falvakban és városokban. Országos szinten Szlovákia már elérte az Európa 2020 stratégia keretében kitűzött, a foglalkoztatás javítására irányuló céljait, azonban a regionális különbségek és a tartós munkanélküliség továbbra is hatalmas kihívásokat jelentenek, ahogy az alacsony bérek is (a hátrányos helyzetű térségekben az átlagkereset 700 EUR körül mozog,

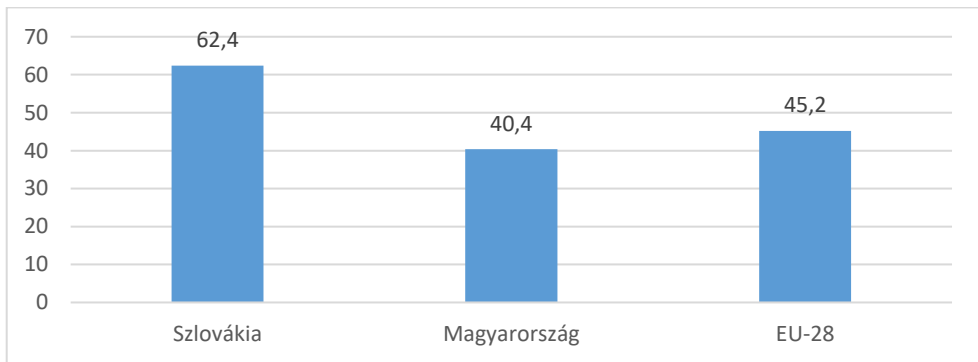
³⁴ 2017-ben 87 850 tartósan munkanélküli volt az országban, a tavalyi év végére ez a szám 67 549-re csökkent, ami 39,78%-a volt a 169 803 regisztrált álláskeresőnek.

³⁵ Kivétel Eperjes megye.

szemben az országos 1 000 EUR feletti átlagkeresettel). Napjainkban összesen 863 ezer ember él szegénységben Szlovákiában (a szlovák szociális statisztika szerint az él a szegénységi küszöb alatt, akinek az éves bevétele nem haladja meg a 4477 eurót), ez az ország lakosságának 16,1%-a.

A szlovákiai munkaerőpiacon napjainkban több mint 70 ezer szabad munkahelyet regisztrálnak a munkaügyi hivatalok, a legtöbb cég szalagmunkásokat és összeszerelőket keres. A nem betöltött állások elsősorban az autóiparhoz kapcsolódó ágazatokban, az építőiparban, az egészségügyben, a logisztikában és a vendéglátóiparban vannak, amelyek az elmúlt pár év béremelkedései ellenére sem lettek igazán attraktívák (sok szlovákiai munkavállaló kimegy Csehországba dolgozni, ott ugyanis nyelvi akadály nincs, és a bérek is lényegesen magasabbak).

8. ábra: A tartós munkanélküliek aránya Szlovákiában, Magyarországon és az EU-28 térségben, 2017 (%)



Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv_2017.pdf

3. táblázat: A munkanélküliség alapmutatóinak területi megoszlása megyék szintjén 2019. május 31-én

Terület	Áprilisban regisztrált munkanélküliek száma	Áprilisban a regisztrációból kilépő munkanélküliek száma	Regisztrált munkanélküliek száma	Gazdaságilag aktív lakosság	Diszponibilis munkanélküliek száma	A regisztrált munkanélküliek számából meghatározott munkanélküliségi ráta (%)	Munkanélküliségi ráta (%)
Pozsony megye	1 612	1 558	10 453	355 327	9 512	2.94	2.68
Nagyszombat megye	1 645	1 732	8 719	283 604	6 823	3.07	2.41
Trencsén megye	1 861	2 016	10 735	303 889	8 633	3.53	2.84
Nyitra megye	1 856	2 189	13 615	343 528	10 072	3.96	2.93
Zsolna megye	2 408	2 446	15 652	343 039	12 700	4.56	3.70
Besztercebánya megye	2 161	2 991	28 193	332 802	22 084	8.47	6.64
Eperjes megye	3 803	4 307	41 268	402 257	34 375	10.26	8.55
Kassa megye	2 776	3 508	36 322	384 004	29 925	9.46	7.79
<i>Szlovákia</i>	<i>18 122</i>	<i>20 747</i>	<i>164 957</i>	<i>2 748 450</i>	<i>134 124</i>	<i>6.00</i>	<i>4.88</i>

Forrás: Munka-, Szociális- és Családügyek Hivatala, 2019

4.2 Magyar állampolgárok Szlovákiában

A szlovákiai vállalatoknak egyre több külföldi munkaerő alkalmazására kell támaszkodniuk a 2013 után mutatkozó gazdasági növekedésnek köszönhetően. A Szlovákiában dolgozó külföldiek száma az utóbbi fél évtizedben robbanásszerűen megnőtt. Az országban dolgozó külföldiek körülbelül fele az EU állampolgára. A szlovák munkaerőpiacon a külföldiek döntő hányada a Pozsony-Nagyszombat-Nyitra tengely mentén dolgozik. Az uniós államok közül elsősorban Románia állampolgárai érkeznek munkavállalásra Szlovákiába, ők is csak néhány olyan körzetbe koncentrálnak, ahol nagyon alacsony a munkanélküliség. Legintenzívebben az ukrán állampolgárok száma növekszik a szlovák munkaerőpiacon.

2019. március végén több mint 14,9 ezer ukrán dolgozott a Szlovákiában, ami csaknem 1,1 ezerrel több, mint 2019 februárjában, míg az előző év azonos időszakához képest 9,3 ezer fővel növekedett az országban dolgozó ukrán állampolgárok száma. A második helyen a szerb állampolgárok állnak, ám létszámuk a szlovák munkaerőpiacon lassabban növekszik az ukránokkal összehasonlítva. 2019 márciusában 12,8 ezer szerb dolgozott Szlovákiában, ami 261 fő havi növekedést jelent 2019 februárjához képest, míg 619 növekedést az előző év azonos hónapjához képest.

Románia a harmadik legnagyobb munkaerő-küldő ország a szlovákiai munkaerőpiacra, 2019 márciusában több mint 10 000 román állampolgár dolgozott az országban. Ezen mutató a 2019 februárjához képest 137 román állampolgárral kevesebb, de a Szlovákiában dolgozó románok száma csaknem 1,5 ezerrel növekedett 2018 márciusához képest.

A külföldi állampolgársággal rendelkező munkavállalók döntő hányada Nyugat-Szlovákiában dolgozik. A külföldiek egyharmada Pozsonyban keresi meg a kenyerét, 2019. március végén a főváros öt járásában összesen 24 ezer külföldi dolgozott. Pozsonyt követi a Nagyszombati járás, amely 7,2 ezer külföldit regisztrált 2019. március végén. A 3. legtöbb külföldi állampolgár foglalkoztatását a cseh-szlovák határ mentén levő Malacky járás mondhatja el magáról, a Malacky Munkaügyi Hivatal 2,8 ezer dolgozó külföldi állampolgárt tartott nyilván a járás munkahelyein, (amelyek döntő hányada autóipari beszállító, ahogy az a Nagyszombati járásban is van). Az ukrán, szerb és román állampolgárok elsősorban a termelésben, az építőiparban és szezonális munkákban keresnek lehetőségeket.

2019. szeptember 30-án Szlovákiában hivatalosan 5 476 magyar állampolgárságú személy dolgozott a szlovák munkaügyi hivatalok nyilvántartása alapján. A legtöbb magyar állampolgár a fővárosban és régiójában él és dolgozik, ez a régió mutatja ki a legmagasabb kereseteket is. A külföldi uniós állampolgárságúak körében a magyar állampolgárok alkották 2019. szeptember végén a 3. legnagyobb csoportot (az első helyen a románok álltak, őket a csehek követték). Az uniós országok közül a magyarokat a lengyelek és a bolgárok követik.

A magyarországi munkavállalók legnagyobb aránya 12-24 hónapja dolgozik Szlovákiában, míg az iskolai végzettségük alapján elmondható, hogy többségük szakközépiskolai végzettséggel rendelkezik. Szlovákia Magyarországgal szomszédos

állam közel 700 km hosszú határ mentén, a munka napi szintű ingázással is végezhető, tehát a magyar állampolgárok munkavállalása olyan határon átvélő mobilitásnak minősül, amelynek célterülete a szomszédos ország, és azon belül is főleg a Pozsonyi régió, nem az ország északi és keleti fele (ugyanis azon területek Szlovákián belül a legelmaradottabbaknak számítanak, ott tulajdonképpen nem is valósulnak meg komolyabb munkahelyteremtő beruházások).

A szlovák-magyar határszakasz mobilitási lehetőségeinél fontos megemlíteni, hogy a határ jelentős szakaszán részben a természetföldrajzi akadályok korlátozzák a munkaerő mobilitását, részben pedig a közlekedési infrastruktúra hiánya is hozzájárul a határon átvélő munkaerő-mobilitás fékezéséhez. Erre jó példa Nógrád megye, ezen belül is a putnoki térség, ahol, ha a határ valamely oldalán lenne nagyobb munkaerőigénnyel fellépő munkaadó, nem tudnák megoldani az átjárást. Részben azért is, mert a tömegközlekedés nem teszi lehetővé az ingázást (természetesen ez a probléma áthidalható lenne akkor, ha a munkaadó céges buszt indítana a munkavállalók szállítására)³⁶.

4. táblázat: Az Európai Gazdasági Térség állampolgárainak megoszlása a szlovákiai munkaerőpiacon 2019. szeptember 30-án

Ország	Az állampolgárok száma
Belgium	98
Bulgária	2 276
Ciprus	15
Csehország	5 692
Dánia	43
Észtország	27
Finnország	53
Franciaország	531
Görögország	379
Hollandia	108
Horvátország	1 276
Írország	55
Izland	2
Lichtenstein	0
Litvánia	99
Lettország	76
Luxemburg	1
Magyarország	5 476
Málta	5
Németország	576
Norvégia	9
Lengyelország	2 681

³⁶ A szlovák-magyar határmenti migráció/Slovensko-maďarská pohraničná migrácia HUSK 1101/1.2.1/0171 számú projekt keretében a Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány (<http://kopintalapitvany.hu/>) megbízásából készült tanulmány.

Ország	Az állampolgárok száma
Portugália	299
Ausztria	380
Románia	9 436
Szlovénia	154
Egyesült Királyság	665
Spanyolország	731
Svájc	27
Svédország	53
Olaszország	1 252
Összesen	32 475

Forrás: Munka-, Szociális- és Családügyek Hivatala (2019)

5. táblázat: Magyarország és az Európai Gazdasági Térség állampolgárainak megoszlása a szlovákiai munkaerőpiacon 2019. szeptember 30-án annak függvényében, hogy mennyi ideje dolgoznak Szlovákiában

Állampolgárság	Fő	Időtartam, ami óta Szlovákiában dolgozik							
		0-6 hónap	7-12 hónap	12-24 hónap	25-36 hónap	37-48 hónap	49-72 hónap	72-hónap	Nem ismert
Magyarország	5 476	1 039	617	1 130	802	599	771	518	0
Európai Gazdasági Térség állampolgárai összesen	32 475	4 914	3 936	6 839	4 358	3 576	4 341	4 510	1

Forrás: Munka-, Szociális- és Családügyek Hivatala (2019)

6. táblázat: Magyarország állampolgárainak megoszlása a szlovákiai munkaerőpiacon 2019. szeptember 30-án annak függvényében, hogy milyen munkakörben dolgoznak Szlovákiában

Állampolgárság	Fő	Munkakör										
		katona	törvényhozó, vezető munkatárs	szakértő	műszaki szakember	irodai munkás	szolgáltatás, kereskedelem	agrárium, erdőgazdálkodás	kézműves, képzett szakember	gépek, eszközök kezelője, irányító, operátor	segédmunkás, nem képzett munkaerő	Nem ismert
Magyarország	5 476	0	107	263	382	208	578	15	884	2 062	870	107

Forrás: Munka-, Szociális- és Családügyek Hivatala (2019)

7. táblázat: Magyarország állampolgárainak megoszlása a szlovákiai munkaerőpiacon 2019. szeptember 30-án annak függvényében, hogy milyen a legmagasabb iskolai végzettségük

Állampolgárság	Fő	Legmagasabb iskolai végzettség										
		nem befejezett általános iskola	általános iskola	alacsonyabb alsó középfokú	szakközépiskola	teljes szakközépiskola értettségivel	gimnázium /általános középisk. érettségivel	magasabb szakközépiskola	főiskola – 1. fokú végzettség	főiskola – 2. fokú végzettség	főiskola – 3. fokú végzettség	Nem ismert
Magyarország	5 476	20	509	596	1 805	1 089	497	19	68	372	49	452

Forrás: Munka-, Szociális- és Családügyek Hivatala (2019)

A magyar állampolgárok Szlovákiába irányuló munkavállalási mobilitása mögött több tényező van, jelen van a személyek önálló döntése a jobb kereseti viszonyok miatt, de éppúgy fellelhető a tőke, a vállalkozás döntése a munkavállaló mobilitásáról (Szlovákia vonzó lehetőségeket kínál nem csak a munkavállalóknak, hanem a tőkének, a vállalkozásoknak is).

Szlovákiában a magyar állampolgárok körében a munkavégzési mobilitást elsősorban a munkavégzési cél (hazai munkaerővel) jellemzi, a mobilitás célja valamilyen munka elvégzése jövedelemszerzési céllal (ide értve az egyéni és vállalkozói jövedelmet is) a belföldi munkaerőpiacon kívül, egy önálló személy vagy (belföldi, hazai) munkavállaló által, de jelentős mértékben jelen van az üzleti mobilitás is, amikor magyar (egyéni vagy társas) vállalkozó a vállalkozói tevékenységét üzleti céljai alapján Szlovákia területére is kiterjeszti. A magyar állampolgárságú szlovákiai munkavállalók népes csoportját adják azon munkavállalók is, akik mobilitása életviteli jellegű: a mobilitás célja kitörni a hagyományos környezetből, elsősorban Pozsony térségében életteret keresve, ahol kedvezőbbek a megélhetési és környezeti feltételek (Pozsony attraktivitása abban is megjelenik, hogy szlovák-magyar-osztrák határmenti fekvése van a városnak, és gazdag történelmi múlttal rendelkezik - egykor Magyarország koronázó fővárosa volt).

A magyarországi munkavállalók egy része azáltal kerül a szlovákiai munkaerőpiacra, hogy a magyarországi cégek belépnek a szlovákiai gazdaságba, többek közt ilyen jelentős magyarországi cégek közé tartozik a MOL (a szlovákiai leányvállalata a Slovnaft, mely több mint 250 töltőállomást üzemeltet Szlovákiában), az OTP Bank Szlovákia (2 százalékos a piaci részesedése, amivel a 9. helyen áll a szlovákiai bankok sorában), a Danubius Szálloda és Gyógyüdülő Zártkörűen Működő Részvénytársaság, amely 7 magas színvonalú szállodát üzemeltet a festői és világhírű fürdővárosban Pöstyénben és Smrdákyn (ebből 6 szálloda Pöstyénben van). Ezen említett nagy vállalatokon kívül számtalan magyarországi cég van jelen a szlovák gazdaságban, amelyek kiküldik a munkaerejük egy részét több megfontolás miatt:

- a) szakmai megfontolások: csak a saját munkavállalója rendelkezik azzal a szakmai tudással, know-how-val, amely szükséges az adott feladat elvégzéséhez, ezért azt nem bízhatja másra
- b) praktikus, szervezési megfontolások: egyszerűbb egy olyan saját munkavállalóval megoldani az adott feladatot, aki végig viszi a teljes folyamatot, mint külön-külön bedolgozót szerezni az egyik határtól a másikig, az egyik munkafázistól a másikig
- c) költség-alapú megfontolások: a hazai munkavállalóval a hazai szabályok alapján kisebb költségekkel (munkabér, napidíj, kiküldetés stb.) végeztethető el a feladat, mintha arra egy helyi (külföldi) munkavállalót a helyi (külföldi) szabályok, bérezési stb. feltételek mellett kellene alkalmazni.

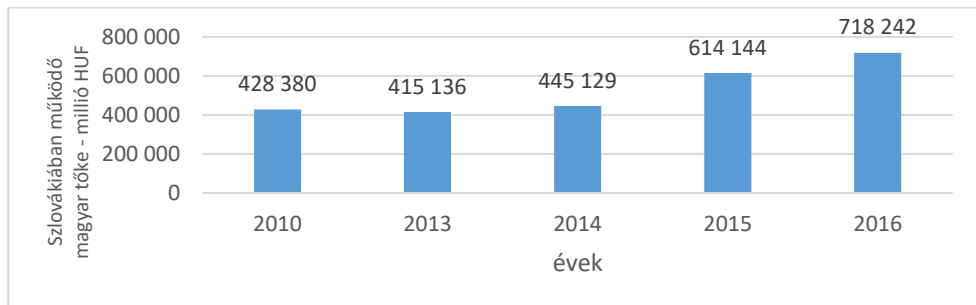
A legtöbb külföldi tulajdonrészrel bíró szlovákiai cég a csehek kezében összpontosul (ők több mint 10 ezer társaságot birtokolnak). A csehek tartós jó helyezésének okát részben a nyelvi akadályok hiányában lehet keresni, valamint a közös cseh-szlovák állam hagyományaiiban (a csehek és szlovákok többsége pozitív nosztalgával tekint vissza a közös államra, az akkor kialakult gazdasági kapcsolatokra, amelyek egy része máig él). A cseh gyökerű vállalkozások után második helyen egy hajszállal lemaradva a magyarok állnak, akik mögött az osztrákok következnek a 3. helyen (a cseh és magyar gyökerű

vállalkozások számától az osztrák vállalkozások száma lényegesen alacsonyabb, számuk mintegy 4 ezerre tehető jelenleg). Ezen említett három ország után következnek a németek, majd az olaszok: a németek mintegy 2,5 ezer céget birtokolnak, míg az olaszok mintegy 2,1 ezer céget.

Pozsony és térsége azért is vonzó sok ezer magyarországi munkavállaló számára, mert jelentős gazdasági központnak számít ahol multinacionális vállalkozások százai kínálnak attraktív fizetéseket: pl. a Volkswagen Slovakia (az ország egyik legnagyobb munkáltatója, exportőre és befektetője, mely a dolgozóinak az 1200 eurós kezdő fizetés mellett gazdag szociális programot is kínál), a kínai Lenovo, az amerikai Dell, a cseh AGROFERT konszern (Szlovákia vezető mezőgazdasági és élelmiszeripari cégei közé tartozik, 22 ezer hektáron gazdálkodik) stb.

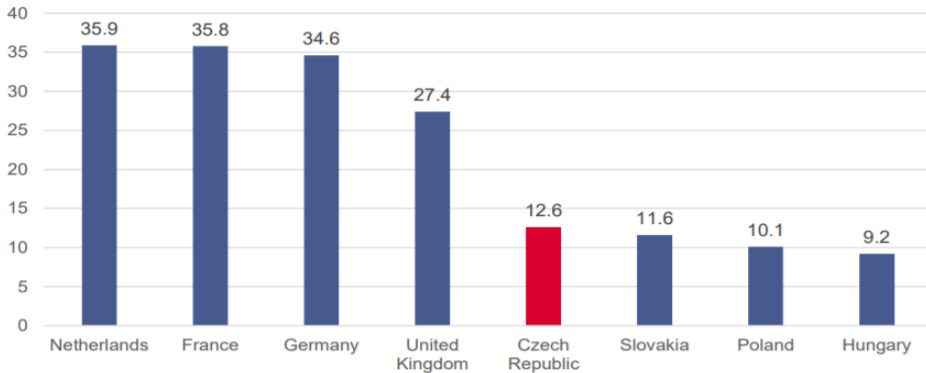
A magyar és szlovák gazdasági szereplők szoros együttműködésének egyik eredménye lett a 2012-ben alakult Magyar-Szlovák Kereskedelmi és Iparkamara, amely vegyes kereskedelmi és iparkamara a Szlovák Kereskedelmi és Iparkamara, valamint a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara pártfogása alatt jött létre. A Kamara célja a Magyarország és a Szlovák Köztársaság közötti kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok elősegítése, a magyar gazdasági érdekeknek a Szlovák Köztársaságban, valamint a szlovák gazdasági érdekeknek Magyarországon való figyelemmel kísérése, a szlovákiai és magyarországi üzleti lehetőségek feltárása, üzleti partnerek felkutatása mindkét országban, kiállítások, vásárok, üzletember-találkozók, konferenciák és egyéb akciók szervezése, melyek célja a magyar termékek és szolgáltatások népszerűsítése a Szlovák Köztársaságban, illetve a szlovák termékek és szolgáltatások népszerűsítése Magyarországon.

9. ábra: A Szlovákiában működő magyar tőke nagyságának alakulása 2010-2016 közt - millió forint (HUF)



Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv_2017.pdf

10. ábra: Óránkénti munkaerőköltség 2018-ban (EUR)³⁷



Forrás: Eurostat, 2019

A többi közép-kelet-európai országhoz képest Szlovákia nagyon jól képzett és többnyelvű munkaerővel rendelkezik, csak a létszáma kevés, nem elégíti ki a szlovákiai igényeket 2013 óta. Az elmúlt években az átlagos éves bér 10% körül nőtt, részben a munkaerő hiánya miatt, részben a kormány szociális intézkedéseinek köszönhetően, ugyanis a külföldi nagyvállalatok szlovákiai megalapításánál komoly vonzerő volt az alacsony szlovákiai bérszínvonal (tehát a bérek emelkedésére nagy volt a nyomás). Az átlagos munkaerőköltség egy órára tekintve itt a 2. legmagasabb a V4 országok közt (másképpen Nyugat-Európához képest sokkal alacsonyabb).

Szlovákia népszerűségéhez a magyarországi munkavállalók körében az is hozzájárul, hogy **Szlovákiában közel félmillió magyar nemzetiségű lakos él, akik az ország déli régióiban többséget alkotnak, tehát könnyen lehet érvényesülni bizonyos keretek közt csak a magyar nyelv használatával, illetve a magyar kulturális közeg biztosítva van azáltal, hogy igen széles körben jelen van a magyar kultúra Szlovákiában.** A magasabb kereseti lehetőségeket kínáló szlovákiai munkaerőpiac tehát még attraktívabbá válik a nyelvi korlát hiányának és a földrajzi közelségnek köszönhetően. A szlovák főváros multikulturális térség szívében fekszik közvetlen a magyar-szlovák-osztrák határ mentén, tehát a napi szintű ingázásra minden feltétel adott, ahogy adottak a napi szintű ingázáshoz a feltételek Nagyszombat és Nyitra esetében is, olyan viszonylatban akár, hogy a magyarországi állampolgár a döntően magyar többségű lakossággal rendelkező dél-szlovákiai községekből, városokból jár be a munkahelyére. A magyarországi állampolgárok szlovákiai alkalmazása a gazdaság számos területén jelen van, nem csak a gyártásban, hanem olyan területeken is, mint a sport és a kultúra: az ikonikus dunaszerdahelyi FC DAC 1904 labdarúgó klub több focistája Győrben lakik, és onnan ingáznak át a munkahelyükre naponta, vagy további példa, hogy az egyetlen szlovákiai magyar napilap főszerkesztője

³⁷ <https://www.czechinvest.org/getattachment/Grunde-zu-investieren/Wages/FS-06-Labour-market.pdf>
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Hourly_labour_costs

Győrből érkezik pozsonyi munkahelyére 2019 novemberétől.

Az EU bármely tagországának állampolgára szabadon vállalkozhat az EU-n belül, tulajdonosa és egy személyben ügyvezetője is lehet szlovákiai cégének. Egy évtizeddel ezelőtt a vállalkozási feltételek a kedvező adókörnyezet miatt előnyösebbek voltak Szlovákiában, mint Magyarországon, azonban az elmúlt 3 évben a szlovákiai vállalkozási környezet helyzete romlott, jelenleg a cégalapítás Szlovákiában a legbonyolultabb a közép-európai térben, a magyarországi adópolitika jelenleg kedvezőbb a szlovákiai adópolitikánál a vállalkozások számára, míg Magyarország egyfajta adóparadicsom lett az EU szívében.³⁸ A legelterjedtebb vállalkozási formák az egyéni vállalkozói engedélyek (a jövedelem nagyságától függően 19 vagy 25 százalékos adót fizet, de lehetőség van átalánykiadás alapján is adózni), vagy a korlátolt felelősségű társaságok alapján megvalósuló vállalkozások (jelenleg 21%-os társasági adó vonatkozik rájuk, de 2020 januárjától ez az adófajta 15%-ra csökken abban az esetben, ha a cég éves forgalma nem haladja meg a 100 ezer eurót). Az egyéni vállalkozások és a korlátolt felelősségű társaságok közt a legnagyobb eltérések a vállalkozási formák adminisztrációjában és a saját vagyonnal való kezeskedésben vannak. A korlátolt felelősségű társaságok adminisztrációja bonyolultabb és költségesebb, de a korlátolt felelősségű társaságok alapítói nem felelnek a saját vagyonukkal gazdasági bukás esetén. A Világbank Doing Business 2020 rangsorában Szlovákia a 45. helyen van (2015-ben még a 34. volt, tehát nagy a visszaesés), míg Magyarország az 52. helyen áll jelenleg.

Az elmúlt 3 évben egyre több szlovákiai cég teszi át a székhelyét Magyarországra, ami mögött az áll, hogy míg Szlovákiában a cégek nyereségének 21%-át kell adóként befizetni, addig Magyarországon mindössze 9% a társasági adókulcs³⁹. A Magyarországra átköltöző vállalkozások többsége Pozsonyból és régiójából költözik át az adóoptimalizációval motivált kedvezőbb vállalkozási feltételek végett.

8. táblázat: A Világbank Doing Business 2020 rangsorában a V4 államok és Ausztria helyezései (Ease of doing business ranking)⁴⁰

Helyezés	Ország	Elért pontszám a 100 pontos versenyképességi rangsorban
27.	Ausztria	78,7
40.	Lengyelország	76,4
41.	Csehország	76,3
45.	Szlovákia	75,6
52.	Magyarország	73,4

Forrás: Világbank Doing Business 2020

³⁸ <https://24.hu/fn/gazdasag/2019/04/13/szlovak-ceg-magyarorszag/>

³⁹ <https://g7.hu/vallalat/20190411/egyre-tobb-szlovak-ceg-jon-at-magyarorszagra-az-olcsobb-ado-miatt/>

⁴⁰ <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>

4.3 Szlovák állampolgárok Magyarországon

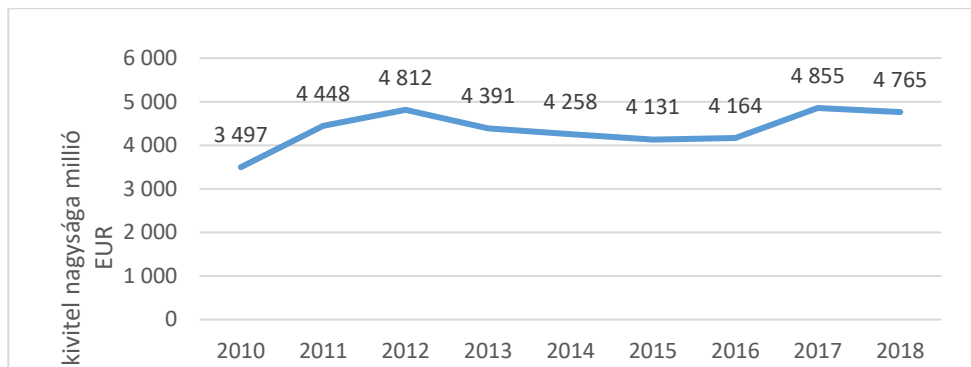
Magyarországon Szlovákiához hasonlóan komoly problémát jelent a munkaerőhiány, a betöltésre váró üres álláshelyek száma napjainkban eléri a közel 100 ezret. A magyar kormány adózási és adminisztratív intézkedésekkel igyekszik a piac inaktív részén lévő nyugdíjasokat és kismamákat visszacsábítani a munkavállalók közé, azonban ezen intézkedések sem elegendők arra, hogy megoldódjon a hatalmas munkaerőhiány.

Az Európai Unió területéről érkezett munkavállalók száma az összes bejelentett munkavállaló 75%-át tette ki. Az uniós országokból érkező munkaerő aránya visszaesett az elmúlt pár évben. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a 90 napot nem meghaladó foglalkoztatás esetében engedélymentesen foglalkoztathatók a szomszédos országokból érkező munkavállalók a hiányszakmákban.

Míg 2017-ben még csak 24 539 nem uniós állampolgárságú új munkavállaló érkezett Magyarországra, tavaly ez a létszám 60 931-re emelkedett, és ezen növekedési trend tovább erősödik (2019 első nyolc hónapjában már meghaladta az 50 ezret a munkavállalási céllal beadott tartózkodási engedélyek száma). A Magyarországra érkező nem uniós munkavállalók többségét ukrán állampolgárok alkotják, 2019 első 8 hónapjában a számuk elérte a 30 ezret, ami az összes 2019-ben érkezett munkavállaló 60%-a. Az Ukrajnából érkezőket a szerbek követték, számuk meghaladta a 4 ezret, valamint jelentős számban érkeznek ázsiai országokból is (2019 első 8 hónapjában számuk meghaladta az 5 000 főt). Míg a szomszédos nem EU-s országokból folyamatosan nő a beáramló munkaerő volumene, addig fordított folyamat figyelhető meg a szomszédos EU-s országok tekintetében: Romániából és Szlovákiából a Magyarországra érkező munkavállalók száma csökken. A magyarországi vállalatok 2017-ben majd 2 ezerrel kevesebb román (-31,3%), és több mint 300 fővel kevesebb szlovák (-28,8%) állampolgárt jelentettek be. 2017-ben az EU-28 térségből a foglalkoztatók által bejelentett külföldi munkavállalók száma 7 706 fő, ebből a szlovák állampolgárok száma 831 volt.

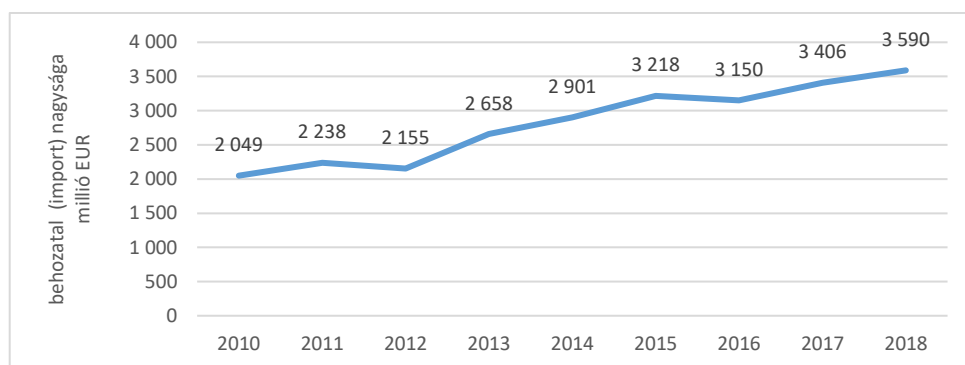
A szlovákiai vállalatok magyarországi előretörése az elmúlt 3 évben vált erőteljesebbé: Magyarország és Szlovákia jó pozíciókat könyvelhetnek el egymás piacán. A szlovák cégek leginkább a mezőgazdaságban, az energetikában és az építőiparban jelentősek.

11. ábra: Külkereskedelmi termékforgalom - a Szlovákiából Magyarországra irányuló kivitel (export) nagysága millió EUR-ban



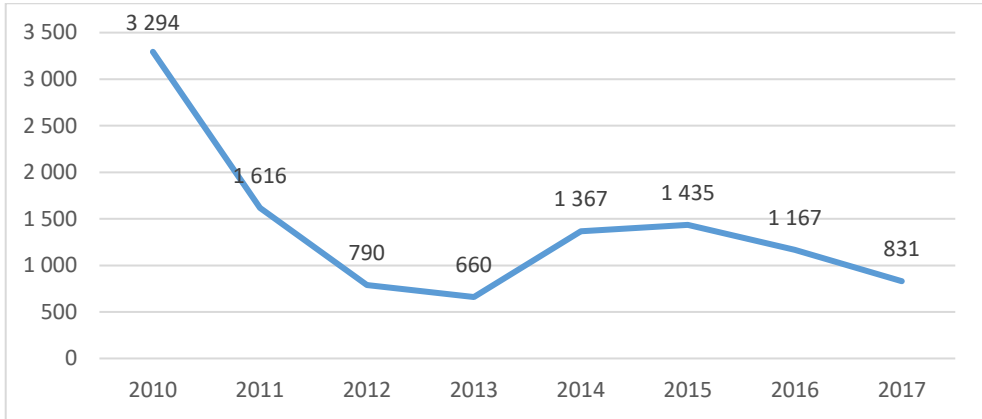
Forrás: Szlovák Nemzeti Bank (2019)

12. ábra: Külkereskedelmi termékforgalom - a Magyarországról Szlovákiába irányuló behozatal (import) nagysága millió EUR-ban



Forrás: Szlovák Nemzeti Bank (2019)

13. ábra: A foglalkoztatók által bejelentett szlovák állampolgárságú munkavállalók száma 2010-2017 közt (fő)

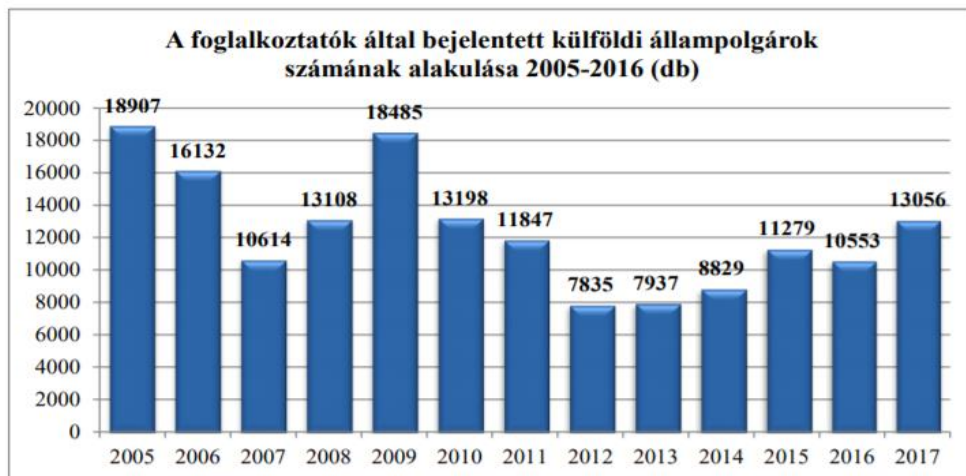


Forrás: https://nfsz.munka.hu/Lapok/full_afsz_kozos_statistika/stat_kulf_munkavall_mo-on.aspx

A szlovák állampolgárok alkalmazása nem engedélyköteles (hasonlóan a többi uniós állampolgárokéhoz), foglalkoztatásuk csupán bejelentési kötelezettséget von maga után. A magyarországi munkáltatók 2017. évben összesen 13 056 külföldi, szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező munkavállalót jelentettek be. Ez a szám 23,7%-kal magasabb az előző évben megtett bejelentéseknél. Legutóbb 2009-ben nőtt nagyobb mértékben a bejelentett külföldiek száma, de a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező munkavállalók száma a hazai munkaerőpiacra belépők esetében 2011-2014 között nem emelkedett 10 ezer fő fölé.

A Magyarországon dolgozó és a foglalkoztatók által bejelentett szlovák állampolgárságú munkavállalók átlagos száma az elmúlt fél évtizedben 1 092 volt, az utóbbi 3 évben azonban csökkenés figyelhető meg, 2017-ben csak 831 volt a munkáltatók által bejelentett szlovákiai állampolgárok száma. A Magyarországon dolgozó szlovákiai állampolgárok száma azért alacsonyabb nagyságrendileg mint a Szlovákiában dolgozó magyar állampolgároké, mivel Magyarország az EU-ban Bulgária, Románia és Litvánia utáni legalacsonyabb nettó béreivel nem vonzó a szlovákiai munkavállalók körében.

14. ábra: A foglalkoztatók által bejelentett külföldi állampolgárok számának alakulása 2005-2016



Forrás: Nemzetgazdasági Minisztérium (2017)

A szlovákiai állampolgárok Magyarországon történő munkavállalását segítik a kereskedelmi kamarák mellett az olyan programok is, mint az Interreg V-A Szlovákia-Magyarország Együttműködési Program, amely program a 2. prioritási tengely keretében a mobilitás fokozását célozza meg (a tevékenységekre fordítható teljes költségvetés 22 477 769 EUR). A mobilitás fokozása prioritási tengely célja a határátkelőhelyek számának növelése és a határon átmenő forgalom menetidejének csökkenése. A prioritás keretében azok a projektek részesülhetnek támogatásban, amelyek eredményeként új utak, hidak és kompkikötők épülnek, valamint hozzájárulnak a közösségi- és tömegközlekedési szolgáltatások fejlesztéséhez. Ezen program a 3. prioritási tengely keretében a határon átnyúló foglalkoztatás ösztönzését is célozza, mely prioritási tengely célja új, fenntartható munkahelyek létrehozása és a munkaerőmobilitás ösztönzése. A pályázati felhívás keretében olyan területi akciótervek részesültek támogatásban, amelyek hozzájárulnak a kis- és középvállalkozások versenyképességének növeléséhez, illetve a határon átnyúló közúti infrastruktúra fejlesztéséhez. A határon átnyúló foglalkoztatás ösztönzésére nyújtott teljes költségvetés 34 608 080 EUR.

A Magyarországon munkát vállaló szlovákiai állampolgárok egy része a szlovák kötődésű vállalatoknál dolgozik kiküldési mobilitásban, valamint multinacionális cégekben dolgoznak Budapesten és az ország egyéb északi nagyvárosaiban (köztük kiemelkedik Győr, ahol az Audi autógyár sok szlovákiaiát foglalkoztat – de fontos megjegyezni, hogy az autógyár mindkét országban nagy munkaerőhiánnyal küzd). A határrégió nyugati oldalán a szlovák munkavállalók elsődlegesen az iparban dolgoznak, ezen belül is a járműiparban, a fémiparban és az elektronika területén. Fél évtizeddel ezelőtt a szlovák-magyar határrégió magyar oldalának nyugati szakaszán kiemelkedően nagy szerepe volt a szlovák munkaerőmozgás folyamatában a munkaerő-kölcsönzéssel

foglalkozó cégeknek, a térségben működő vállalkozások – létszámnagyság-kategóriától függetlenül – szívesen éltek a munkaerő-kölcsönzők által biztosított lehetőségekkel, a kölcsönzőknek pedig egyik kedvelt célcsoportját alkották a szlovákiai magyarok⁴¹. Napjainkra a két ország regionális munkaerőpiacának átalakulását követően a nyugati határ mentén kevesebb a munkaerő-kölcsönzésben Magyarországon foglalkoztatott szlovák állampolgárok száma, ezen jellegű alkalmazás a középső, illetve a keleti határrészen maradt fenn, de ott is csak ad-hoc jelleggel (mivel a keleti régió magyarországi oldalán is jelentős a munkanélküliség, ezért nem jellemző, hogy a cégek betanított munkákra Szlovákiából toboroznának) – valamint külföldi tulajdonú cégek esetén a cégvezető/menedzsment gyakran külföldi.

Több kutatás megállapította, hogy a határ mentén élő szlovákiai és magyarországi munkavállalók nem szívesen költöznek el több száz kilométerre otthonaiktól, a vállalatok és a munkaügyi szervezetek sikertelenül toboroztak munkaerőt sok alkalommal az elmúlt fél évtizedben az elmaradottabb szlovákiai és magyarországi régiókból, a munkavállalók nem szívesen adják fel az otthonaikat, valamint a fogadó városokban sincs az infrastruktúra kialakítva a munkavállalók tömeges fogadására, a lakáshiány miatt sem könnyű távolban munkát vállalni. Egy Interreg kutatás keretében a győri iparkamara szakemberei kiemelték, hogy a letelepedők helyett az ingázók mérséklék a város munkaerő szükségletét. Győr városába mintegy 60-80 km-es sugarú körből ingáznak, ugyanakkor a város potenciálja így is kiaknázatlan, a térség további fejlődésének gátja a munkaerőhiány, amely jellemzően nem a régió vezető nagyvállalatánál, az Audinál jelentkezik, hanem a beszállítóinál⁴².

Az elkövetkező 10 évben várhatóan fennmarad mind Szlovákiában, mind Magyarországon a természetes népességfogyás, ami további terheket ró a munkaerőpiac sikeres menedzselésére. 2030-ban Szlovákiában több százezer munkaképes személy fog hiányozni a munkaerőpiacon, és Magyarországon sem lesz kedvezőbb a helyzet.

A munkaerő mobilitását, migrációját továbbiakban is gátolni fogja majd, hogy a határ menti térség magyar és a szlovák oldala is hasonló munkaerő-piaci és gazdasági problémákkal fog küzdeni. Az elkövetkezendő időszakot illetően a kereskedelmi és iparkamarai szakértők véleménye szerint a közeljövőben várhatóan nem fog növekedni a szlovák állampolgárságú foglalkoztatottak száma Magyarországon, ugyanis az ehhez szükséges gazdasági konjunktúra nem mutatja a jeleit. Ugyanez érvényes a magyar állampolgárok szlovákiai foglalkoztatására is. Nincs meg a határ két oldala között az a kellően nagy bérkülönbség, amiért a szlovákiai, illetve magyarországi munkaerőnek kiemelkedően megérje átjárni dolgozni a határ másik oldalára. Valamint a határ egész szakaszán szükséges lenne újabb határátkelők létrehozására is. Tartósan a munkaerőhiányt mindkét országban elsősorban a kelet-európai országok olyan lakosaival lehet megoldani, akik megfelelő képzettséggel, nyelvismeretekkel

⁴¹ A szlovák-magyar határmenti migráció/Slovensko-maďarská pohraničná migrácia HUSK 1101/1.2.1/0171 számú projekt keretében a Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány (<http://kopintalapitvany.hu/>) megbízásából készült tanulmány.

⁴² A szlovák-magyar határmenti migráció/Slovensko-maďarská pohraničná migrácia HUSK 1101/1.2.1/0171 számú projekt keretében a Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány (<http://kopintalapitvany.hu/>) megbízásából készült tanulmány.

rendelkeznek, hasonlóak a történelmi tapasztalataik.

4.4 Irodalomjegyzék

Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala:

Szlovák Köztársaság Szociális és Munkaügyi Minisztériuma:

Központi Statisztikai Hivatal: www.ksh.hu

EUROSTAT: <https://ec.europa.eu/eurostat/home>

<https://mkik.hu/>

<https://bratislava.mfa.gov.hu/page/K%C3%BClgazdas%C3%A1gi%20inform%C3%A1ci%C3%B3k>

<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00115>

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_10/CustomView_1/table?lang=en

https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv_2017.pdf

<https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Guide-Hungary.pdf>

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Hourly_labour_costs

Doing Business 2020: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>

https://nfsz.munka.hu/Lapok/full_afsz_kozos_statisztika/stat_kulf_munkavall_mo-on.aspx

Nemzetgazdasági Minisztérium: A külföldi állampolgárok magyarországi munkavállalásának főbb sajátosságai, 2017
https://nfsz.munka.hu/Lapok/full_afsz_kozos_statisztika/stat_kulf_munkavall_mo-on/content/stat_kulf_mvall_mo_adatok_2017.pdf

A határokon átnyúló mobilitás megvalósulási formái, jellemzői. Munkavállalási/munkavégzési/vállalkozási mobilitás határokon át – mobilitás a határmenti régiókban, 2018

<https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-cudzincov/aktuality/strategia-pracovnej-mobility-cudzincov-sr.html>

<https://data.oecd.org/earnwage/average-wages.htm>

A szlovák-magyar határmenti migráció/Slovensko-madžarská pohraničná migrácia HUSK 1101/1.2.1/0171 számú projekt keretében a Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány (<http://kopintalapitvany.hu/>) megbízásából készült tanulmány.

5 DAJNOKI KRISZTINA – SIPOS NORBERT – KÓMÍVES PÉTER MIKLÓS – HÉDER-RIMA MÁRIA: MOBILITÁS A HATÁRMENTI RÉGIÓKBAN – UKRAJNA

5.1 Bevezetés, a tanulmány célja

A magyarországi bevándorlás mindig izgalmas kérdést jelentett, mellyel kapcsolatban az elmúlt két évtizedben is számos kutatás valósult meg. A kutatások egy része a rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján a migráció nagyságát, trendjeit és szerkezetét tárja fel (Juhász, 1996; Hárs-Sik, 2009; Illés-Lukács, 2002; Örkény, 2003). A vizsgálatok másik része a migrációs sajátosságokat kvalitatív módszerek mentén elemzi (Feischmidt-Nyíri, 2006; Fox, 2007; Gödri-Tóth, 2005; Kiss, 2007; Nyíri, 2005; Pulay, 2005; Sik, 2006; Hárs, 2008). Ezen megelőző kutatások hatására jelentős ismeretekkel rendelkezünk a témát illetően, azonban a terület további értelmezése a magyar munkaerőpiaci adaptálás kapcsán rejthet még magában lehetőségeket. Jelen tanulmány célja általános képet mutatni az Ukrajnára napjainkban jellemző mobilitási folyamatokról, különösképpen a magyar-ukrán ország-relációk tekintetében. Az elkészített áttekintés segítséget nyújt abban, hogy az ukrán mobilitási formákra vonatkozó tevékenységeket összefoglaljuk és értelmezzük azt a magyar munkaerőpiac szempontjából. A munkavállalói áramlás és az azokhoz kapcsolódó adatok és információk összegyűjtése támogatja azon magyarországi foglalkoztatók stratégiájának kialakítását, akik a Magyarországon lévő munkaerőhiány csökkentése érdekében ukrán munkavállalókat alkalmaznak, vagy terveznek alkalmazni a jövőben. A tanulmány célja bemutatni az elérhető munkaerőforrás mértékét, és általános jellemzőit megfogalmazni annak érdekében, hogy minél inkább célzott módon lehessen azt a réteget elérni, akik alkalmazása kölcsönös haszonnal bír mind a munkavállalók, mind pedig a foglalkoztatók szempontjából. A tanulmány továbbá érinti azokat a munkaerőpiaci szolgáltatásokat is, amelyek jelenleg elérhetőek az ukrán munkavállalók foglalkoztatása kapcsán, és összefoglalja azok működési keretét, valamint tartalmazza azokat a jogszabályi vonatkozásokat, amelyek legjelentősebb mértékben meghatározzák Magyarországon a harmadik országbeli munkavállalók foglalkoztatási keretét. Összességében a tanulmány gyakorlatias felhasználás céljából alkalmazható, és kapcsolódó információk strukturálása révén nyújthat támogatást az ukrán munkavállalók esetleges foglalkoztatásához.

5.2 Ukrajna földrajzi elhelyezkedése és főbb demográfiai jellemzői

Ukrajna 1991-től független ország, az ezt megelőző időszakban a Szovjetunió tagállama volt. Ukrajna Európa keleti részén terül el, melyet hét ország és két tenger határol. Az ország keleti és északkeleti része az Orosz Föderációval, míg északnyugati része Fehéroroszországgal szomszédos. Nyugati oldalát a magyar, szlovák és lengyel területek övezik, délnyugati határainál Románia és Moldova terülnek el, míg déli és dél-keleti

részénél a Fekete-tenger és az Azovi-tenger húzódik (1. ábra). Az ország fővárosa és egyben a legnépesebb területe Kijev, amely mellett további jelentősebb városai: Harkiv, Odessza, Dnyipro, Zaporizzsja, Doneck, Liviv.

Ukrajna egyik, a hovatartozás szempontjából leginkább vitatott része a Krím félsziget, melynek elcsatolása 2014-ben történt Oroszország által. A terület hovatartozását illetően készültek szociológiai vizsgálatok, melyek közül az egyik az Ilka Kucseriva Alapítvány és a Razumkov Központ (2018) által volt vezetve. A vizsgálat eredményeiből is jól kitűnnek a kérdéssel kapcsolatos megoszló vélemények. A megkérdezett ukrán állampolgárok 42,3%-a tartja lehetségesnek, hogy a Krím hosszú távon ismét Ukrajnához fog tartozni, 20,1% azt gondolja, hogy ez egyáltalán nem lehetséges, 15,5%-ban azt nyilatkozták, hogy a félszigetet végleg elvesztette Ukrajna, és csupán a megkérdezettek 5,4% gondolja úgy, hogy a Krím rövidesen újra Ukrajna része lesz. A megoszló vélemények nem csupán a civil társadalmi véleményben jelennek meg, hanem különböző statisztikai adatoknál is feltételezhetőek, ugyanis esetenként nem teljesen egyértelmű, hogy az Ukrajnával kapcsolatos számosított információk a Krím félsziget adatait is tartalmazzák, avagy sem, ennél fogva szükséges a témával kapcsolatos kritikus értelmezés.

1. ábra Ukrajna térképe

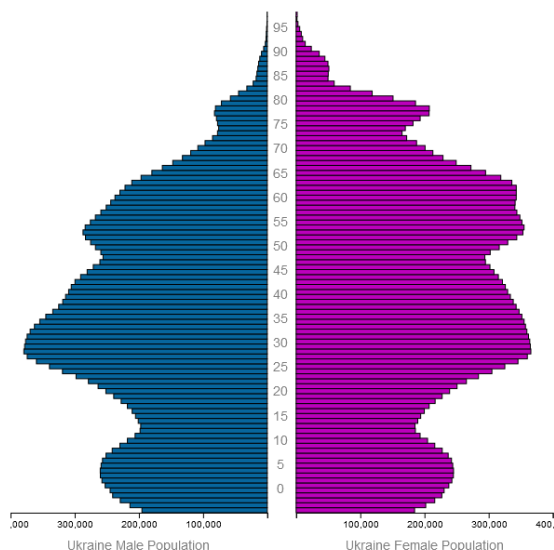


Forrás: Maps Of World (2019)

A World Population Review (2019) adatai alapján az ország alapterülete 603 628 km², ami alapján Ukrajna az egyik legnagyobb európai országnak számít, világviszonylatban pedig a 32. helyet foglalja el. A helyi népsűrűség megközelítőleg 73 fő/négyzetkilométer. A helyi lakosság jelenlegi számára vonatkozó pontos adatokkal nem rendelkezünk, ám a WPR szerint 43 924 319 fő körül van, míg a Maps of World (2019) 42 030 832 főt kalkulál. Az adatok annak köszönhetően mutatnak ekkora jelentős különbséget, hogy a legutolsó hivatalos népszámlálás 2001-ben volt, melyet, habár időszakosan (általában 10 évente) szükséges ismétetni, a kitűzött 2012-es év helyett már háromszor kerestek megfelelő időpontot, de mindannyiszor elhalasztásra került. A következő kitűzött időpont 2020 évben esedékes. Az elmaradó népszámlálás hátterében több ok is húzódhat, de egyes megközelítések politikai megfontolást feltételeznek a kialakult késés mögött. Andrij Zolotarev politológus szerint (Вербницкая, 2019) az országos népszámlálás politikai ítéletként is értelmezhető, ugyanis az eredmény erős kritikát jelenthetne az előző politikai vezetésről, melynek önmagáról alkotott definíciója a nemzeti erő volt. Az azonban, ha kiderülne, hogy működésük alatt rekordtempóban csökkent az ukrán lakosság száma, nem csak az előző rendszert minősítené, hanem könnyen a jelenlegire is negatív hatást gyakorolna. Az elemző véleménye szerint az előző politikai vezetés idején több ukránnal csökkent a lakosság száma, mint a korábbi megszállások és kolonizálások idején. A politológus szerint igen nehéz szituációt jelentene megfelelően kommunikálni, hogy az egykori 52 milliőről 30 millióra csökkent a lakosság.

A hiányos mérési adatokat becslések révén próbálják meg a hivatalos adatokban korrigálni, és módosítani az aktuális időszaknak megfelelően. Összességében elmondható, hogy a népességszám alakulását negatív növekedési ráta jellemzi (habár ennek pontos számadatait nem tudhatjuk biztosan a fent említett okokból kifolyólag), mely a népességarány visszaesését jelzi, és általános értelemben elöregedő társadalmi tendencia a jellemző Ukrajnára is (2. ábra).

2. ábra Ukrajna populációs ábrája (2019)



Forrás: World Population Review (2019)

Az előregedő társadalom kérdése általános problémának tekinthető Európában, melynek több lehetséges oka van, sőt gyakran ezek az okok egymással egy időben is megjelenhetnek. Jellemző az, hogy a szülési hajlandóság lecsökkent, amely automatikus velejárója, hogy elmarad a reprodukcióhoz szükséges szinttől, azonban az egészségügy fejlődésének és korszerűsödésének hatása miatt a halálzási mutatók javulnak. Azzal, hogy hosszabbodik az általános életidő, feltehetően az aktivitás is növekszik – azonban a tendencia mögött rejlő valódi előnyöket a társadalom csak abban az esetben tudja kihasználni, amennyiben annak körülményeit tudatosan alakítja ki – ebben pedig a többek között a foglalkoztatáspolitikának is hatalmas szerepe van (Botos, 2018). A humán tőke hatékony felosztása és alkalmazása a fejlett országok egyik legsürgetőbb kérdésévé válhat, ezért is fontos a szituáció minél teljesebb feltárása és megismerése. Logikus gondolatnak tűnik tehát figyelembe venni azt, hogy a munkaerőpiac még az idősödő munkavállalókkal is számoljon és megpróbáljon olyan rendszereket kialakítani, melyek támogathatják azok munkavállalási körülményeit. Ennek a szemléletnek megfelelően az Egészségügyi Világszervezet Aktív Öregedés Programot (2002) alakított ki már korábban, melyben az öregedés folyamatként kerül értelmezésre, tehát nem egy adott életkorhoz vagy eseményhez kötődik. A programban a társadalmi folyamatokban való aktív részvétel biztosítása számít az egyik alappillértnek, ugyanis fontos az öregedő társadalom lehetséges következményeire felkészülni és tisztában lenni azokkal. A World Population Prospects legfrissebb (United Nations, 2019a) adatai alapján jelenleg a 65 év fölöttiek száma a teljes népesség arányához viszonyítva annak megközelítőleg 9%-át teszi ki. A jelenlegi Európára is jellemző általánosan öregedő társadalmi helyzetben az ENSZ (United Nations, 2019b) előrejelzése szerint ez az arány

2050-re azt fogja eredményezni, hogy másfél milliárd 65 év fölötti ember lesz a világon, a fejlett országokban pedig az emberek harmada fog ebbe a korosztályba tartozni. Ezek az arányok azonban még inkább szemléletesebbek, ha megpróbáljuk őket hazai viszonyok között is értelmezni.

Az előregedő népesség jelensége mellett további szempontok is dominánsan hatással vannak Ukrajna népességének alakulására. Beke (2018) alapján néhány év alatt az ország lakosságának egy jelentős része – közel egy tizede – munkavállalás céljából elszivárgott a környező országokba. A Krím elcsatolását megelőzően 2014-ben a lakosság száma megközelítőleg 45,25 millió fő volt. A félsziget lakossága becslések alapján 2 millió főt számlál, amely az elcsatolást követően egyértelműen, drasztikusan lecsökkentette az Ukrán lakosság számát. Ehhez továbbá hozzájárul a Donyeck és Luhanszk szakadárók által kontrollált területei is, melyek a New York Times adatai alapján megközelítőleg 1,5 millió lakos elvesztését jelenti Ukrajna szempontjából (Kramer, 2014). Az ukrán-orosz konfliktus következményeképpen egyes becslések szerint Oroszországba megközelítőleg 2,5 millió fő menekült, míg Európa irányába 900 000 fő emigrált (Zuesse, 2017). Összességében megállapítható, hogy az Ukrajna és Oroszország között kialakult politikai, gazdasági és katonai konfliktus számos módon és számos területen fejtette ki hatását, többek között negatív irányba befolyásolva az Ukrájnból történő migráció várható alakulását is (Szénási, 2017). Az Ukrájnból történő elvándorlást könnyíti, hogy nyugatról Európai Unió tagállamok övezik az országot, melynek következtében egyetlen határ átlépése elegendő Lengyelország, Románia vagy Magyarország felé ahhoz, hogy a magasabb életszínvonalat biztosítható magasabb fizetést meg tudják szerezni a mobilis ukrán lakosok. Az említett környező országok pedig ezt a folyamatot tovább könnyítik azáltal, hogy különböző ösztönző körülményeket biztosítanak, ugyanis a csökkenő népességarány náluk is jellemző, amely egyenesen arányos módon járul hozzá ahhoz, hogy munkaerőhiány még inkább fokozódjon ezeken a területeken, melyre egy lehetséges gyógyír az Ukrajna felől áramló munkaerőbázis. Amennyiben ez a tendencia folytatódik, úgy 2020-ra akár 40 millió fő alá is csökkenhet a lakosságszám. Ptuhi (2017) vonatkozó előrejelzései alapján feltételezhető, hogy az ország 2050-ig 6,6 millióval kevesebb főt fog számlálni a munkaképes korúak – 20 és 59 év között élők – esetében. Ezzel szemben 2,6 millióval lesznek többen a 60 év feletti, akiknek az aránya a teljes lakosság egyharmadát fogja várhatóan lefedni.

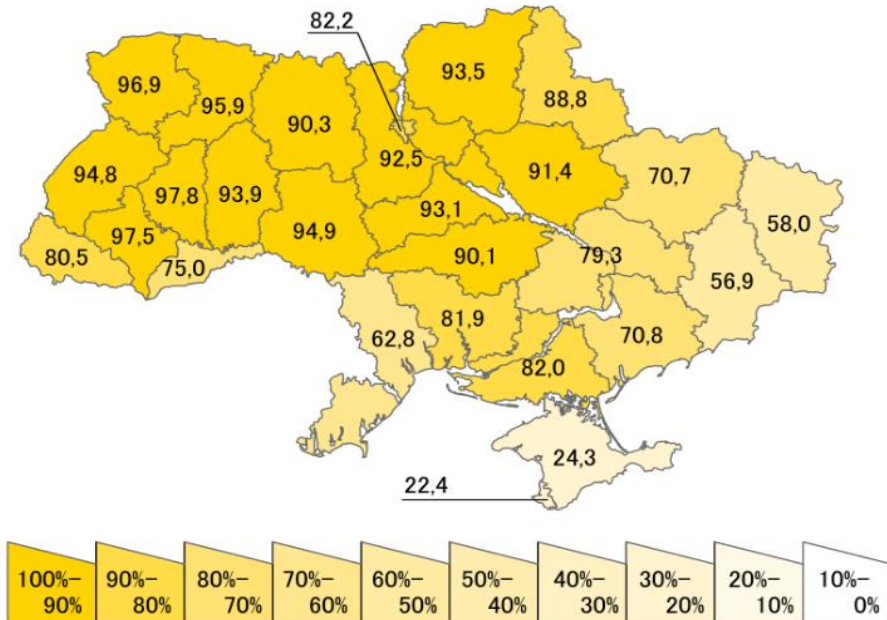
5.3 Ukrajnában élő nemzetek – kiemelt fókuszban Kárpátalja

Az ukrán lakosság nemzeti struktúrájának sajátos jellemzője a multinacionális összetétel. A legutóbbi népszámlálási adatok szerint több mint 130 nemzetiség és etnikai csoport tagjai élnek az ország területén. Habár legjelentősebb mértékben az ukrán nemzetiség van jelen az országban, még sincs egyetlen olyan járás sem, ahol 100%-ban csak ukrán etnikum volna jellemző (3. ábra).

Amennyiben Ukrajna népességének nemzetek szerinti megoszlását vesszük figyelembe, úgy a legutolsó népszámlálási adatokra hagyatkozva megállapítható, hogy túlnyomórészt

(77,8%) ukránok alkotják a lakosságot, ezt követően az orosz nemzetiségűek (17%), fehér oroszok (0,6%) majd pedig kismértékben jelen vannak a krími tatárok és moldávok megegyező mértékben (0,5%), bolgárok (0,4%), magyarok, románok, lengyelek, zsidók azonos arányban (0,3%), görögök és tatárok (0,2%) valamint a kisebb jelenlévő nemzetiségek alkotják a maradék 1,7%-át a lakosoknak (State Statistics Committee of Ukraine, 2001).

3. ábra Az ukrán etnikum aránya Ukrajna eltérő járásaiban



Forrás: State Statistics Committee of Ukraine (2001)

Az ország legnyugatibb csücskénél Lengyelországgal, Magyarországgal, Szlovákiával és Romániával is határos. Ukrajna ezen részén – Kárpátalján – az ország teljes területével hasonlatos módon az etnikai sokszínűség dominánsan megjelenik. Ennek számos oka van, de többek között az első világháborút követő versailles-i békeszerződés következtében történt, korábban Magyarországhoz tartozó területek elcsatolása is szerepet játszik (McDougall, 2019), aminek eredményeképpen Magyarország új határokat kapott és több új kis multinacionális állam jött létre. Kárpátalja egy jelentős része ennek következtében magyar nemzetiségű ukrán állampolgárok által lakott területté vált.

1. táblázat: Kárpátalja etnikai osztoottsága

Nemzetiség	Lélekszám		Százalékarány a megye lakosságán belül		A 2001-es lélekszám az 1989-es százalékában
	1989	2001	1989	2001	
ukránok	976 749	1 010 127	78,4	80,5	103,4
magyarok	155 711	151 516	12,5	12,1	97,3
románok	29 485	32 152	2,4	2,6	109,0
oroszok	49 458	30 993	4,0	2,5	62,7
cigányok	12 131	14 004	1,0	1,1	115,4
szlovákok	7329	5695	0,6	0,5	77,7
németek	3478	3582	0,3	0,3	103,0
beloruszok	2521	1540	0,2	0,1	61,1
egyebek	8756	5005	0,6	0,4	64,0
össznépesség	1 245 618	1 254 614	100,0	100,0	100,7

Forrás: Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal (2003); Laver – Zilhalov (1991)

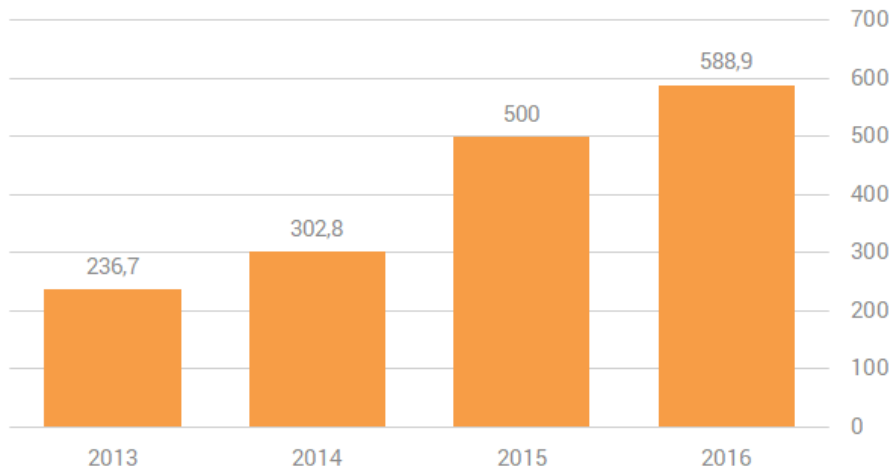
A 2001-es ukrán népszámlálás alkalmával végzett számítások során 151 516 fő magyart írtak össze Kárpátalján. A felmért időszakban bekövetkezett egy trendváltozás a lakosság számát illetően. Míg 1995-ig a vidék népességszáma nőtt és a 1 288,1 ezret is elérte (Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2002), addig ezt követően a természetes szaporulat aránya csökkenni kezdett, mely a népesség fogyását eredményezte, ami napjainkra sem szűnt meg (Molnár–Molnár, 2005). A magyar nemzetiségűek elsősorban Kárpátalja alföldi részének sík vidékén élnek. A magyar lakta települések száma 114-et számlál, melyekből 78 településen a magyarok vannak többségben. Figyelembe véve, hogy ezek az adatok már 18 éve születtek, ezért, habár országos népszámlálás nem történt, de a kárpátaljai magyarság létszámával kapcsolatban készült egy aktualizáló demográfiai felmérés (Tátrai et al., 2018). Ennek eredményeképpen megállapítható, hogy 2001 és 2017 között 21 ezer fővel csökkent a kárpátaljai magyarok száma, így megközelítőleg 135 és 125 ezer fő közötti létszámmal lehet kalkulálni napjainkban.

5.4 Az ukrán munkavállalók migrációs jellemzői

A Beke (2018) által készített összefoglaló arról ír, hogy megközelítőleg 1,5 millió ukrán nemzetiségű személy érkezett az Európai Unióba. Az Eurostat (2016) adatai alapján folyamatosan emelkedik az ukránoknak kiadott letelepedési engedélyek száma, 2016-ban ez már megközelítette a 600 ezret (4. ábra). Tovább nehezíti az Ukrajnából érkező munkavállalók számának meghatározását, hogy a fentiek csupán a hivatalos adatok, becslések alapján több százezer ukrán tartózkodhat illegálisan is az Unióban. Annak összetételéről, hogy a beáramló ukránok milyen összetételben (nemi, életkori, képzettségi, munkatapasztalat stb.) érkeznek, nincsenek pontos, megbízható adatok. A letelepedési engedélyeket igénylők alapján azonban megállapítható, hogy 82,7%-ban munkavállalási céllal érkeznek. Az igénylésekből továbbá az is feltételezhető, hogy több

esetben a családot hátrahagyva érkeznek dolgozni.

4. ábra. Az EU-ba legálisan érkező ukránok száma (ezer fő)



Forrás: Eurostat, Portfolio

Forrás: Eurostat (2016), Portfolio alapján

Az ukrán munkaerő legnagyobb mértékben Lengyelország felé áramlik, az Ukrajnából EU felé történő vándorlás esetében az emberek 75-80%-a ide érkezik. Az Eurostat (2019) adatai alapján 2013-16 között ez 1,36 millió ember érkezését jelentette. Becslések alapján 1,5 millió legális, illetve fél millió illegális ott-tartózkodó lehet az országban. Ennek a tendenciának a hátterében több tényező is meghúzódhat. Az ukrán munkavállalók Lengyelország felé történő elmozdulását serkenti egyrészt a régióban lévő kiemelkedően magas fizetés. A Страна.ua (2018) alapján az Ukrajnában lévő minimálbér 2019-ben 4 173 hrivnyára lett emelve 3 723-ról, amely megközelítőleg 50 000 forintnak felelt meg 2019 októberében. Ezzel szemben a lengyel minimálbér 524 euró, mely megközelítőleg 174 000 forintot ér (Eurostat, 2019). Ez a különbség meglehetősen erős motiváló erővel bír, ugyanis több, mint háromszorosát is megkereshetik az ukrán munkavállalók, ha elhagyják szülőországukat. A magyarországi minimálbér 2019-ben 149 000 forint (Korm.rend., 2018), ami szintén jelentős mértékben magasabb az ukrán minimálbértől, tehát bér szempontjából versenyképes ajánlatnak számít a magyar is. További lényeges szempontot a külföldi munkavállalás esetén a nyelvi korlátok jelenthetnek. Míg Lengyelországban a szláv nyelvcsaládba tartozó lengyel nyelv és az ukrán számos szempontból hasonló, és így az ukrán ajkúak könnyedén boldogulhatnak vele, addig a magyarországi munkavégzésnél elsődlegesen a magyar anyanyelvű ukrán állampolgárok azok, akik akadály nélkül tudják saját munkavállalással kapcsolatos ügyeiket rendezni.

A munkaerőhiány általános jelenléte a fogadó országok oldaláról is támogatja a folyamatot, szükség van ugyanis a gazdasági fejlődés fenntartásához és biztosításához a

munkaerőre, így érdekelt valamennyi ország, beleértve Lengyelországot és Magyarországot is abban, hogy vonzó legyen, ebben az esetben pedig az ukránokat minél nagyobb arányban tudja vonzani (Beke, 2018).

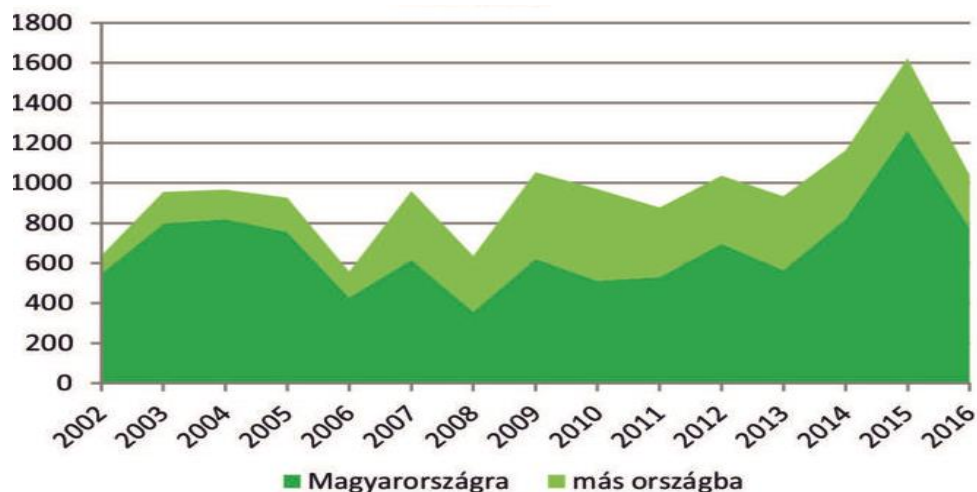
A munkaerőhiány nem csupán Lengyelországnál, hanem Magyarország esetében is erősen érzékelhető, és éppen ezért magyar részről is történtek törekvések annak érdekében, hogy az ukrán munkaerővel próbálják ezt a gazdasági helyzetet kezelni. Habár Magyarország nem mondható túlzottan jelentős bevándorlási célországnak (Ayşe-Gereöffy, 2008), vannak megközelítések, melyek szerint igenis megjelentek az országban nagyobb arányban bevándorlók, pontosabban a képezres évek elején Magyarországon az ukránok képezték a második legnépesebb külföldiállampolgár-csoportot a románok után (Halmi et al., 2006). Ukrajnán belül Kárpátalja bír kitüntetett szereppel, ugyanis az ukrainai migránsok döntő többsége erről a területről érkezik (Kincses, 2015). Napjainkban azonban a rendelkezésre álló adatok alapján nem járt túl nagy eredménnyel az a próbálkozás, hogy az Ukrajnában található munkaerőforrást nagymértékben vonzza, ugyanis az Eurostat adatai alapján 2015-ben 1 700, 2016-ban megközelítőleg 2 400 letelepedési engedély került kiállításra ukrán állampolgárok hazánkban. Arányait tekintve a teljes elvándorló ukrán munkaerőnek ez kevesebb, mint fél százalékát jelenti a vizsgált időszakban (Beke, 2018).

A letelepedési engedélyek kiadott száma mellett a regisztrált, ideiglenes tartózkodási engedéllyel rendelkező ukrán állampolgárok száma is szemléletes adatot jelent, mely igen változó tendenciát mutat az elmúlt közel 20 évre visszatekintve. Míg 2001 és 2009 között fokozatosan emelkedett és 2009-ben elérte a 17 610 főt, ami az akkori arányokat tekintve a külföldi állampolgárok 9,6%-át jelentette, addig 2012 után egy jelentős csökkenés tapasztalható, aminek eredményeképpen 2017-ben 5 774 fő lett, amely a külföldi állampolgárok csupán 3,8%-át jelentette ebben az időszakban (KSH, 2019). Ez a jelentős csökkenés feltehetően annak köszönhető, hogy azok a külföldiek, akik bizonyítani tudták magyar származásukat előnyös elbírálást kaptak a magyar állampolgárság megszerzésekor, ezáltal feltételezhető, hogy sok, korábban Magyarországon külföldiként tartózkodó személy magyar állampolgár lett, így csökkent a tartózkodási engedéllyel az ország területén lévők száma (Pakurár et al., 2012). Majd 2018-ban újra nagymértékű növekedés volt megfigyelhető, ugyanis ebben az évben már 10 503 tartózkodási engedély, majd 2019-ben 24 197 fő hivatalosan regisztrált tartózkodási engedély került kiállításra ukrán állampolgár részére a KSH (2019) adatai szerint.

A tartózkodási engedélyek mellett továbbá a munkavállalási engedélyek jelentik azt a számszerűsíthető adatot, amely alapján megbecsülhető, hogy az adott időszakban hány fő külföldi munkavállaló végzett munkát hazánkban. 2016-ban 1 413 db érvényes munkavállalási engedély került kiadásra, mely növekedés az előző évi 1 145 darabhoz képest (Putnoki, 2016).

Kárpátalján a népességvesztés arányát nem csupán a csökkenő születésszám okozza, hanem közre játszik az is, hogy az elvándorlás egyre inkább fokozódik (5. ábra).

5. ábra A Kárpátaljáról elköltöző magyar nemzetiségűek száma éves bontásban

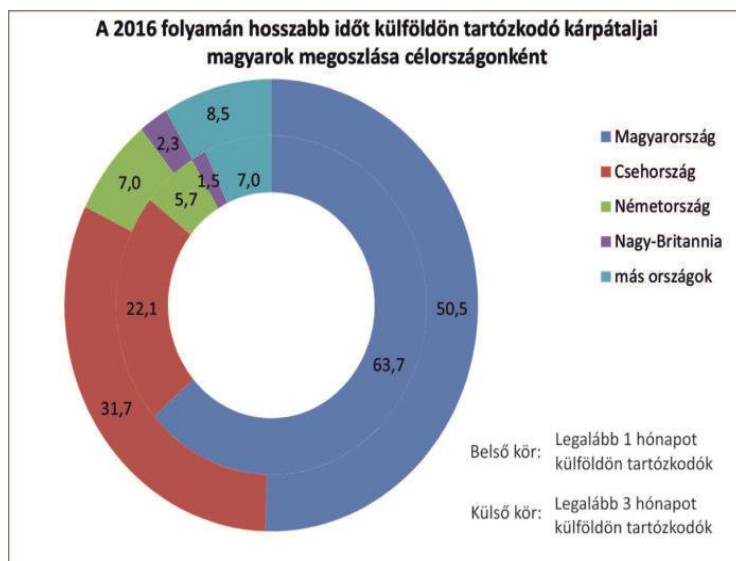


Forrás: Tátrai et al. (2018)

A nagyobb városokban magasabb volt az ez az arány (-17,9%) mint a falvakban (-11,3%), aminek oka elsődlegesen a városi népesség magasabb arányú kivándorlása. Az elmúlt másfél évtizedben megközelítőleg 14,5 ezer magyar költözhetett külföldre, 2014 előtt átlagosan évi 900-950 fő, ezt követően pedig 1 200-1 300 fő. Az ukrán munkavállalók elsősorban a nyugat-ukrajnai megyék területeiről indulnak külföldi munkavállalásra. Ez a jelenség nem mondható újnak, azonban míg korábban idővel hazajöttek, most az a trend, hogy azok, akik elmennek Ukrajnából munkavállalási céllal, nagyon gyakran családjukat is magukkal viszik (KISZÓ, 2019).

A célszágok között elsődleges helyen Magyarország szerepel (70,4%), ugyanis a Kárpátalján élő magyaroknak gyakran ez az egyetlen olyan külföldi ország, ahová menni akarnak (Márton et al., 2015). A végleges költözés mellett jelentős szerepet kap az ideiglenes migráció is, mely a Kárpátaljai magyarság 22%-át érinti a felmérés alapján (Tátrai et al., 2018). Ez az arány 27-28 ezer fő esetében jelentette azt, hogy legalább egy hónapot külföldön töltött a felmérést megelőző évben.

6. ábra Az ideiglenes migráció célországai közötti megoszlás



Forrás: Tátrai et al. (2018)

A leggyakrabban Magyarország az úti cél (6. ábra), a megkérdezettek 63,7%-a Magyarországra, 22,1%-a Csehországba, 5,7% Németországba, 1,5% Nagy-Britanniába, és a maradék 7% más országokba utazott és minimum 1 hónapot töltött itt el. Változik azonban az arány, ha több időt töltenek külföldön a kiutazó Kárpátaljaiak. A legalább három hónapot külföldön eltöltött idő alapján ugyanis a Magyarországot választók aránya csökkent, a megkérdezettek 50,5%-a választotta a szomszédos országot. Minden más terület esetén azonban nőtt a válaszadók mértéke, a Csehországba 31,7%, Németországba 7%, Nagy-Britanniába 2,3%, míg a más országokba 8,5%-ra módosul az előbbi arány.

Kósa (2016) alapján az Ukrajnából Magyarországra érkező bevándorlók legnagyobb részét középkorú férfiak alkotják, akik munkavállalási célból érkeznek ide. Ezen munkavállalók jelentős része fizikai munkát végez, leggyakrabban az építőipar területén, ezen túl jellemző a mezőgazdasági területen végzett munka vagy más nehéz fizikai munkavégzés. Az úti célok kapcsán a legnépszerűbb területek közé Budapest és Pest megye, valamint Északkelet-Magyarország területei tartoznak, melyek között Debrecen, Nyíregyháza és Miskolc szerepelnek, ugyanis ezek a területek közel vannak az ukrán határhoz. A tanulmány alapján a 2011-ben hozott könnyített állampolgársági eljárás következtében 2011 után sok ukrán bevándorló tűnt el a statisztikákból, melynek háttérben a kettős állampolgárság megszerzése állhat. Jellemzően ez azonban azóta is éles viták alapjául szolgál, melynek egyik oka az, hogy Ukrajna nem ismeri el a kettős állampolgárságot, másrészt számos esetben kérdéses, hogy valóban jogosultak-e a kettős állampolgárságot megszerző személyek az állampolgársággal együtt járó lehetőségekre.

5.5 Ukrán munkavállalók foglalkoztatásának módjai Magyarországon

A munkaerőhiány jelenléte hangsúlyosan befolyásolja a magyar gazdasági fejlődést is, ezáltal pedig a Magyarországon működő szervezeteket. Annak érdekében, hogy a munkaerőhiány mértéke csökkenthető legyen, számos alternatív megoldás között az is lehetséges kiút lehet, ha új munkaerőforrásként alkalmazzuk a külföldi munkavállalókat. Az ukrán munkavállalók ilyen szempontból jól beilleszthetők, hiszen a szomszédos országban élnek, egy jelentős részük beszéli is a nyelvet, valamint mobilisnak bizonyulnak, ha magasabb bérért cserébe tudnak munkát végezni. Figyelembe véve, hogy a munkaerőhiány által okozott nehézségek olyan mértékűek lettek, aminek következtében az ország minden pontján korlátot jelentenek, ezért központi, állami rendeletek kialakítása révén próbál meg a kormány is támogatást nyújtani erre a nehéz helyzetre. A téma értelmezésekor fontos azonban azt leszögezni, hogy a harmadik országok állampolgárainak magyarországi foglalkoztatása nem azonos a bevándorlással, vagy a migránsok magyarországi befogadásával. A program működtetésével a kormány egyértelmű célja, hogy megelőzze a munkaerőhiány következtében kialakulható termelékiesést, hogy a helyi és a korábban Magyarországnak bizalmat szavazó befektető cégek ne ütközzenek olyan akadályokba, melyek a munkaerőhiányból adódóan alakulhatnak ki.

A harmadik országbeli állampolgárok esetében a Magyarországon történő munkavégzés hivatalos módon kétféle eljárás keretében valósítható meg. Az egyik lehetőség, hogy a harmadik országbeli állampolgárok tartózkodása és foglalkoztatása a 2011/98/EU irányelv szerint egy összevont engedélyezési eljárás keretében valósítható meg. Másik lehetőség ugyanakkor a munkavállalási engedély megszerzése is lehet (Magyarország Nagykövetsége, 2018).

Vannak olyan szakmák és foglalkozások, amelyekre vonatkozóan – könnyítés céljából – a foglalkoztatás engedélymentes. Ezen szakmák listáját a Hivatalos Értesítő 2019. évi 20. számában tette közzé a Pénzügyminiszter 2019. március végén. A Hivatalos Értesítő a Magyar Közlöny Mellékleteként online módon is elérhető és bárki által megtekinthető. Az első engedélymentesen foglalkoztatható munkakörök listája 2016-ban jelent meg és 93 szakmát tartalmazott, a lista azóta folyamatosan bővül, a legutóbb kiadott 2019-es lista 24 szakmacsoportot és 128 szakmát ír le, azaz a munkaerőhiány mértékének fokozódása itt is visszatükröződik.

A lista összeállítása a Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszerének megfelelően történt. A munkakörök a következő bontásban találhatóak meg és az egyes felsorolásban megnevezett kategóriákhoz kapcsolódóan konkrét munkakörök is megnevezésre kerülnek:

1. Műszaki, informatikai, természettudományi foglalkozások (21)
2. Technikusok és hasonló műszaki foglalkozások (31)
3. Szakmai irányítók, felügyelők (32)
4. Egészségügyi foglalkozások (33)
5. Szociális foglalkozások (35)
6. Üzleti jellegű szolgáltatások (36)
7. Irodai, ügyviteli foglalkozások (41)

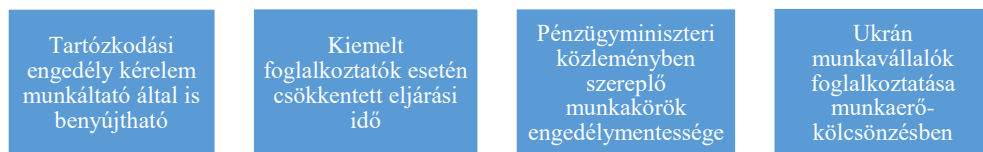
8. Ügyfélkapcsolati foglalkozások (42)
9. Kereskedelmi és vendéglátóipari foglalkozások (51)
10. Szolgáltatási foglalkozások (52)
11. Mezőgazdasági foglalkozások (61)
12. Erdőgazdálkodási foglalkozások, vadgazdálkodási és halászati foglalkozások (62)
13. Élelmiszeripari foglalkozások (71)
14. Könnyűipari foglalkozások (72)
15. Fém- és villamosipari foglalkozások (73)
16. Építőipari foglalkozások (75)
17. Egyéb ipari és építőipari foglalkozások (79)
18. Feldolgozóipari gépek kezelői (81)
19. Összeszerelők (82)
20. Helyhez kötött gépek kezelői (83)
21. Járművezetők és mobil gépek vezetői (84)
22. Takarítók (91)
23. Egyszerű szolgáltatási foglalkozások (92)
24. Egyszerű ipari, építőipari, mezőgazdasági foglalkozások (93)

A listába olyan szakmák is bekerültek, amelyekről első hallásra azt gondolhattuk volna, hogy a magyar munkavállalók számára is vonzóak lehetnek, mind presztízs, mind pedig a fizetés szempontjából, ám úgy tűnik, hogy a munkaerőhiány által sújtott szakmák közé immáron a pilóták és légiutasiskísérők is bekerültek. Ezen túl a korábbi listához képest jelentek meg új mezőgazdasági szakmák (sertés-, szarvasmarha-, ló-, juh- vagy baromfitenyésztő), egészségügyi szakma (fizioterápiás asszisztens), és egyszerű fizikai munka is (árufeltöltő, szemégyűjtő és utcaseprő). Ugyanakkor a listába nem csupán bekerültek szakmák, hanem volt olyan, amelyiket eltávolítottak, ennek megfelelően a továbbiakban csak engedéllyel foglalkoztatható az ügyfélkapcsolati foglalkozásban dolgozó munkavállaló.

A lista bővülése jól mutatja, hogy egyre nagyobb az igény a harmadik országból érkező munkavállalókra, melynek hivatalos keretszáma 57 000 főben került meghatározásra a pénzügyminiszter közleményében a 2019-es évre vonatkozóan (Hivatalos Értesítő, 2019b).

2016. július 1-jétől könnyített engedélyezési rendszer került bevezetésre, melynek segítségével az ukrán állampolgárok Magyarország területén történő munkavállalása kapott további jogszabályi támogatást. A rendszer négy eltérő területen fogalmaz meg módosítást (Magyarország Nagykövetsége, 2018).

7. ábra Könnyített engedélyezési rendszer az ukrán munkavállalók Magyarországi foglalkoztatására



Forrás: Magyarország Nagykövetsége (2018) alapján saját szerkesztés

Elsősorban a módosítás keretében a tartózkodási engedélyek benyújtására jogosulttá vált a munkáltató is, habár főszabályban a tartózkodási engedély iránti kérelmet a harmadik országbeli állampolgárnak személyesen kell beadnia. A módosítás következtében várhatóan sokkal kisebb mértékben lesz szükség hiánypótlási eljárásra, ugyanis a munkáltató feltehetően egységesen tud minden szükséges dokumentumot benyújtani.

Másodsorban a korábbi rendszer fejlesztésének minősül, hogy a rendeletben kiemelt foglalkoztatói kört neveztek meg, és amennyiben ilyen minőségben szereplő munkáltató nyújtja be a tartózkodási engedély iránti kérelmet, úgy az ügyintézési határidő 10 napról 8 napra csökken. Kiemelt foglalkoztatói körbe tartoznak: a kormánnyal érvényes stratégiai partnerségi megállapodással rendelkező foglalkoztatók, azok a foglalkoztatók, akik a Pénzügyminisztérium közleményében megnevezett munkakörök valamelyikében kívánnak Magyarországgal szomszédos országból származó harmadik országbeli állampolgárt foglalkoztatni Magyarországon, valamint azok a foglalkoztatók, akik nemzetgazdasági szempontból kiemelt beruházást valósítanak meg.

Harmadrészt a munkaerőpiaci szempontból engedélymentes foglalkozások körének meghatározása, és a benne szereplő munkakörök konkrét megnevezése is megtörtént. Negyedrész pedig az ukrán állampolgárok foglalkoztatása munkaerő-kölcsönzés keretében is megvalósítható a rendelet kiadását követően.

A Pénzügyminisztérium közleményében megjelölt hiányszakmák esetében az ukrán munkavállalók könnyített eljárás keretében olyan módon juthatnak tartózkodási engedélyhez, mely egyben munkavállalásra is feljogosítja őket. Ez a típusú engedély jelentős segítséget jelenthet mindkét fél számára, a munkavállalók szempontjából is sokkal egyszerűbbé válik a folyamat, illetve a munkáltatókról is nagymértékű adminisztratív terhet vesz le. Abban az esetben, ha rövid idejű – 90 napot nem meghaladó – foglalkoztatás valósul meg, úgy engedélymentesen is foglalkoztathatók harmadik országbeli munkavállalók, azonban ebben az esetben a foglalkoztatóknak bejelentési kötelezettségük van a kormányhivatal foglalkoztatási főosztálya felé. Ezt a bejelentést legkésőbb a foglalkoztatás megkezdésének napján, a foglalkoztatás megszűnését pedig legkésőbb az azt követő napon tehetik meg. Amennyiben 90 napot meghaladó időszakot kívánnak a munkavállalók munkavégzéssel tölteni, úgy a tartózkodási engedély megszerzése szükségszerűvé válik. Az ukrán munkavállalóknak a munkaviszony megkezdésekor szükséges igazolniuk szakmai képzésüket munkáltatójuk felé.

Ukrajna vízummentes, ami ilyen megközelítésben technikai szempontból azt jelenti, hogy 2017. június óta a biometrikus útlevelekkel rendelkezők üzleti vagy magán célból vízum nélkül kelhetnek át Magyarországra, és 180 nap alatt maximum 90 napot tartózkodhatnak egyhuzamban az ország területén.

A fenti jogrendszer módosítások meghozták az eredményt, ugyanis 2017-ben 13 056 külföldi, szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező munkavállalót jelentettek be. Ez a szám az előző évitől 23,7%-kal volt magasabb és 2010-óta a legmagasabb is egyben. A bejelentett, tehát a 90 napot meghaladó munkavállalási tevékenységbe kapcsolódó szereplők köre több, mint négyszeresére nőtt, 789-ről 3 246-ra. Ha megyei megoszlásban figyeljük az arányok alakulását, úgy megállapítható, hogy a legtöbb engedély nélküli foglalkoztatott Budapesten és Borsod-Abaúj-Zemplén megyei munkáltatók által került bejelentésre. A bejelentett munkavállalók közül leggyakrabban adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység területen dolgoztak, de több mint 2 200 munkavállaló tevékenykedett a feldolgozóipar területén is, ezt követően a legtöbben pedig az építőiparba helyezkedtek el (Székely, 2019). A legnagyobb hiány a magasan kvalifikált munkaerőből, valamint a legnehezebb fizikai munkára jelentkezőkből van – ezekre fókuszálva próbál megoldást nyújtani a külföldi munkavállalók alkalmazása.

5.6 Az ukrán munkavállalók foglalkoztatását támogató munkaerőpiaci szolgáltató szervezetek működési kerete

Az ukrán munkavállalók magyarországi foglalkoztatása gyakran munkaerő-kölcsönzés keretében valósul meg, melyet különböző munkaerőpiaci szolgáltató szervezetek szolgáltatás keretében kínálnak azon munkáltatók részére, akik munkaerőhiánnyal küzdenek. A munkaerő-kölcsönzési tevékenységet a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény 214-222.§-ai, valamint a módosított 118/2001. (VI.30.) Kormányrendelet szabályozza. Ez alapján elmondható, hogy a munkaerő-kölcsönzés olyan tevékenység, melynek során a kölcsönbeadó szolgáltató cég a vele munkaerő-kölcsönzés céljából munkaviszonyban álló munkavállalót ellenértékért cserébe munkavégzés érdekében a kölcsönvevő részére átmenetileg átengedi. A tevékenység tehát háromszereplős folyamat, melyben a kölcsönbeadó, a kölcsönvevő és a kölcsönzött munkavállaló vesznek részt. Kölcsönbeadónak minősül az a munkáltató, aki a vele munkaerő-kölcsönzés céljából munkaviszonyban álló munkavállalót a kölcsönvevő részére munkavégzési szándékkal meghatározott időre átengedi. A kölcsönvevő az a munkáltató, akinek a telephelyén és az irányítása alatt történik a munkavégzés, ám nem vele van munkaszerződéses kapcsolatban a kölcsönzött munkavállaló, ami azt jelenti, hogy a kölcsönvevőt nem terheli a foglalkoztatáshoz kapcsolódó adminisztratív teher. A kölcsönzött munkavállaló munkaszerződésben áll a kölcsönbeadóval, ám a munkáltatói jogokat a kölcsönvevő és kölcsönbeadó megosztva gyakorolja vele szemben. A kölcsönzés időszaka nem lehet több 5 évnél.

A munkaerő-kölcsönzés szerepe tovább erősödött azután, hogy 2017 januárjában a magyar állam egy speciális, újfajta közvetítőt bízott meg az ukrán munkaerő

toborzásával annak érdekében, hogy a kialakult akut munkaerőhiányt valamilyen módon kezelni tudja. A Nemzetgazdasági Minisztérium alatt működő Nemzeti Foglalkoztatási Alap egy egyedi program kialakítása révén finanszírozta az ukrainai toborzási, kiválasztási folyamatot, különös tekintettel a leginkább sújtott hiányszakmák területén. A pályázati kiírás legnagyobb nyertese a Horizon 2020 Nonprofit Kft. volt, amely a toborzási szakaszban intenzív és széleskörű médiakampányt állított össze, Ukrajna számos nagyvárosába eljutva ezzel (HVG, 2017). A Horizon 2020 ezáltal egy közvetítői szerepet töltött be a potenciális és mobilis ukrán munkavállalók és a magyarországi munkaerő-kölcsönző cégek között.

A munkaerő-kölcsönző cégek a 2017-es évi jogszabályi módosításokat követően tömegesen kezdtek bele az ukrán munkavállalók toborzásába és napjainkra több tucat ilyen tevékenységet működtető szervezet szolgáltatásai közül választhatnak azok a munkáltatók, akik ilyen szempontból támogatásra szorulnak. Ezek a cégek többnyire hasonló szolgáltatást nyújtanak, melyek számos résztvevénységet ölelnek fel. Ide sorolható a munkavállalók toborzása külföldön (Ukrajna több járásában), azok előszűrése, szükség esetén tesztelése, az alkalmazott munkavállaló utaztatása, bejelentése és bérszámfejtése. Az utaztatás nagyon nagy segítséget jelent az ukrán munkavállalók számára, ezzel ugyanis azok számára is vonzóbb a külföldi munkavállalás, akik nem rendelkeznek megfelelő helyismerettel Magyarországon, vagy esetleg önmaguk nem vágnának bele a nyelvi korlátok miatt egy ilyen útba. Vannak kölcsönző cégek, amelyek ezen túl a szállásbiztosítást is szervezik, valamint a szükséges munkavállalási engedélyek elkészítését, adó- és társadalombiztosítási azonosító jel (tajszám) biztosítást, vízum átvételhez kíséretet, tolmácsolást, stb. Az utaztatás mellett a szállásbiztosítás is további nagy segítségnek bizonyul, amelynek költségei egyes szolgáltató cégek szerint nem jelentenek magasabb összeget, mint a vidékről bejárók számára biztosított szervezett buszjáratok (Jobtain.hu, 2019). A munkavállalók elszállásolásának támogatása céljából a 2019-es év kezdetétől a munkásszállás juttatásának adómentessége kiegészült (NAV, 2019), a korábbi rendszerhez képest ugyanis munkásszállásnak minősül minden szálláshely – kivéve a szállodának minősülő kereskedelmi szálláshely –, amennyiben a munkavállaló legfeljebb egy lakóhelyiséget használhat. Ennek értelmében, panzióban való elhelyezés is lehet munkásszálló a törvényi vonatkozás szerint, sőt a kifizető saját tulajdonát képező szálláshely is munkásszállásnak minősül, amennyiben megfelel a törvény által megszabott feltételeknek.

A 2. táblázatban összegezve megtalálhatók azok a főbb szolgáltatások, melyeket a munkaerő-kölcsönző cégek kínálnak a kölcsönvevők részére az ukrán munkavállalók foglalkoztatása kapcsán.

**2. táblázat: Munkaerő-kölcsönző cégek összefoglaló szolgáltatási kínálata
ukrán munkavállalók foglalkoztatása kapcsán**

Toborzás	szakmunkások	betanított munkások	Ukrajna 10 megyéjében	Ukrajnában működő irodával	Időgarancia (általában 2 héten belül)
Kiválasztás	interjúk	tesztek (kézügyesség, logikai, intelligencia, stb.)	orvosi alkalmassági vizsgálat		
Adminisztráció	ukrán munkavállalók foglalkoztatásához kötődő teljeskörű ügyintézés	bejelentés	bérszámfejtés		
Munkába állítás	gyárlátogatás szervezése	on-boarding	betanítás	ukrán-magyar nyelvtudású csoportvezető biztosítása	tolmács-szolgálat/kapcsolattartás/információátadás
Utazás	utaztatás megszervezése	utaztatás lebonyolítása			
Szállás	munkásszállók	apartmanok			

Forrás: Eujobs (2019); Workforce (2019b); Jobtain (2019); Humán-Társ (2019) alapján saját szerkesztés

Ahhoz, hogy a kölcsönző cégek (pl. Eujobs, 2019; Workforce, 2019a.) a megbízó felé pontos üzleti ajánlatot tudjanak adni, gyakran elég csupán néhány adatot megadni az ajánlatkérőben. Ezek között az adatok között az általános azonosító adatok (név, cégnév, pozíció), elérhetőségek (telefonszám, e-mailcím), az igényelt munkaerőre vonatkozó információk (milyen munkakörbe zajlik a keresés, szükséges létszám) és az alkalmazás keretei (munkavégzés helye, az alkalmazás tervezett időszaka, tervezett havi bér) kerülnek bekérésre. Ezen felül van lehetőség rövid szöveges leírás mellékelte is, melyben további, a megbízó által fontosnak ítélt részleteket lehet leírni. A beküldött ajánlatkérő után a kölcsönző cég felveszi a kapcsolatot a megbízóval és megkezdődik a tárgyalás a benyújtott igénnyel kapcsolatban.

A harmadik országbeli munkavállalókkal kapcsolatban így nem csupán a toborzás, kiválasztás és beillesztés költségesebb és körülményesebb, hanem ahhoz, hogy hosszútávú munkavállalás alakuljon ki, többféle szolgáltatásra is van igényük, mint a helyi munkaerőnek. Ezen szolgáltatások közé sorolható a szállás, melyet az ukrán munkavállalók jellemzően „ingyen” kapnak, mivel munkáltatójuk intézi ennek anyagi vonzatait, az ahhoz kötődő szükséges adminisztrációt. Jelentős kapcsolódó költségként értelmezhetők a szükséges fordítások biztosítása, melyek magukba foglalnak minden olyan fontos tényezőt, ami a munkavégzés helyszínén is garantál minden szükséges tudnivalót ahhoz, hogy a mindennapi munkavégzés megvalósulhasson, ide tartoznak többek között a különböző munkabiztonsági és oktatási anyagok is.

A felmerülő magasabb költségek ellenére azonban úgy tűnik, hogy még így is megéri befektetni. A Horizon 2020 véleménye alapján az ukrán munkavállalók rendelkeznek a

szükséges tudással, elkötelezettek és ennek megfelelően nagyon alacsony fluktuációval dolgoznak. Jellemző rájuk a szorgalom, az alkalmazkodási és problémamegoldó készség, valamint az elvárásoknak való megfelelés (HSA Kft., 2017). Ennek oka ugyanis, hogy a helyi munkavállalóktól eltérő motivációik vannak. Az ukrán dolgozók munkát vállalni jönnek, abból a célból, hogy minél magasabb keresetet tudjanak, akár túlórával is félretenni. A magas mértékű lojalitásnak azonban lehetnek további indokai is, mint például azok a foglalkoztatási viszonyok, melyek között az ukrán munkavállalók Magyarországon dolgoznak. A határozott idejű munkaszerződések és a munkavállalási engedélyek sokkal kötöttebbé teszik ezt a munkakapcsolatot, ugyanis a munkavállaló ezáltal függő viszonyba kerül a munkáltatóval szemben. Ez azt is jelenti, hogy nehéz helyzetbe kerülhet a munkavállaló, amennyiben véleménykülönbsége vagy nem tetszése alakul ki a munkáltató követeléseivel, vagy esetleges kötelezettségeinek betartásával kapcsolatban. Gyakori probléma ebből kifolyólag a nem kielégítő információáramlás, a nyelvi korlátok megléte, melyet a gyakorlati tapasztalt alapján nem feltétlenül tud kezelni az az egy ember, aki ismeri mindkét nyelvet egy-egy csoportban. (Fedyuk – Meszmann, 2018).

A kölcsönzött munkavállalók esetében tehát az idegen nyelv, valamint a munkahely meglétét feltételező tartózkodási engedély elveszésétől való félelem az, ami dominánsan meghatározza a munkavállalók ragaszkodását egy-egy vállalathoz. Ezen túl, vannak más bizonytalanságok is, amelyek nagymértékben meghatározhatják a mindennapi munkavégzés hangulatát, mint az átlátható szociális járulékok rendszerének hiánya (Malynovska, 2014). Éppen ezen konfliktusos helyzetek kezelése céljából fontos szem előtt tartani azt, hogy a más országból érkező munkavállalók alkalmazása esetén – ez esetben ukrán munkavállalók alkalmazásakor – lényeges figyelmet fordítani a munkavállalók beillesztésére, és arra, hogy megfelelő módon kerüljön kommunikálásra ez a törekvés vállalati szinten. Illés (2011) foglalkozott az ukrán munkavállalók alkalmazásának kérdésével, ahol a beillesztést vizsgálta. Érdekes módon a vizsgálatba bevontak közül legnagyobb mértékben (75%) maguk a Magyarországon élő ukrán állampolgárok tulajdonítottak ennek a legnagyobb jelentőséget, míg a megkérdezett magyar munkaadóknak csupán 33%-a vélte a beillesztést lényegesnek. A változó munkaerőpiaci helyzetnek köszönhetően azonban feltehetően változott a munkáltatók véleménye ezen a téren, ugyanis az onboarding már a kölcsönző cégek által is kiemelt területet jelent, és mint egyedi szolgáltatás vehető igénybe.

5.7 Összefoglalás

Ukrajna méreteit tekintve továbbra is jelentős mértékű potenciált rejt magában a Magyarországon lévő munkaerőhiány csökkentése céljából, és amíg a bérkülönbségek ilyen mértékűek a két ország között, addig feltehetően vonzó marad Magyarország is az ukrán munkavállalóknak. Szükséges tehát a célcsoport jellemzőivel áthatóbban is foglalkozni, hogy azt minél inkább megismerjék azok a cégek, akik ukrán munkavállalók alkalmazása mellett döntenek.

Az ukrán munkavállalók Európai Unióban történő legális foglalkoztatása fokozatos

növekedést mutat, amely részeként a Magyarország irányába történő gazdasági migráció is hasonló tendenciával követhető nyomon. Magyarország szempontjából ukrainai részről elsődleges munkaerőforrásként azok az ukrán állampolgárok jelenhetnek meg, akik értik és beszélik a magyar nyelvet. Ukrajna munkavállalóinak ezen csoportjai elsődlegesen Kárpátalján érhetőek el. Egy, a kárpátaljai magyarság szempontjából készített felmérés alapján szépen azonosítható ennek a preferenciának a gyakorlati megvalósulása, ugyanis az Ukrajinának ezen a részén élő munkavállalók szempontjából a munkavállalási célországok között elsődleges helyen Magyarország szerepel, mely esetenként nem csak ideiglenes migrációt jelent, hanem akár végleges költözéssel is jár. Természetesen munkavállalási céllal nem csupán a magyar ajkú ukrán munkavállalók érkezését várja a magyar gazdaság, hanem azon munkavállalókat is, akik nem beszélik a nyelvet.

Munkáltatói szempontból számos olyan törvényi változás és jogi szabályozás valósult meg, amely támogatja az Ukrajna teljes területéről érkező munkavállalók foglalkoztatását. Ezek a szabályozások habár elsődlegesen munkáltatói szempontból jelentenek könnyebbséget, közvetve mégis hatással vannak a munkavállalókra is, ugyanis ezáltal kedvezőbb feltételek biztosítása mellett történhet alkalmazásuk (pl. munkáltató intézheti a munkavállalók tartózkodási engedélyének igénylését, így a személyes ügyintézés alól mentesülnek maguk a munkavállalók). A könnyített engedélyezési rendszernek köszönhetően elsődlegesen azokban a munkakörökben, amelyek hiányszakmákat érintenek, egyszerűsített adminisztrációs és bejelentési eljárással alkalmazhatók harmadik országbeli munkavállalók. Az érintett munkakörök első listája 2016-ban 93 munkakört tartalmazott, 2019-ben azonban a lista 128 szakmát ír le, ami jól tükrözi azt, hogy a munkaerőhiány mértéke nem csökkent, hanem mind inkább próbálják kiszélesíteni kormányzati szinten is azokat a csatornákat, amelyek támogatni tudják a munkáltatókat abban, hogy megtalálják a működésükhöz szükséges emberi erőforrást.

További változásként értelmezhető az is, hogy az ukrán munkavállalók foglalkoztatása lehetővé vált a munkaerő-kölcsönző cégek számára is, amely számos területen jelent könnyítést a munkaerőhiánnyal küzdő munkáltatók számára. A munkaerő-kölcsönző cégek ugyanis összetett szolgáltatást nyújtva vehetők igénybe, segítségük révén nem csak a munkavállalók felkutatása és szakszerű kiválasztása, és az ehhez kapcsolódó adminisztrációs tevékenységek vannak biztosítva, hanem a munkavállalók utaztatása, a nyelvi problémák leküzdése érdekében meghatározott létszám fölött tolmács biztosítása, ezáltal a munkahelyi beillesztés támogatása, valamint az elszállásolással kapcsolatos kérdések is megoldásra kerülhetnek. Az ukrán munkavállalókat alkalmazó szervezetek esetében célszerű azonban felmérni a már tapasztalt szervezetek véleményét, megismerni mindazokat a sajátosságokat, amelyekkel a gyakorlatban már találkoztak más vállalatok. A jól működő gyakorlatokat fontos átvenni és ezzel egyidejűleg szükséges felkészülni mindazokra a nehézségekre, melyek leküzdését csak a tudatos felkészülés és a jól átgondolt rendszerek adhatják meg.

5.8 Irodalomjegyzék

- Ayşe Çağlar – Andrea Gereöffy (2008): Ukrainian Migration to Hungary: A Fine Balance between Migration Policies and Diaspora Politics, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 6:3, pp. 326–343, DOI: 10.1080/15362940802371283
- Beke K. (2018): Van egy ország Európa közepén, melyet épp most ítélnék halálra a szomszédai. *Portfólió. Gazdaság.*
<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20180327/van-egy-orszag-europa-kozepen-melyet-eppest-itelnek-halalra-a-szomszedai-280586>
- Botos K. (2018): Az előregedő társadalom problémái. *Polgári Szemle*, 14. évf. 4-6. szám, pp. 95-104, DOI: 10.24307/psz.2018.1208
- Страна.ua (2018): Власти обещают поднять минималку до 4170 гривен в следующем году <https://strana.ua/news/160156-v-ukraine-minimalnaja-zarplata-vyrastet-do-4170-hriven.html>
- Eujobs (2019): Ukrán munkavállalók kölcsönzése 15 főtől <https://ukranmunkaero.eujobs.hu/>
- Eurostat (2019): Monthly minimum wages – bi-annual data. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=earn_mw_cur&lang=en
- Fedyuk, O. – Messzmann T. T. (2018): Ukrán kölcsönzött dolgozók az elektronikai ágazatban. *Esettanulmány: Magyarország*
<https://anblokkegyesulet.wordpress.com/2018/02/24/ukran-kolcsonzott-dolgozok-az-elektronikai-agazatban/>
- Feischmidt, M. – Nyíri, P. [2006]: Nem kívánt gyerekek? Külföldi gyerekek magyar iskolákban. MTA NEKKI. Budapest.
- Fox, J. [2007]: From National Inclusion to Economic Exclusion: Ethnic Hungarian Labour Migration to Hungary. *Nations and Nationalism*. 13. köt. 1. sz., pp. 77–96.
- Gödri I. – Tóth P. P. [2005]: Bevándorlás és beilleszkedés. A szomszédos országokból Magyarországra irányuló bevándorlás az ezredfordulón. NKI Kutatási jelentések 80. KSH Népszégtudományi Kutatóintézet. Budapest.
- Halmi E. – Kincses Á.– Nagyné Forgács E. (2006): Nemzetközi vándorlás 1995–2005. KSH, Budapest.
- Hárs Á. [2008]: Csatlakozás és csatlakozás – a magyar munkaerőpiac és a migráció. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport*. Társadalmi és Társadalmi Kutatóintézet. Budapest, pp. 108–130.
- Hárs, Á. – Sik, E. [2009]: Hungary. In: Fassmann, H. – Reeger, U. – Sievers, W. (szerk.): *Statistics and Reality*. IMISCOE: Amsterdam University Press. Amsterdam
- Hivatalos Értesítő (2019a): A Magyar Közlöny Melléklete. Közlemények. 20. szám. A Pénzügyminiszter Közleménye a harmadik országbeli állampolgárok magyarországi

foglalkoztatásának nem összevont kérelmezési eljárás alapján történő engedélyezéséről, az engedélyezési kötelezettség alóli mentességről, a fővárosi és megyei kormányhivatal munkaügyi központjának az összevont kérelmezési eljárásban való szakhatósági közreműködéséről, valamint a Magyarországon engedélymentesen foglalkoztatható harmadik országbeli állampolgárok magyarországi foglalkoztatásának bejelentéséről, és a munkabér megtérítéséről szóló 445/2013. (IX.28.) Korm. rendelet 15.§ (1) bekezdés 26. pontja szerinti foglalkozások meghatározásáról. pp.1882-1885.
<http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/12/PDF/2019/20.pdf>

Hivatalos Értesítő (2019b): A Magyar Közlöny Melléklete. Közlemények. 7. szám. Egyéb közlemények. A pénzügyminiszter közleménye a 2019-ben Magyarországon munkavállalási engedéllyel foglalkoztatható harmadik országbeli állampolgárok legmagasabb számáról.
<http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/12/PDF/2019/7.pdf>

HSA Kft. (2017): A 8 legfontosabb kérdés az ukrán munkavállalók alkalmazásával kapcsolatban <https://www.hsakft.hu/hu/blog/a-8-legfontosabb-kerdes-az-ukran-munkavallalok-alkalmazasaval-kapcsolatban>

Humán-Társ Személyzeti Kft. (2019): Ukrán munkavállalók kölcsönzése <https://humantars.hu/ukran-munkavallalok-kolcsonzese/>

HVG (2017): Médiakampány indítunk Ukrajában, hogy jöjjenek ide dolgozni. https://hvg.hu/kkv/20170126_Mediakampanyt_inditunk_Ukrajnaban_hogy_jojjenek_ide_dolgozni

Ilka Kucheriv – Razumkov Center (2018): Crimea in the Public Opinion of Ukrainians 2019-10-12, from: <http://razumkov.org.ua/en/component/k2/crimea-in-the-public-opinion-of-ukrainians>

Illés S. – Lukács É. (szerk.) [2002]: Migráció és statisztika. NKI kutatási jelentések 71. KSH Népeségstudományi Kutatóintézet. Budapest.

Illés S. (2011): Ukrán állampolgárok integrációja – beilleszkedés, elégedettség, az érkező és a fogadó fél elvárásai. In: Kincses Á. (szerk.): Ukrán állampolgárok Magyarországon. Printpix Nyomda, pp. 159–179.

Jobtain.hu (2019): Bővítse csapatát. Ukrán munkavállalók kölcsönzése <https://jobtain.hu/ukran-munkaero-kolcsonzese/>

Juhász J. (1996): A nemzetközi vándormozgalom statisztikai megfigyelésének problémái. In: KSH Adatok és használhatóságuk; menekültek, bevándorlók, új állampolgárok. Ezredvégi népesedés sorozat. KSH Népeségstudományi Kutatóintézet. Budapest, pp. 25–40.

Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal (Закарпатське обласне управління статистики), (2002): Демографічні процеси Закарпаття у цифрах статистики. (статистичний бюлетень). Ужгород. p. 16.

- Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal (Закарпатське обласне управління статистики), (2003): Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень). Ужгород. p. 84.
- Kincses Á. (2015): A szomszédos országok migrációs forrásterületeinek a vizsgálata a magyar népszámlálási adatok felhasználásával 2001 és 2011 között. Területi Statisztika, 55 (5), pp. 407–431.
- Kiss, T. (2007): Demográfiai modellek és a migráció. Az erdélyi magyarok vándormozgalma a XX. század utolsó negyedében. Regio, 18. évf. 2. sz., pp. 160–187.
- KISZÓ (2019): Miért késik az ukrajnai népszámlálás? Retrieved 2019-10-16, from: <https://kiszonet.net/2019/10/14/miert-kesik-az-ukrajnai-nepszamlalas/>
- Kormányrendelet (2018): A Kormány 324/2018. (XII. 30.) Korm. rendelete a kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) és a garantált bérminimum 2019. évi megállapításáról. <https://www.munkaugyiforum.hu/munkaugyisegedanyagok/minimalber-2019-kormanyrendelet>
- Kósa D. (2016): Ukrainian migration in Hungary. Foundation of Subjective Values. <http://www.szubjektiv.org/wp-content/uploads/2016/02/migration-report-1.pdf>, 2019. 10.16.
- Kramer, A. E. (2014): Nowhere to Run in Eastern Ukraine, The New York Times, 2014.11.13. https://www.nytimes.com/2014/11/14/world/europe/nowhere-to-run-in-eastern-ukraine-.html?_r=1 2019.10.16.
- KSH (2019): 1.7. Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok földrészek, országok és nemek szerint, január 1. (1995-) http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wvnv001b.html
- Laver, O., Zilhalov, V. (Лавер, О., Зилгалов, В.), 1991: Хто живе на Закарпатті? Карпатський край № 38. Ужгород. 3–16
- Magyarország Nagykövetsége (2018): Munkavállalás Magyarországon. Pénzügyminisztérium Tájékoztatása https://kijev.mfa.gov.hu/page/munkavallalas-magyarorszagon#_ftnref1
- Malynovska, O. (2014): Social security system for Ukrainian labour migrants: problems and directions of improvement. Demography and Social Economy, 2014, 2. (22) <http://dse.org.ua/archive/22/16.pdf>
- Maps Of World (2019): What are the key facts of Ukraine? Retrieved 2019-10-12, from: <https://www.mapsofworld.com/answers/geography/what-are-the-key-facts-of-ukraine/>
- Márton, G. – Micsinai, I.– Sik, E. – Surányi, R. (2015): The Hungarian/Slovak/Ukrainian tri-border region. ELTE TáTK és Tárki Zrt., Budapest

- McDougall, W. A. (2019): 20th-century international relations. Retrieved 2019-10-16, from: <https://www.britannica.com/topic/20th-century-international-relations-2085155>
- Molnár J. – Molnár D. I. (2005): Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa https://konyvbirodalom.at.ua/term_tud/Molnar_Jozsef_-_Karpatalja_nepessege.pdf
- Munka Törvénykönyve (2012): 2012 évi I. törvény a munka törvénykönyvéről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1200001.TV>
- NAV (2019): Tájékoztató a mobilitási célú lakhatási támogatás adómentességének megszűnéséről valamint a munkásszállásra vonatkozó szabályok változásáról https://nav.gov.hu/nav/ado/szja/Tajekoztato_a_mobilit20190103.html
- Nyíri, P. (2005): Globális úttörők vagy marginális helybéliek? 17. évf. 3. sz., pp. 36–47.
- Örkény A. (szerk.) (2003): Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások. Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont. Budapest.
- Pakurár M. – Oláh J. – Cehla B. (2012): Az ukrainai munkavállalók munkavállalási jellemzői Magyarországon. *Gazdálkodás* 56. évf. 2. szám,
- Pénzügyminiszter közleménye (2018): Hivatalos értesítő. https://kijev.mfa.gov.hu/asset/view/70173/harm_k%C3%B6zlem%C3%A9ny_2018_07_11.pdf
- Ptuhi, M. B (2017): ДЕМОГРАФІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА. Retrieved 2019-10-16, from: [https://dse.org.ua/archive/31/3\(31\)_2017.pdf](https://dse.org.ua/archive/31/3(31)_2017.pdf)
- Pulay, G. [2005]: A vendégmunka mint életforma. Széki építőmunkások Budapesten. In: Feischmidt, M. (szerk.): Erdély-(de)konstrukciók. Néprajzi Múzeum, PTE Kommunikációs és Médiatudományi Tanszék. Budapest.
- Putnoki P. (2016): A külföldi állampolgárok magyarországi munkavállalásának főbb sajátosságai a 2016. évben. A Nemzetgazdasági Minisztérium Elemzési és Bérpolitikai Osztály, Budapest, 28, https://nfsz.munka.hu/Lapok/full_afsz_kozos_statiztika/stat_kulf_munkavall_mo-on/content/stat_kulf_mvall_mo_adatok_2016.pdf
- Sik, E. (2006): Emberpiac a Moszkva-téren – szűkülő változatlanóság 1994 és 2004 között. *Közgazdasági Szemle*. 53. évf. 3. sz., pp. 253–270.
- State Statistics Committee of Ukraine (2001): All-Ukrainian population census 2001. Retrieved 2019-10-16, from: <https://web.archive.org/web/20111217151026/http://2001.ukrcensus.gov.ua/en/g/results/general/nationality/>
- Székely S. (2019): Megrohamozták a kínai és ukrán munkások a magyar

munkaerőpiacot. <https://mfor.hu/cikkek/makro/megrohamoztak-a-kinai-es-ukran-munkasok-a-magyar-munkaeropiacot.html>

Szénási E. (2017): Migráció és társadalom: Oroszország, Ukrajna, Belarusz. https://www.researchgate.net/publication/328224809_Migracio_es_tarsadalom_Oroszország_Ukrajna_Feherország 2019.10.14.

Tátrai P. – Molnár J. – Molnár D. – Kovály K. – Erőss Á. – Ferenc V. – Rákóczi K. (2018): A Migrációs folyamatok hatása a kárpátaljai magyarok számának alakulására. Summa: A kárpátaljai magyarság demográfiai felmérése. In. Metszetek, Vol.7 No.1.

United Nations (2019a): World population prospects 2019. Highlights. Retrieved 2019-10-15
https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf

United Nations (2019b): Shaping our future together. Ageing. Retrieved 2019-10-15, from: <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/ageing/>

Workforce (2019a): Miért a workforce? <https://workforce.hu/munkaadoknak/#arajanlat>

Workforce (2019b): Megoldás a munkaerőhiányra: Ukrán munkavállalók foglalkoztatása <https://work-force.hu/2019/06/14/ukran-munkavallalok/>

World Population Review (2019): Ukraine Population. (2019-08-28). Retrieved 2019-10-12, from <http://worldpopulationreview.com/countries/ukraine-population/>

Zuesse, E. (2017): Obama's Ukrainian Coup Caused 2.5 Million Ukrainian Refugees into Russia. Strategic Culture, <https://www.strategic-culture.org/news/2017/03/12/obama-ukrainian-coup-caused-millions-ukrainian-refugees-into-russia/> 2019.10.15.

Вербицкая, Л. (2019): А. Золотарев: «Если в Украине провести перепись населения - это будет политический приговор для власти» <https://golos.ua/i/710933>

6 DAJNOKI KRISZTINA – SIPOS NORBERT – HÉDER-RIMA MÁRIA – KŐMÍVES PÉTER MIKLÓS: MOBILITÁS A HATÁRMENTI RÉGIÓKBAN – ROMÁNIA

6.1 Bevezetés, a tanulmány célja

Magyarország egyik kiemelt jelentőséggel bíró nemzetgazdasági partnere, keleti-délkeleti szomszédja Románia. A tanulmány célja, hogy bemutassa Románia aktuális helyzetét a munkaerőpiac és a vándorlási tendenciák alapján. Ennek érdekében nemcsak nemzetgazdasági jellegzetességek, deskriptorok mentén jellemzi Románia aktuális állapotát, hanem általános áttekintést is nyújt a migráció trendjeiről.

Románia munkaerőpiaci és migrációs helyzetképének bemutatása elsősorban a romániai rendszerváltás óta eltelt időszakra koncentrál, hiszen a harminc évvel ezelőtti – történelmi jelentőségű – események máig ható migrációs és munkavállalási, munkáltatási következményekkel jártak. Románia sok szempontból hasonló traumákkal és kihívásokkal nézett szembe az elmúlt három évtized során, mint Magyarország, azonban az egyes kérdésekre adott válaszok terén eltérések is tapasztalhatók.

Románia munkaerőpiacára jellemző, hogy az Európai Unió átlagához mérten magas a mezőgazdasági munkavállalók aránya, noha az elmúlt évtizedekben jelentős belső migrációs folyamatok is lejátszódtak az országban, amelyek eredményeként a vidéki térségek népessége jelentősen csökkent. Ugyanakkor a rendszerváltás óta jellemző a népesség kivándorlás iránti nagyobb hajlandósága. A kivándorlás célországai fokozatosan változtak, Magyarország és Németország – a Romániában élő nagyobb lélekszámú magyar és német kisebbség kivándorlásának hatására – elsősorban az 1990-es években volt jelentős kivándorlási célország. Az elmúlt időszakban, különösen 2007, azaz Románia európai uniós taggá válása óta, a kivándorlás legfontosabb célországai – részben a nyelvi rokonság okán – Olaszország és Spanyolország lettek. Ezekben az országokban él jelenleg a legnagyobb létszámú román diaszpóra.

Jelen tanulmány keretében mindenekelőtt a Románia munkaerőpiacával és kivándorlási tendenciáival foglalkozó jelentősebb – jellemzően angol nyelvű – szakirodalom ismertetésére, a kelet-közép-európai országokat jellemző kivándorlási tendenciák bemutatására, illetve a releváns nemzetközi szervezetek statisztikai adatközléseinek értelmezésére vállalkozunk. Tanulmányunk célja, hogy a magyar nemzetgazdaság szempontjából is kiemelt jelentőséggel bíró szomszédos állam aktuális helyzetét jellemezzük a felsorolt témákban.

6.2 Románia földrajzi elhelyezkedése és főbb demográfiai jellemzői

Az európai országok közül területi nagyság szerint kiemelkedő helyen szerepel Románia a maga 238 391 km² területével (INS, 2019). Európának a középső részén helyezkedik el, északkeletről Ukrajna és Moldova, nyugatról Magyarország és Szerbia határolja,

délről Bulgáriával, keleten pedig a Fekete-tengerrel határos. Az 1. táblázatban is feltüntetettek szerint az ország lakosságának a száma 2018-ban 19,5 millió fő volt (Worldbank, 2019), melynek 51,1%-a (10,0 millió fő) nő volt (INS, 2019). Korszerkezetében az EU tendenciájában megfigyelhető folyamat tapasztalható, előregedési folyamat jellemzi, melyet jól mutat a születések csökkenő száma. 2015-höz képest azonban 2018-ra kismértékű növekedés (15,5%-ról 15,6%-ra) tapasztalható a fiatalok (0-14 éves) körében, ezzel szemben az idősebb korosztály (60 éves és idősebb) esetében jelentősebb (23,5%-ról 25,1%-ra) növekedés volt megfigyelhető. Amennyiben a városi és vidéki lakosság arányát vizsgáljuk, úgy a teljes népesség 53%-a városban lakott, mely a globális trendeknek megfelelő (INS, 2019)

1. táblázat: Románia népességének megoszlása nem, kor és a lakóhely földrajzi fekvése szerint, millió főben kifejezve

	2015	2016	2017	2018
Teljes népesség	19,82	19,70	19,59	19,53
Nemek szerint				
férfi	9,68	9,63	9,57	9,55
nő	10,14	10,07	10,01	9,97
Korösszetétel szerint				
0-14 éves	3,07	3,06	3,05	3,05
15-59 éves	12,00	11,82	11,66	11,58
60 éves vagy idősebb	4,74	4,82	4,88	4,90
Terület szerint				
városi	10,67	10,58	10,52	10,50
vidéki	9,15	9,12	9,07	9,03

Forrás: INS (2019) alapján saját szerkesztés

Románia lakott területe a történelem folyamán különböző országokhoz tartozott, ezért a mai Románia több jól elkülöníthető történelmi tartományra oszlik (1. ábra). Az Észak-keleti régió a legnagyobb a területe és a legnépesebb is Románia régióinak a viszonylatában, ugyanakkor az egyik legkevésbé fejlett régió. Ez a régió fontos szerepet tulajdonít a napenergia termelésnek, a szélenergia, illetve biomassza termelésnek. A Dél-keleti régió kulturális szempontból a legszínesebb, ugyanis magába foglal két megyét Moldovából, kettőt Munténiából és kettőt Dobrogeából. Gazdasági fejlettség szempontjából ez a régió közelít az országos átlaghoz.

1. ábra: Románia megyéi



Forrás: INS (2019)

A Déli Régió annak ellenére sem nevezhető gazdaságilag a legfejlettebbnek, hogy tartalmaz három gazdaságilag fejlett és jól teljesítő megyét, Prahova, Dâmbovița és Argeș területei, amelyek fejlettségét ellensúlyozza a többi megye helyzete (INS, 2019). A Dél-nyugati Régió gazdasági teljesítmény, illetve fejlettség szempontjából hasonló a Dél-keleti Régióhoz. A nyugati régió a második legfejlettebb a Bukarest-Ilfov Régió után. A listában a következő az Észak-nyugati Régió, amely egy fejlettebb régió, a makro-ökonómiai mutatók szempontjából közelít az országos átlaghoz. A Közép-Régió ebben a fejlettségi rangsorban a harmadik helyen található. Nyilvánvaló, hogy a legfejlettebb és a legerősebb régió nem más, mint a Bukarest-Ilfov Régió, amely tartalmazza a fővárost is.

Románia 2004-ben a NATO-hoz, majd ezt követően 2007-ben az Európai Unióhoz csatlakozott, ezen kívül számos nemzetközi szerveződésnek a tagja. Románia gazdasága évszázadokon át a mezőgazdaságon alapult. Az 1930-as években Románia volt az egyik legfontosabb európai búza-, kukorica- és hústermelő, korábban „Európa kenyérgosarának” hívták. Az 1950-es évektől kezdték meg a nehézipar fejlesztését. Az 1970-es évek óta a gazdaság szerkezete elmozdult a nehézipar felé, de a mezőgazdaság gazdasági szempontból továbbra is fontos, a munkaerő több mint egyharmadát foglalkoztatja. Románia szenet, földgázt, vasércet és kőolajat termel, de az ország nagy ipari felhasználásának, nyersanyagigényének legnagyobb részét importálja. A kiemelkedő iparágak közé tartozik a vegyipar (petrolkémiai termékek, festékek és

lakkok), a fémfeldolgozás, gépgyártás, ipari és szállítóberendezések, textilipar, gyártott fogyasztási cikkek, faanyagok és bútorok.

Az Európai Unióhoz történő csatlakozás óta Románia az egy főre jutó GDP és a termelékenység tekintetében gyors felzárkózást mutat. Az EU-csatlakozásból adódó lehetőségeit kihasználva, a beruházási és a támogatási feltételeknek köszönhetően Románia egyre jobban integrálódik az EU gazdasági egységébe (Flanders Investment & Trade, 2019). Fontos azonban kiemelni, hogy a jelentős előrelépés ellenére a tartósan fennálló társadalmi és regionális különbségek továbbra is hosszú távú fejlesztési kihívást jelentenek az ország számára (Focus-economics, 2019).

Ugyanis Románia továbbra is az EU azon országai közé tartozik, ahol a szegény népesség jelentős arányt képvisel. Az egyes régiók, valamint a városi és a vidéki térségek esetében jelentősek a gazdasági és a társadalmi különbségek (WHO, 2019). Noha Bukarest már meghaladta az egy főre jutó átlagos uniós jövedelmet, és sok másodlagos város a jólét és az innováció csomópontjává válik, Románia továbbra is az EU egyik legkevésbé urbanizált országa. A közszolgáltatásokhoz való hozzáférés sok polgár számára továbbra is korlátozott, különösen a vidéki területeken, és jelentős infrastrukturális rés van, amely hátráltatja Románia dinamikusabb területeinek nemzetközi versenyképességét, miközben korlátozza a lemaradott és vidéki térségek gazdasági lehetőségeit (Worldbank, 2019).

A 2008-as válságot követően a román gazdaságban fellendülés volt tapasztalható: az elmúlt években évente több mint 5%-os növekedést mutatott. Ugyanakkor az államadósság az egyik legalacsonyabb Európában: körülbelül 35%. Az infláció növekedése figyelhető meg: 3,6% volt 2018-ban, míg a reál GDP növekedésének becsült mértéke 4,2% volt. Az előrejelzések szerint Románia gazdasági növekedése lassulni fog a következő években. Az előrejelzések szerint a 2018-as 4%-os GDP növekedésről 2021-re 3,3%-osra fog visszaesni. Az infláció mértéke is 4,1%-ról 3,4%-ra fog csökkenni. Kedvezőtlen előrejelzés a munkanélküliek arányának kismértékű növekedése is a vizsgált időszakban (4,2%-ról 4,3%-ra). Amennyiben az állami költségvetés egyenlegét vizsgáljuk a GDP százalékában, úgy a 2018-as -3,0%-ról, 2021-re -6,1%-ra változik, ezzel párhuzamosan a bruttó államadósság a GDP %-ában 35%-ról 40,6%-ra nő (European Commission, 2019a).

2018-ban a román gazdaság legfontosabb ágazatai az alábbiak voltak: ipar (26,1%), nagy- és kiskereskedelem, teher- és személyszállítás, szállás- és vendéglátás (20,2%), közigazgatás, védelem, oktatás, valamint az emberi egészség és a szociális munka (14,5%). Az EU-n belüli kereskedelem Románia exportjának 77%-át teszi ki (ebből 23% Németországba, 11% Olaszországba és 7% Franciaországba irányul). Az EU-n kívüli országokba irányuló román export tekintetében a termékek 3%-a Törökországba, 2%-a az Egyesült Államokba kerül. A Romániába behozott termékek 75%-a az EU

tagállamaiból származik (20% Németországból, 9% Olaszországból és 7% Magyarországról). Az EU-n kívüli behozatal esetében a termékek 5%-a Kínából, 4%-a Törökországból származik (Europe.eu, 2019).

Romániában erősen fejlesztésre szoruló terület a mezőgazdaság és az ipar, a szektorok fejlesztése mellett fontos kísérő jelenség a munkanélküliség és a környezetszennyezés. Az egyik legsúlyosabb megoldatlan terület a primer és szekunder ágazatban megkeresett alacsony jövedelem. Ahogy Európa nyugati részén, keleten is egyre jellemzőbb az ezen ágazatokban dolgozó népesség folyamatos elöregedése. A keleti régiókat továbbá jellemzi az alacsony iskolai végzettség és a rendkívül rossz vagy elmaradott infrastruktúra. A román fejlesztési régiók megegyeznek a statisztikai régiókkal. A statisztikai régió adatkészlete nagyon hasznos a régiók közötti különbségek feltárásában. A régiók statisztikai adatokon alapuló elemzése adja a regionális programozás alapját. Románia története során számos olyan problémával szembesült, amelyek a centralizáció helyett a regionális társadalmi és gazdasági fejlődéshez vezettek (Borzán, 2015).

Románia látványos sikereket ért el a piacgazdasági intézmények építésében az elmúlt két évtizedben. Az Európai Unióhoz való csatlakozás szintén fontos szerepet játszott a modernizációban. A 2008-ban kezdődött globális pénzügyi válság, ami a világ minden országába áterjedt, Romániát sem kerülte el. A „gazdasági csodának” nevezett romániai gazdasági növekedés 2009-ben megállt. Noha a gazdasági visszaesés a következő évben mérséklődött, még nem beszélhetünk gazdasági növekedésről. A stabilizáció 2011-ben történt, a külső és belső intézkedések eredményeként. A külső tényező a Nemzetközi Valutaalap hitelkeretének 2011. évi 5 milliárd eurós kiterjesztése és annak 2012. évi felülvizsgálata. A román gazdaságpolitika problémája az, hogy a strukturális alapokat részben felfüggesztették. A források visszatartásának következményeként a gazdasági növekedés ismét leállt. A belső tényezők között szerepel az adó 24%-ra emelése és a költségvetési szférában dolgozók fizetésének 24%-os csökkentése. Számos román gazdasági szereplő fizetéképtelenné vált, nem tudta időben kiegyenlíteni adósságát, elbocsátásra és a fizetések csökkentésére kényszerült. Míg a helyi kkv-k likviditási problémákkal szembesültek, addig a multinacionális vállalatok monopol-helyzetbe kerültek (Borzán, 2015).

6.3 Migrációs trendek és tendenciák, különös tekintettel Kelet-Közép-Európára

A kivándorlás Közép-, Kelet- és Délkelet-Európából szokatlanul nagymértékű és állandósult jellegű volt az elmúlt évtizedek során. A kivándorlók körének legnagyobb tömegét a magasan képzett fiatal emberek adták. A vasfüggöny 1989-es lehullását követő negyedszázad egy állandósuló jellegű, igen nagy létszámot érintő keletről

nyugatra irányuló kivándorlási hullámot eredményezett, amely a Délkelet-Európában fekvő országok munkaképes korú lakosságát sokkal erősebben érintette, mint a balti államok vagy Közép-Európa hasonló népességét. A magasan képzett, fiatal, munkaképes korú lakosság kivándorlása igen nagy hatást gyakorolt a közép-, kelet- és délkelet-európai országok egyébként is ellentmondásokkal terhelt munkaerőpiacára (Atoyan et al., 2016). Az elmúlt évek során – a jelen könyvben vizsgált országokon túlmenően – a világ számos országában alakultak ki olyan gazdasági, politikai vagy szociális helyzetek, amelyek hatására ezekről a helyekről különböző mértékű kivándorlás indult meg (Özgür – Deníz, 2014).

A közép-, kelet- és délkelet-európai országokból elindult kivándorlási folyamat hosszú távon is állandósulni látszik, továbbá jellemző rá, hogy igen csekély a származási országukba visszatérő kivándorlók aránya. Ugyanakkor az is jellemző, hogy ez a kivándorlási folyamat nemcsak az Európai Unió egészére, hanem a kivándorlókra nézve is számos pozitív hatással bír, hiszen az egyéni és önkéntes döntésen alapuló migráció a gazdasági fejlődésre is pozitívan hat. A külföldre költözéssel a kivándorlók nemcsak a saját jólétüket tudják megteremteni, hanem az otthonmaradt családjukat is támogatni tudják, vagyis a kivándorlók saját szülőföldjük gazdasági fellendüléséhez is hozzá tudnak járulni. Természetesen a magasan képzett munkaerő bevándorlásából első sorban a fogadó országok profitálnak, ami viszont az Európai Unió egészét tekintve is egy hasznos folyamat. Mindez alapján összességében az is látható, hogy a munkaerő szabad – és a gyakorlatban is megvalósuló – kelet-nyugati irányú áramlása az Európai Unió jelentős működési eredményeinek egyike, mélyíti az együttműködés mértékét és nagyobb közösségi bevételekhez vezet (Atoyan et al., 2016).

A kivándorló munkavállalókat befogadó országok részint azért is preferálják a magasan képzett munkavállalók alkalmazását, mert ennek segítségével tudják növelni saját innovációs potenciáljukat, ami hosszú távon az innováció felé nyitott térségek gazdasági előnyét erősíti majd. Napjainkban az egyes régiók versenyképességének kulcsa a magas hozzáadott értékű termékek és szolgáltatások előállítására (Kociszky et al., 2017), amihez elengedhetetlenül szükséges a magasan képzett munkaerő jelenléte. Az emberek a világtörténelem során – lehetőségeikhez mérten – mindig mobilisak voltak és arra is készen álltak, hogy új lehetőségek vagy jobb életkilátások reményében külföldre költözzenek (Castles et al., 2014).

A gazdasági, munkavállalási célú kivándorlás motiváló okai között megjelenik a lakókörnyezethez kapcsolódó elvárás a kivándorlók részéről (Berényi, 2017), vagyis a külföldi munkavállalás egyik kiemelt célja az élhető otthon megteremtése. Az eltérő globális régiókból származó bevándorló munkavállalók származási országa és a befogadó ország között jelentős kulturális különbségek is lehetnek, amelyek kihatnak a munkavállalók motivációjára is. Ázsiai és afrikai országok polgárai például

hajlamosabbak egyéni boldogságuk elé helyezni családjuk jólétét (Máté et al., 2018), de a közép-, kelet- és délkelet-európai országok kivándorló munkavállalói körében is felfedezhető a család támogatására irányuló szándék, ugyanakkor az európai országok polgárai a nyugati uniós tagállamokba vándorolva kisebb kulturális különbségekkel szembesülhetnek. A család támogatására irányuló szándék lehet a kivándorlás egyik pozitív hozadéka is, amennyiben a kibocsátó állam különböző eszközökkel tudja ösztönözni a külföldön megtermelt jövedelem, vagyis a külföldi munkával megtermelt tartalékok hazautalását a fogadó országból a kiindulási országba. Mindez természetesen elsősorban akkor tud érdemben hozzájárulni a kiinduló ország gazdasági fejlődéséhez, amennyiben a hazautalt pénzeszközöket a kedvezményezettek nem költik el gyorsan felélhető fogyasztási javakra, hanem tartós megtakarítás vagy befektetés formájában gyümölcsöztetik azt (Goschin, 2018).

Mindez összecseng a kivándorlás neoklasszikus makroökonómiai elméletével, amely szerint a kivándorlás elsősorban a gazdaság egyensúlyhiányának eredménye. Ennek megfelelően a migráns munkavállalók célja, hogy eljussanak a tőkében gazdag, ám relatíve munkaerőhiányos, éppen ezért magas bérekkel kecsegtető munkaerőpiacokra, vagyis a munkaerő vándorlásának fő kiváltó oka a bérek különbsége (Hicks, 1963).

A munkavállalási célú migráció mikroökonómiai elmélete ugyanakkor a kivándorlást egyfajta beruházásként vizsgálja, amely a jobb élet képében megjelenő jövőbeli megtérülés érdekében költségeket is indukál a kivándorlók számára (DaVanzo, 1981), akik ezek ismeretében döntenek a kivándorlás vagy a szülőhelyen maradás opciói közül. Emellett kiemelendő az is, hogy a migrációs hálózatok elterjedésével és kibővülésével, vagyis a kivándorló munkavállalók számának emelkedésével és egyre nagyobb létszámú jelenlétével a migrációs célország munkaerőpiacán, a kivándorlás költségei csökkennek, vagyis egyre több olyan ember vándorolhat ki munkavégzés céljából, aki migrációs döntését a pusztán gazdasági racionalitásra alapozva hozza meg (Golovics, 2019). Ezt a hatást tovább erősítheti, ha a médiában a kivándorlás hangsúlyos témaként jelenik meg. A román média vizsgálata kimutatta, hogy ott a kivándorlás gazdasági hatásai, a kivándorlók a sajtó igen gyakran vizsgált témái közé tartozik, ami nem kis részben annak is köszönhető, hogy a jelenség nemzetgazdasági hatásai Románia esetében – régiós összevetésben is – igen jelentősek (Bajomi – Lázár, 2018).

Ugyanakkor a nagymértékű kivándorlás, elsősorban externáliáin keresztül lassítja a növekedést és a bevétel-konvergenciát a kivándorlók származási országaiban. A képzett munkaerő jelentős mértékű kiáramlása csökkenti a rendelkezésre álló munkaerő mennyiségét és a termelékenységet, vagyis végső soron a kibocsátó államok esetében éppen a befogadó országokéval ellentétes gazdasági hatások mérhetők: lassul a növekedés. Ennek megfelelően a kivándorlás – a kibocsátó országok szempontjából – csökkenti a versenyképességet, elsősorban a kormányzati, azon belül is mindenek előtt

a szociális kiadások GDP-hez mért arányának növekedése útján, vagyis az állami költségvetések ilyen körülmények között kevésbé lehetnek ösztönzőek a növekedés szempontjából.

Az Európai Unió nyugati és keleti tagállamai közötti különbségek okán a kivándorlásra ható push és pull faktorok várhatóan hosszabb távon is fenn fognak maradni (Atoyan et al., 2016). A népvándorlással kapcsolatos szakirodalomban a magasan képzett munkaerő migrációját gyakorta vizsgálják az agyelszívás és lemorzsolódás jelenségeként, külön elemezve a diplomások migrációs motivációját (Oláh et al., 2017). A rendelkezésre álló migrációs statisztikák alapján elmondható, hogy egyáltalán nem jellemző, hogy egy ország egyszerre váljon a népvándorlás szempontjából kibocsátó és befogadó állammá. Mindez azt jelenti, hogy azok az országok, ahonnan nagy számban vándorolnak ki emberek, népesség-vesztésüket aligha tudják bevándorlásból pótolni, hiszen ha saját állampolgáraik számára sem tudnak vonzó alternatívát mutatni, akkor az sem valószínű, hogy más országok polgárai számára nagy tömegben jelenjenek meg célszázként (Fleischer, 2017).

6.4 Románia munkaerőpiaci sajátosságai

Románia munkaerőpiacát hagyományosan az egyik leginkább tiltakozásokra, tüntetésekre hajlamosnak tartották Kelet-Közép-Európában. Ennek némileg ellentmondani látszik, hogy jelenleg az Európai Unió tagállamai között Romániában található az egyik legkevésbé szabályozott munkaerőpiac. Romániában kialakult egy igen erős és látványos kollektív szerződési rendszer, amely minimalizálja a munka jelentőségét a politikai döntéshozatalban. Ennek kialakulásához pedig az vezetett, hogy Románia munkaerőpiacának legjelentősebb változásait az 1989-es rendszerváltást követően két igen fontos kör törekvései formálták. Az 1990-es években a szakszervezetek, a munkavállalói érdekképviselő tudta a leghatékonyabban érvényesíteni érdekeit, így a munkaerőpiac változásai is elsősorban ezen kör igényeit szolgálták ki. Mindezzel párhuzamosan azonban már az 1990-es években megjelentek Romániában a nemzetközi, multinacionális vállalatok, amelyek lobby-erejüket bevetve képesek voltak egyre növekvő jelentőségre szert tenni a munkaerőpiac formálásában. A multinacionális cégek befolyása ezen a téren az ezredfordulót követően még hangsúlyosabb lett, ekkortól a munkaerőpiac változásai elsősorban az ő érdekeiknek megfelelően mentek végbe (Adăscăliței – Guga, 2018).

Romániában a munkanélküliségi ráta és a részvételi ráta közötti összefüggések vizsgálata kimutatta, hogy a magasabb részvételi hányad hatására a munkanélküliség nem csökken, vagyis a munkanélküliség – és elsősorban az általa okozott szociális problémák – elemzése során ennek a körülménynek figyelmet kell szentelni. A munkanélküliségi és

részvételi ráták romániai változásait elemezve kiderült, hogy sem a kivándorlás, sem a lakosság előregedése nem tud mérhető hatást gyakorolni a munkanélküliségre, mivel a munkaerőpiaci kilépések hatására a részvételi hányad egyébként is csökkenő tendenciát mutat (Oțoiu – Țițan, 2015).

A foglalkoztatási ráta 2002 és 2015 között bővülő tendenciát mutatott Románia esetében. 2002-ben a foglalkoztatási ráta 58,6% volt, ami 2008-ra 59%-ig, majd 2015-re pedig 61,4%-ig emelkedett. A munkanélküliségi ráta esetében a változás tendenciája nem volt ennyire egyértelmű, hiszen a 2002-ben mért 8,8%-os mutató 2008-ra 5,6%-ra csökkent ugyan, de 2015-ig újabb emelkedést produkálva 7%-ra növekedett. A betöltetlen álláshelyek aránya Romániában 2008-ban 1,9%, 2015-ben – kisebb csökkenés eredményeként – 1,1% volt (Katona, 2017).

Románia esetében a munkanélküliség emelkedése a mezőgazdasági foglalkoztatottság növekedéséhez vezetett. A volt keleti blokk országai közül itt történt az egyik legjelentősebb bővülés az agráriumban dolgozók számát illetően, hiszen a rendszerváltást követő tizenkét év elteltével mintegy másfélszer annyi munkavállaló dolgozott Romániában a mezőgazdaságban, mint a rendszerváltás évében. A keleti blokk országai közül ennél nagyobb arányú bővülést egyedül a volt szovjet tagköztársaságok némelyike, nevezetesen Örményország és Kirgizisztán tudott elérni (Macours – Swinnen, 2005).

A munkanélküliség csökkentése érdekében Romániában számos képzési programot indítottak. Ezek jellemzője volt, hogy a képzettek változatos iskolai előképzettséggel vehettek ezekben részt, hiszen a kifejezetten alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők éppúgy bevonhatóak voltak, mint a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők, emellett a képzéseket az ország teljes területén hirdették, beleértve ebbe a központinak tekinthető Bukarest-Ilfov régiót is. A képzések résztvevőinek több mint fele úgy vélekedett, hogy a képzés elvégzése nélkül nem találtak volna állást. A képzések eredményessége körüli általános derűlátást némiképp árnyalja a tény, hogy a képzésbe bevont személyek kevesebb, mint fele tudott elhelyezkedni egy évvel a képzést követően (Pirciog et al., 2015).

A humántőke fejlettsége a gazdasági versenyképesség egyik legfontosabb alapja, ezért számos kormányzati politikai intézkedés célja, hogy fejlessze a munkaerőpiacon jelen lévő álláskeresőket és munkavállalókat (Zaman – Meunier, 2017). Erre már csak azért is szükség van, mert Románia esetében az emberek képzettségét mérő mutatók visszaesést jeleztek az elmúlt években, vagyis a magasan képzett munkaerő nagyobb ütemben vándorolt ki az országból, mint amilyen mértékben az oktatási rendszer képes volt annak utánpótlására (Meunier – Zaman, 2016).

2013 óta Romániában több program is indult a fiatalok munkanélküliségének csökkentésére, amelyek sikerrel jártak ugyan, hiszen a fiatalok munkanélküliségi rátája

csökkent, azonban a kérdés továbbra sem vesztett aktualitásából. Az uniós javaslatok közül többet is implementált Románia, ahol így a mobilitási támogatás, a készségek tanúsítása és a gyakornoki, ipari tanulói programok támogatása is megvalósult, ezek azonban nem vezettek a várt eredményre. Romániában csak lassan fejlődött az elmúlt évek során az együttműködés a közfoglalkoztatási szolgáltatók, a szociális és egészségügyi szolgáltatások, a közoktatás, a felsőoktatás, illetve a szociális partnerek és a döntéshozók között (Rîmbu et al., 2016).

Sok más országhoz hasonlóan Romániában is megpróbálták csökkenteni a munkanélküliséget a különböző foglalkozáspolitikai eszközök, így például a közmunkaprogramokban való részvétel erősítésével. Sajnálatos módon azonban a közmunkaprogramba történő bekapcsolódás és a vállalkozóvá válás vagy az elhelyezkedés között nem volt kimutatható a hatás, tehát ezeket a programokat – ebből a szempontból – nem lehet sikeresnek tekinteni (Pirisi, 2019). Az elérhető statisztikai adatokból ugyanakkor az is látható, hogy Románia uniós összehasonlításban relatíve keveset költ munkaerőpiac-politikai eszközök megvalósítására, ami a szerényebb nemzetgazdasági teljesítménynek is köszönhető (Rollnik-Sadowska – Dąbrowska, 2018).

Románia magyar határ mentén fekvő térségeiben elterjedt jelenség az ingázó munkavállalás is. Ebben az esetben a román állampolgárok nem vándorolnak ki tartósan lakóhelyükről, továbbra is Románia területén rendelkeznek állandó lakhatással, azonban munkavállalás céljából napi vagy heti rendszerességgel más országba, jelen esetben Magyarországra utaznak. Az Európai Unió működésének legfontosabb alapelvei szerint ehhez minden joguk megvan, sőt, ez a jog a magyarokat is megilleti, tehát egy magyar állampolgárságú ember is vállalhat munkát Romániában. A román állampolgároknak Magyarországon fő szabályként nem kell munkavállalási engedélyt kiváltaniuk az alkalmazásuk miatt, önfoglalkoztatók esetében pedig egyáltalán nincs szükség munkavállalási engedélyre (Dabrónaki, 2017).

A határmenti régiók a határon túl élő román közösségek megszólítása és munkaerőpiaci bevonása szempontjából is kiemelt jelentőséggel bírnak. Románia a határokon túl, jellemzően Moldáviában és Ukrajnában élő románokra munkaerőpiaci tartalékként tekint, akik körében kifejezetten promótálja az anyaországbéli munkavállalást. Ez tehát azt is jelenti, hogy a munkaerő hiányát a kulturálisan könnyen beilleszthető, Moldávia és Ukrajna területén élő románok alkalmazásával is próbálják orvosolni (Dumbrava, 2017). A kivándorlás jelenségének van egy igen érdekes, az oktatáshoz közvetlenül is kapcsolódó aspektusa. A kivándorlás jelensége ugyanis növeli a gyermekek korai iskolaelhagyásának esélyét. A gyermekek tanulási hajlandóságát és sikerességét elsősorban szociokulturális tényezők befolyásolják, a szülők iskolázottságának és tanulás iránti elkötelezettségének hatása a gyermekek tanulási hajlandóságára magas. A

kivándorló román szülők gyermekeit gyakran bízzák idősebb családtagok, esetleg barátok gondozására, ilyen esetekben pedig a korai iskolaelhagyás, lemorzsolódás esélye jelentősen növekszik. Emellett a szüleikhez kivándorló gyerekek egy része a migrációs célországban nem kapcsolódik be az oktatás rendszerébe (Zaharia – Balacescu, 2018).

6.5 Románia helyzete a munkaerő nemzetközi áramlásában

Románia – a többi kelet-közép-európai állammal együtt – viszonylag későn, csak 1990-től kezdve, vagyis a helyi rendszerváltást követően csatlakozott be a globális versenybe. Csak ezt követően, és akkor is igen óvatos lépésekkel kezdődött meg az információs társadalom kialakulása az országban. A határok megnyílása lehetővé tette új jogok és szabadságok elterjedését, emellett a migrációs jelenségek elérték azokat a – nagy bátorságot tanúsító – munkavállalókat, akik a kivándorlás képében úttörő szerepre vállalkoztak a jobb élet elérése érdekében. Románia esetében a kivándorlás jelensége hamarosan tömegessé vált, román állampolgárok egyre nagyobb számban költöztek nyugat-európai országokba rövidebb időre, vagy akár a későbbi visszatelepülés szándéka nélkül. 2006-ig a kivándorlásban érintett román munkaerő jellemzően határozott időre költözött külföldre munkavállalási céllal, és tipikusan középfokú végzettséggel rendelkezett. Ehhez képest 2007. január 1-jétől, vagyis Románia európai uniós tagságának kezdetétől fogva a munkavállalási céllal kivándorló románok már jellemzően más csoportokból tevődtek ki. A gazdasági válság hatására megnőtt azon kivándorlók száma, akik kifejezetten magasan képzettek, illetve jelentős munkatapasztalat birtokában döntöttek a külföldi munkakeresés és munkavállalás mellett (Bálan – Olteanu, 2017). Statisztikai elemzés is alátámasztja, hogy a kivándorló román munkavállalók körében igen magas a diplomások aránya, a 2007 és 2017 közötti időszakban elérte a kivándorlók negyedét. Mindennek oka a körükben tapasztalható, a könnyű elhelyezkedésre vonatkozó optimizmus. Ez a jelenség egyébként azt is jól példázza, hogy Románia is azon országok körébe tartozik, amelyek a diplomás és magasan képzett munkavállalók kivándorlása miatt az „agyelszívás” áldozatai (Cristian et al., 2017).

Az 1990-es években, a román rendszerváltást követően szinte egyből megindult egy viszonylag nagy kivándorlási hullám az országból. Ekkoriban a célországok között Németország, Magyarország, Törökország, Izrael és Olaszország szerepelt, a későbbiek során, elsősorban 2001-et követően a Romániából induló kivándorlási hullám legfontosabb célországai Dél-Európa államai, azon belül is elsődlegesen Olaszország és Spanyolország lettek. Míg az 1990-es évekre kifejezetten jellemző volt, hogy a kivándorlók között nagy számban voltak megtalálhatóak a Romániában élő kisebbségek tagjai, így elsősorban németek, magyarok és romák, addig a későbbiekben a kivándorlók zöme román volt. A Romániából induló kivándorlás célországai – Izrael, az Amerikai

Egyesült Államok és Kanada mellett – jellemzően európai országok voltak, a német és magyar kisebbség tagjai pedig jellemzően Németországba illetve Magyarországra vándoroltak ki (Bradatan, 2014). Ennek megfelelően a romániai rendszerváltást követően kimagasló kivándorlási értékeket mértek – például – a magyar határhoz közel fekvő, magasabb magyar kisebbséghez tartozó lakosság-számmal bíró megyék esetében. Ezen megyék, noha a magyar határhoz közel eső területek Románián belül igen fejlettnak számítanak, hagyományosan nagymértékben szenvedik el a kivándorlást. A moldáv és bolgár határokhoz közelebb eső, elmaradottabb régiók esetében is viszonylag magas kivándorlás volt mérhető a rendszerváltást követően, illetve a főváros térségéből hagyományosan nagyobb számban vándorolnak ki a lakosok. A kivándorlással párhuzamosan a romániai rendszerváltást követően egy jelentősebb belső migrációs folyamat is lejátszódott az országban, hiszen a szegényebb vidéki területekről a lakosság egy része igyekezett a fejlettebb urbánus térségekbe költözni, más része pedig kivándorolt (Galluzzo, 2017a). A vidéki térségek elnéptelenedése, az agráriumban dolgozók számának csökkenése az Európai Unió támogatásai ellenére is folytatódott, noha célzott támogatásokkal próbálták ösztönözni a döntéshozók, hogy a román gazdaságok jobban diverzifikált tevékenységi körrel foglalkozzanak, így például kezdjenek agroturisztikai vagy kézműves ipari feladatokat is ellátni (Galluzzo, 2017b). Ez utóbbi célok megvalósításához egyébként mindenekelőtt az infrastruktúra fejlesztésére van szükség – ami egyébként tovább erősítheti a migrációt, legalábbis belföldi szinten (Galluzzo, 2018).

A későbbiekben Olaszország és Spanyolország váltak a román kivándorlás elsődleges célországáivá. Olaszországban 2009-ben közel 900 000, Spanyolországban 2010-ben mintegy 840 000 román élt. Olaszország egyike Románia legfontosabb külföldi befektetőinek, az 1990-es évektől kezdve az olcsó munkaerő előnyeinek kihasználására egyre növekvő mennyiségben érkezett munkahelyteremtési céllal olasz tőke Romániába. Emellett Olaszország és Spanyolország is munkavállalási program keretében segítettek az 1990-es évektől kezdve a – nyelvi hasonlóságok miatt a befogadó országban beszélt nyelvet könnyen elsajátító – románok alkalmazását. Ugyanakkor a két jelentős célország esetében a legutóbbi nagy gazdasági recesszió hatására csökkent a foglalkoztatott románok száma, sokan elveszítették állásukat, a korábban nem bejelentett módon foglalkoztatott románok pedig ezt követően még a szerény összegű, álláskeresőt támogató szociális juttatások igénybevételére sem feltétlenül voltak jogosultak (Bradatan, 2014).

2000 és 2015 között évente mintegy 7%-kal növekedett a tartósan külföldön élő románok száma. Az adat jelentőségét jelzi, hogy ennél nagyobb ütemű kivándorlás-gyarapodásra az egész világon mindössze egyetlen ország volt képes a vizsgált időszakban: a polgárháború által sújtott Szíria. Napjainkra a román kivándorlás

eredményeként Romániának volt a negyedik legnagyobb diaszpórája az Európai Unióban az Egyesült Királyságot, Németországot és Lengyelországot követően. 2016 végén a valóságban – a hivatalos becsléseket messze meghaladó létszámot képviselve – 3,4 millió román állampolgár élt külföldön, ami részben az Európai Unió belüli szabad munkaerőáramlásnak volt köszönhető. A kivándorlás gazdasági hatásait jól jellemzi, hogy a Román Nemzeti Bank szerint Románia összesített GDP-je 50 milliárd euróval növekedne, ha minden külföldön dolgozó román állampolgár visszatérne szülőhazájába és ugyanabban a szektorban vállalna munkát, amelyikben külföldön is munkát vállalt (Popescu et al., 2018).

A kivándorló romániai munkavállalók motivációi jellemzően a hátrahagyott család anyagi helyzetének javítása, a saját gyermekek számára jobb anyagi helyzetű jövő biztosítása, a társadalmi státusz előremozdulásának reménye és a munkával kapcsolatos jobb lehetőségek voltak (Cristian – Baragan, 2015). A Romániában megvalósuló belső migráció mértéke ugyanakkor a rendszerváltást követően jelentősen csökkent, hiszen míg 1990-ben közel 800 000 fő volt érintett ebben a jelenségben, addig az 1990-es években mintegy harmadára csökkent a belső vándorlás mértéke. Románia uniós tagságát követően a belső migráció is fellendülés jeleit mutatja (Ianos, 2016).

Természetesen nemzetgazdasági jellegű motivációs tényezők is fellelhetők az emigrációs döntés meghozatala során. Ezek közül ki kell emelni a lakosság alacsony bevételszerző képességét az ország egyes térségeiben, az életkörülmények romló jellegét, a szegénység nagy arányát az ország bizonyos régióiban, a nemzetgazdaság egyes szektoraiban mérhető magas munkanélküliségi rátát, a román munkaerőpiacon területi alapon felmérhető fizetésbeli különbségeket. A különböző negatív hatások jellemzően nagyobb mértékben sújtják az ország szegényebb térségeit, így például a Moldova régióban található Bârlad, Suceava és Botosani megyéket. A kivándorlás ugyanakkor az esetek döntő hányadában sokkal inkább szubjektív körülmények mérlegelése alapján meghozott döntés, vagyis a felsorolt objektív szempontok csak mérsékelten képesek hatást gyakorolni a migrációs trendekre (Cristian – Baragan, 2015).

A Románia gazdasági fejlettségében fellelhető kelet-nyugati megoszlás az egyes megyékből kiinduló kivándorlás vizsgálata során is jól tetten érhető. Ennek megfelelően a kevésbé fejlett keleti megyékből sokkal nagyobb mértékű a kivándorlás, ráadásul az itt élő diplomások még nagyobb hajlandóságot is mutatnak a külföldre költözés iránt, mint a nyugatabbra fekvő megyékben élő társaik. Egyértelmű, hogy ez a tendencia tovább mélyíti a különbségeket Románia fejlettebb és kevésbé fejlett térségei, országrészei között (Goschin, 2018).

Erre a jelenségre jó példa az elvándorló romániai orvosok esete. Románia esetében eleve, már a rendszerváltás előtt is viszonylag alacsony volt az orvosok száma, ráadásul a hivatás betöltői körében a kivándorlás évtizedek óta aktuális jelenség. Ennek

eredményeként a román egészségügy teljesítménye visszaesett, Románia sok szempontból, így például a 100 000 lakosra jutó orvosok számát tekintve vagy a gyermekágyi halandóság mértékét vizsgálva nagyon messze áll az Európai Unióban mért átlagoktól, vagyis a romániai orvosokon kiemelkedő felelősség van a mutatók javítását illetően. A jelenség elemzése során – természetesen – vizsgálták a román orvosok kivándorlási motivációját, és megállapításra került, hogy a román orvosok nem pusztán a magasabb jövedelmek, hanem elsősorban a jobb körülmények miatt döntenek a kivándorlás mellett (Boncea, 2014). Ebből tehát az következik, hogy a kivándorlás mellett döntő orvosok, fogorvosok és egészségügyi dolgozók nemcsak a saját életük szempontjából jelentős migrációs döntést hoznak, hanem emellett az otthon maradó román állampolgárok egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférését is korlátozzák. Ez pedig tovább súlyosbítja a lakosság általános egészségi állapotának leszakadását az európai uniós átlagtól, illetve tovább növeli az egészségügyi közszolgáltatások elérhetőségében amúgy is mérhető regionális különbségeket. Ezt a hatást csak igen kis mértékben tudja ellensúlyozni a külföldről hazautalt és belföldön elköltött külföldi jövedelmek adó- és járulékkerheiből származó költségvetési bevétel (Păunică et al., 2017).

Egy másik, teljesen eltérő csoportot vizsgálva is érdekes kivándorlási minták lelhetőek fel Románia esetében. A Román Moldávia térségben élő, a hagyományos, patriarchális családmodellt preferáló családok körében egyre növekvő mértékű kivándorlási hajlandóság mérhető, elsősorban Olaszország irányában. Az eleinte a családot eltartó férfi kivándorlásával kezdődő folyamat hosszabb távon családdegreszáccsal, vagyis a nők és a gyermekek – legalábbis részbeni – kivándorlásával folytatódott. A folyamat ugyanakkor egy korábban nem tapasztalt hatást is okozott Románia esetében, hiszen a jelenségben érintett családok nőtagjai jellemzően olyan háztartásbeli munkákat láttak el, amelyek a gyermekeveléshez vagy az idős családtagok ápolásához, támogatásához kapcsolódtak. A kivándorló családtagok, a kivándorló nők a célországban is hasonló családi szerepet látnak el, csak hogy feladatkörük az otthon maradó családtagok esetében akár ellátatlanul is maradhat. A Romániával foglalkozó szakirodalom ezt a jelenséget a gondoskodás területén megjelenő lemorzsolódással, veszteséggel jellemzi (Piperno, 2012). Ez a jelenség amellett, hogy a családok megszokott működését átalakítja, a jóléti állam intézményrendszerének is feladatokat ad, hiszen a korábban a családtagok által elvégzett feladatokat részben továbbra is el kell látni. Ehhez képest ugyanakkor a folyamat nem igazán alkalmas arra, hogy például a nők munkavállalási rátáját javítsa, hiszen a külföldre költöző nők jellemzően továbbra is a korábban elvégzett feladataikat látják el, csak immár egy másik országban.

A kivándorló románok számát elemezve megállapítható, hogy az iskolai végzettség átlagos szintjének emelkedésének hatására csökken a kivándorlási hajlandóság, a

diplomások számának 1%-os növekedése a tartósan kivándorlók számának 0,44%-os csökkenéséhez vezet, ami nem kis részben annak is köszönhető, hogy diplomával magasabb jövedelemre lehet szert tenni. Ugyanakkor a havi nettó keresetek emelkedése egymagában nem képes a kivándorlás megállítására, ami jellemzően annak köszönhető, hogy a keresetek növekedésének aktuális mértéke még nem elegendő ahhoz, hogy a kivándorlási célországokban elérhető jövedelmeket meg tudja közelíteni a Romániában elérhető kereset. Az elérhető fizetések nagymértékű növekedéséig a kereset gyarapodása önmagában nem képes megfékezni a kivándorlást, illetve az iménti megállapítást is szem előtt tartva megfogalmazható, hogy a diploma megszerzése Romániában jobb hatással van a kivándorlás megfékezésére, mint az alacsony bérek lassú emelése. Némiképp meglepő módon az életkilátások javulása sem eredményezi a Romániából történő kivándorlás mérséklődését, ami szintén az Európa nyugati és keleti részei között továbbra is fennálló jelentős különbségekkel magyarázható. Mindezzel párhuzamosan a román GDP növekedése képes a kivándorlás megfékezésére: a GDP 1%-os növekedésének hatására 1,3%-kal csökken a kivándorlók száma (Condratov, 2018).

A jövőben, elsősorban az alacsony születési számoknak és az emiatt beálló munkaerőhiánynak köszönhetően várhatóan csökkenni fog a kivándorlás mértéke Kelet-Közép-Európából, így Romániából is. A jövőben várhatóan könnyebben tudnak majd megfelelő állást találni szülőföldjükön a románok, ami csökkenti majd a kivándorlási hajlandóságukat is. A Spanyolországba és Olaszországba kivándorolt románok példája mutatja, hogy az anyaország fellendülő gazdasága a kivándorolt románok egy részét is hazatérésre ösztönzi (Bradatan, 2014). Ennek hatására csökkenhet tehát az állandó kivándorlás, amely ugyan súlyosan érinti Romániát, azonban 1993 és 2014 között annak összesített mértéke jelentősen csökkent, bár a nők állandó kivándorlásának mértéke emelkedett a megjelölt időintervallumban (Babucea et al., 2017). Romániában a nők esetében a foglalkoztatási ráta nem éri el a férfiakét, emellett a részmunkaidős foglalkozásban dolgozó nők aránya az egész Európai Unióban itt a legalacsonyabb (Koncz, 2012).

6.6 A munkaerő áramlása Magyarország és Románia között

Románia és Magyarország viszonylatát alapvetően határozta meg az elmúlt évtizedek során az a tény, hogy Romániában nagy számban élnek a magyar kisebbséghez tartozó emberek. A 2. táblázat ismerteti Románia lakosságának etnikai összetételét 1977 és 2011 között. Az adatok alapján az ország népessége változóban van, illetve az elmúlt évtizedek folyamán csökkenni kezdett. Szembeötlő a magyar és a német etnikum viszonylag gyors ütemű létszámcsökkenése, a román etnikum népességének drasztikus csökkenése (különösen 2002 és 2011 összevetésében), illetve a roma etnikum és az

etnikai hovatartozásról adatot nem szolgáltatók körének látványos bővülése (ErdélyStat, 2019).

2. táblázat: Románia népességének összetétele etnikumok szerint, főben kifejezve

	1977	1992	2002	2011
Román etnikum	18 999 565	20 408 542	19 399 597	16 792 868
Magyar etnikum	1 713 928	1 624 959	1 431 807	1 227 623
Roma etnikum	227 398	401 087	535 140	621 573
Német etnikum	359 109	119 462	59 764	36 042
Egyéb etnikum	259 458	255 219	252 725	206 725
Nincs adat	452	766	1 941	1 236 810

Forrás: ErdélyStat (2019) alapján saját szerkesztés

A magyar népesség csökkenésének egyik oka a román rendszerváltás időszakában megindult, a romániai magyar kisebbségre jellemző kivándorlás volt. A szomszédos országokból Magyarországra vándorlók mintegy 90%-a magyar volt (Gödri, 2010), körükben a magyar állampolgárság megszerzését is könnyen lehetővé teszi Magyarország. A német etnikumhoz tartozó népesség drasztikus csökkenése a román rendszerváltást követően a már korábban kivándorolt, kitelepített, illetve Romániából származó, de Németországban élő németek segítségével zajlott, akik meghívólevéllel és szállással is segítették a romániai németek legális kivándorlását, németországi álláskeresését (Ciobanu, 2010).

A romániai kivándorlás szakaszai közül Magyarország az első, 1989 és 1995 közötti periódusban kiemelt szerepet játszott. Ebben az időszakban a román állampolgárok Magyarországra irányuló utazásainak célja részint bevásárlás volt, részint pedig – általában – rövid időre szóló munkavégzés. A rendszerváltások közelsége, a gazdasági kényszerítő erők ebben az időszakban a munkavállalás egy részét a be nem jelentett alkalmazás szürkezónájába kényszerítette. A migrációba nemcsak a Romániában élő magyarok, de azok a románok is becsatlakoztak, akik gyengébb nemzeti kötődéssel rendelkeztek. A korszak egyik jellegzetes megélhetési formája a határon átnyúló kereskedelem volt, amely kétirányú kapcsolatot alakított ki Magyarország és Románia között.

1996 és 2001 között továbbra is megjelent a migráció Románia felől Magyarország irányába, ez azonban már elveszítette kereskedelmi célját. Ebben az időszakban már egyértelműen munkavállalás érdekében mozogtak a jellemzően a magyar kisebbséghez tartozó román állampolgárok Magyarország irányába. A magyar-román határhoz közeli területeken ez akár mindennapi ingázás formájában is megjelent, a határtól távolabb eső erdélyi területekről érkező munkavállalók pedig hosszabb időt töltöttek

Magyarországon, majd rendszeres időközönként hazalátogattak családjukhoz. A későbbiekben, 2002 után, amikor a román állampolgárok már más európai országokba is könnyebben el tudtak jutni, a magyarországi munkavégzés jelentősége lecsökkent, egyre többen utaztak távolabbi országokba nagyobb jövedelem megszerzésének érdekében (Ciobanu, 2010).

A Romániából Magyarországra irányuló, munkavállalási célú migráció a rendszerváltások idején még aligha valósulhatott meg napi szintű ingázásként, hiszen a határátlépés kapcsán felmerülő nehézségek igen komplikálttá tudták tenni a rövid utak megtételét is. A román állampolgárok, akik döntő többsége, mintegy 90%-a mindvégig a magyar kisebbséghez tartozott, egyre növekvő számban dolgoztak Magyarországon, az 1990-es évek elején számuk hamar elérte az évi átlag 100 000 főt. Egyre többen vállalkoztak ingázásra is a két ország határmenti régióiban, emellett azt is meg kell említeni, hogy növekedett a munkavállalási engedély nélkül, esetleg az engedély hatályának túllépésével munkát vállaló román állampolgárok száma, ennek folyamán pedig az ezredfordulóig növekvő számú román állampolgárt kellett kiutasítani Magyarországról (Horváth, 2002).

2002 után jelentősen megnőtt a körforgásos népvándorlás jelentősége, ezzel párhuzamosan a kitelepülés jelentősége legalább átmenetileg csökkenni tudott. Ekkoriban a családok 7-12%-ában volt legalább egy olyan családtag, aki külföldön dolgozott, de rendszeresen hazalátogattott családjához (Csedő, 2009).

A 2. táblázatban is szemléltetett népességcsökkenés egyik kiváltó oka a kivándorlás növekvő mértéke, amely Romániát kiemelten érintette az elmúlt évek során. A 3. táblázat szemlélteti, hogy az elmúlt évek során milyen célországokba vándoroltak ki elsősorban román állampolgárok tartós letelepedési célzattal (National Institute of Statistics, 2019).

3. táblázat: A kivándorló román állampolgárok száma 2015 és 2017 között célországokkénti bontásban, főben kifejezve

Célország	2015	2016	2017
Ausztria	8 000	12 400	10 872
Belgium	11 000	10 300	10 300
Kanada	1 184	1 086	2 000
Dánia	4 200	5 052	5 366
Svájc	1 800	1 750	1 866
Franciaország	2 500	6 000	6 000
Németország	25 000	28 000	51 000
Görögország	600	500	612
Olaszország	44 209	42 248	40 582
Egyesült Királyság	54 412	55 474	51 031
Moldávia	632	837	3 641
Spanyolország	28 382	27 909	30 235

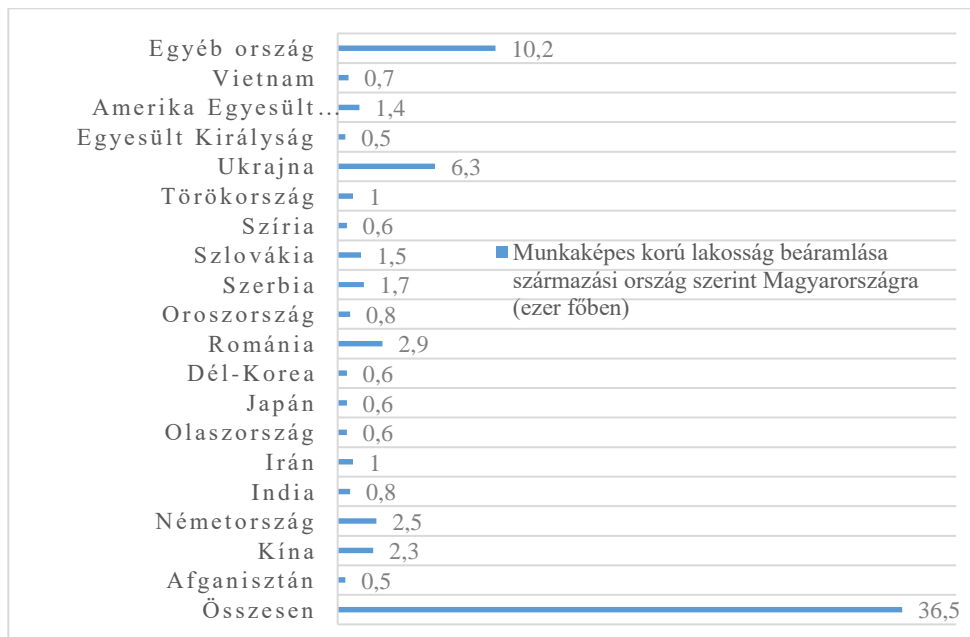
Célország	2015	2016	2017
Amerikai Egyesült Államok	802	1 281	1 683
Magyarország	750	700	999
Egyéb országok	11 247	14 041	26 006
Összesen	194 718	207 578	242 193

Forrás: National Institute of Statistics (2019) alapján saját szerkesztés

Az adatok alapján megállapítható, hogy Magyarország jelentősége a román állampolgárok kivándorlási célországának kiválasztása során marginális. 2015 és 2017 között egyik évben sem érte el a kivándorló és Magyarországon letelepedő román állampolgárok száma az ezer főt, ami különösen akkor tűnik alacsony értéknek, ha tudjuk, hogy a Spanyolországba irányuló román kivándorlás mindhárom évben elérte vagy meg is haladta a harmincezer főt, a Németországba irányuló kivándorlás a 2015. évi huszonötezer fős bázist is meg tudta duplázni 2017-re, az Olaszországba irányuló román kivándorlás pedig egyik vizsgált évben sem csökkent negyvenezer fő, míg az Egyesült Királyságba irányuló román kivándorlás mértéke pedig egyik vizsgált évben sem csökkent ötvenezer fő alá. A Magyarországra irányuló román kivándorlás egyik vizsgált évben sem érte el az összes kivándorló román állampolgár számának fél százalékát (National Institute of Statistics, 2019).

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet, az ILO részletes statisztikai adatokat közöl az egyes országokba érkező munkaképes korú bevándorlók számáról, származási ország szerinti bontásban. Megvizsgáltuk mind Magyarországot, mind pedig Románia esetében a bevándorló munkaképes korú lakosságot származási ország szerinti bontásban.

2. ábra: A munkaképes korú külföldiek bevándorlása Magyarországra 2017-ben, ezer főben kifejezve



Forrás: ILOSTAT (2019) alapján saját szerkesztés

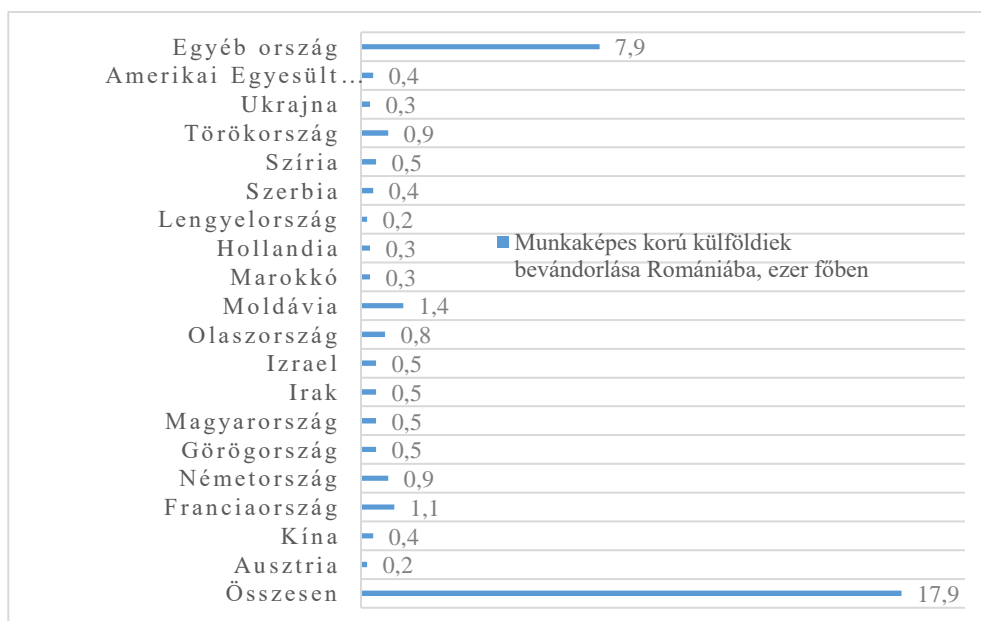
Magyarország esetében a bevándorló külföldiek legnagyobb hányada, az összes bevándorló szűk hatoda, vagyis több mint hatezer fő Ukrajnából érkezik (2. ábra). Romániából az összes munkaképes korú bevándorló alig tizenkettede, kevesebb, mint háromezer fő érkezett. Ez azt jelenti, hogy a munkaképes korú román bevándorlók száma 2017-ben nem volt különösebben magas, az mindössze a rendkívül diverzifikált származási ország lista miatt látszik viszonylag nagy számnak (ILOSTAT, 2019).

A képet tovább árnyalja egy 2002-ben készült felmérés, amelyben az egyes romániai régiókban élő lakosság ingázási hajlandóságát vizsgálták. A közölt adatok szerint 2002-ben Románia egészét vizsgálva a munkavállalók mindössze 1,6%-a ingázott külföldre lakóhelyéről munkavállalási céllal. Regionális bontás szerint az érték az Északnyugati Régióban 3%, a Közép Régióban 1,6%, az Északkelet Régióban 2,4%, a Délkelet Régióban 2,6%, a Bukarest-Ilfov Régió esetében 0,4%, a Dél-Munténia Régió esetében 0,8%, a Délnyugat-Olténia Régió esetében 0,5%, a Nyugat Régió esetében pedig 0,6% volt. A szakirodalom ugyanakkor kihangsúlyozza, hogy a határokon átnyúló ingázó munkavállalás esetében különösen magas volt a nem bejelentett, vagyis feketén foglalkoztatott munkavállalók aránya (Veres, 2011). Az ILOSTAT (2019) és a National Institute of Statistics (2019) adatközlései közötti különbségek okai az adatközlést kísérő

módszertani leírásokból sajnos nem válik egyértelművé.

A munkaképes korú külföldiek sokkal kisebb számban vándoroltak be 2017-ben Romániába, mint Magyarországra (3. ábra). A román-magyar népességmozgás viszonylatában Magyarország kerül előnyösebb helyzetbe, hiszen Magyarországra több munkaképes korú román állampolgár érkezett a vizsgált évben, mint amennyi magyar állampolgár Románia irányába vándorolt. Megállapítható, hogy a Romániába irányuló magyar kivándorlás marginális mértékű, annál sokkal jelentősebb létszámú volt a moldáv, francia, német, olasz vagy török bevándorlás (ILOSTAT, 2019).

3. ábra: A munkaképes korú külföldiek bevándorlása Romániába 2017-ben, ezer főben kifejezve



Forrás: ILOSTAT (2019) alapján saját szerkesztés

A magyar-román határtérség azon szakaszán ugyanakkor, amely Romániában Temes és Arad, Magyarországon pedig Békés és Csongrád megyék közé esik, érdekes fejlettségbeli eltérés mérhető. A román oldalon található területek Románia igen fejlett, iparosodott térségei közé tartoznak, míg a magyar oldalon található területek, különösen Békés megye leginkább mezőgazdasági termelésével tud jelentős eredményeket elérni a nemzetgazdaság fejlesztésében. Hosszabb távon várható, hogy a román területeken felmerülő munkaerőhiányt Magyarországról ingázó, szakképzett munkavállalókkal enyhítsék úgy, amiként a román idénymunkások a magyar mezőgazdasági termelésben voltak jelen (Nagy, 2012). A román építőipar munkaerőhiánya olyan jelentős volt az

elmúlt időszakban, hogy 2019-től speciális minimálbért vezettek be az ágazat munkavállalóinak, akiknek voltaképpen nem kell jövedelemadót fizetniük. Az intézkedés hatásaként az építőipari munkavállalók külföldre vándorlásának csökkenését reméli a román kormányzat (European Commission, 2019b), de a kedvező adókönyvetnek a határon átnyúló foglalkoztatás szempontjából is lehet hatása.

Érdemes megyénkénti bontásban is megvizsgálni, hogy mennyi olyan román állampolgár volt 2011-ben, akinek a bejelentett munkahelye más országban volt, mint a lakóhelye. A 4. táblázat adatai alapján következtetni lehet a külföldi munkavállalási hajlandóságra is. A magyar-román határral párhuzamosan Romániában négy megye található. Ezek északról dél felé haladva sorrendben Satu Mare (Szatmár), Bihor (Bihar), Arad és Timiș (Temes). Ezekben a megyékben összesen 24 210 olyan munkavállaló él, akinek bejelentett munkahelye külföldön van. A földrajzi közelség alapján feltételezhető, hogy ezen munkavállalók egy része Magyarországon dolgozik. Különösen magas a Szatmár megyében élő, külföldön munkát vállaló román állampolgárok száma (Benedek et al., 2017).

4. táblázat: A külföldi bejelentett munkahellyel rendelkező lakosok száma megyénkénti bontásban, főben kifejezve

Megye neve	Külföldi munkával rendelkező lakosság (fő)	Megye neve	Külföldi munkával rendelkező lakosság (fő)	Megye neve	Külföldi munkával rendelkező lakosság (fő)
Alba	2 195	Arad	3 865	Argeș	3 513
Bacău	11 686	Bihor	4 482	Bistrița-Năsăud	4 765
Botoșani	10 915	Brăila	2 007	Brașov	4 616
Buzău	3 738	Călărași	2 277	Caraș-Severin	4 397
Cluj	4 640	Constanța	7 212	Covasna	3 682
Dâmbovița	15 907	Dolj	7 232	Galați	7 803
Giurgiu	852	Gorj	2 544	Harghita	4 570
Hunedoara	3 356	Ialomița	1 746	Iași	15 938
Ilfov	601	Maramureș	17 923	Mehedinți	2 011
București	4 268	Mureș	7 525	Neamț	9 614
Olt	4 834	Prahova	4 539	Sălaj	3 254
Satu Mare	11 190	Sibiu	3 503	Suceava	17 928
Teleorman	2 488	Timiș	4 673	Tulcea	3 303
Vâlcea	3 132	Vaslui	3 976	Vrancea	8 570

Forrás: Benedek et al. (2017) alapján saját szerkesztés

Az elmúlt évek során ugyanakkor növekedett a Romániában munkát vállaló magyar állampolgárok száma. A Romániával határos magyar térségek előnytelen gazdasági helyzete és a határátlépés könnyebbé válása hatására egyre nagyobb számban vállalnak

magyarok munkát Romániában. A legutóbbi népszámlálás idején 1 523 fő ingázott Magyarországról Romániába munkavállalási céllal. Ezen magyar állampolgárok jellemzően Békés, Szabolcs-Szatmár-Bereg vagy Hajdú-Bihar megye területén élnek – ez utóbbi megyéből utaznak a legtöbben Romániába munkavállalási céllal. Az ingázás gyakoriságát növelheti, hogy az uniós tagság elnyerésével több, a magyar-román határhoz közel fekvő nagyváros, így például Nagyvárad, Szatmárnémeti és Arad urbanizációs vonzáskörzete áttérjed Magyarországra is. Ez azt is jelenti, hogy a helyi magas ingatlanárak elől akár határon túli magyarok vagy román állampolgárok is letelepülhetnek a határokhoz közel eső falvakban, kistelepüléseken (Egedy, 2017). A román határ mellett élő magyarok számára a Romániába ingázás egyfajta menekülési lehetőséget jelent a határ innenső oldalán található leszakadó térségek munkanélkülisége elől (Alpek et al., 2016). A Románia irányába ingázó magyar állampolgárok több mint kétharmada férfi volt, emellett körükben igen magas az 50 évesek vagy annál idősebbek aránya. Jellemző továbbá rájuk, hogy magasabb iskolai végzettséggel betölthető álláshelyekben kerültek alkalmazásra, közel háromnegyedük legalább érettségizett volt. A Románia területén ingázás mellett munkát vállaló magyarok 37%-a az ipar vagy a kereskedelem területén vállalt munkát (KSH, 2015).

6.7 Összefoglalás

A bemutatott statisztikai és szakirodalmi források alapján látható, hogy Románia munkaerőpiaca és nemzetgazdasága folyamatos változások keresztüzében működik. Az aktuális tendenciák alapján Románia esetében a kivándorlás a jövőben is kihívást fog okozni, noha annak mértéke várhatóan csökkenni fog, ahogy a hazai munkaerőpiacon súlyosabbá fog válni a munkaerőhiány, ennek hatására pedig növekednek majd a bérek. Tekintettel ugyanakkor arra a körülményre is, hogy a kivándorlás jelentősen érinti a diplomásokat, a magasan képzett és fiatal munkaerőt, a visszatérés ösztönzése és a kivándorlás megfékezése csak részben valósítható meg a bérek növelésével. A kivándorló rétegeket a migrációs döntés meghozatalában ugyanis csak részben befolyásolja a magasabb elérhető jövedelem, emellett a jobb munkakörülményeknek és munkafeltételeknek, a családalapítás és a gyermekvállalás jobb körülményeinek és az otthon maradó családtagok támogatásával kapcsolatos lehetőségeknek is nagy a jelentősége a kivándorlási döntés meghozatalakor. Ez tehát azt jelenti, hogy a kivándorlás megfékezése és a külföldre költözött románok hazatérésének motiválása csak akkor lehet eredményes, ha a munkaerőpiac fejlesztésével párhuzamosan a nagy szociális ellátórendszerek, így kiemelten az oktatás és az egészségügy is jobb körülmények között folytathatja munkáját.

Minderre azért is lenne kiemelkedően nagy szükség, mert a magasan képzett, fiatal

munkaerő kivándorlása hatalmas veszteség a kiinduló országok nemzetgazdaságainak. A diplomások kiképzése jelentős kiadást okoz a kiinduló országok számára, a magasabb végzettséggel betölthető állások ellátásával előállítható gazdasági értéktöbblet pedig másik országban realizálódik. A hatás csökkenthető, ha a kivándorlók a külföldön megtermelt jövedelmük egy részét hazautalják a családjuknak vagy származási országukban költik el, azonban jelentősebb haszon csak akkor érhető el ilyen módon, ha a külföldön megtermelt jövedelmet nem felélik, vagyis nem rövid távú fogyasztási cikkekre költik, hanem befektetik, vagy beruházásokat finanszíroznak belőle.

Mindaddig, amíg a migrációs tendenciákat nem sikerül megfordítani, Romániában is számos módon próbálják a rendelkezésre álló munkaképes korú lakosságot munkavégzésre alkalmassá tenni. Számos olyan intézkedést valósítottak meg az európai uniós tagság elnyerése óta a román kormányok, amelyek célja a foglalkoztatottak számának és arányának bővítése a teljes népességen és a munkaképes korú lakosságon belül. A cél elérése érdekében – egyebek mellett – képzéseket is szerveztek, amelyek célja a foglalkoztathatóság bővítése lett volna. Sajnos azonban a képzések utánkötése alapján az látható, hogy a bevont emberekre nem jellemző, hogy el tudnának helyezkedni, vagyis a programok a kitűzött célok megvalósítására csak igen korlátozott mértékben alkalmasak. A foglalkozás további bővítése, a vidéki népesség megkötése érdekében a gazdaságok számára funkcióbővítést is terveztek a román kormányok, így megpróbálták például a gazdaságokat bekötni az agroturizmus és a kézművesipar rendszerébe is. A cél elérése érdekében infrastrukturális fejlesztéseket is végrehajtottak, ami a vidéki térségek gazdaságfejlődéséhez eleve szükséges intézkedés.

A román-magyar határmenti migráció jelentősége az elmúlt szűk két évtized folyamán egyre csökkent. Míg nagyjából az ezredfordulóig kifejezetten jellemző volt, hogy a román állampolgárok egy része Magyarországon próbált munkát vállalni akár ingázás formájában is, addig napjainkra ezen folyamat jelentősége erőteljesen csökkent. A Horváth (2002) által közölt felmérések eredményeként a román etnikumhoz tartozó román állampolgárok körében már korábban is közel mérhetetlen volt a magyarországi munkavállalás szándéka, a magyar kisebbséghez tartozók pedig fokozatosan csökkenő érdeklődést mutatnak az anyaországban történő munkavállalás iránt. Mindez annak ellenére következett be, hogy a határon túli, így például a Partium vagy Erdély területén élő magyarok megszerezhetik a magyar állampolgárságot, így pedig könnyedén vállalhatnak munkát Magyarországon is. A realitás szerint ma Magyarország nem tud versengeni azokkal a nyugat-európai uniós tagállamokkal, amelyek a román állampolgárokat tömegesen fogadják munkavégzés céljából. Emellett az is megfigyelhető volt, hogy kisebb volumenben ugyan, de megjelent a magyar határ mentén fekvő leszakadó régiókban élő magyarországi magyarok körében a romániai munkavállalás iránti hajlandóság. Ezt a tendenciát Románia esetleges belépése a

Schengeni övezetbe tovább erősítheti.

Összességében látható, hogy Románia mindent megtesz annak érdekében, hogy csökkenjen a kivándorlók száma, különösen a diplomás, fiatal kivándorlóké. Egyelőre azonban az ország törekvéseit viszonylag kevés siker koronázta. Hosszabb távon azonban van esély a tendencia megfordítására, hiszen a jól képzett munkaerő hiánya felhajtó hatást gyakorol a bérszínvonalra, ennek eredményeként a romániai munkavállalás attraktivitása növekszik majd, a kivándorlás pedig várhatóan csökken. Addig azonban minden lehetséges eszközzel segíteni kell a munkaerő megmaradását és a migrációs döntéseket befolyásoló egyéb tényezők mentén is fejleszteni kell az elérhető közszolgáltatások színvonalát.

6.8 Irodalomjegyzék

- Adăscăliței, D. – Guga, Ș. (2018): International actors and trade unions during postsocialism and after: the case of Romania. *Employee Relations*, Vol. 40, No. 4., pp. 692–708.
- Alpek B. L. – Tésits R. – Bokor L. (2016): Group-specific analysis of commuting in the most disadvantaged areas of Hungary. *Regional Statistics*, Vol. 6, No. 1., pp. 54–81.
- Atoyan, R. – Christiansen, L. – Dizioli, A. – Ebeke, C. – Ilahi, N. – Ilyina, A. – Mehrez, G. – Qu, H. – Raci, F. – Rhee, A. – Zakharova, D. (2016): Emigration and its economic impact on Eastern Europe. *IMF Staff Discussion Note*, SDN/16/07.
- Babucea, A-G. – Răbontu, C-I. – Bălăcescu, A. (2017): A territorial analysis of the gender differences in Romanian permanent emigration. *Industria*, Vol. 45, No. 2., pp. 85–100.
- Bajomi-Lázár P. (2018): Migráció és média Közép/Kelet-Európa uniós tagállamaiban. *Médiakutató*, Vol. 19, No. 3-4., pp. 63–88.
- Bălan, M. – Olteanu, C. (2017): Brain drain in the globalization era: The case of Romania. *Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series*, No. 3., pp. 26–35.
- Benedek, J. – Hărănguș, I. – Man, T. (2017): Commuting patterns in Romania: Case study on Cluj County. *Munich Personal RePEc Archive*, MPRA Paper No. 76807.
- Berényi L. (2017): A lakókörnyezeti sajátosságok és a munkavállalási célú migrációs szándék kapcsolatának vizsgálata. *Tér és Társadalom*, Vol. 31, No. 4., pp. 200–213.
- Boncea, I. (2014): Brain drain in Romania: Factors influencing physicians' emigration. *Journal of Community Positive Practices*, Vol. 14, No. 1., pp. 64–74.
- Borzán A. (2015): „Nyugat és Kelet” avagy Románia területi differenciáltsága. *Journal of Central European Green Innovation*. 3., pp.81–96.

- Bradatan, C. E. (2014): The interplay between family and emigration from Romania. *Migration Letters*, Vol. 11, No. 3., pp. 368–376.
- Castles, S. – De Haas, H. – Miller, M. J. (2014): *The age of migration: international population movements in the modern world*. Fifth edition. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Ciobanu, R. O. (2010): Migrációs minták két romániai falu elvándorlásában. Két esettanulmány tanulságai? In: Hárs Á. – Tóth J. (szerk.): *Változó migráció – változó környezet*. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, pp. 125–144.
- Condratov, I-A. (2018): A cross-region panel analysis of the migration in Romania. In: Năstase, C. (szerk.): *The 14th Economic International Conference: Strategies and development policies of territories: International, country, region, city, location challenges*. Stefan Cel Mare University of Suceava, Romania. LUMEN Proceedings, Iasi, pp. 7–21.
- Cristian, E. R. – Baragan, L. G. (2015): Identification of main economic and social causes of Romanian migration. *ECOFORUM*, Suceava, Volume 4, Issue 2 (7), pp. 164–169.
- Cristian, E. R. – Bărăgan, L. G. – Mustea, Ș. R. (2017): The criteria underlying the Romanians emigration intent. “Ovidius” University Annals, Economic Sciences Series, Vol. 17, No. 1., pp. 150–154.
- Csedő K. (2009): *New Eurostars? The labour market incorporation of East European professionals in London*. London School of Economics and Political Science, ProQuest, London – Ann Arbor.
- Dabronaki Á. (2017): Uniós állampolgár magyarországi foglalkoztatása. *Cégvilág* Rovat, *Jogászvilág*. Forrás: <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/unios-allampolgar-magyarorszag-foglalkoztatasa/>
- DaVanzo, J. (1981): Microeconomic approaches to studying migration decisions. In: De Jong, G. F. – Gardner, R. W. (szerk.): *Migration decision making. Multidisciplinary approaches to microlevel studies in developed and developing countries*. Pergamon Press, New York, pp. 90–129.
- Dumbrava, C. (2017): Reproducing the nation: reproduction, citizenship and ethno-demographic survival in post-communist Romania. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 43, No. 9., pp. 1 490–1 507.
- Egedy T. (2017): A külföldre ingázás statisztikai, demográfiai és területi jellemzői Magyarországon. *Területi Statisztika*, Vol. 57, No. 4., pp. 385–405.
- ErdélyStat (2019): Románia. Forrás: <http://statisztikak.erdelystat.ro/adatlapok/romania/3293> Utolsó letöltés dátuma: 2019. 10. 24.
- Europa.eu (2019): Románia. https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/romania_hu Utolsó letöltés dátuma: 2019. 10. 22.

- European Commission (2019a): Economic forecast for Romania. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-performance-country/romania/economic-forecast-romania_en Utolsó letöltés dátuma: 2019. 10. 24.
- European Commission (2019b): Country report Romania 2019. Including an in-depth review on the prevention and correction of macroeconomic imbalances. European Commission, Brüsszel
- Flanders Investment & Trade (2017): Agriculture in Romania, Economic & commercial representation of Flanders for Romania and Moldova. 16. p.
- Fleischer T. (2017): A migráció és társadalmi-gazdasági összefüggései: az MTA KRTK vándorszemináriuma. *Tér és Társadalom*, Vol. 31, No. 1., pp. 147–157.
- Focus-economics (2019): Romania Economic Outlook. <https://www.focus-economics.com/countries/romania>
- Galluzzo, N. (2017a): An analysis of agricultural development and emigration in Romania using the self organizing maps. *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, Vol. 23, No. 4., pp. 526–533.
- Galluzzo, N. (2017b): Gross Domestic Product and rural depopulation in Romania: analysis of correlations using a quantitative approach. *Agricultural Economics and Rural Development, New Series*, Vol. 14, No. 1., pp. 23–36.
- Galluzzo, N. (2018): A quantitative assessment of the rurality and an efficiency analysis of emigration in Romania. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce – APSTRACT*, Vol. 12, No. 3-4., pp. 39–46.
- Golovics J. (2019): A nemzetközi migráció mozgatórugói: elmélet és empiria. Áttekintés. *Demográfia*, Vol. 62, No. 1., pp. 95–141.
- Goschin, Z. (2018): Regional patterns of Romanian emigration. A Geographically Weighted Regression Model. *Revista Romana de Economie*, Vol. 2018, No. 1., pp. 60–74.
- Gödri I. (2010): Bevándorlás és etnicitás – összefüggések nyomában. In: Hárs Á. – Tóth J. (szerk.): *Változó migráció – változó környezet*. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, pp. 87–124.
- Hicks, J. R. (1963): *The theory of wages*. Second edition. Palgrave Macmillan, London.
- Horváth I. (2002): A romániai magyar kisebbség Magyarországra irányuló mozgása. *Korunk*, Vol. 13, No. 2., pp. 2–23.
- Ianos, I. (2016): Casual relationships between economic dynamics and migration: Romania as case study. In: Domínguez-Mujica, J. (szerk.): *Global change and human mobility*. *Advances in geographical and environmental sciences*. Springer, Szingapúr, pp. 303–322.

- ILOSTAT (2019): Inflow of working-age non-citizens by sex and country of citizenship (thousands)
https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page32.jspx?locale=EN&subject=MIG&indicator=MFL_NCIT_SEX_CCT_NB&datasetCode=A&collectionCode=ILMS&_afLoop=4070342666660016&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3Findicator%3DMFL_NCIT_SEX_CCT_NB%26_afWindowId%3Dnull%26subject%3DMIG%26locale%3DEN%26_afLoop%3D4070342666660016%26datasetCode%3DA%26collectionCode%3DILMS%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dh00t8o1mt_25
 Utolsó letöltés dátuma: 2019. 09. 01.
- INS (2019): Institutul National de Statistica. Romania in figures. ISSN 2066-6284.
- Katona T. (2017): A foglalkoztatáspolitikai dilemmái. In: Farkas B. – Pelle A. (szerk.): Várakozások és gazdasági interakciók. JATEPress, Szeged, pp. 27–48.
- Kocziszky Gy. – Veresné Somosi M. – Balaton K. (2017): A társadalmi innováció vizsgálatának tapasztalatai és fejlesztési lehetőségei. *Vezetéstudomány*, Vol. 48, No. 6-7., pp. 15–19.
- Koncz K. (2012): Foglalkoztatási célkitűzések és a valóság. *Statisztikai Szemle*, Vol. 90, No. 2-3., pp. 165–187.
- KSH (2015): Ingázás a határ mentén. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Macours, K. – Swinnen, J. F. M. (2005): Agricultural Labor Adjustments in Transition Countries: The Role of Migration and Impact on Poverty. *Review of Agricultural Economics*, Vol. 27, No. 3., pp. 405–411.
- Máté D. – Sarihasan, I. – Popp J. – Oláh J. (2018): The role of regional differences in immigration: The case of OECD countries. *Economics and Sociology*, Vol. 11, No. 3., pp. 190–206.
- Meunier, B. – Zaman, C. (2016): How much has benefited Romania from ten years of EU membership? *Agora International Journal of Economical Sciences*, Vol. 10., pp. 45–53.
- Nagy, E. (2012): The situation of the workforce market in the Southern part of the Romanian-Hungarian border. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Geographia*, Vol. 57, No. 2., pp. 153–160.
- National Institute of Statistics (2019): Romania in figures. Institutul Național de Statistica, Bukarest.
- Oláh J. – Halasi Gy. – Szakály Z. – Popp J. – Balogh P. (2017): The impact of international migration on the labor market – A case study from Hungary. *Amfiteatru Economic*, Vol. 19, No. 46., pp. 790–805.
- Oțoiu, A. – Țițan, E. (2015): Does the unemployment invariance hypothesis hold for Romania? *Applied Economics Letters*, DOI: 10.1080/13504851.2015.1117040.

- Özgür, E. M. – Deniz, A. (2014): A migration system formation based on tourism between Russia and Turkey (Antalya). *Aegean Geographical Journal*, Vol. 23, No. 2., pp. 1–18.
- Păunică, M. – Pitulice, I. C. – Ștefănescu, A. (2017): International migration from public health systems. Case of Romania. *Amfiteatru Economic*, Vol. 19, No. 46., pp. 742–756.
- Piperno, F. (2012): The impact of female emigration on families and the welfare state in countries of origin: The case of Romania. *International Migration*, Vol. 50, No. 5., pp. 189–204.
- Pirciog, S. – Ciuca, V. – Popescu, M. E. (2015): The net impact of training measures from active labour market programs in Romania – subjective and objective evaluation. *Procedia Economics and Finance* 26., pp. 339–344.
- Pirisi K. (2019): A foglalkoztatáspolitikai két megközelítése? *Opus et Educatio*, Vol. 6, No. 1., pp. 62–73.
- Popescu, D. – Picu, C. G. – Popescu, A-C. (2018): Empirical research regarding the migration of highly qualified human resources from Romania – Example from the medical field. *European Journal of Sustainable Development*, Vol. 7, No. 4., pp. 463–472.
- Rîmbu, G. – Constantinescu, L. – Ialomițianu, R. G. (2016): Particularities of youth unemployment and the labour market in Romania. *Bulletin of the Transilvania University of Brașov*, Vol. 9. (58), No. 1., pp. 237–246.
- Rollnik-Sadowska, E. – Dąbrowska, E. (2018): Cluster analysis of effectiveness of labour market policy in the European Union. *Oeconomia Copernicana*, Vol. 9, No. 1., pp. 143–158.
- Veres V. (2011): Népeség és népesedés. In: Benedek J. (szerk.): *Románia: tér, gazdaság, társadalom*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, pp. 127–168.
- WHO (2019): <https://www.who.int/countries/rou/en/> Utolsó letöltés dátuma: 2019. 10. 25.
- World Bank (2019): *The World Bank in Romania, Overview*. <https://www.worldbank.org/en/country/romania/overview> Utolsó letöltés dátuma: 2019. 10. 22.
- Zaharia, M. – Balacescu, A. (2018): Migration and educational system in Romania: What happens? *International Journal of Sustainable Economies Management*, Vol. 7, No. 3., pp. 40–49.
- Zaman, C. – Meunier, B. (2017): A decade of EU membership: Evolution of competitiveness in Romania. *European Research Studies Journal*, Vol. 20, No. 2A., pp. 224–236.

7 SLAVIĆ AGNEŠ – SIPOS NORBERT: MOBILITÁS A HATÁRMENTI RÉGIÓKBAN – SZERBIA

7.1 A Magyarország és Szerbia közötti migráció általános jellemzői

A tanulmány jelen részében a Dél-Magyarország és Szerbia közötti határokon átnyúló mobilitás megvalósulási formáit és jellemzőit mutatjuk be statisztikai adatok, empirikus kutatások és szakértői vélemények alapján.

Célunk a Magyarország és Szerbia közötti határokon átnyúló mobilitást minél alaposabban bemutatni, röviden kitérve a történelmi előzményekre, majd ismertetni az egyes határ menti mobilitási altípusok ezen régió-specifikus jellemzőit.

Szerbia Magyarország déli szomszédja, területe 88 499 km². Két autonóm tartománya van: északon a Vajdaság Autonóm Tartomány, míg délen Koszovó és Metóhia – évtizedek óta tisztázatlan jogi státussal. A Köztársasági Statisztikai Intézet kimutatásai hosszú évek óta nem tartalmazzák a Koszovóra vonatkozó adatokat. A legutóbbi, 2011-es népszámlálási adatok alapján a Szerb Köztársaság lakosainak száma 7 186 862, a 2017-re vonatkozó becslült adat 7 020 858 fő, 43 év átlagéletkorral. (Köztársasági Statisztikai Intézet, 2019)

A Magyarországgal szomszédos Vajdaság 21 614 km²-en terül el, tájegységei Bácska, Bánát és Szerémség. Területén 46 község (egy nagyobb település – általában város és vonzáskörzete alkotják) található, a 2011-es népszámlálási adatok alapján lakosainak száma 1 931 809, a 2017-re vonatkozó becslült adat 1 871 515 fő. (Köztársasági Statisztikai Intézet, 2019)

Szerbia egy többnemzetiségű ország, mintegy 20 hivatalosan nyilvántartott kisebbséggel, azonban a szerbek aránya meghatározó (83,32%). A nemzeti kisebbségek közül a magyarok lélekszáma a legnagyobb. Szerbiában a 2011-es lakosság-összeírás alapján 253 899 fő vallotta magát magyarnak (az összlakosság 3,53%-a). Vajdaság lakosságának 66,76%-át alkotják a szerbek, az utánuk következő etnikumot a magyarok alkotják 251 136 fővel (az összlakosság 13%-a). (Köztársasági Statisztikai Intézet, 2019) A vajdasági magyarok többsége Észak-Bácskában, majd Észak-Bánátban és Nyugat-Bácskában él. A többen élő magyarok mellett nem szabad megfeledkezni a tartomány más részein szórványban élő magyarokról sem.

Szerbia területén évtizedek óta jelentős népességmozgás figyelhető meg. A 2011-es adatok alapján az ország lakosainak 55%-a él a szülőhelyén, a többi a köztársaságon belüli migrációk eredményeként él a mostani lakóhelyén, vagy a volt Jugoszlávia más tagköztársaságaiból származik, illetve külföldön született. Vajdaságban a lakosok 53%-a él a szülőhelyén. Az országon kívüli napi migráció is jelentős, hiszen a 2011-es adatok alapján Szerbiából 2 154 fő dolgozik és ingázik külföldre, és 2 353 diák tanul külföldön. Vajdaságban a külföldön dolgozók hivatalos száma a 2011-es adatok alapján 619 fő, és emellett 884 fő tanul külföldön. (Köztársasági Statisztikai Intézet, 2019)

A Magyarország és Szerbia közötti nemzetközi migrációval kapcsolatos adatok bemutatása, a történelmi előzmények rövid felvázolása előtt fontos lehet rámutatni a migráció értelmezésére is a két vizsgált országban.

Kincses (2012) kiemeli, hogy a magyarországi értelmezés szerint a nemzetközi vándorlás az eredeti (szokásos) lakóhely országának olyan tartós elhagyása, amelynek célja egy más országban való lakóhely létesítése letelepedés vagy jövedelemszerző tevékenység végzése céljából. A Demográfiai Évkönyvben szereplő fenti definíciót egészíti ki Rédei Mária a tanulási célú migráció fogalmának bevezetésével, valamint Illés Sándor az időskori vándorlással. Tátrai et al. (2013) kiemeli, hogy értelmezésében minden olyan vándorlási folyamat, amelyben az etnicitásnak, mint szimbolikus, kulturális és társadalmi tőkének szabályozó szerepe van, etnikai migrációnak tekinthető. A politikai (háborús vagy kényszer-) és a gazdasági (békés vagy önkéntes) migrációkkal szemben az etnicitás migrációban betöltött szerepe korszakokon átívelő és minden időszakban meghatározó. (Tátrai et al., 2013, pp. 36-37.)

A szerbiai megfogalmazás a migrációt nagyobb lélekszámú lakosság egyik területről a másik területre való tartós vagy ideiglenes elvándorlásaként magyarázza, jogi szempontból semleges jelenségként említi: nem szankcionálható cselekedetként. Ez 2009-re merőben megváltozik: az európai migrációs politika értelmében az „*illegális migrációt*” szankcionálni kell, büntetőjogi kategóriaként kezelni. Grečić pedig az emberek kiköltözését, földrajzi elhelyezkedését – mobilitását (*movement of population*) érti migráció alatt. (Kincses, 2012, pp. 14-15)

A szerbiai Törvény a polgárok lakhelyéről és tartózkodási helyéről (a Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye 87/11. sz.) alapján a 90 napot meghaladó külföldi tartózkodást a szerbiai polgároknak jelenteniük kellene a hatóságoknak. A Törvény a migrációról (a Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye 107/12. sz.) szerint az emigráció a 12 hónap időtartamot meghaladó külső migrációt jelent.

A két szomszédos ország közötti migráció vizsgálata során alapvető nehézségként jelenik meg a megbízható statisztikai adatok hiánya. Ágyas és Sárccsevit (2017) kiemelik, hogy Szerbiában az elköltözőkről nincs pontos nyilvántartás, a migrációban érintettek legtöbbször nem jelentik az elköltözés tényét a hatóságoknak. Csak a tízévente megszervezett népszámlálások során kaphatunk adatokat egy adott régió, illetve az ország lakosainak számáról. A szerb állampolgárok külföldre költözésük után is gyakran megtartják szerbiai lakcímüket, személyes irataikat. A Szerbiába visszatérők számát pedig talán még nehezebb megbecsülni, mint az elköltözőkét.

Gábrity Molnár (2012) is kiemeli, hogy a Szerbiából elvándoroltakkal kapcsolatos hivatalos statisztika pontatlan, már azért is, mert a szerbiai lakosság-összeírások idején az otthon nem tartózkodókat is összeírták. A hozzátartozók nyilatkozataiban pedig nem mindig szerepelt a külföldön tartózkodók státusa, különösen az illegálisan vagy szezonálisan munkát vállalók esetében, vagy a határ menti települések ingázói kapcsán, így a velük kapcsolatos adatok nagyon hézagosak. A Vajdaságból elvándorolt személyek életviteléről, szándékairól így leginkább különböző szociológiai kutatásokra támaszkodva alkothatunk képet. (Gábrity Molnár, 2012, 3. old) Mivel Szerbiában az elvándorlókról nincs pontos adat, hasznos adatforrást képezhetnek az Eurostat adatai, amelyek azt tükrözik, hogy a szerbiai állampolgárok mely európai államban jelentkeztek be újonnan érkezett immigránsként. (A Szerb Köztársaság Migrációs profilja 2017, pp. 28-29.)

Gábrity Molnár (2012) hangsúlyozza, hogy a jugoszlávok tömeges migrációja, külföldi

munkavállalása több évtizeden át szociális, gazdasági, erkölcsi, politikai és kulturális okokkal volt magyarázható. A jugoszláv közvélemény és szakirodalom a tömeges külföldre vándorlásra a titói korszakban figyelt fel (a 60-as évek második felében). A 70-es években az akkori jugoszláv szocialista államapparátus által „*ideiglenesen külföldön munkát vállalóknak*” nevezett emigránsok száma folyamatosan növekedett. Jugoszlávia az egyetlen szocialista ország volt, amely engedélyezte polgárainak a nyugat-európai munkavállalást. Így a lakosság életszínvonalának viszonylag jelentős része származott a Nyugaton megkeresett magasabb jövedelemből. (Gábrity Molnár, 2012, pp. 5-6.) Kincses (2010) Gredelj felosztására hivatkozva öt migrációs hullámot ismertet a 20. századi Jugoszláviára vonatkoztatva, amelyekben a következő jellegzetes vándorlási típusok különíthetők el:

- az 1920-as években a legszegényebb rétegek emigrációs hulláma,
- a II. világháború után, az 1945-öt követő szocialista Jugoszlávia politikai emigránsai,
- az „új diaszpórának” nevezett 1960-as évek gazdasági emigránsai, akik ma is a migráns hálózatok alapját képviselik. Becslések szerint 2,5–4 millió szerb, illetve szerb származású ember él Szerbián kívül. Gredelj az emigránsok „virtuális hullámának” nevezi a kivándorlók gyermekeit, akik vagy a szüleikkel együtt emigráltak, vagy pedig már külföldön születtek.
- a 70-es évek tömeges vendégmunkásai, amely már lánc-migrációban működött (oda- és visszavándorlások), fokozatosan beletorkollva a nyugat-európai államokban bevezetett restriktív bevándorlási politikába
- a 90-es évek háborús migránsai a Balkánról megindították a migráció szerteágazó formáit (kényszeremigráció, magán kereskedelem, tőkeáramlással párosuló munkavállalás). Becslések szerint ez a migrációs hullám 200 000 - 500 000 embert érintett. (Kincses, 2010, pp. 75.)

A Vajdaságban élő magyar közösség migrációs vesztesége 1948–1991 között becslések szerint 69 193 fő volt. (Gábrity Molnár, 2006, pp. 70.) Palusek és Trombitás (2017) szakirodalmi elemzésen alapulva kiemelik, hogy a múlt század kilencvenes éveiben fennálló háborús helyzet és a gazdasági nehézségek a vajdasági magyar közösségnek is óriási veszteségeket okoztak. Az 1991-es népszámlálás eredményei szerint Vajdaság 2 013 889 lakosából 339 491 fő volt magyar nemzetiségű, ami a tartomány összlakosságának 16,8 százalékát jelentette. Ehhez képest a 2002-es összeírásakor a növekvő összlakosságon belül csökkent a magyarok száma és egyben részarányuk is. Az említett évben a 2 031 992 vajdasági lakosból már csak 290 207 fő volt magyar nemzetiségű, ami 49 284 fős csökkenést jelentett 11 év alatt. Mindemellett a tartomány teljes lakosságát szemlélve pedig 14,3 százalékosra csökkent a magyarság részaránya.

A vajdasági magyarság ilyen mértékű megfogyatkozásának okai a negatív természetes szaporulat mellett az intenzív elvándorlásban keresendők. Pontos adataink nincsenek arról, hogy hány vajdasági magyar hagyta el szülőföldjét a kilencvenes évek zűrzavarában, abban azonban egyetértenek a társadalomkutatók, hogy az elvándorlás óriási méreteket öltött a tárgyalt populáció körében. Feltehetően több tízezer főre tehető a migrációs veszteség a múlt század utolsó évtizedében. A becslések általában 30-50 000

emigráló vajdasági magyart említenek (Kincses – Takács, 2010; Tátrai et al., 2013). (Palusek – Trombitás, 2017, pp. 62-63.)

Az 1990-es évek elejétől 2012-ig eltelt időszakban a Magyarországra bevándorló szerb állampolgárok száma évente változott, néhány száztól a több ezer főig, minden évben 10 000 és 20 000 közötti volt a Magyarországon tartózkodó szerb állampolgárok száma, a magyar állampolgárságot szerzett szerb állampolgárok száma pedig néhány száz és közel kétezer fő között mozgott éves szinten (Kincses–Takács, 2010; Tátrai et al., 2013). A szerb állampolgárok alkották az egyik legjelentősebb külföldi népességcsoportot Magyarországon. (Kincses, 2012, pp. 14.) Palusek és Trombitás (2017) azt is kiemeli, hogy a szerbiai rendszerváltás óta a kivándorlók már nem menekülteként települnek le új, választott hazájukban, hiszen az emigráció már nem kényszerű, nem háború miatt történik, sokkal inkább gazdasági motivációjú, illetve tanulmányi és karriercélú (Tátrai et al., 2013). Az emigráló vajdasági magyarok egy része Magyarországon települt le, de sokan közülük, csak „ugródeszkának” használták Magyarországot, ami annyit jelent, hogy az országból továbbvándorolnak valamely fejlett nyugat-európai vagy tengerentúli államba. (Palusek – Trombitás, 2017, pp. 63.)

Magyarország és Vajdaság között megfigyelhető a cirkuláris migráció is, vagyis a visszatérő mozgások. A fogadó országba történő mozgásnak a célja leginkább a jövedelemszerző tevékenység, míg a visszatérő mozgás célja a szülőföldön maradás. E két cél gyakran párhuzamosan és tartósan van jelen, így készítve oda-vissza mozgásra az egyéneket. 2006 és 2008 között a magyarországi cirkuláris migránsok 6,5% volt szerbiai állampolgár. Leginkább a fiatalokra, családalapítás előtt levő egyénekre volt ez jellemző. A Magyarországra tartó cirkuláris migráció tekintetében a szerb állampolgárokra a magasabb sorszámú bevándorlások (harmadik, negyedik alkalommal térnek vissza Magyarországra) voltak jellemzőek (Illés, 2012, pp. 185.)

Az aktív korúak és a diákok mellett az időskorú szerb állampolgárok is jelentős számban vándoroltak Magyarországra. Illés (2012) adatai alapján 2010-re a Szerbiából Magyarországra érkezők 18,9%-át képezik a 60 év felettek. A vándorlás oka válsághelyzet, családgyejesítés és munkavállalással kapcsolatos is lehet. Fontos hangsúlyozni, hogy a Szerbiából érkezők körében az átlagosnál nagyobb mértékű a vállalkozóvá válásból és a megtakarításaikból élők, míg az átlagosnál kevesebb a munkaerejük eladásából élők aránya. (Illés, 2012, pp. 181-182.)

Palusek és Trombitás (2017) hangsúlyozzák, hogy az elvándorlás főleg a fiatal, tanult és szakképzett csoportokat sújtotta/sújtja. Az elvándorlásra, a munkanélküliségen és a háborús válságon kívül fontos „motivációs tényezőként” hatott a bizonytalanság, a szociális és anyagi helyzettel való elégedetlenség, valamint a reformok lassúsága. A magasan kvalifikált szakemberek elvándorlása további problémákat generál a térségben, úgymint a lassuló gazdasági fejlődés, a munkatermelékenység-csökkenés és versenyképesség-vesztés. Mindemellett általánosságban az elvándorlásnak további hosszabb távon is jelentkező negatív hatásai lehetnek, úgymint az ellátórendszerek fenntarthatóságának veszélybe kerülése, illetve a költségvetés egyenlegének felborulása. Gabrić Molnar és Slavić (2014) kutatási eredményekre hivatkozva kiemelik, hogy a múlt század utolsó évtizedében a vajdasági jellegzetes kivándorló típusok a következők voltak:

- A polgárháborút megelőző időszakban (1989–91) kitelepülők, gazdasági migránsok, a kivándorló *vendégmunkások* vagy az ideiglenesen külföldön munkát vállalók.
- A nyolcvanas évek végén Jugoszláviában és Vajdaságban is megjelentek a *vállalkozó hajlamú egyének*, a magántulajdonban levő kisüzemek, és velük együtt a kereskedők, menedzserek, szolgáltatók. A vállalkozók munka és új piac után kutatva felvették a kapcsolatot a külföldi partnerekkel is. A délszláv háború és a hiperinfláció idején (1992–93) a magyarországi cégalapítás tette lehetővé az ottani tartózkodást, a menekülést a szerbiai nehéz helyzetből.
- A kilencvenes években, a polgárháború ideje alatt az állami vállalatok „technológiai feleslege”, az *új munkanélküliek* egy része is külföldi munkavállalóvá vált.
- A polgárháború elől menekülők (1992–95) igen kevés tőkével, inkább az otthoni kapcsolatokra támaszkodva jutottak át az országhatáron és lettek *alkalmi munkahelyre (jéketézők)*. Az otthon hagyott ingatlant csak ritkán adták el, hogy megmaradjon a visszatérés lehetősége. A szezonális, „jól fizető” munkákat választják, ami tartós ingázást jelent a számukra. Ide sorolhatók a hetente-havonta hazautazó munkások, a tanulók/egyetemisták, de a naponta átjáró csencselők is. (Gabrić Molnar – Slavić, 2014, pp. 535.)

A délszláv háború után a két ország között újra megindult az intézményi kapcsolatok fejlődése. Számos korábbi közösségi, vállalkozási kapcsolatot újítottak fel, mint például, a vajdasági városok partner/testvér települési rendezvényei a magyarországi településekkel. A Vajdaság és a Dél-alföld régió-kapcsolatában megnyilvánuló jelenségek között jelentős szerepet játszik a határon átívelő lakosságmozgás. Gábrity Molnár (2012) szerint 2000-tól az új évszázad vállalkozói, tanulói, karrierépítő és családgyesítő migránsai vannak jelen (a magasan szakképzettek és a szakképzetlenek emigrációja, szezonális vándorlások, cirkulálók). (Gábrity Molnár, 2012, pp. 1-2., 5.) Az utóbbi két évtizedben a Magyarország felé irányuló szerbiai/vajdasági emigráció zöme gazdasági okokkal magyarázható:

- A *gazdasági migrációt* külföld felé a szerbiai rendszerváltást követő privatizáció sikertelenségei váltották ki, valamint a regionális fejlettségbeli különbségek, a gazdasági térszerkezet átalakulása, a tömeges munkanélküliség és a társadalmi bizonytalanság.
- Az *országhatáron átívelő gyakori ingázást* eredményezett a kétlaki vállalkozások beindulása; a mindkét országban működő kereskedelmi tevékenység, a kisvállalkozások és a jelentős tőkebefektetés.
- A *karrierépítés célú migráció* formái: fiatalok tanulási és továbbképzési célú kitelepülése, a szakemberek ingázása; amivel kapcsolatban számos kutatás rámutatott arra, hogy ez egyrészt *etnocentrikus migráció* (a délvidéki magyarok kontaktzónái és a kapcsolati tőkékük vonzáselemei alapján), de emellett létrejött a Nyugat-Európa felé irányuló *tranzitmigráció is* (főleg gazdasági/munkavállalási és karrier-építési motívumokkal). (Gábrity Molnár – Takács, 2012, pp. 40-41.)

A határ közelsége a régió munkaerőpiacát is befolyásolja. Gyakran, még a határ átjárhatóságától is függetlenül, felvetődik a másik ország által kínált lehetőségek kihasználása a lakosság körében (hol vannak a jól fizetett állások, jobb munkafeltételek). A vajdasági határregió esetében két meghatározó jelenséget regisztrálhatunk az elmúlt évtizedekben: az elvándorlási készítés hátterében mindvégig *gazdasági* (munkavállalással, megélhetéssel, életszínvonallal kapcsolatos elvárások), valamint – főleg az értelmiség körében – *politikai, kulturális* jellegű motivációk állnak. A kilencvenes években mindkét készítés olyan erős volt, hogy a vajdasági értelmiség nagy része észrevétlenül elszivárgott (legtöbbször az anyaországba), míg a kétszáz munkások, vállalkozók a szomszédos országokban, esetleg Nyugat-Európában, Kanadában és Ausztráliában próbáltak szerencsét. Nagy számban érkeztek munkások, vállalkozók Magyarország területére is, ahol a munkavállalás szempontjából itt előnyös helyzetben voltak a magyarul beszélők. (Gábrity Molnár – Takács, 2012, pp. 47-49.)

A vajdasági lakosok körében ma is nagyfokú migrációs hajlandóság figyelhető meg. Palusek (2015) kutatási adatai azt mutatják, hogy a középiskolások középtávon közel 60, hosszú távon pedig majdnem 50 százaléka tervezi a jövőjét külföldön, míg azok aránya, akik a szülőföldjükön szeretnének maradni, mindkét esetben csupán 20 százalék körüli. (Palusek, 2015, pp. 7.)

A YOUMIG projektum keretében 615 fiatal magyarkanizsai lakost felölelő kérdőíves kutatás eredményei azt mutatták, hogy a 18 és 34 év közötti lakosok 62%-a nem szívesen költözne el lakóhelyéről. Erős érzelmi szálak kötik őket szülőföldjükhöz, a családi és rokoni, valamint a baráti kapcsolatok is nagyon fontosak a számukra. A megkérdezettek 18%-a azonban komolyan tervezi, hogy külföldre költözik, már konkrét lépést is tett ez ügyben. Az elvándorlás okai között a legfontosabb szerepet az anyagi okok jelentik, a szerbiai alacsony bérek, a nehéz gazdasági helyzet, az alacsony életszínvonal és a szűkös elhelyezkedési lehetőségek. A célszágok között első helyen Magyarország szerepel, majd Németország, Ausztria és Anglia. (Slavić, 2019.)

A 2018 elején 11 013 szerbiai egyetemi hallgató körében végzett országos szintű kutatás is nagyfokú migrációs hajlandóságra mutatott rá, hiszen a szerbiai hallgatók 32%-a úgy tervezi, hogy a tanulmányai befejeztével külföldön vállal munkát. Az ő terveik között elsősorban Németország, Svájc, az USA és Ausztria szerepel. (Migracije studentata, 2018, pp. 25.)

A 2011-es magyarországi népszámlálási adatok alapján 29 144 Szerbiában született egyén élt Magyarországon, 7 752-en pedig szerb állampolgárként éltek ott. Kincses és Rédei (2014) kiemelik, hogy a 2011-es népszámlálás alkalmával összesen 30 839 szerbiai migráns került összeírásra. A migránsok alacsony átlagéletkora miatt a bevándorlásnak fiatalító hatása is volt. 2011-ben a Magyarországon tartózkodó 25 év feletti szerb állampolgárok negyede, míg a kettős állampolgársággal rendelkezők fele felsőfokú végzettséggel rendelkezett. (Kincses – Rédei, 2014, 253) Kincses (2015) azt is kiemeli, hogy a Szerbiából érkezők mintegy fele a határ menti megyékben, míg negyede Budapesten telepedett le. (Kincses, 2015, pp. 31.)

Fontos kiemelni, hogy 2010-óta jelentős változások történtek Magyarország és Szerbia közötti migrációs folyamatokban. Az egyszerűsített honosítási eljárás nagyon vonzó lehetőséget jelent a szerbiai lakosoknak. A KSH (2017) adatai alapján 2011 és 2015

között 127 466 szerbiai állampolgár kapta meg a magyar állampolgárságot, 90%-uk anyanyelve magyar. Ma már egyre inkább növekszik a szerb ajkú szerbiai állampolgárok körében is a magyar állampolgárság iránti érdeklődés. Ők igyekeznek elsajátítani a magyar nyelvet, hogy utána igényelhessék az állampolgárságot, és a magyar útlevél birtokában Magyarországon vagy az EU más tagállamában terveznek munkát vállalni.

Mindez a Szerbia és Magyarország közötti migráció nyomonkövetését is nehezíti, hiszen a Szerbiából érkezők nagy része már magyar állampolgárként jelenik meg az országhatáron, nem pedig külföldiként. A KSH adatai szerint 2018. január 1-én 3 356 szerb állampolgár tartózkodott Magyarországon, mégpedig 2 461 férfi és 895 nő. Összehasonlításként érdemes megjegyezni, hogy 2008-ban (a gazdasági válság idején és az egyszerűsített honosítási eljárás bevezetése előtt) számuk 17 186 volt. A 2017-ben Magyarországra bevándorló 36 453 külföldi állampolgár között 1 659 szerb állampolgár volt, míg a Magyarországról kivándorló szerb állampolgárok száma 684. (https://www.ksh.hu/stadat_eves_1)

A Szerbiából külföldre távozottak, főleg a magasán képzett szakemberek visszatérésének segítése érdekében a Szerb Köztársaság Kormánya 2019-ben cirkuláris migrációs irodát tervez nyitni, jelentette be Siniša Mali pénzügyminiszter 2019. május 8-án. (Tanjung, 2019.05.08.)

A Magyarország és Szerbia migrációs folyamatainak vizsgálata során fontos kiemelni, hogy a két ország között bilaterális egyezmény van érvényben a szociális biztonságról. Így például a két ország egyikében szerzett munkaéveket kölcsönösen elismerik stb. Mindez jelentősen megkönnyíti a két ország közötti migrációt.

Magyarországról sokkal kevesebben érkeznek Szerbiába munkavállalási és letelepedési szándékkal. Szerbiában a bevándorlás kérdését a Törvény a migrációról (a Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye 107/12. sz.) szabályozza, kiemelve, hogy az imigráció a Szerb Köztársaságba történő külső migráció, ami 12 hónapnál hosszabb ideig tart vagy vélhetően 12 hónapnál hosszabb ideig tart majd.

A Törvény a külföldiekről (a Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye 24/2018., 31/2019. sz.) alapján Szerbiában külföldi állampolgár három lehetséges módon tartózkodhat: 90 napnál rövidebb ideig történő tartózkodás, ideiglenes tartózkodás és állandó letelepedés. 2017-ben 6 714 ideiglenes tartózkodási kérelmet adtak át - első alkalommal, míg összesen 20 524 külföldi tartózkodott Szerbiában ideiglenes tartózkodás alapján, többségük családegyesítés céljából. Ugyancsak 2017-ben összesen 7 369 külföldi tartózkodott Szerbiában állandó letelepedés formájában, legtöbbjük házasságkötés alapján. Közöttük 129 magyar állampolgár volt. 2017-ben 23 507 külföldi kapott szerb állampolgárságot (nagy részük eredetileg boszniai állampolgár), közöttük csak 5 magyar állampolgár volt. (A Szerb Köztársaság migrációs profilja 2017, pp. 14-15., 27.)

7.2 Külföldi munkavállalás

7.2.1 Külföldi munkavállalás Szerbiából Magyarország irányába

Az 1990-es évek súlyos gazdasági, politikai és társadalmi válsága következtében Szerbia évtizedeken át súlyos munkanélküliséggel küzdött. A hivatalos adatok szerint a XX. század végén mintegy 30%-os volt a munkanélküliségi ráta. A valóságban azonban ennél többen voltak munka és biztos megélhetés nélkül, hiszen a háborús években sok gyár működési nehézséggel küzdött, a dolgozók nagy része kényszerszabadságon volt, a dolgozók bére pedig nagyon alacsony volt.

A munkanélküliség súlyos problémát jelentett egész Szerbiában, így a Vajdaságban is. A munkanélküliség egyaránt sújtotta a női és a férfi munkavállalókat, a pályakezdőket és azokat, akik korábban már munkaviszonyban álltak (Szlávit, 2008). Ezért a fiatal szakképzett munkanélküliek tömegesen külföldre távoztak az országból. Az elvándorlás főleg a fiatal, tanult és szakképzett csoportokat sújtotta. Palusek és Trombitás (2017, pp. 45.) kiemelik, hogy az elvándorlásra – a munkanélküliségen és a háborús válságon kívül – fontos „motivációs tényezőként” hatott a bizonytalanság, a szociális és anyagi helyzettel való elégedetlenség.

A 2000-es évek politikai és gazdasági fordulata után a munkanélküliség fokozatosan csökkent, és 2018-ban már csupán 12,7%-os munkanélküliségi ráta mutatható ki. Az átlagos bruttó bér 2019 márciusában 600 euró, míg az átlagos nettó bér 450 euró körül mozog. A minimálbér azonban csupán 230 euró, hiszen a minimális órabér 1,3 euró. (Köztársasági Statisztikai Intézet). A jobb létfeltételek, magasabb munkabérek jelenleg is sok szerbiai lakost külföldre csábítanak.

A külföldön tartózkodó szerbiai állampolgárokról a legpontosabb adatokat a népszámlálások során szerezhethetünk, mégpedig 1971-től kezdve. A szerbiai Köztársasági Statisztikai Intézet módszertana alapján a „külföldön dolgozó – tartózkodó” egyének alatt a következő csoportok értendők:

- külföldi munkaadónál munkát vállaló egyének,
- önálló munkavégzés keretében külföldön tartózkodók,
- külföldi hajók vagy repülőgépek legénységeként dolgozók,
- az imént említett okból külföldön tartózkodó egyének házastársai, akik a külföldi útra elkísérték a családtagjukat.

Az előző népszámlálás módszertanától eltérően a legutóbbi, 2011-es népszámlálás során a „külföldön dolgozó – tartózkodó” egyének közé sorolták a külföldön tanuló egyetemi hallgatókat is, azzal a feltétellel, hogy nem járnak haza minden nap vagy minden héten, valamint azokat a személyeket is, akik más okból tartózkodnak külföldön (szakmai továbbképzés, vendégség, gyógykezelés, középiskolai tanulmányok folytatása stb.).

Stanković (2014) szerbiai népszámlálási adatok alapján felhívja a figyelmet arra, hogy az 1971-től 2011-ig terjedő időszakban az 1990-es években távoztak a legtöbben külföldre. Az 1971-es adatok alapján ugyanis 203 882 fő, 1981-ben 269 012 fő, 1991-ben 268 943 fő, 2002-ben 414 839 fő, míg 2011-ben 313 411 fő tartózkodott külföldön. 2002-ben szinte dupla annyian tartózkodtak külföldön, mint 1971-ben. A fő célországokat

Németország és Ausztria képezi. (Stanković, 2014, pp. 16.).

A 2011-es népszámlálás adatai alapján összesen 313 411 szerbiai állampolgár tartózkodott külföldön (az összlakosság 4,2%-a). Közülük 167 322 férfi, míg 146 089 nő. A külföldön tartózkodók közül 166 390 külföldi munkavégzés miatt van távol, 114 060 fő pedig eltartott családtagként kísérte a külföldön munkát vállalót. A külföldön tanuló egyetemi hallgatók száma 12 092, míg az egyéb kategóriába 20 869-en tartoztak. Szerbia egyes területei különösen is ki voltak téve a külföldi munkavállalás miatti migrációnak. A dél-kelet szerbiai részen, egyes községekben a lakosok 25-30%-a tartózkodott külföldön (pl. Kladovo 25%, Malo Crniće 33%).

1. táblázat: A külföldi dolgozó-tartózkodó személyek megoszlása a tartózkodás időtartama szerint - Szerbia és Vajdaság (2011) (%)

	0-4 év	5-9 év	10-14 év	15-19 év	20-24 év	25-29 év	30 évnél több
Szerbia	42,3%	13,6%	12,9%	9,2%	9,7%	3,1%	9,3%
Vajdaság	47,9%	13,9%	11,4%	7,6%	7,8%	2,2%	9,3%

Forrás: Stanković (2014) pp. 112.

A 2011-es népszámlálás adatai alapján megállapítható, hogy a külföldön dolgozó-tartózkodó szerbiai állampolgárok csaknem fele (42,3%-a) 2007 után költözött ki külföldre, és csaknem minden tizedik külföldön tartózkodó pedig 30 évnél hosszabb ideje él már külföldön. A külföldön dolgozó-tartózkodó személyek közül 207 144 (66,1%-uk) csak szerbiai állampolgársággal rendelkezik, 73 730 (23,5%-uk) szerbiai és más külföldi állampolgársággal is rendelkezik, 15 257 fő (4,9%) csak külföldi állampolgársággal rendelkezik, 267 fő (0,1%) állampolgárság nélküli, míg 17 013 fő (5,4%) állampolgársága ismeretlen. A Szerbiából külföldre munkavállalás és tartózkodás miatt távozók közül 70 488 fő Ausztriába, 55 999 fő Németországba, míg 41 008 fő Svájcba távozott.

A Vajdaságot külföldi munkavállalás vagy tartózkodás miatt elhagyók hivatalos száma a 2011-es népszámlálás szerint 50 328 fő, az összlakosság 2,55%-a. A tartomány déli részén volt jelentősebb a kivándorlás, hiszen itt található olyan községek, ahol 5-8% a külföldön tartózkodók aránya. Vajdaság északi részében, Észak-Bácskában és Észak-Bánátban a külföldön tartózkodó lakosság aránya jellemzően 2-4% között található. A 2011-ben külföldön tartózkodók közül 28 201-en munkavégzés miatt költöztek el (17 323 férfi és 10 878 nő), 13 659 családtag kísérte el a külföldön tartózkodó egyént (5 990 férfi, 7 669 nő), 3 704 egyetemi hallgató tanult külföldön, míg 4 767 vajdasági személy egyéb okból kifolyólag tartózkodott huzamosabb ideig külföldön. A Vajdaságból külföldre költözők többsége (47,9%) öt évnél rövidebb ideje él külföldön. A 2011-es adatok alapján a Szerbiát külföldi munkavállalás és tartózkodás miatt elhagyók között 7 530 magyar nemzetiségű egyén volt. Közülük 4 472 fő Magyarországon, 1 253 fő Németországban, míg 325 fő Ausztriában tartózkodott. A 2011-es népszámlálás idején munkavállalás és tartózkodás céljából külföldre távoztak életkor szerinti összetétele a következő volt:

2. táblázat: A külföldön dolgozó-tartózkodók megoszlása életévük szerint - Szerbia és Vajdaság (2011)

	0-19 életév	20-39 életév	40-59 életév	60 év felettek	átlag életkor
Szerbia – fő	70 838	120 093	96 471	26 009	34,69
Szerbia -%	22,6%	38,3%	30,8%	8,3%	-
Vajdaság – fő	8 499	21 567	15 296	4 966	36,29
Vajdaság -%	16,9%	42,9%	30,4%	9,9%	

Forrás: Stanković (2014) pp. 130.

A 2011-es népszámlálás idején külföldön dolgozó-tartózkodók többsége 20 és 39 év közötti volt. A szerbiai adatok alapján a 15 évnél fiatalabbak a külföldön tartózkodók 16,2%-át, a 15 és 64 év közöttiek a 80,5%-ukat, míg a 65 évnél idősebbek a 3,3%-át alkotják. A 7 530 magyar nemzetiségű külföldön dolgozó-tartózkodó közül a 15 évnél fiatalabbak száma 630 (8,4%), a 15 és 64 év közöttiek száma 6 558 (87,1%), míg a 65 évnél idősebbek száma 342 (4,5%). (Stanković, 2014, pp. 61.)

3. táblázat: A külföldön dolgozó-tartózkodók megoszlása iskolai végzettség szerint - Szerbia és Vajdaság (2011) (%)

	ált. iskola nélkül	általános iskola	közép-iskola	főiskola	egyetem	ismeretlen
Szerbia	6,0	27,5	38,8	3,7	12,0	12,0
Vajdaság	3,9	18,7	48,2	5,1	15,8	8,3
Szerbia- magyar nemzetiségűek	2,0	12,0	51,5	8,9	24,0	1,2

Forrás: Stanković (2014) pp. 62., 112.

Az adatok alapján megállapítható, hogy a Szerbiából és Vajdaságból külföldre távozók többsége is középszintű végzettséggel rendelkezik. A Vajdaságból külföldre távozók képzettségük az országos átlagnál magasabb. A Szerbiából külföldi munkavállalás vagy tartózkodás miatt távozó magyar nemzetiségűek a vajdasági átlagnál is magasabb képzettségűek. Mivel a Vajdaságot elhagyó magyarok a vajdasági magyarok átlagos képzettségi szintjénél is magasabb képesítéssel rendelkeztek, elmondható, hogy a vajdasági magyarság köréből az iskolázott értelmiségi réteg távozott el jelentős arányban. A Politika napilap 2019 februárjában szakértői becslésekre hivatkozva azt írta, hogy 2000-től Szerbiát 654 000 állampolgára hagyta el. Csak Németországba 2017 és 2018 folyamán 51 000 szerbiai lakos érkezett. Jelentős a fiatalok elvándorlása is. 2015-ben az OECD államaiba mintegy 60 000 szerbiai érkezett. (politika, 2019. febr.) A Köztársasági Statisztikai Intézet munkatársa szerint 2007 és 2014 között 300 000 egyén hagyta el Szerbiát. (www.021.rs) A nagyfokú elvándorlásnak köszönhetően csökken Szerbia munkanélküliségi rátája, a fiatal, képzett állampolgárok elköltözése azonban súlyos gondokat okoz.

A 2011-es népszámlálás adatai alapján, a külföldön tartózkodók közül 5 375 személy él Magyarországon (a Szerbiából külföldre távozottak 1,72%-a). Túlnyomó többségük,

5 095 fő a Vajdaságból vándorolt ki, és ők a Vajdaságból külföldre távoztak 10,12%-át teszik ki. A Magyarországon tartózkodó szerbiaiak közül 2 353 fő (43,8%) csak szerbiai állampolgársággal, 2 893 fő (53,8%) szerbiai és külföldi, 89 fő (1,7%) csak külföldi állampolgársággal rendelkezik, 1 fő állampolgárság nélküli, 39 fő (0,7%) állampolgársága ismeretlen. A Magyarországra távozott szerbiaiak túlnyomó többsége (4 472 fő) magyar nemzetiségű volt, emellett 429 szerb, 49 horvát, 26 albán, 24 jugoszláv, 15 bunyevác, 13 montenegrói, 5-5 bosnyák, roma és ruszin, 2-2 macedón és muzulmán, valamint egy szlovák nemzetiségű, a többiek nem nyilatkoztak e kérdésben. A 2011-es adatok alapján Magyarországon munkát vállalók és tartózkodók megoszlását a magyarországi tartózkodás időtartama alapján a következő táblázat tartalmazza.

4. táblázat: A Magyarországon dolgozó-tartózkodó szerb állampolgárok megoszlása a tartózkodás időtartama szerint (2011)

	1 évnél kevesebb	1-4 év	5-9 év	10-14 év	15-19 év	20-24 év	25-29 év	30 évnél több
fő	1 213	1 330	1 037	832	565	372	9	17
%	22,6	24,7	19,3	155,5	10,5	6,9	0,2	0,3

Forrás: Stanković (2014) pp. 41-42.

A Magyarországon tartózkodó szerbiai állampolgárok többsége 10 évnél rövidebb ideje tartózkodik ott. A szerbiai állampolgárok átlagosan 7,34 éve tartózkodnak Magyarországon.

A 2011-es adatok alapján a Szerbiából külföldi munkavégzés és tartózkodás miatt eltávozott felsőfokú végzettséggel rendelkezők 4,36%-a (1 378 fő) költözött Magyarországra. Közülük 222 fő felső fokú egyetemi végzettséggel, 1 025 fő másodfokú egyetemi képesítéssel, 62 fő magiszteri fokozattal, míg 69 fő a tudományok doktora címmel rendelkezett.⁴³

A külföldi munkavégzésről vagy tartózkodásról visszatért szerbiai lakosok száma a 2011-es népszámláláskor 234 932 volt, ebből Vajdaságban 50 428-en éltek. A visszatértek nagy része (63%) nem aktív, leginkább nyugdíjas. A visszatérés során a családi okok játszották a legfőbb szerepet. A szerbiai adat 59,4%, míg a magyarok körében ez kicsit magasabb (64,1%). A munkavállalás miatti hazatérés a szerbiai visszatérők esetében 14,6%, míg a magyarok körében 11,3%. Megállapítható tehát, hogy a visszatérők leginkább családi okok miatt tértek vissza, jellemzően a külföldi nyugdíjazásuk után.

A Szerb Köztársaság Kormánya által kiadott *A Szerb Köztársaság migrációs profilja 2017* című kiadvány a migrációval kapcsolatos legújabb adatokat ismerteti. A kiadvány a hazai emigrációs adatok hiányában leginkább az Eurostat adataira hagyatkozik a tekintetben,

⁴³ Az eltérő nomenklátúra-használat miatt minden bizonnyal a felső fokú egyetemi végzettség a hazai felsőoktatási szakképzésnek, a másodfokú egyetemi képesítés a BA/BSc szintnek, a magiszteri fokozat az egyetemi MA/MSc végzettségnek, míg a tudományok doktora cím a hazai CSc/PhD fokozatnak felel meg. (A szerk.)

hogy hány szerbiai állampolgár jelentkezett újonnan érkező immigránsként.

A 2016-os évben összesen 14 413 szerb állampolgár jelentkezett be az EU vagy Európa országaiban. Fontos hangsúlyozni, hogy ez az adat nem tartalmazza a Németországban tartózkodókat, hiszen a kiadvány összeállításakor ez az adat még nem szerepelt az Eurostat adatbázisában. Magyarországon 2016-ban 578 szerbiai állampolgár jelentkezett be új immigránsként, mégpedig 434 férfi és 144 nő. (A Szerb Köztársaság migrációs profilja 2017, 28-29)

A szerb állampolgárok magyarországi munkavállalását az is jelentősen megkönnyíti, hogy 2016-tól a szerb és ukrán állampolgárok 90 napig vízummentesen tartózkodhatnak és dolgozhatnak Magyarországon, 90 nap után viszont tartózkodási engedélyt kell szereznüik. A foglalkoztatóknak azért be kell jelenteniük az engedélymentesen foglalkoztatott szerb és ukrán dolgozókat a munkaügyi hivatalnál, legkésőbb a foglalkoztatás megkezdésének napján, a foglalkoztatás megszűnését pedig legkésőbb az azt követő napon kell jelenteni. A dolgozóknak pedig a szakképesítésüket kell a munkáltatók felé igazolniuk ahhoz, hogy megúszhassák a munkavállalási engedély kiváltását. A magyarországi hiányszakmákban az üres álláshelyek betöltését célozza az a módosítás, miszerint az informatikusoknak és programozóknak, mérnököknek, épületgépészeknek, járművezetőknek, építőipari szakmunkásoknak, varrónőknek, asztalosoknak és ápolóknak már magyar munkavállalási engedélyt sem kell kiváltaniuk. (www.index.hu)

Ma már egyre több nem magyar nemzetiségű szerb állampolgár dolgozik Magyarországon, főleg az autóiparban. A szerbiai viszonylatban kedvező munkavállalási-kereseti lehetőséget kínáló jelenségről már a belgrádi médiumok is beszámolnak. Kiemelik, hogy a szerb állampolgárok többsége három hónapos turnusokra jön Magyarországra dolgozni (kihasználva az engedélymentes időszakot). Bár a szerbiai munkavállalók csak a Szerbiában nyilvántartásba vett munkaközvetítő ügynökségeken keresztül vállalhatnak munkát, az érdeklődők megtalálják a jogi kiskapukat, hiszen a hivatalos számadatnál (2017-re 250 fő) bizonyára sokkal több szerb állampolgár dolgozik Magyarországon. (www.blic.rs)

7.2.2 Külföldi munkavállalás Magyarországról Szerbia irányába

Szerbiában a külföldiek munkavállalását a Törvény a külföldiek munkavállalásáról (a Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye 128/14. és 113/17.) szabályozza, kiemelve, hogy a külföldiek a szerb állampolgárokhoz hasonló feltételek mellett helyezkedhetnek el. Kivételt jelent a közszféra, ahol az állami tisztségviselői munkaköröket csak szerb állampolgárok tölthetik be. A 2017-es évben 7 550 külföldi tartózkodott itt munkavégzés céljából, és 7 645 munkaengedélyt adtak ki, amely közül 7 405 munkaengedély ideiglenes tartózkodással járt együtt. Ezek között pedig 59 magyar állampolgár kapott Szerbiában munkaengedélyt, ideiglenes tartózkodással. A szerbiai Nemzeti Foglalkoztatásügyi Szolgálat 2017-ben 799 külföldi munkanélkülit tartott nyilván, közülük 6 volt magyar állampolgár, úgy, hogy 2017-ben 3-an jelentkeztek be a Szolgálatához, 3-an pedig már az előző években is munkanélküliként szerepeltek. (A

Szerb Köztársaság migrációs profilja 2017, pp. 31.)

Bár pontos számokkal nem rendelkezünk, megállapítható, hogy Vajdaság területén számos magyarországi születésű magyar állampolgár is dolgozik, főleg a magyar vagy külföldi multinacionális cégek kiküldöttjeként. Feladatuk leginkább az ügyvitel beindítása, ellenőrzése. Általában ingázóként érkeznek, naponta - hetente hazautaznak Magyarországra, családjuk nem kíséri el őket. (Ingázás a határ mentén, 2015, pp. 2., 4., 6., 22.)

7.3 Kölcsönzés

A munkaerő kölcsönzés a Szerbiából Magyarországra történő migráció egyik jelentős formája, sok szerbiai állampolgár így talál munkalehetőséget Magyarországon.

Szerbiában munkaerő közvetítéssel (hazai és külföldi munkaadóhoz) az állami Nemzeti Foglalkoztatásügyi Szolgálat és a magán munkaerő közvetítő ügynökségek foglalkozhatnak, mégpedig azok, amelyek erre a Munkaügyi, Foglalkoztatásügyi, Harcos és Szociálpolitikai Minisztériumtól engedélyt kapnak. Működésüket a Törvény a munkavállalásról és a munkanélküliség esetére vonatkozó biztosításról (a Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye 36/09...113/17.) szabályozza. A legfőbb elvárás ezen magán közvetítő ügynökségek felé, hogy legalább egy felsőfokú végzettséggel rendelkező személyt alkalmazzanak, aki letette a szakmai vizsgát a Nemzeti Foglalkoztatásügyi Szolgálatnál. 2019 júniusában 118 ilyen ügynökség van nyilvántartva. A külföldi munkalehetőséget közvetítőknek biztosítaniuk kell, hogy a szerbiai munkavállalók a külföldi munkavállalókkal egyforma jogokkal rendelkezzenek, hasonló feltételek mellett helyezkedjenek el külföldön. A Nemzeti Foglalkoztatásügyi Szolgálat közvetítésével a 2017-es évben kevesebb, mint 500 szerbiai munkavállaló helyezkedett el, mégpedig Németországban, Szlovéniában és Horvátországban. A magán munkaközvetítő ügynökségek adatai alapján 2017-ben 5 732 fő talált munkalehetőséget külföldi munkaadónál. (A Szerb Köztársaság migrációs profilja 2017, pp. 29-30.)

A tevékenységük részleteit azonban nem szabályozza külön törvény, így a visszaélések is gyakoriak, és az ügynökségek gyakran valójában munkaerő kölcsönzéssel foglalkoznak.

A szakszervezetek véleménye szerint Szerbiában 35-50 000 kölcsönzött munkavállaló lehet. Az ő jogait azonban nem garantálja semmi, gyakoriak az áthelyezések, elbocsájtások, fizetésük alacsonyabb, mint a kölcsönvevő cég munkavállalóinak a bére. Az is jelentős gond, hogy ha a kölcsönzésük időtartama alatt a kölcsönadó cég csődbe megy, nincs meghatározva, hogy kitől kapják meg az elmaradt fizetésüket, hiszen az ügynökségek minimális (kb. 10 eurónyi) kezdőtőkével is elkezdhetik működésüket. A munkaerő kölcsönzést szabályozó törvényjavaslat azonban már kidolgozás alatt van. (www.mitrovica.info)

A munkaerő közvetítő ügynökségek nagy része külföldi munkavégzésre is kölcsönöz munkavállalókat. A Vajdaságban dolgozó ügynökségek jelentős része magyarországi munkavégzésre is keres jelölteket. Pontos adatokkal azonban nem rendelkezünk e migrációs típusról. A cégek nagy része kihasználja az ideiglenes külföldi munkavégzés

jogi lehetőségeit, valójában már az alapításnál tudják, hogy Szerbiában nem is terveznek működni, hanem ideiglenes külföldi munkavégzésre toboroznak jelölteket. A kölcsönzést szabályozó törvényjavaslat azonban előírta például azt is, hogy valakit csak azután lehetne külföldi munkavégzésre küldeni, ha az adott munkaadónál Szerbiában már legalább 3 hónapot dolgozott. (www.radnik.rs)

A Szerbiából Magyarországra történő munkaerő kölcsönzés gyakorlatát az egyik ismert szabadkai ügynökség működésének ismertetésén keresztül mutatjuk be. Az ügynökség központja Magyarországon van, oda érkeznek be a magyarországi cégektől az igények a kölcsönzött munkaerő foglalkoztatására. A magyarországi munkaerőhiány miatt az igényeknek gyakran csak a külföldi munkavállalók toborzásával lehet eleget tenni. A munkafeladatok és elvárások pontos megismerése után indul a toborzási folyamat a Vajdaságban. A toborzás során az ügynökség az elégedett munkavállalók ajánlásait tartja a legfontosabbnak, ezt követi a közösségi médiában és a nyomtatott sajtóban megjelenő hirdetések. Az érdeklődőkkel az ügynökség munkatársai személyesen találkoznak a szabadkai székhelyükön, a temerini irodájukban vagy a Vajdaság-szerbe bérelt helyiségek egyikében. Az interjú után általában tesztelés következik, majd legtöbb esetben el is látogatnak a magyarországi munkavégzés színhelyére, hogy az érdeklődők minél teljesebb információk birtokában dönthessenek.

Fontos kiemelni, hogy 2018 óta a magyarországi munkaadók már a magyar nyelvtudást sem várják el a vajdasági kölcsönzött munkaerőtől, a munkájuk számára fontos dokumentumokat, utasításokat lefordítják a számukra. A kölcsönző cég intézi a kölcsönzött munkaerő számára a munkavállalási engedélyt, minden szükséges magyarországi okmányt, a fizetésüket pedig magyarországi bankszámlára utalja, valamint szállást és havi egy hazautazást is biztosítanak számukra. Legtöbbször autópári cégek számára kölcsönöznek munkaerőt, az egyszerű, operátori munkakörbe Kecskeméttől, Budapesten át egészen Győrig. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a vajdasági magyar munkavállalók könnyebben beilleszkednek a magyarországi munka- és életkörnyezetbe. A magyarul nem beszélő kölcsönzöttek azonban több nehézséggel szembesülnek, elsősorban a nyelvtudás hiánya miatt. Ha a közvetlen környezetükben nincs olyan személy, aki ebben segíteni tud, akkor hamar kedvüket veszítik és felmondanak, a kölcsönzöttek körében is nő a fluktuáció. Sokan úgy gondolják, hogy ha nyelvi akadályokkal kell megküzdeniük, akkor inkább Nyugat-Európában vállalnak munkát, ahol a bérek is magasabbak. Ezt kivédendő a kölcsönző cég munkatársai is igyekeznek szoros kapcsolatban maradni a kölcsönzöttekkel, segíteni őket a mindennapi munkahelyi és élethelyzetekben. (Rac, 2018 alapján)

A Magyarországról Szerbiába történő munkaerő kölcsönzés gyakorlatáról nincs tudomásunk.

7.4 Ingázás

Szerbiában az ingázókról a népszámlálás adatai adnak képet. Tomašević és Sokolovska (2017) is kiemelik a napi migráció jelentőségét, fontosságát a lakosság területi mozgékonyságának elérésében. Ők is hangsúlyozzák, hogy a pontosabb elemzéseket az

adatok hiányos volta nehezíti. A szerzők kiemelik, hogy a népszámlálás során pontosan feljegyzik, hogy melyik helységről hova ingázik valaki, a jelentésekben azonban már csak az szerepel, hogy a községen belül, más községbe vagy külföldre utazik-e naponta vagy hetente többször munkavégzés vagy tanulás céljából – a pontos helységrév megjelölése kimarad. (Tomašević – Sokolovsk, 2017, pp. 270.)

Bár jelen tanulmányban a határon átnyúló ingázás keretében egy adott határrégió belüli rendszeres határátkelést, oda- és visszautazást vizsgálunk munkavállalási céllal, és az egyetemi hallgatók ingázása nem tartozik szorosan a munkavállalói ingázáshoz, Magyarország és Szerbia vonatkozásában fontos megemlíteni ezt a jelenséget is.

A 2011-es szerbiai népszámlálás adatai alapján 12 092 szerb állampolgár tanult külföldön, az USA-ban 1 909 fő, míg Magyarországon 1 138 fő. Ezt követte Bosznia és Hercegovina (1 062), Németország (1001) és Ausztria (982). (Stanković, 2014, pp. 133.) Palusek és Trombitás (2017) kiemelik, hogy a tanulmányi célú migráció egyre erőteljesebb a vajdasági magyar fiatalok körében, amelynek elsődleges célpontja az anyaországi oktatási intézmények valamelyike. A témával foglalkozó kutatások eredményei szerint a magyarországi középiskolákban és leginkább felsőoktatási intézményekben történő továbbtanulás az áttelepedéshez vezető legfontosabb utat jelenti, hiszen egyes becslések szerint a Magyarországon tanuló vajdasági diákok 30–50 százaléka tanulmányai végeztével sem tér vissza a szülőföldjére.

Egy 2014 őszen, a zentai végzős középiskolások körében készített felmérés eredményei szerint a továbbtanulást tervező érettségizők (a szakközépiskolákban a megkérdezettek 77,3%-a, a gimnáziumokban pedig 96%-a tervezte a továbbtanulást) 75 százaléka külföldön szeretné folytatni tanulmányait, többségük (70,7 százaléuk) Magyarországon, néhányan (4,3 százalék) pedig más európai vagy tengerentúli országban. Az említett felméréshez kapcsolódó fókuszcsoportos interjúkon a tanulók a következő indokokat hozták fel a magyarországi továbbtanulás mellett: úgy érzik, hogy szülőföldjükön a későbbiekben nem fognak tudni munkába állni; mert hiányos a szerb nyelvtudásuk; mert szeretnének a saját anyanyelvükön tanulni; mert Vajdaságban kevés egyetemi szak érhető el magyar nyelven; mert a vajdasági (és szerbiai) egyetemeken nem elég széles és nem elég korszerű a szakkínálat. (Palusek – Trombitás, 2017, pp. 64-65.)

A tanulói migráció Szerbiában 2011-ben országos szinten 285 309 főt érintett. Közülük 2 353 fő ingázott tanulmányi célból külföldre. Vajdaság 2011-es adatai 78 666 ingázó diákra mutatnak rá, közülük 884 fő külföldön tanul. Valószínűleg ők azok a vajdasági magyarok lehetnek, akik az országhatár közelében, valószínűleg Szegeden tanultak, hiszen Szabadka községből 181 fő, Zenta községből 112 fő, Magyarakanizsa községből 88 fő, míg Topolya községből 59 diák ingázott külföldre. (Popis, 2011)

Takács és Kincses (2013) adatai arra mutatnak rá, hogy 2001 és 2010 között mintegy 1 300 szerb állampolgár tanult Magyarország felsőoktatási intézményeiben, legtöbben Szegeden, Budapesten és Pécsen. Az Újvidéki Egyetem keretében működő karokon pedig kb. 3 000 magyar nemzetiségű hallgatót tartottak nyilván, vagyis a vajdasági magyar hallgatók mintegy harmada Magyarországon tanult tovább. Manapság a magyar állampolgárság megszerzésével még könnyebb Magyarországon tanulni, a vajdasági magyar érettségizők túlnyomó többsége ezt is tervezi. Nyomon követésük azonban

nehezebb, hiszen nem szerb, hanem magyar állampolgárként felvételiznek, így tartják őket nyilván.

A 2011-es szerbiai népszámlálás adatai alapján az országban 615 990 napi migráns, ingázó dolgozó volt. Közülük 2 154 fő külföldre ingázott, mégpedig 1 616 férfi és 538 nő. A vajdasági adatok összesen 173 917 ingázót tartottak nyilván, közülük 619-en külföldre ingáztak, 482 férfi és 137 nő, mégpedig 429 fő urbánus, míg 190 rurális környezetből. A 619 külföldre ingázó közül 122 egyén állandó lakhelye Szabadka község területén volt, míg 107 ingázó Újvidékről járt napi szinten külföldre dolgozni. (Popis, 2011)

A magyarországi népszámlálási adatokra hivatkozva Kiss és Szalkai (2018, pp. 188.) megállapítják, hogy míg 2001-ben 10 487 személy, addig 2011-ben 27 128 fő ingázott naponta külföldre Magyarországról. A KSH adatai szerint a 2011-es népszámlálás adatai alapján a magyarországi munkavállalók 1,1%-a, vagyis 279 személy (183 férfi és 96 nő) ingázott külföldi munkavégzésre Szerbiába. Fontos kiemelni, hogy a Szerbiába ingázó magyar állampolgárok között jelentős arányban voltak jelen a gazdasági, igazgatási vezetők, felsőfokú képzettségű, önálló alkalmazást igénylő foglalkozásúak. A Csongrád megyéből külföldre ingázók 26-35%-a volt ilyen minőségű munkaerő. A Szerbiába ingázó magyar állampolgárok általában személygépkocsival vagy autóbusszal utaztak, ismerték a szerb nyelvet, de mellette általában angolul vagy németül is beszéltek. A Szerbiába ingázók egyharmada napi 1,5 órát vagy annál többet töltött a munkahelyére való eljutással. (Ingázás a határ mentén, 2015, pp. 2., 4., 6., 22.)

A magyarországi Közlekedéstudományi Intézet szervezésében megvalósult kutatás 2012 tavaszán vizsgálta a határon átnyúló közlekedést Szeged és Szabadka régióban. Adataik alapján egy átlagosnak tekinthető hétköznapon a Tiszaszigeti és a Röszei határátkelőn magyar és szerb rendszámú személygépkocsiban összesen 4 052 személy lépte át a határt. Vasárnap ez a szám nagyobb, 5 622 fő volt. Az utazások célja munkanapon látogatás, vásárlás, munkavégzés, tanulmányok. A határátlépők mintegy harmada hetente vagy annál is gyakrabban lépi át a határt. (Keserű, 2012)

A magyar-szerb határ menti ingázók aktuális számáról nincs pontos nyilvántartás. Itt is fontos kiemelni, hogy a magyar-szerb határ régió belüli rendszeres, munkavállalási céllal történő határátkelés, oda- és visszautazás vizsgálatát az is nehezíti, hogy ma már a Szerbiából Magyarországra ingázók túlnyomó része magyar állampolgárként ingázik, így vállal munkát, nem pedig külföldiként.

A térségben élők, ott kutató szakemberek véleménye szerint is jelentős szezonális és állandó, határ menti és távolabbi ingázás is jelentkezik Szerbiából Magyarországra. A határ menti szerbiai településekről sokan járnak át állandó jelleggel dolgozni a határ másik oldalára, Magyarországra. Mivel magyar-szerb határ régióban a mezőgazdaságnak jelentős szerepe van, a szezonális migráció is jelentkezik, leginkább a tavasztól őszig tartó időszakban.

Fontos kiemelni a vajdasági értelmiségi réteg magyarországi munkavállalását is. Van, aki Magyarországon dolgozik, de hetente „hazajár” Vajdaságba, illetve számos olyan vajdasági magyar szakember, egyetemi tanár is van, aki a stabil szerbiai munkahelye mellett vállal Magyarországon is munkát, és általában hetente egyszer jár át Szegedre

vagy Budapestre.

A határ menti ingázás jelentőségét a határátkelők forgalma és a határ közelében, Magyarországon létesített üzemek, vállalkozások is bizonyíthatják. A szerbiai Köztársasági Statisztikai Intézet adatai alapján 2019 első negyedévében Szerbiába a határátkelők mindegyikén összesen 1 749 833 belépés (3 215 715 fő) történt, ebből hazai 700 593, míg külföldi 1 049 240. Ebből 43 790 magyar forgalmi jelzéssel ellátott jármű és ezekben 79 847 személy lépte át a határt. Ugyancsak 2019 első negyedévében 1 858 804 kilépés (3 128 861 fő) történt, ebből 760 629 hazai, 1 098 175 pedig külföldi. A magyarországi forgalmi engedéllyel rendelkező kilépő járművek száma 144 110, 135 337 utassal. A különbség a gyalogos (kerékpáros) határátlépőket külön nyilvántartásának hiányából fakadhat. (Saopštenje, 2019)

A határ menti igazás jelentőségét egy 2017-es esemény is jól mutatja, amiről a média a határ mindkét oldalán beszámolt. A nyári időszakban, amikor a Magyarország és Szerbia közötti határ átkelőin nagy zsúfoltság keletkezik a nyugatról Dél-Európába tartó vendégmunkás áradat miatt, a vajdasági ingázók nehezen tudják elérni úti céljukat a határ másik oldalán. Ezért az ingázók egy csoportja 2017 júliusában aláírásgyűjtést kezdeményezett a határátkelők hosszabb nyitva tartása érdekében. A riportban megkérdezett ingázók elmondták, hogy ilyenkor több órát kell várni a határon, ami nagyon megnehezíti a napi munkába járásukat Magyarország határhoz közel eső településeire. Török György, a Magyar–Szerb Kereskedelmi és Iparkamara elnöke szerint a magyar–szerb határ kemény erőpróba a cégek, de a munkavállalók számára is. Egyre nagyobb szükség van a vajdasági munkaerőre, mennek is dolgozni a jobb fizetések miatt, de sokakat elriaszt a napi ingázást nehezítő határátkelés. (www.vajma.info/)

Az ingázók egy másik csoportját alkotják a „csencselők”, „cuccolók”, azok a szerbiai lakosok, akik Magyarországra, a határ közeli diszkont áruházakba járnak át vásárolni, hogy aztán az áru nagy részét tovább adják, illetve azok a magyarországi lakosok, akik rendszeresen járnak át Szerbiába vásárolni, ugyancsak viszonteladási céllal. Míg a szerbiai lakosok Magyarországról leginkább élelmiszert vásárolnak nagy tételben, addig a magyarországi lakosok legtöbbször ruhaneműért ugranak át a szabadkai piacra. Becslések szerint Tompára 4-5 százan járnak át naponta többször is áruért Szerbiából, ők 175 euró fölött visszakapják az áfát a magyar oldalon. Szerbiában a behozott termékek után 100 euró fölötti érték esetén kell vámot fizetni, ezt trükközéssel igyekeznek megspórolni. (www.szabadmagyarszo.com)

7.5 Változó telephely, kiküldetés, kirendelés

A szerb állampolgárok külföldi ideiglenes munkára való kiküldetését a Törvény a dolgozók ideiglenes külföldi munkavégzésre való kiküldetéséről (a Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye 91/15. sz.) szabályozza, ami 2016.01.13-tól van érvényben. A törvény meghatározza a külföldi kiküldetésen levő dolgozók jogait, valamint a kiküldetés feltételeit, menetét és a munkaadó kötelezettségeit. A 2017. évben 542 munkaadó 4 049 bejelentést tett és 13 916 dolgozót küldött ki ideiglenes külföldi

munkavégzésre. Megoszlásuk a következő:

beruházási és egyéb munkavégzés és szolgáltatás nyújtás keretében (beruházási munkálatok: 6 812, szolgáltatás-nyújtás: 3 912) - összesen 10 724 fő,

munkavégzés vagy szakmai továbbképzés a munkaadó szükségleteire a munkaadó külföldi gazdálkodási egységeiben (munkavégzés: 1 556, szakmai továbbképzés: 483) – összesen 2 039 fő.

munkavégzés vagy szakmai továbbképzés a munkaadó szükségleteire a vállalatközi mozgás keretében (munkavégzés: 809, szakmai továbbképzés: 344) – összesen 1 153.

A legtöbb szerbiai dolgozót Németországba küldték külföldi kiküldetésre (3 920), majd Szlovákiába (3 046), Oroszországba (1 222), Romániába (556), Horvátországba (484), Magyarországra (353), a Dél-Afrikai Köztársaságba (248), Ausztriába (267), Norvégiába (239), Olaszországba (135), Kuvaitba (178) és Lengyelországba (170). (A Szerb Köztársaság migrációs profilja 2017, 30.)

A Szerbia és Magyarország közötti ideiglenes külföldi munkavégzés megkönnyítése érdekében 2018-ban kötötték meg a Memorandum a munkavállalásról c. megállapodást, amit a magyar Emberi Erőforrás Minisztérium és a szerb Munkaügyi, Foglalkoztatásügyi, Harcos és Szociálpolitikai Minisztérium jegyzett.

Ahogy azt már említettük, a külföldön dolgozó szerbiai állampolgárok jelentős része a szerbiai munkaadója megbízásából ideiglenes munkavégzésre érkezik Magyarországra. Gyakran az építőipari, szállítmányozói cégek munkatársai végeznek így munkát Magyarországon. Az is nagyon valószínű, hogy az érdeklődők megtalálják a jogi kiskapukat, hiszen a hivatalos számadatnál (2017-ben 353 fő) valószínűleg sokkal többen dolgoznak így Magyarországon, amit az ilyen jellegű szerbiai internetes hirdetések nagy száma is bizonyít. (pl.: www.svastara.rs)

A Magyarországról Szerbiába történő kiküldetésekről, kirendelésekről nem rendelkezünk számadatokkal, bár létező jelenségről van szó, leginkább a magyarországi vagy nemzetközi multinacionális cégek vezetői, szakemberei körében, akik a szerbiai leányvállalat működését segítik, felügyelik. A két ország közötti oktatási-tudományos együttműködés keretében (pl. Makovecz Program) magyarországi egyetemi tanárok is érkeznek Szerbiába, „kiküldetésbe”.

7.6 Idénymunka

A Szerbiában 2018-ban elfogadott Törvény az egyszerűsített munkaalkalmazásról a szezon-jellegű munkáknál, egyes tevékenységeknél (a Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye 50/2018.sz.) szerint a mezőgazdaságban, erdő- és halgazdaságban foglalkoztatott idénymunkásokat be kell jelenteni, utánuk adót és járulékot fizetni. Egy munkavállaló évente összesen legtovább 120 napot dolgozhat idénymunkásként. A szerb mezőgazdasági miniszter becslése szerint 2018-ban 80 000 idénymunkást alkalmaztak Szerbiában. (www.paragraf.rs)

A külföldi idénymunka jelentősége is egyre nő a szerbiai munkavállalók körében. A

szerbiai média értesülései szerint a szerbiai idénymunkás lett a legkeresettebb munkaerő Európa ezen részében. A munkaerőhiány miatt, amellyel Horvátország, Szlovénia és Szlovákia kénytelen szembenézni, ezek az országok harcolnak a szerbiai idénymunkásokért. A legtöbb ajánlat a környező országokból érkezik, mégpedig a legtöbb Horvátországból és Szlovéniából, ahol egyszerűsítették a munkavállalási engedélyeket, sőt, Szlovákiában ugyanolyan jogokkal rendelkeznek a Szerbiából érkező alkalmazott, mint a helyi munkás. Szlovákiában egyébként 15 000, Horvátországban 6400 szerbiai munkás dolgozik, ez a szám háromszorosa a három évvel ezelőtlinek. Mindennek köszönhetően Szerbiában is megnöttek az úgynevezett napszámosok bérei. Egyes helyeken és bizonyos munkákért akár 4 000 dinárt is kifizetnek naponta, a legalacsonyabb bér azonban 2 000 dinár napjára, így egy idénymunkás a nyár folyamán havonta 80 000 dinárt is megkereshet. (www.szabadmagyarszo.com)

A Magyarországon dolgozó szerbiai idénymunkások számáról becslésekkel sem rendelkezünk, hiszen ezen tevékenység gyakran nem bejelentett formában, álturistaként, rokoni-ismerősi segítség-nyújtásként jelenik meg. Hamar (2015) szerint a magyar agrárgazdaságban fontos szerepet a romániai és az ukrainai idénymunkások játszottak. A szerbiai idénymunkások a legkisebb lélekszámú csoportot alkotják. 2013-ban 365 szerbiai idénymunkás alkalmazására adtak engedélyt a magyar hatóságok. (Hamar, 2015, pp. 40.)

2017-ben a magyar média már arról számolt be, hogy a munkáltatók meghatározott feltételekkel foglalkoztathatnak akár harmadik országbeli állampolgárokat is a mezőgazdasági idénymunka elvégzésére. A harmadik országbeli (például szerb) állampolgárok – a letelepedett jogállású vagy bevándorló személyek kivételével – mezőgazdasági idénymunkát munkavállalási engedéllyel végezhetnek egyszerűsített foglalkoztatás keretében. Az állami foglalkoztatási szerv hatósági bizonyítványt ad ki a harmadik országbeli állampolgárnak – mindezt ellenszolgáltatás nélkül, ingyen. A munkáltatónak a munkaviszony minden naptári napjára a mezőgazdasági idénymunka esetén fizetendő közteherjegy 500 forint munkavállalónként. A közteher megfizetésével a munkáltatót nem terheli szociális hozzájárulási adó, szakképzési hozzájárulás, egészségügyi hozzájárulás és rehabilitációs hozzájárulás, valamint a személyi jövedelemadóról szóló törvényben a munkáltatóra előírt adóelőleg-levonási kötelezettség. A munkavállalónak pedig nem kell számolnia a nyugdíjjárulék, egészségbiztosítási és munkaerő-piaci járulékfizetési, egészségügyi hozzájárulás-fizetési és személyi jövedelemadóelőleg-fizetési kötelezettséggel. (www.delhir.info)

Az idénymunkákra vonatkozó jelentős bérkülönbségek és a határátkelési nehézségek miatt nem valószínű, hogy Magyarországról Szerbiába járjanak át szezon-jellegű munkavégzésre.

7.7 Vállalkozás

A határon átnyúló vállalkozások esetében nem a munkavállaló, hanem a vállalkozás lesz mobil annak érdekében, hogy közelebb jusson saját piacához, vagy közelebb jusson egy

adott üzleti lehetőséghez, üzleti partnerhez, esetleg azért, mert a határ másik oldalán számára kedvezőbb az üzleti környezet.

A Magyarországára érkező külföldiek leggyakrabban korlátozott felelősségű társaságot, vagy részvénytársaságot, esetleg fióktelepet, vagy közvetlen kereskedelmi képviseletet alapítanak. A külföldi cég önálló gazdasági társaságot is létrehozhat, akár egyszemélyes társaságként, akár magyarországi fióktelepet létesíthet, vagy magyarországi közvetlen kereskedelmi képviseletet alapíthat. (www.cegalapitas.hu)

Szerbiában a Törvény a gazdasági társaságokról (a Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye 36/11...95/2018) alapján a gazdasági társaság alapítója külföldi állampolgár is lehet.

Magyarország és Szerbia viszonylatában a szerb állampolgárok magyarországi üzleti vállalkozásai különböző jelentőséggel bírtak. A 90-es években, a délszláv háborúk idején nagyon sok szerbiai állampolgár alapított „kényszervállalkozást” a határ túloldalán, így mentve életét, egzisztenciáját, ez alapján biztosította a magyarországi tartózkodáshoz szükséges megélhetés bizonyítását.

Ma már a határon átnyúló vállalkozások leginkább üzleti okok miatt jönnek létre, kihasználva a kedvező üzleti lehetőségeket, az adózási rendszerek különbözőségeit stb. Vajdasági Gazdasági Kamara adatai alapján 2017-ben **az árucseré-forgalom Vajdaság, mint régió és Magyarország között. 550 millió euró volt. A 2012-es évhez viszonyítva, amióta statisztikailag is kísérik az adatokat, a forgalom megkétszereződött.** (www.bkik.hu)

A Magyarországon működő szerb vállalkozások, illetve a Szerbiában működő magyar érdekeltségű vállalkozások aktuális számáról nem rendelkezünk adatokkal.

7.8 Összegzés

A Magyarország és Szerbia közötti munkavállalási/munkavégzési/vállalkozási mobilitás jelentős, a Szerbiában végbement gazdasági-politikai változások tükrében a jellege az elmúlt 20-30 évben nagymértékben változott. Míg a múlt évszázad utolsó éveiben a szerbiai válsághelyzet miatt nagyszámú szerbiai, főleg vajdasági magyar vándorolt át egzisztenciális okokból Magyarországra, ma már inkább a gazdasági migráció jellemző, és nem csak a magyar nemzetiségűek vállalnak munkát Magyarországon, hanem szerbek és más szerbiai állampolgárok is nagy számban.

A magyarországi jelentős munkaerőhiány miatt, a szerbiainál magasabb bérek miatt jelenleg sok Szerbiában született egyén vállal munkát Magyarországon. A munkavállalás jogi formája nagyon eltérő lehet a munkaerő kölcsönzésétől a külföldi kiküldetésen át az ingázásig.

A magyarországi munkavállalást a 2011-től életben levő egyszerűsített állampolgársági eljárás is nagyban megkönnyíti, hiszen a Szerbiából érkezők nagy része magyar állampolgárként keres munkát. Ez azonban a nyomon követésüket is megnehezíti, hiszen nem külföldi állampolgárként kerülnek nyilvántartásba.

Sajnos pontos adatokkal, de még becslésekkel sem rendelkezünk arról, hogy jelenleg valójában hányan járhatnak át Szerbiából Magyarországra munkavállalási céllal. Az

azonban bizonyos, hogy sok szerbiai egyén így biztosítja a megélhetését, számos magyarországi munkaadó pedig a működését.

7.9 Irodalomjegyzék

- A Szerb Köztársaság migrációs profilja 2017, Belgrád: a Szerb Köztársaság Kormánya.
- Ágyas R. – Sárcevit B. (2017): Transnational Youth Migration in Kanjiža - processes, effects and policy challenges. <http://www.interreg-danube.eu/youmig> (letöltve: 2018.06.15.)
- Gábrity Molnár I. (2006): Migrációs folyamatok. In: Gábrity Molnár I. – Ricz A. (szerk.): Kistérségek életerege – Délvidéki fejlesztési lehetőségek. Szabadka: Regionális Tudományi Társaság.
- Gábrity Molnár I. (2012): A migrációs és remigrációs folyamatok 1990 és 2010 között az Alföldön és a Vajdaságban. In: Gábrity Molnár I. – Illés, S. (szerk.): Voice of the Village – Research 1. Migration and re-migration process. Szabadka-Budapest.
- Gábrity Molnár I. (2012a): A szerb-magyar határ két oldalán levő területek és lakosok közötti kapcsolatok esélye és gyakorlata. Diep – a Szegedi Tudományegyetem Jogi és Politikai Kar Politológia Tanszék folyóirata.
- Gábrity Molnár I. (2012b): Szerb-magyar határon átívelő migrációs életvitel. Létünk, No. 4., pp. 56–69.
- Gábrity Molnár I. – Takács Z. (2012): A kibocsátó terület – Vajdaságban élők véleményei. In: Szerb állampolgárok Magyarországon (szerk: Kincses, Á.), Európai Integrációs Alap.
- Gabrić M. I. – Slavić A. (2014): The Impact of Emigration from Serbia to Hungary on the Human Resources of Vojvodina. Zbornik Matice Srpske za društvene nauke, Vol. 148., No. 3., pp. 571–581. ISSN: 0352-5732
- Hamar A. (2015): Külföldi idénymunkások a magyar agrárgazdaságban. Tér és Társadalom, Vol. 29., No. 3., pp. 33–48.
- Ingázás a határ mentén (2015): Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Illés S. (2012): Összefoglalás, ajánlások a nemzetközi migrációs politikát formálók számára. In: Kincses Á. (szerk.): Szerb állampolgárok Magyarországon., Európai Integrációs Alap, pp. 178–192.
- Keserű I. (2012): A határon átnyúló közösségi közlekedés fejlesztése a Szeged-Szabadka régióban – Helyzetfeltárás és stratégia – Összefoglaló. Budapest: Közlekedéstudományi Intézet Nonprofit Kft.
- Kincses Á. (2010): A Kárpát-medence ezredforduló utáni migrációs hálózatának vizsgálata magyar nézőpontból. Doktori értekezés, témavezető. Langerné Dr. Rédei

Mária, ELTE, Budapest.

Kincses Á. (2012): Szerb állampolgárok Magyarországon – helyzetkép. In: Kincses Á. (szerk.): Szerb állampolgárok Magyarországon. Európai Integrációs Alap.

Kincses Á. (2015): A nemzetközi migráció Magyarországon és a Kárpát-medence magyar migrációs hálózatai a 21. század elején. Budapest: KSH.

Kincses Á. – Rédei M. (2014) **Szerbiai migrációs körkép Magyarországról a 2011-es népszámlálási adatok alapján.** In: Regionális kaleidoszkóp. Szabadka: Regionális Tudományi Társaság Szabadka, pp. 247-262.

KSH (2017): Új Magyar állampolgárok. Változások az egyszerűsített honosítási eljárás bevezetése után.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/ujmagyarallampolgarok.pdf>
(letöltve: 2019.06.22)

Köztársasági Statisztikai Intézet, Belgrád www.stat.gov.rs (letöltve 2019. 06.01-én)

Migracije studenata [Az egyetemi hallgatók migrációja] (2018): Szerb Köztársaság, Demográfiaért és a népesedési politikáért felelős tárca nélküli miniszter, Belgrád.

Palusek E. (2015): Mi kell a szülőföldön maradáshoz. Létünk, No. 2., pp. 7–24.

Palusek E. – Trombitás T. (2017): Vajdaság demográfiai és migrációs jellemzői. In: Ördög T. (szerk.): Vajdaság társadalmi és gazdasági jellemzői. Szabadka: Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók Szervezete.

Popis (2011): <http://popis2011.stat.rs/> (letöltve 2019.06.12.)

Rac, D. (2018): Lizing radnika kao savremeni vid staffing aktivnosti na primeru „WHC” doo Subotica – diplomski rad [Munkaerő kölcsönzés, mint a modern munkaerőbiztosítási tevékenység a WHC doo Szabadka példáján - szakdolgozat], Szabadka: Közgazdasági Kar Szabadka, témavezető: dr Agneš Slavić.

Saopštenje (2019): Granični promet putničkih motornih vozila i putnika [A motorgépjárművek és utasaik forgalma az országhatáron]. Beograd: Köztársasági Statisztikai Intézet.

Slavić, A. (2019): Prikaz glavnih rezultata istraživanja „YOUMIG“ o stavovima mladih vezanih za migraciju [A YOUMIG kutatás fő eredményeinek bemutatása a fiatalok migrációval kapcsolatos megállapításairól].
[http://www.kanjiza.rs/ujlap/site/data/files/docs/2019/YOUMIG%20istrazivanj e%201.pdf](http://www.kanjiza.rs/ujlap/site/data/files/docs/2019/YOUMIG%20istrazivanje%201.pdf) (letöltve: 2019.06.21.)

Szlávitý Ágnes (2008): Az észak-bácskai régió munkaerő-piaci tendenciái. In: Gábrity Molnár Irén–Mircics Zsuzsa (szerk.): Regionális erőnlét. A humán erőforrás befolyása Vajdaságban. Szabadka: Magyarság-kutató Tudományos Társaság. 246–265.

Stanković, V. (2014): Srbija u procesu spoljašnjih migracija – Popis stanovništva,

domaćinstava i stanova 2011 u Republici Srbiji [Szerbia a külső migrációs folyamatokban – Néesség-, háztartás- és lakásösszeírás 2011-ben a Szerb Köztársaságban]. Beograd: Republički Zavod za Statistiku.

Tanjung (2019.05.08): Borba da se iz inostranstav vrata stručnjaci: Osniva se Agencija za cirkularnu migraciju. [Harc annak érdekében, hogy visszatérjenek a külföldre távozott szakemberek: Megalapítják a Cirkuláris Migrációs Ügynökséget] https://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2019&mm=05&dd=08&nav_id=1539506 (letöltve: 2019.06.19.)

Tátrai P. – Kocsis K. – Gábrity M. I. – Takács Z. (2013): A Vajdaságot érintő migráció és annak történeti előzményei, Tér és Társadalom, Vol. 27., No. 2., pp. 35–54.

Tomašević, A. – Sokolovska, V. (2017): Mreža dnevnih migracija u AP Vojvodini. Kultura Polisa14 (34), pp. 269-281.

Internetes források:

<https://www.021.rs/story/Info/Srbija/164490/Srbiju-za-sedam-godina-napustilo-300000-ljudi-odlaze-i-sredovecni.html> (letöltve: 2019.06.23.)

<http://www.politika.rs/sr/clanak/422598/U-poslednje-dve-godine-samo-u-Nemacku-iselilo-se-oko-50-000-osoba> (letöltve: 2019.06.10.)

<http://radnik.rs/2018/06/privremeni-rad-u-inostranstvu-po-novim-pravilima/> (letöltve: 2018.06.23.)

<https://www.vajma.info/cikk/tukor/7263/Ingazok-a-hataron.html>
(letöltve 2019.06.08.)

<https://szabadmagyarszo.com/2018/06/11/a-szerb-hatosag-is-felfigyelt-az-oriasi-forgalmat-bonyolito-magyar-aruhazakra/> (letöltve: 2016.06.11)

<https://mitrovica.info/agencijsko-zaposljavaenje-od-samoupravljaca-do-radnika-nalizing/> (letöltve: 2019.06.24.)

https://index.hu/gazdasag/allas/2017/07/12/mar_engedely_sem_kell_a_szerb_es_u_kran_vendegmunkasoknak/ (letöltve: 2019.06.23.)

<https://www.blic.rs/biznis/moj-biznis/madjarska-je-nova-slovacka-za-srbe-zarade-su-500-do-600-evra-placeni-su-smestaj-i/rjhy68w> (letöltve: 2019.06.24.)

<https://www.svastara.rs/oglas/poslovi/poslovi-u-inostranstvu?> (letöltve: 2019.06.24.)

<https://szabadmagyarszo.com/2019/06/10/a-legkeresettebb-munkaero-a-szerbiai-idenymunkas/> (letöltve: 2019.06.24.)

<https://delhir.info/2017/10/05/magyarország-szerbeket-es-ukranokat-varnak-mezogazdasagi-idenymunkakra/> (letöltve: 2019.06.24.)

<https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/080119/080119-vest13.html>

(letöltve: 2019.06.24.)

<http://bkik.hu/kivaloak-a-vajdasagi-befektetesi-lehetosegek/> (letöltve: 2019.06.24.)

<http://www.cegalapitas.net/kulfoldiek-cegalapitasa-magyarorszagon.html>

(letöltve: 2019.06.24.)

8 GOMBÁS JÓZSEF – KISS AMBRUS – SIPOS NORBERT: MOBILITÁS A HATÁRMENTI RÉGIÓKBAN – HORVÁTORSZÁG

8.1 Földrajzi jellemzők

Horvátország északi szomszédja Magyarország (Szlovénia inkább nyugati szomszéd), Magyarország egyik déli szomszédja Horvátország. A magyar-horvát határ hossza a horvát adatok szerint 355,2 km. Ez Horvátország szárazföldi határainak 15%-a, valamivel több mint a fele a szlovén határnak, és mintegy egyharmada a bosnyák határnak, alig valamivel hosszabb, mint a horvát-szerb határ. Másként nézve, Horvátország szárazföldi határainak közel fele EU-s határ. Meg kell jegyezni, hogy Horvátország teljes szárazföldi határainak hossza 2 370,5 km, tengeri határaié pedig 6 278 km. Ha ebből levesszük a szigetek határait, marad a főterület tengeri határszakasza, ez 1 880 km. A határok tehát földrajzi okokból a tenger felé nyílnak, történelmi-politikai és gazdasági okokból pedig Ausztria és Németország irányába.

Magyarország szempontjából a horvát határ a teljes határ ugyancsak 15%-a, és a 4. leghosszabb szakasznak számít, hossza megközelíti az osztrák határ hosszát. Megjegyzendő, hogy a magyar adatok szerint a határ hossza 344,8 km. Magyarországnak tengeri határa nincs, tengeri kijáratként leginkább a horvát kikötőket használja. Magyarország történelmi-politikai és gazdasági okokból szintén Ausztria és Németország felé nyitott.

A két ország területe majdnem egyforma: Magyarorszáé 93 030 km², Horvátorszáé 88 073 km². A népesség különbsége azonban jelentős: Magyarország népessége 2017-ben 9,798 millió fő, Horvátország népessége szintén 2017-ben 4,154 millió fő. Magyarország területe 6 + 1 + 1 NUTS2 régióra oszlik. 6 régió egyenként 3 megyét ölel fel, a 7. régió, a Közép-Magyarországi régió kettévált, egyrészt Budapest főváros, másrészt Pest megye alkot önálló régiót. A szétválás oka az EU területfejlesztési támogatásai elosztási elveire való reagálás. Budapest önmagában az EU átlagánál fejlettebb régió, de még Pest megyével „felvizezve” is az átlag körül van, tehát felzárkóztatási támogatásra nem jogosult. Pest megye önállóan azonban igen.

Horvátország a csatlakozás előtt 3 régiót különített el: a Jadranska-t, a Központi régiót és a Kelet-Horvátországi régiót. A főváros, Zágráb viszonylagos fejlettsége azonban a központi régió EU-s felzárkóztatási támogatásainak hozzáférését veszélyezteti, különösen az EU további bővítése esetén. Valószínűleg ez az oka annak, hogy Horvátország Központi Statisztikai Hivatala már csak két régiót ír le: a Jadranska régiót, 2016-ban 1,391 millió lakossal, és a Kontinentálna régiót, 2016-ban 2,780 millió lakossal. Magyarország déli határainál a Kontinentálna régióval érintkezik. A Kontinentálna régió 13 megyéből (zsupanije) és Zágráb városból áll, népsűrűsége 88,6 fő/km². A Jadranska régió 7 megyéből (zsupanije) áll, népsűrűsége 56,7 fő/km². Horvátország népsűrűsége 74,6 fő/km², Magyarorszáé pedig 107,6 km².

Magyarország két régióval érintkezik Horvátországgal. Ezek egyike a Nyugat-Dunántúli régió (népsűrűsége 87,9 fő/km²), de csak a déli és legfejletlenebb Zala megyével (népsűrűsége 73,9 fő/km²). A másik, a Dél-Dunántúli régió (népsűrűsége 65,2 fő/km²)

két megye határán találkozik Horvátországgal: Baranya megye (népsűrűsége 83,7 fő/km²) és Somogy megye (népsűrűsége 53,6 fő/km²). A régió harmadik megyéje, Tolna, már szinte egyáltalán nem kapcsolódik horvát transzferekhez.

A Horvátországgal határos megyék népessége összesen 2016-ban 949 ezer fő. A két ország közlekedési kapcsolata nem erős. A fő közlekedési folyosó az európai V. korridor. Ebben egy autópálya helyezkedik el, ez magyar oldalon az M7-es, amely Horvátországban is autópályában folytatódik, immár nem csak Zágrábig, de egészen délen Splitig. Itt található egy vasútvonal is, a hagyományos Adria vasút, amely Budapesttől Nagykanizsán és Zágrábon keresztül éri el az Adriát. Az V. korridor azonban fő irányát tekintve Észak-Olaszországba tart. A vasúti forgalom alacsony, az autópálya forgalma azonban jelentős és növekvő. Az autópálya mentén a magyar kapcsolat kissé túlmutat a határmenti megyéken, de csak egy megyét érdemes megemlíteni: Varazsdot, amely mintegy 50 km távolságra van a magyar határtól.

A másik közlekedési folyosó Budapest – Pécs – Eszék – Bosznia között még nem épült ki teljesen, a magyar oldalon Mohácsig, illetve Pécsig azonban létezik autópálya (M6, M60). E folyosó egyik leágazása a 6. számú főút, amely Barcsnál lép át a Dráván, és Viroviticát keresi fel.

A Magyarországgal határos megyéket keletről nyugat felé haladva felsoroljuk: Eszék-Baranya, Virovitica, Koprivnica, Muraköz, és a szomszédos Varazsd megye. Az öt megye népessége 2016-ban 778 ezer fő. Közülük a legnagyobb Eszék-Baranya megye 298 ezer lakossal, ez egy kisebb magyar megyének felel meg. A legkisebb Virovitica 83 ezer lakossal. A legnagyobb népsűrűsége Muraköz megyének van: 160,3 fő/km. A megye valamikor Zala megye Csáktornyai járása volt, a Dráva folyó és a Mura folyó közé zárva, innen a neve, jó minőségű földekkel, fejlett mezőgazdasággal. Hasonlóan magas népsűrűsége van Varazsdnak: 138,1 km², a legalacsonyabb pedig Viroviticának: 39,6 fő/km².

Horvátország másik fő közlekedési iránya a kelet – nyugati (Belgrád – Zágráb – utána az Adria felé, illetve Ljubljana felé, ahonnan újból elágazik Olaszország, másfelől Ausztria felé). Ennek súlyvonala a Száva völgye, amely Eszéknél közelíti meg legjobban Magyarországot. A Száva völgye és a Dráva völgye között húzódik a Szlavón hegység, amely ritkán lakott, és kevés átjáróval rendelkezik. Ezért a keleti irány egyik mellékvonala a Dráva völgye, tehát a magyar határ közelében húzódik. A határmenti megyék településeinek jelentős része, és a lakosságának többsége ennek az útnak mentén, tehát a magyar határ közelében helyezkedik el. A földrajzi közelség alapján intenzív gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok és munkaerő-mozgás is lehetséges lenne.

8.2 Főbb gazdasági jellemzők

A szomszédos területek között jelentős egyirányú munkaerőmozgás alakulhat ki a „30%-os szabály” alapján. Tehát ha a szomszédos területeken az 1 főre jutó GDP különbsége nagyobb 30%-nál (normális esetben a bérek különbsége megegyezik a GDP különbségével), a munkaerő különböző módon a magasabb jövedelmű terület felé áramlik. Ezért meg kell néznünk a GDP alakulását.

1. táblázat: A GDP alakulása a határtérségben

Terület megnevezése	GDP milliárd Euróban			GDP az EU-28 %-ában 2016-ban
	2013	2016	index %	
EU-28	13 597,271	14 907,852	109,6	100,00
HORVÁTország	43,725	46,382	106,1	0,31
Jadranska	13,921	14,759	106,0	0,10
Kontinentalna	29,804	31,623	106,1	0,21
MAGYARország	101,887	113,731	111,6	0,76
Nyugat-Dunántúli régió	10,226	12,418	121,4	0,09
Dél-Dunántúli régió	6,531	6,849	104,9	0,05

Forrás: EUROSTAT, [www.destatis.de/Europe/EN/.../Eurostat General and regional statistics](http://www.destatis.de/Europe/EN/.../Eurostat%20General%20and%20regional%20statistics) letöltve 2019.02.21.

A megfigyelt időszakban a GDP növekedése Horvátországban lassabb volt, mint az EU-28-ban, és a két régió dinamikája között nem volt különbség. A magyar GDP viszont gyorsabban nőtt, mint az EU-28 átlaga, ezen belül a Nyugat-Dunántúli régió növekedése különösen gyors volt (de a régióban Zala megye teljesített a leggyengébben), a Dél-Dunántúli régió növekedése pedig a horvát dinamikát is alulmúlta. Nem feladatunk a különbségeket magyarázni, de meg kell jegyezni, hogy ezek a tendenciák nem csak a megfigyelt időszakot, hanem az elmúlt évtizedeket is jellemzik. A növekedési különbségek nem változtattak a munkaerő áramlás mennyiségén.

Amennyiben a határmenti régiók kibocsátását összeadjuk, akkor az az EU-28 GDP-jének 0,35%-át teszi ki. Ha a határmenti területet szűken vesszük, akkor ez az arány 0,1-0,15% között lehet. Belátható, hogy ennek a határmenti kapcsolatnak európai jelentősége nincs, lehetséges, hogy a szomszédos két ország számára sincs jelentősége. Ezután érdemes megnézni az 1 lakosra jutó GDP alakulását.

2. táblázat: Az 1 lakosra jutó GDP alakulása

Terület megnevezése	GDP Euró/fő			Az 1 főre jutó GDP az EU-28 %-ában 2016-ban
	2013	2016	Index %	
EU-28	26 917	29 164	108,4	100,0
HORVÁTország	10 259	11 166	108,8	38,3
Jadranska	9 887	10 641	107,6	36,5
Kontinentalna	10 443	11 429	109,4	39,2
MAGYARország	10 282	11 608	112,9	39,8
Nyugat-Dunántúli régió	10 382	12 697	122,3	43,5
Dél-Dunántúli régió	7 061	7 661	108,5	23,3

Forrás: saját számítás az Eurostat adataiból. [www.destatis.de/Europe/EN/.../Eurostat General and regional statistics](http://www.destatis.de/Europe/EN/.../Eurostat%20General%20and%20regional%20statistics) letöltve 2019.02.21.

Az adatok értékelésénél számításba kell venni, hogy azokat a vásárlóerő különbségével nem tisztították. Az összefüggések jól láthatók: nem a két ország között van fejlettségi különbség, hanem a két ország és az EU-28 átlaga között. A fejlettségi különbség húzóerőt jelent az EU centrum országaiba történő nettó munkaerő exportra, de nem

jelent készíttetés a két szomszédos ország közötti nettó munkaerő export többletre.

A két ország fejlettségi szintje tehát közel azonos. Az országon belüli fejlettségi különbségek is hasonlóan nagyok. A táblázatból a valóságos különbségek Horvátországban nem derülnek ki. Zágráb város megemeli a Kontinentálna régió átlagos színvonalát, a kelet-horvátországi megyék hasonlóan elmaradottak, mint a Dél-Dunántúli régió. A Nyugat-Dunántúli régió magas fejlettségi szintje elsősorban a Győr környéki iparvidéknek, és annak osztrák, de főleg német kapcsolatainak köszönhető. Ez nem jelent növekedési és kapcsolati impulzust Horvátország határ menti megyéi, de még a régióba tartozó Zala megye számára sem.

Az adatokból nem tűnik ki a horvát tengerpart idegenforgalmának és kereskedelmének jövedelemtermelő hatása. Ennél jelentősebb hatása van az ország gazdasági centrumának, Zágrábnak. A tengerpart azonban fejlettebb, mint a kelet-horvát területek, ha megyénként vizsgálhatnánk az országot, ez az adatokból is kiderülne.

A tengerparton jelentős magyar idegenforgalom jelenik meg. Az idegenforgalom és a távolsági tengeri kereskedelem elvi lehetőséget ad a gazdasági együttműködésre. Ezzel a gazdaságtámogató szervezetek foglalkoznak is.

A kibocsátást befolyásolja a népesség számának alakulása.

3. táblázat: a népesség számának alakulása

Terület megnevezése	A népesség alakulása millió fő		
	2013	2016	index %
Eu-28	506,162	511,523	101,1
HORVÁTország	4,262	4,154	97,5
Jadranska	1,408	1,387	98,5
Kontinentálna	2,854	2,767	97,0
Varazsd	0,175	0,172	98,3
Muraköz	0,113	0,112	99,1
Koprivnica	0,114	0,113	99,1
Virovitica	0,083	0,083	100,0
Eszék-Baranya	0,301	0,298	99,0
MAGYARország	9,909	9,798	98,9
Nyugat-Dunántúli régió	0,985	0,983	99,8
Zala megye	0,281	0,274	97,5
Dél-Dunántúli régió	0,925	0,894	96,6
Baranya megye	0,376	0,367	97,6
Somogy megye	0,317	0,308	97,2

Forrás: Eurostat www.destatis.de/Europe/EN/.../Eurostat General and regional statistics letöltve 2019.02.21.

A népesség csökkenés mindkét államban számottevő. Érdekes, hogy Magyarországon a horvát határ menti megyékben nagyobb a népességszökkenés, mint az ország egészében, Horvátországban éppen ellenkezőleg, a magyar határ menti megyékben kisebb, mint az ország egészében. A népesség csökkenése a Kelet-Közép-Európai perifériára jellemző, hosszú távú, és hosszabb távon is ez várható.

8.3 A munkaerőpiacok

8.3.1 A foglalkoztatás főbb jellemzői

Mindkét országban csökken a munkaképes korú népesség száma, ugyanakkor az EU-28-ban ez nő. Magyarországon a munkaképes korú népesség alakulását két korosztályban mutatjuk be, a 2001. évi és a 2011. évi népszámlálás, valamint a 2016. évi mikrocenzus adatai alapján.

4. táblázat: A munkaképes korú népesség alakulása Magyarországon

Korcsoport	2001. évi népszámlálás		2011. évi népszámlálás		2016. évi mikrocenzus	
	létszám millió fő	aránya a népességben %	létszám millió fő	aránya a népességben %	létszám millió fő	aránya a népességben %
20-64 évesek	6,103	59,8	6,219	62,6	6,063	61,8
15-74 évesek	7,885	77,3	7,760	78,1	7,610	77,6

Forrás: KSH

Az EU a foglalkoztatási indikátorokat a 20-64 éves korosztályra fogalmazta meg. Ez a korosztály Magyarországon 5 év alatt 150 ezer fővel csökkent.

A foglalkoztatást a legtöbb fejlett országban igyekeznek kiterjeszteni az idősebb korosztályokban. Ezért is célszerű a 15-74 éves korcsoportot vizsgálni, bár annak a 20 év alatti korcsoportjában a foglalkoztatás a képzési idő növekedése miatt alacsony. E korcsoportban is csökkent Magyarországon a népesség, de az utóbbi 5 évben csak 50 ezer fővel, azonban az utóbbi 15 évben 275 ezer fővel csökkent.

A munkaképes korú népesség aránya 2001 és 2011 között még nőtt is, csak az utóbbi 5 évben mutatkozik csökkenés. Ez részben a 15 év alatti népesség alacsony aránya miatt alakult így.

Horvátországban a munkaképes korú népesség létszáma csökkent. A 15-64 évesek száma 2015-ben 2,786 millió fő, 2016-ban 2,753 millió fő, 2017-ben 2,721 millió fő volt. A 60 ezer fős csökkenés kétharmada, mintegy 40 ezer fő a 25-49 éves korcsoportban következett be. A foglalkoztatottak száma 2017-re 2015-höz képest 40 ezer fővel nőtt, elérte az 1,625 millió főt. A legnagyobb növekedés a 15-24 éves korosztályban következett be, 30 ezer fő, a 64 év feletti foglalkoztatottak száma csökkent is. A munkanélküliek száma két év alatt 101 ezer fővel csökkent, és 205 ezer fő lett (forrás Horvát Statisztikai évkönyv 2018. letöltve 2019. 04.02.).

A munkaképes korú népesség gazdasági aktivitása a két országban nem egyformán alakult.

5. táblázat: A munkaképes korú népesség gazdasági aktivitása

Terület megnevezése	A gazdaságilag aktívák száma a 15-74 éves népességből, millió fő		A gazdaságilag aktívák aránya a 15-74 éves népességből, %	
	2013	2017	2013	2017
EU-28	241,880	245,890	63,9	64,6
HORVÁTország	1,836	1,828	56,3	57,8
Jadranska	0,574	0,597	53,4	56,9
Kontinentálna	1,262	1,231	56,3	57,8
MAGYARország	4,334	4,613	57,0	61,8
Nyugat-Dunántúl	0,453	0,481	58,9	63,2
Dél-Dunántúl	0,379	0,394	52,9	57,6

Forrás: EUROSTAT, www.destatis.de/Europe/EN/.../Eurostat letöltve 2019.02.21.

Magyarországon tehát erőteljesen nőtt ezen korosztály gazdasági aktivitása mennyiségben is, arányaiban is. A gazdaságilag aktívák közül csökkent a munkanélküliek száma és nőtt a foglalkoztatottaké. Azonban nincs tiszta képünk arról, hogy az elmúlt fél évtizedben mennyit nőtt a külföldön dolgozók száma. Ez legalább 400 ezer fő, vagyis több mint a korosztályban a gazdaságilag aktívák számának növekedése. A külföldön dolgozók döntő többsége a fiatalabb korosztályokba tartozik. Ez azt jelenti, hogy a hazai foglalkoztatás az idősebb korosztályokból és a kevésbé értékes munkaerőből kényszerül meríteni. Megnő a külföldi munkaerő iránti igény is. Eddig nem tapasztaltuk, hogy ez a horvát munkaerőre vonatkozott volna.

Horvátországban viszont kissé csökkent a 15-74 éves korosztályban a gazdaságilag aktívák száma, azonban azok aránya kissé nőtt. Ebben biztosan szerepet játszik az, hogy a horvát munkaerő jelentős része már több évtizede külföldön dolgozik, ilyen jelentős növekedés az elmúlt néhány évben nem volt megfigyelhető.

Meg kell jegyezni, hogy a 15-74 éves népesség aktivitási rátája még Magyarországon is elmarad az EU-28 átlagától (2017-ben 64,7%), és jelentősen Ausztriától (2017-ben 67,1%), de Burgenlandtól is (2017-ben 65,2%).

A foglalkoztatás gyorsan nőtt.

6. táblázat: A foglalkoztatás alakulása a 20-64 éves korosztályban

Terület megnevezése	A foglalkoztatottak száma a 20-64 éves korosztályban, millió fő		A foglalkoztatottak számának változása %
	2010	2017	
EU-28	207,643	217,182	104,6
HORVÁTország	1,633	1,585	97,1
MAGYARország	3,690	4,348	117,8
Ausztria	3,762	4,048	107,6
Németország	36,232	39,386	108,7

Forrás: EUROSTAT www.destatis.de/Europe/EN/.../Eurostat letöltve 2019.03.17

A táblázatból jól kivehető az európai konjunktúra, és annak a foglalkoztatásra gyakorolt kedvező hatása. A foglalkoztatás az EU-28 átlagában 7 év alatt közel 5%-kal nőtt,

Németországban és Ausztriában még ennél is nagyobb ütemben. Ebben hatása van a válság utáni helyreállítási periódusnak is. Azonban az is látszik, hogy Európa sok országában demográfiai okokból csökken a munkaképes korú népesség, és munkaerőhiány alakul ki. Ezt bevándorlással és vendégmunkásokkal pótolják. Ezért is nőtt a magyar munkaerő iránti kereslet Európa fejlett országaiban, különösen Németországban és Ausztriában, (de az Egyesült Királyságban is).

Magyarország esetében a foglalkoztatás növekedése még az említett Ausztria és Németország növekedésénél is sokkal gyorsabb. Ebben szerepet játszik a hazai gazdaság export-érzékeny növekedése, de a hazai belső piac bővülése is (a háztartások fogyasztása 2017-ben meghaladta az addig csúcspontot jelentő 2006. évi szintet). Növekedett a külföldön foglalkoztatottak száma, amit hazai foglalkoztatásnak számolhatnak el. De a közfoglalkoztatás eszközeivel nőtt a kevésbé piacképes munkaerő-tartalék foglalkoztatása is. A versenyszférában munkaerőhiány alakult ki, ezért még a közfoglalkoztatást is csökkenteni kellett. Növekedett a vendégmunkások száma is.

Ezek a kedvező fejlemények Horvátországban nem figyelhetők meg. Az EUROSTAT szerint csökkent a foglalkoztatottak száma, követve a munkaképes korú népesség számának csökkenését, és azon belül a korstruktúra kedvezőtlen változását (a népesség előregedését). Horvátország esetében a konjunktúra, beleértve a válság utáni fellendülés hatását, alig érzékelhető.

A munkanélküliség azonban Horvátországban is csökkent, csakúgy, mint általában Európában. Nem csak a 2008-ban kezdődő válság mélypontjához képest, hanem az utóbbi években is. 2018. januárban még 9,4% a munkanélküliségi ráta, 2018. november már csak 7,8%, de ez még magasabb az EU-28 átlagánál. Magyarországon viszont már 2018. januárban csak 3,7% munkanélküliségi rátát mértek, ami alig változott az év folyamán, és novemberben is 3,7% volt (az EUROSTAT adatai), és ez az EU-28 átlagánál alacsonyabb.

A munkanélküliség csökkenése annak ellenére következett be, hogy a munkaerő költség folyamatosan nőtt.

7. táblázat: A munkaerőköltség növekedése az előző év azonos negyedéhez képest, %

Negyedévek	Magyarország	Horvátország
2017Q3	9,1	4,9
2017Q4	8,9	5,2
2018Q1	10,4	6,4
2018Q2	10,2	9,9
2018Q3	9,0	7,6

Forrás: [www.destatis.de/Europa/EN/.../Eurostat General and regional statistics](http://www.destatis.de/Europa/EN/.../Eurostat%20General%20and%20regional%20statistics)

De országainkban a munkaerőköltség még jelentősen elmarad az EU színvonalától. Horvátországban a magánszféra munkaerő költsége 2017-ben óránként 10,60 euró, Németországban 34,60, az EU-28 átlagában 26,60. Magyarországon azonban csak 9,10 euró/óra a munkaerőköltség 2017-ben. A munkaerőköltség különbsége az Európa centrumába irányuló munkaerő exportot ösztönzi, és nem ösztönzi a két szomszédos

ország közötti forgalmat.

A munkanélküliség csökkent, azonban a tartósan munkanélküliek aránya magas. Az ILO adatai szerint Horvátországban 2017-ben a munkanélküliek 41,0%-a, Magyarországon szintén 2017-ben 40,4%-a volt hosszú távon munkanélküli (az adatok a Horvát és a Magyar Statisztikai Hivataltól származnak). Ezek az arányok közepesnek tekinthetők, olyanok, mint Németorszáé, de magasabbak, mint például Dánia, Svédország vagy Ukrajna adatai, és alacsonyabbak, mint Görögország, Szlovákia és Szerbia adatai. A hányadok összehasonlításánál az okokra nem lehet következtetni. Magyarország vagy Horvátország esetében azonban valószínű az, hogy a munkanélküliek közül egyre nagyobb azoknak az aránya, akik foglalkoztathatósága alacsony színvonalú, és esetükben a külföldi munkaalkalmak bősége sem ad lehetőséget a munkavállalásra. Ez tehát párhuzamos, mint ahogy a teendő is, vagyis az, hogy változatlanul fontos nemzeti feladat a foglalkoztathatóság javítása, nagyon széles körben.

8.3.2 A népességmozgás

Magyarország demográfiai mutatói rosszak. A 2016. évi mikrocenzus adatai szerint 2011 és 2016 között 453 736 élve születés volt Magyarországon. Ez azt jelenti, hogy mintegy 110 év alatt születik 10 millió gyermek, tehát ilyen ütem mellett 110 évig kellene élnie az átlag magyarnak, hogy természetes módon ne csökkenjen a népesség. Ez a mutató a Nyugat-Dunántúli régióban 120 év (ahol 40 367 gyermek született), a Dél-Dunántúli régióban 115 év (ahol 38 437 gyermek született). Ezen belül Baranya megyében 120 év (ahol a jelzett időszakban 15 523 gyermek született), Somogy megyében 115 év (ahol 13 179 gyermek született) és Zala megyében közel 130 év (ahol 10 636 gyermek született).

Az országban a természetes szaporodás, tehát az élve születések és a halálozások egyenlege negatív, -186 518, tehát ekkora a fogyás. A tényleges szaporodás -133 781 fő, ez azt jelenti, hogy a vándorlási egyenlege pozitív: 52 727 fő. Ez persze ellentmond a mindennapi tapasztalatainknak.

A Nyugat-Dunántúli régióban a vándorlási különbözet 19 592 fő, ami nagyrészt a belső vándorlásból adódik. Ez főleg Győr-Moson-Sopron megyét érinti, ezen belül is főleg Sopront és környékét, és az Ausztriába történő ingázás a célja. Zala megyében azonban -2 352 fő a vándorlási különbözet.

A Dél-Dunántúli régióban -13 331 fő a vándorlási különbözet. Ezen belül Baranya megyében -5 935, Somogy megyében -3 181. Ez azt jelenti, hogy a határmenti területekről elvándorolnak az emberek az ország más vidékeire, főleg a centrumba, és külföldre is. Nem talákoztunk olyan információval, hogy ebben a vándorlásban Horvátország mint cél, vagy mint vándorlási forrás szerepet játszott volna.

A mikrocenzus adatokat közül azokról a Magyarországon született, és utána költöztek be. Ez országosan 383 495 fő, a lakosság 3,9%-a. Ennek nagy többsége a leginkább a '90-es években a szomszéd országokból, főleg Romániából bevándorolt magyar népesség. (A fenti adatok forrása: KSH, letöltve

2019.03.19.)

A KSH a 2016. évi mikrocenzusban tehát pozitív vándorlási egyenleget talált. A mikrocenzus azonban foglalkozik azokkal az adatokkal is, amelyek más forrásokból származnak, és arról szólnak, hogy jelentős magyar népesség áramlott külföldre, főleg a magyar munkavállalókkal szemben egyes országokban (Ausztria és Németország) 2011. májusig fenntartott korlátozások megszűnése óta.

A Mikrocenzus 2016. 10. Nemzetközi vándorlás című kötetének 11. oldalán közli a 2.1.1. A kivándorlás statisztikai méréséhez használt adatforrások című táblázatot. Az ebben szereplő adatok:

- **Mikrocenzus 2016:** Magyarországi (volt) háztartástaggal rendelkező, átmenetileg vagy tartósan külföldön tartózkodó személyek, akiknek Magyarországon van, volt az állandó otthonuk: **265 ezer fő.**
- **Népszámlálás, 2011:** Magyarországi (volt) háztartástaggal rendelkező, átmenetileg vagy tartósan külföldön tartózkodó személyek, akiknek Magyarországon van, volt az állandó otthonuk: **213 ezer fő.**
- **Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK):** Külföldön biztosított magyar állampolgárok (önbevallás alapján): **120 ezer fő.**
- **Az Európai Statisztikai Rendszer (ESR) tükörstatisztikái:** Európa egyes országaiban élő magyar állampolgárok, akik legalább egy éve külföldön élnek: **416 ezer fő.**
- **Munkaerő-felmérés (MEF):** Magyarországi háztartástaggal rendelkező 15-74 éves, külföldi telephelyen dolgozók (ingázókkal együtt): **116 ezer fő.**
- **SEEMIG-projekt:** 1989 után kivándorolt magyar állampolgárok, akik legalább egy éve külföldön élnek (2013. I. negyedév): **350 ezer fő.**
- **Az ENSZ tükörstatisztikái:** A világ országaiban élő magyar állampolgárok, illetve Magyarországon születettek, az országok saját jelentéseik alapján, kiegészítve becsült adatokkal (2017. július 1.): **637 ezer fő.**

Tehát van adat, nem is kevés, a kérdés, hogy melyik közelíti meg leginkább a valóságot. A kérdés, hogy mennyi magyar állampolgár él, dolgozik külföldön, a munkaerő-hiányossá vált Magyarországon mennyi külföldön dolgozót kell nélkülöznünk. Egy olyan ország, amelyik szorosan integrálódik környezetébe, természetesen munkaerőt is exportál, teszik ezt a legfejlettebb és legmagasabb bérszintű országok is. Természetesen importálnak is munkaerőt. Ez így volt Magyarországon 2011-ig, bár a munkaerő exportja nagyobb volt, mint munkaerő importja, ez nagy aránytalanságokat nem okozott. 2011 után azonban ez változott, az okokat nagyjából ismerjük, a nagyságrendet csak sejtjük. Ebben a sejtésben nem tesznek rendet a Mikrocenzus 2016 adatai.

Azonban az MTA Közgazdasági Intézetének munkatársai, Hárs Ágnes és Simon Dávid készítettek egy becslést a külföldi munkavállalásról, és ezt összefüggésbe hozták a munkaerő-hiánnyal (Hárs Ágnes-Simon Dávid: A külföldi munkavállalás és a munkaerőhiány Munkaerőpiaci tükör 2017 94-108. oldal). Ráműtötték a bérkülönbségek hatására, amelyet a külföldi irodalom is tárgyalt. Külföldi szerzők megállapították, hogy 2004 után gyors kivándorlás következett be a Kelet-Európai országokból (Kahanec, Zaičeva, Dustmann, Hazans). Ezekhez csatlakozott Magyarország 2011 után.

A szerzők abból indulnak ki, hogy a tükörstatisztikák közelítik meg legjobban a valóságos mozgást, de ezek nem tartalmazzák az aktivitásra és a foglalkoztatottságra vonatkozó részletes információkat. Ezért a MEF adatai alapján súlyozott, a három legfontosabb célországra vonatkozó becsléseket készítettek (Ausztria, Németország, Egyesült Királyság). Az idézett tanulmányban szereplő 2.3.1. ábra szerint 2010-ben e három országban dolgozó magyar állampolgárok száma mintegy 100 ezer fő, az összes külföldön dolgozó száma mintegy 130 ezer fő lehetett. 2016-ban a három országban mintegy 260 ezer fő, összesen mintegy 340 ezer fő dolgozott külföldön.

Megállapítják, hogy „a régiók közül Dél-Dunántúlról és Nyugat-Dunántúlról különösen nagy arányban lépnek külföldön munkába és kicsi a hazatérők aránya” (i.m. 103.oldal). A kilépési arány az F.2.3.2. táblázat szerint 2011-2016-ban negyedévenként a foglalkoztatottak 0,62%-a a Nyugat-Dunántúlon (2006-2011 között 0,33%), a nettó vándorlási arány a foglalkoztatottak 0,41%-a, a korábbi időszakban 0,22%-a volt. A kilépési arány a Dél-Dunántúlon 0,96% negyedévente, korábban 0,65% volt, a nettó vándorlási arány 0,59%, korábban 0,46% volt.

A Dél-Dunántúlon már 2006 és 2011 között a kilépési arány meghaladta a 2011-2016 közötti országos átlagot (0,52%), de igaz ez a nettó vándorlási arány esetében is (0,46%, illetve 0,28%). A Dél-Dunántúl tehát különös hely, de nem az általános fejletlensége miatt, hiszen a keleti régiók fejletlenebbek, mégis kisebb a kivándorlás. Ez elsősorban a német eredetű népesség miatt alakult így, aztán az ő tapasztalatai alapján elterjedt a nem német eredetű lakosság körében is. Ez a migráció alapvetően német irányú, szó sincs horvát irányról, bár a lakosság egy része szláv vagy szláv eredetű.

Becsléseik szerint a legnagyobb a kilépők aránya a vendéglátási (negyedévente 1,21%), az építőipari (negyedévente 1,10%), az épületgépészeti (negyedévente 0,88%) és a gépkocsivezetői (negyedévente 0,66%) foglalkozásokban.

A Horvát Statisztikai Hivatal 2018. évi Evkönyve adatokat közöl a migrációról. Ezek szerint a Horvátországból történő emigráció folyamatosan magasabb, mint a Horvátországba történő immigráció. De 2013-ban még csak 4 884 fő volt a migrációs veszteség (10 378 fő immigráció és 15 262 fő emigráció), 2017-ben már 31 799 fő a veszteség (15 553 fő immigráció és 47 352 fő emigráció), tehát a kivándorlás nőtt meg jelentősen.

Az emigráció szinte teljesen Európába (45 432 fő), illetve az Európai Unióba irányult (39 071 fő). A legfontosabb célpont Németország (29 053 fő), aztán Bosznia-Hercegovina, Ausztria és Szerbia 2-3 ezer fő között, Magyarországra 157 fő költözött 2017-ben.

A bevándorlók közül legtöbben Európából érkeztek (13 599 fő), de az Európai Unióból már csak 5 860-an. A legtöbben Bosznia-Hercegovinából jöttek (4 949 fő), aztán Németországból (2 973 fő) és Szerbiából 1 272 fő. Magyarországról 94 fő, Ázsiából 505 fő és Afrikából 87 fő érkezett. (Az adatok letöltése 2019.04.03.)

Összességében tehát Horvátország számára sem az Európán kívülről érkező migráció, hanem az Európa centrumába irányuló migráció jelent problémát, a népesség előregedése, fogyása és a munkaerő-hiány miatt.

8.4 A határmenti gazdasági kapcsolatok

8.4.1 A külkereskedelem nemzetgazdasági szinten

Itt azt vizsgáljuk, hogy a magyar vállalkozások mennyiben vannak jelen Horvátországban, illetve a horvát vállalkozások Magyarországon. Ezek mennyi munkaerőt „visznek magukkal”. A szükséges információkat a megyei ipari és kereskedelmi kamaráktól, illetve a megyei vállalkozásfejlesztési alapítványoktól igyekeztünk beszerezni.

A magyar-horvát kereskedelmi kapcsolatokban a lehetőségeket nem használjuk ki. A KSH 2018. évi Évkönyve felsorolja a 10 legfontosabb export-, illetve import partnerországot. Ezek szerint 2017-ben Magyarország összes exportja 94,994 milliárd euró volt. A legfontosabb export irány Németország, az összes export 27,3%-ával. A második partner Románia 5,2%-kal. Horvátország nincs az első 10 között. 2019 januárjában a magyar kivitel szempontjából Horvátország a 15. partner volt (57,5 milliárd Ft értékben). A Horvát Statisztikai Hivatal szerint a Magyarországról érkező behozatal értéke 1,663 milliárd Euró, ezzel a 4. import ország (Horvátország Statisztikai Évkönyve 2018. 22-8 táblázat).

A magyar importot tekintve sincs Horvátország az első 10 között 2017-ben. A KSH külkereskedelmi statisztikája szerint 2019. januárban a magyar behozatal Horvátországból 18,104 milliárd Ft, ez a 20. a magyar partnerek sorában.

A külkereskedelem intenzitása nagyon eltér a két országban. 2017-ben Magyarország 94,994 milliárd Euró értékben exportált, Horvátország pedig 21,892 milliárd euró értékben. Magyarországnak már hosszú ideje exporttöbblete van, Horvátországnak viszont importtöbblete. Magyarországnak kiviteli többlete van Horvátországgal szemben is.

8.4.2 A határmenti gazdasági kapcsolatok

A határmenti gazdasági kapcsolatokat segítik a gazdasági kamarák és a vállalkozásfejlesztési alapítványok.

A kamarai rendszert egy 1993. évi törvény alakította újjá. Ennek keretében három kamara alakult, közülük a kereskedelmi és iparkamara, valamint a kézműves kamara egyesült. Az agrárkamara a 2010-es években átalakult a 2012. évi CXXVI. törvény a Magyar Agrár-, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Kamarákról szóló törvény alapján.

A kamaráknak megyei szervezeteik vannak. A gazdasági kamarákról szóló 1999. évi CXXI. törvény lehetővé teszi, hogy a gazdaságfejlesztés érdekében a kamarák nemzetközi tevékenységet folytassanak, gazdasági propagandát fejtsenek ki, a határmenti megyékben a szomszéd országokkal együttműködjenek, üzletember találkozókat és más rendezvényeket szervezzenek. Ennek érdekében szervezeteket, legtöbbször tagozatokat hoznak létre.

A vállalkozásfejlesztési alapítványok a '90-es évek elején jöttek létre. Először egy országos alapítványt hoztak létre, majd minden megyében, elsősorban a megyei és városi önkormányzatok megyei alapítványt alkottak. Ezeket különböző országok szakmai támogatásával hozták létre (például Zala megyében holland támogatás volt). Az alapítványok a helyi mikrovállalkozások fejlesztési hitelezésében működtek közre, valamint képzési programokat kínáltak a helyi vállalkozóknak. A kezdetektől határmenti kapcsolatokat építettek ki, és üzleti találkozókat szerveztek. Részt vettek az Interreg programok megvalósításában, jelenleg is közreműködnek Interreg pályázatok lebonyolításában.

Az alapítványok hálózata lefedte az országot. Ma már néhány megyében nem működik vállalkozásfejlesztési alapítvány. Szerencsénkre a horvát határmenti három megyében igen, és szerepük a határmenti gazdasági kapcsolatokban ma is jelentős.

Megkérdeztük a megyei kereskedelmi és iparkamarákat és a vállalkozásfejlesztési alapítványokat a kapcsolatrendszerükről.

Ezek a szervezetek nem szerkesztettek nyilvántartást a határmenti vállalkozások kapcsolatairól. Így nem tudnak arról, hogy magyar vállalkozások működnek Horvátországban vagy horvát vállalkozások Magyarországon. Kétségtelenül ezek kevesen lehetnek.

A '90-es évek elején működött egy horvát bevásárló turizmus Magyarországon. Ennek kiszolgálására néhány kisebb horvát vállalkozás létrejött, például a nagykanizsai piacon vagy a letenyei Adria piacon. Ez a fajta turizmus visszaesett, azt tapasztaltuk, hogy budapesti kínai vállalkozók települtek le a horvát városi heti/havi piacokra, az árut Budapestről szállították, de azok nagy része kínai áru volt. Néhány magyar vállalkozó az Adrián fogott kisebb vállalkozásokba.

Kezdetben a nagykanizsai és a letenyei piacon dolgozott néhány horvát munkavállaló, engedély nélküli foglalkoztatás is előfordult, de ma már ez is jóval kevesebb lehet. Az adriai vállalkozásokon sem dolgozhat sok magyar.

A magyar-horvát kamarai kapcsolatok léteznek, nem túl intenzívek. A vállalkozásfejlesztési alapítványok horvát partnere a fejlesztési ügynökség, amely korábban projektekből élt, ma állami forrásokból dolgozik. Fontos szerepük van az ipari parkok létrehozásában és működtetésében. Korábban szerveztek üzletember találkozókat, még Bosznia horvát lakta északi területein is.

A határmenti gazdaságot támogató projektek habár többé-kevésbé működnek, hatékonyságukat lehetne még fokozni. Ezek egy része ismeretbővítő képzési jellegű. A vállalkozásfejlesztési alapítványok részt vesznek a magyar-horvát Interreg programból finanszírozott B Light Konstrukció ernyőprojekt lebonyolításában. Ezt azok a magyar és horvát vállalkozások pályázhatják, akik legalább egy határmenti partnerrel rendelkeznek a szomszédos tagállamból, és projektjük innovációs jellegű. A pályázat 75%-os támogatást tartalmaz. 2019. május 20-ig lehet pályázni a 3. kiírásra. Az első két kiírás eredménye még nem ismert. Az innovációs követelmények, és talán a partnerség szükséglete miatt is nem valószínű, hogy sok nyertes pályázat lesz majd.

8.5 A határmenti ingázás

8.5.1 Az ingázás Magyarországon

Az ingázás a modern gazdaság tömeges jelensége. Azt jelenti, hogy a munkavállaló a lakóhelyétől eltérő településen vállal munkát, oda munkavégzés céljából rendszeresen elutazik, majd a munkaidő végeztével hazautazik. Amikor ingázásról beszélünk, akkor napi ingázásra gondolunk, vagyis a munkanapokon való mozgásra. Napi ingázásnak tekinthetjük a munkaszervezési okokból 2-3 naponként történő ingázást is. Az ingázás alakulását a népszámlálások adatai alapján az alábbi táblázatban mutatjuk be.

8. táblázat: A napi ingázás alakulása Magyarországon

A népszámlálás éve	Foglalkoztatottak száma (ezer fő)	Naponta ingázók száma (ezer fő)	Ingázási ráta %
1960	4 759	636	13,4
1970	4 988	976	19,6
1980	5 065	1 217	24,0
1990	4 524	1 144	25,3
2001	3 690	1 102	29,9
2011	3 943	1 340	34,0

Forrás: Kiss – Matyusz (2015) 22. p.

A napi ingázók száma a foglalkoztatottság csökkenése miatt két évtizeden át csökkent, de 2011-re újból növekedett. Az ingázási ráta azonban folyamatosan növekedett. A szerzők előrejelzést készítettek, ezek szerint 2020-ra 1 485 ezer napi ingázó, és 35,07% ingázási ráta várható. A Mikrocenzus-2016 1 585 396 ingázót becsült 2016-ra, ez a várakozást meghaladja, az ingázási ráta 35,2%, ezek szerint 2020-ra az ingázás a tanulmányban szereplő becslést meghaladja.

Az ingázásról úgy vélik, hogy az egy mennyiségi hiány, vagyis egy településen nincs annyi munkahely, mint amennyi foglalkoztatott van, a különbség tehát elingázik. A tanulmányban ezt **mennyiségi ingázásnak** nevezték, és ez mintegy a fele a teljes ingázásnak. Az ingázás másik felének oka nem a mennyiségi hiány (Budapestről is elingázik a foglalkoztatottak mintegy 10%-a). Ezt általában az elérhető magasabb keresetekkel magyarázzák (lásd Kertesi Gábor: Ingázás a falusi Magyarországon, Közgazdasági Szemle 2000. október, 777. oldal). Úgy látják, hogy az okok bővebbek a magasabb bér lehetőségeinél, sokfajta előnyről lehet szó, ezért ezt **minőségi ingázásnak** nevezik. A minőségi előnyöket, persze közöttük a jövedelemtöbblet talán a legfontosabb, el lehet érni hazai célú elingázással, de külföldi célú elingázással is. Ez legjobban az Ausztriába történő ingázás esetében figyelhető meg. Az Ausztriába ingázók motivációik között nem csak a nagyobb jövedelmi lehetőségeket említik meg. A horvát-magyar viszonylat szempontjából az a kérdés, hogy működik-e valamilyen minőségi ösztönző arra vonatkozóan, hogy az ingázás határon átnyúló legyen. Ilyen hatást nem látunk. Viszont feltételezhetjük, hogy az ingázás ösztönzően hatna az áruk,

szolgáltatások cseréjére és a tőkemozgásra is. Ezért az ösztönözhető is, de eddig megfelelő ösztönzést, és főleg annak eredményét nem tapasztalhattunk.

Az ingázás (a mobilitás egésze) alapvetően vertikális mozgás. 2011-ben Budapest részesedése a beingázásból 34% (439 ezer fő). Három városba (Győr, Székesfehérvár és Debrecen) összesen 87 ezer fő, egyenként 20-35 ezer fő között, ingázott be. A megyei jogú városok összesen 20%-ban részesültek. Van azonban horizontális mozgás is, a községek között, ennek aránya azonban csökken.

A legintenzívebb ingázás az agglomerációkban van, itt erősödik az agglomerációs centrumból a környezetbe történő ingázás is, ahogyan a munkahelyek települnek oda. Magyarországon egy klasszikus agglomeráció létezik, Budapest központtal. Más városközpontok laza környékkel bírnak, néhány agglomerálódó településsel.

8.5.2 Az ingázás a horvát határmenti körzetekben.

A 2011. évi népszámlálás adataiból szerkesztett táblázatban megnézzük a foglalkoztatás néhány fontosabb mutatóját a határmenti megyékben, beleértve az ingázást is.

9. táblázat: Foglalkoztatási adatok a 2011. évi népszámlálás alapján

Megnevezés	Foglalkoztatottak száma ezer fő	Helyben lakók és dolgozók		Naponta ingázók és változó munkahelyen dolgozók		Külföldön dolgozók	
		száma ezer fő	aránya %	száma ezer fő	aránya %	száma ezer fő	aránya %
Baranya megye	141,930	88,421	62,2	50,065	35,3	3,444	2,4
Somogy megye	113,712	66,531	58,5	44,788	39,3	2,393	2,1
Zala megye	117,936	66,606	56,5	49,099	41,6	2,231	1,9
Magyarország	3 942,723	2406,058	61,0	1479,791	37,5	56,684	1,4

Forrás: 2011. évi népszámlálás adataiból szerkesztett

Eddig a naponta ingázókkal foglalkoztunk, arányuk 34,0%, a változó munkahelyen dolgozók aránya 3,5%.

Az ingázási arányt növeli az, ha egy területen (például megyében) a települések száma magas, a sok kistelepülésen nincs elegendő munkahely (ez nem csak a mennyiségi ingázást, hanem a minőségi ingázást is növeli). Baranya megye és Zala megye egyaránt jellemzően aprófalvas szerkezetű, közöttük az ingázási rátában mégis jelentős különbség van. Somogy megyének egyes részein jellemzőek a nagyobb települések. Közepes helyét azonban az adja, hogy a megye északi részén a balatoni idegenforgalomnak jelentős vonzása van, igaz szezonális jelleggel. Ez a balatoni hatás a megye határmenti járásaira már nem érvényesül.

A megyén belüli ingázást azonban leginkább a megyeszékhely nagysága és gazdaságának munkaerő szükséglete határozza meg. A három megyeszékhely közül kiemelkedik Pécs, amelynek népessége több, mint Kaposvár és Zalaegerszeg népessége együtt. Ha a megyeszékhelyeket rangsorba állítjuk aszerint, hogy mekkora a bejárók aránya a helyben dolgozók százalékában, akkor azt tapasztaljuk, hogy a nagyobb városokban alacsonyabb

ez az arány. A legkisebb Szegeden (21,1%), Debrecenben (22,2%) és Budapesten (24,4%), de alacsony Pécsen is (25,2%).

A legmagasabb a bejárók aránya Székesfehérváron (44,6%), amelynek élénk gazdasága van, Szekszárdon (41,2%), amelynek kicsi a népessége, és Veszprémben (38,5%), amelyhez hasonló Zalaegerszeg (37,8%) és Győr (37,6%) mutatója. Kaposvár 28,5%-kal átlag alatti. Zalaegerszeg magas értéke azért is érdekes, mert a megye másik megyei jogú városa, Nagykanizsa, szintén foglalkoztatási centrum és ingázást vonzó terület. A horvát határhoz közel helyezkedik el, a határon áthaladó közlekedési folyosóban, határon túli foglalkoztatási vonzása még sincs.

Érdeemes külön vizsgálni a határmenti járásokat. Keletről nyugat felé haladva összefoglaljuk egy táblázatban.

10. táblázat: Foglalkoztatás és ingázás a határmenti járásokban 2011. évi népszámláláskor

Járás	Foglalkoztatottak száma fő	Helyben lakó helyben dolgozók száma fő	Ingázók száma fő		Beingázási többlet + vagy elingázási többlet -
			beingázók	elingázók	
Mohács	12 605	7 524	2 616	4 506	- 1 890
Bóly	4 483	2 137	2 037	2 178	- 141
Siklós	12 636	6 187	3 955	5 835	- 1 880
Sellye	4 553	2 597	1 869	870	- 999
Barcs	7 357	5 061	1 205	2 080	- 1 206
Nagyatád	8 860	5 710	2 312	2 992	- 680
Csurgó	5 570	3 073	1 133	2 339	- 1 206
Nagykanizsa	32 254	21 156	9 830	10 464	- 634
Letenye	6 035	2 534	1 448	3 378	- 1 930

Forrás: a 2011. évi népszámlálás adataiból szerkesztve

Megjegyzés: Bóly és Nagyatád járás közvetlenül nem érintkezik a horvát határral, de attól mintegy 5 km távolságban van, ezért határmentinek tekintjük.

Az ingázási adatok településenként értelmezendők. Tehát ha valaki Villányból Beremendre jár dolgozni, az járáson belüli ingázó, aki Pécsre, az megyén belüli ingázó, aki Budapestre, az megyén kívüli ingázó. A fenti táblázatban ezek még nincsenek megkülönböztetve.

A felsoroltak közül egy jelentős központtal bíró határmenti járás van, ez Nagykanizsa, a város jelentős ingázást vonz, elsősorban a saját járásából, illetve Letenye járásból.

Mindegyik járás ingázási veszteséget szenved el, vagyis ennyivel többen ingáznak el a járásból, mint amennyien beingáznak oda. Ez lehet a foglalkoztatottak 2%-a (Nagykanizsai járás), de a foglalkoztatottak 32%-a is (Letenyei járás).

Az ingázási irányokat külön kell vizsgálni. Ezeket az adatokat azonban csak a 2001. évi népszámlálás közli, jobb híján ezt vagyunk kénytelenek használni. Az irányok közül megkülönbözteti a járáson belüli, a szomszéd járások szerinti, a saját megyén belüli és más megyék szerinti ingázást, valamint egy maradékot, amelyet a továbbiakban

ismeretlennek nevezünk, de valójában a következőket tartalmazza: változó munkahelyen dolgozók, külföldre vagy külföldről ingázók és a valóban ismeretlen cél szerint ingázók. A továbbiakban az látszik, hogy a határmenti járásokban a beingázók körében, amely sokaság kisebb, mint az elingázóké, nincs ismeretlen faktor, de ezen belül nincs külföldről történő beingázás sem.

A Mohácsi járásban az elingázók 64%-a a járás valamelyik településére, 21%-a szomszéd járásokba, 83%-a saját megyéjébe, 3%-a más megyébe ingázott. Az elingázók 14%-a ismeretlen helyre járt dolgozni. Ez a 2011. évi elingázásra vetítve 631 fő, közülük akár külföldre ingázó is lehet. A logika szerint ennek célja Horvátország lenne. Azonban az is lehet, hogy a járás külföldre ingázó lakosai közül valamennyien az ország nyugati részén bejelentett vagy be nem jelentett ideiglenes lakásukból Ausztriába ingáznak. A járásba beingázók 86%-a a járás területéről érkezett, 97%-a a megyéből, 3%-a más megyéből.

A Bólyi járás a 2001. évi népszámlálás idején még nem létezett, ezért a 2011. évi ingázási adatokhoz a 2001. évi mohácsi arányokat használjuk. Ez azt jelenti, hogy a járásban az elingázók 14%-a ismeretlen helyen dolgozik, ez 305 embert jelent. Egyébként a Bólyi járás rurális körzet, de hagyományosan gazdag. Az ingázási vesztesége is kicsi (3%).

A Siklói járásban az elingázók 62%-a a járáson belül maradt, 27%-a szomszéd járásokba, 89%-a saját megyébe, 1%-a más megyébe tart, 10%-a ismeretlen. Ez 584 embert jelent. A beingázók 81%-a a járásból, 18%-a a szomszéd járásokból, 99%-a a megyéből, 1%-a más megyéből érkezett, tehát külföldről nem.

A Sellyei járásban az elingázók 30%-a a járásba, 55%-a a szomszéd járásokba, 84%-a a saját megyébe, 3%-a más megyébe tart. 13% az ismeretlen, ez 243 dolgozót jelent. A beingázók 69%-a a járásból, 30%-a más járásokból, 98%-a a megyéből, 2%-a más megyéből érkezett.

A Barcsi járásban az elingázók 32%-a a járásba, 16%-a a szomszéd járásokba, 72%-a a saját megyébe, 10%-a más megyébe ment. Tehát 18% ismeretlen, 374 dolgozó. A beingázók 82%-a a járásból, 90%-a a megyéből 10%-a más megyéből jött.

A Nagyatádi járásban az elingázók 56%-a a járásba, 22%-a szomszéd járásokba, 78%-a a saját megyébe, 2%-a más megyébe ment. 20% ismeretlen ez 598 embert jelent. A beingázók 83%-a a járásból 98%-a a saját megyéből, 2%-a más megyéből jött.

A Csurgoi járásban az elingázók 44%-a a járásba, 39%-a szomszéd járásokba, 54%-a a saját megyébe, 33%-a más megyébe tartott (elsősorban Nagykanizsára). Tehát 13% ismeretlen, azaz 304 fő. A beingázók 73%-a a járásból, 25%-a szomszéd járásokból, 72%-a a saját megyéből, 28%-a más megyékből (Zala megye) érkezett.

A Nagykanizsai járásban az elingázók 63%-a a járáson belül maradt, 19%-a a szomszéd járásokba, 76% a saját megyébe, 4%-a más megyébe tartott. 20%, vagyis 2 093 ember ingázási célja ismeretlen. A beingázók 69%-a a járásból, 89%-a a saját megyéből, 11%-a más megyékből érkezett.

A Letenyei járásban az elingázók 33%-a a járáson belül maradt, 54%-a szomszéd járásokba ment, 87%-a a saját megyében maradt, 1%-a más megyébe ment. 12%, 405 ember ismeretlen helyre ingázott. A beingázók 86%-a városból, 97%-a a megyéből, 3%-a más megyéből érkezett.

Az összes elingázó a határmenti járásokban 44 641 fő, ebből 5 528 fő az ismeretlen

kategória, vagyis 12,4%. A változó munkahelyen dolgozók aránya országos átlagban 9,5%. Ha ezt vesszük helyi aránynak is, a különbség 2,9%, vagyis a becsült külföldi ingázás 1 289 fő (persze van ténylegesen ismeretlen, illetve be nem vallott célú ingázás is).

A KSH aztán külön kiadványban bemutatta a határmenti ingázást is. Ezek szerint a 2011. évi népszámlálás idején 28 településről összesen 66 személy járt Horvátországba dolgozni (KSH: Ingázás a határ mentén, 2015. június, 22. oldal). Csak Budapestről, Baranya, Somogy és Zala megyéből ingáztak Horvátországba legalább öten.

Ha ezt a fenti becsülésünkkel összevetjük, akkor arra következtethetünk, hogy a határmenti járásokból elingázók döntő többsége más országba, nyilván Ausztriába ingázik, valamilyen, osztrák határ közeli ideiglenes lakóhely közbeiktatásával.

A 2011. évi népszámlálás sem az ingázás, sem a nemzetközi munkaerőmozgás, sem a migráció szempontjából nem tekinthető céltudatosnak. Még nagyobb baj, hogy a népszámlálást követő időszakban, amikor jelentős változások következtek be a demográfiában, a foglalkoztatásban és a munkaerő-mozgásban, a változásokat statisztikailag nem követtük. A változások biztosan a magyar-horvát határtérseget is érintették. Adatok híján a hétköznapi tapasztalatokból meríthetünk. Ezek alapján azt állíthatjuk, hogy a magyar-horvát határ mentén a munkaerő-forgalom aligha növekedett. A határon átnyúló ingázás viszont biztosan nőtt, de Ausztria irányába, a közbeeső lakóhelyeket igénybe véve.

8.6 Az állami (nemzeti) foglalkoztatás szolgálat szerepe a határmenti munkaerő-piacon

Az állami foglalkoztatási szolgálat az 1991. évi IV. törvény, a Foglalkoztatási törvény alapján jött létre. Ez egy főhatóságból és megyei hálózatból állt. A főhatóság, amelynek utolsó neve a Nemzeti Foglalkoztatási Hivatal volt, 2015-ben szűnt meg. A hálózatot a munkaügyi központok alkották. 1991-től 2006-ig megyei munkaügyi központok, majd 2007-től 2011-ig regionális munkaügyi központok néven működtek. Egy átmeneti év után, amelynek során újból megyei központok voltak, a szervezet a megyei kormányhivatalok részévé vált. A megyei központ egy főosztállyá, majd egy főosztály részévé vált, a járási hálózat pedig, amely addig a megyei munkaügyi központ kirendeltségeként működött, a járási hivatalok részévé vált.

2011-től a hálózat neve Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat. A központi irányító hivatal megszűnésével jórészt az integrált informatikai rendszer maradt meg, némi statisztikával. Korábban a rendszer fontos testületei voltak a Munkaerő-piaci Alap Irányító Testülete, valamint a megyei (regionális) munkaügyi tanácsok, ezek is megszűntek. (Az önálló foglalkoztatási szolgálat megszűnésének káros következményeiről lásd Rimányiné Somogyi – Janovics, 2019).

A munkaügyi központok munkaerő-közvetítéssel, a munkanélküliek ellátásával, foglalkoztathatóság fejlesztési intézkedésekkel foglalkoztak, elsősorban munkaerő-piaci szolgáltatásokkal, részben hatósági eszközökkel. A szolgáltatások keretében a nemzetközi munkaerő-forgalom szervezésében és kiszolgálásában is részt vettek. Ennek

eszköze az EURES, amely egyedi szolgáltatásként kevés szervezettséggel még működik. Az EURES intézményei, mint az EURES-T, amelyben a Magyarország a szlovák és az osztrák relációban úttörő szerepet játszott, ma már nincsenek. A munkaügyi központok a határmenti munkaerő-piacok építésére vonatkozóan több projektben vettek részt, amelyben együttműködtek a horvát társ szervezetekkel. Ez ma már nem működik. A maradék szervezetben ellátják a migráns hatósági ügyeket, ez a más országban szerzett jogon járó munkanélküli ellátás és annak nemzetközi elszámolása. Ebből azonban a migráció mennyiségére és fontos jelenségeire vonatkozó információkat nem lehet gyűjteni.

A munkaügyi központok nemzetközi tevékenységéből kiemelhető a magyar-horvát szakértői akadémia. Ezt a Nyugat-Dunántúli Regionális Munkaügyi Központ és a Dél-Dunántúli Regionális Munkaügyi Központ kezdeményezte, a horvát határmenti munkaügyi szervezetekkel együttműködve az osztrák-magyar szakértői akadémia mintájára, Interreg forrásból valósította meg. Az osztrák-magyar projekt a know-how import csatornája volt. A horvát projekttel ezt szerettük volna továbbadni. A projekt keretében a résztvevők számára a határmenti munkaerő-piacok megismerését akartuk lehetővé tenni, megalapozni a határmenti munkaerő-közvetítő szervezetek (nálunk a munkaügyi központ kirendeltségeinek) napi kapcsolatait és a határon átnyúló munkaerő-közvetítést. A projektet a 2010. évi kormányváltás után formailag teljesítették, de a kapcsolatok megszakadtak, és a munkaerő-piaci szolgáltatások maradtak a saját területen.

Egy másik projektben (Mobil Region elnevezéssel, a Nyugat-Dunántúli Regionális Munkaügyi Központ, a Zala Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, valamint a Varszd megyei és a Muraköz megyei munkaügyi szervezet közreműködésével 2010-11-ben) a határ mentén szervezett szakképzési kiállítás és vásár rendezvényeket a szomszéd ország munkaügyi szervezetei közösen szervezték meg. Ennek az volt a célja, hogy feltárja a gazdaság szakember szükségletét, és az ifjúsági szakképzésben, illetve a felnőtt képzésben ezeket az ismereteket használja fel. Ez a projekt is formálisan megvalósult, eredménye nem lett, maradt a panasz mindkét oldalon a munkaerő-hiányról.

8.7 Irodalomjegyzék

Mikrocenzus-2016 10. Nemzetközi vándorlás

Hárs Ágnes – Simon Dávid (2017): A külföldi munkavállalás és a munkaerőhiány Magyarországon In: Fazekas Károly – Köllő János (szerk.): Munkaerőpiaci Tükör 2017. pp. 94–108.

Kiss Ambrus – Matyusz Zsolt (2015): Az ingázás, mint forgalomkeltő tényező Munkaügyi Szemle, No. 5., pp. 20–34.

Gombás József (2010): Jó gyakorlatok a határmenti nemzetközi munkaügyi kapcsolatokban (A TÁMOP 1.3.1. „A foglalkoztatási szolgálat fejlesztése az integrált munkaügyi és szociális rendszer részeként” című kiemelt projekt 3.6 alprojekt „Nemzetközi és határ menti együttműködések támogatása” keretében (2010.

december)

Rimányiné Somogyi Szilvia – Janovics László (2019): Hatóság vagy szolgáltatás? Vita a foglalkoztatási szolgálat jövőjéről. Munkaügyi Szemle, No. 2., pp. 2–7.

9 GOMBÁS JÓZSEF – KISS AMBRUS – SIPOS NORBERT: MOBILITÁS A HATÁRMENTI RÉGIÓKBAN – SZLOVÉNIA

9.1 Földrajzi jellemzők

Szlovénia keleti szomszédja Magyarország, Magyarország egyik nyugati szomszédja Szlovénia. Szlovénia szárazföldi határainak teljes hossza 1 211 km. Ezen négy ország osztozik. A leghosszabb a horvát határ, 600 km. Az osztrák határ 299 km, az olasz határ 218 km. A magyar-szlovén határ 94 km, tehát a szárazföldi határok 7,8%-a. Szlovénia határmenti kapcsolatainak fontossági sorrendje is ennek felel meg. Szlovéniának rövid tengeri határa is van.

Magyarország szempontjából a szlovén határ a teljes határnak csak 4%-a, és ez a legrövidebb határszakasz. Magyarországnak tengeri határa nincs, tengeri kijáratként leginkább a horvát kikötőket használja. Magyarország történelmi-politikai és gazdasági okokból inkább Ausztria és Németország felé nyitott.

A két ország területe nagyon különbözik: Magyarorszáé 93 030 km², Szlovéniáé 20 273 km². A népesség különbsége is jelentős: Magyarország népessége 2017-ben 9,798 millió fő, Szlovénia népessége szintén 2017-ben 2,066 millió fő. Magyarország területe 6 + 1 + 1 NUTS-2 régióra oszlik. 6 régió egyenként 3 megyét ölel fel, a 7. régió, a Közép-Magyarországi régió kettévált, egyrészt Budapest főváros, másrészt Pest megye alkot önálló régiót. A szétválás oka az EU területfejlesztési támogatásai elosztási elveire való reagálás. Budapest önmagában az EU átlagánál fejlettebb régió, de még Pest megyével „felvizezve” is megközelíti az átlagot, tehát felzárkóztatási támogatásra nem jogosult. Pest megye önállóan azonban igen.

Szlovénia alacsony népessége miatt egyetlen NUTS-2 régió, az uniós statisztikákban így is szerepelt. Az ország területe 12 megyére (NUTS-3) oszlik. A Szlovén Statisztikai Hivatal azonban megnevez két NUTS-2 régiót, és erre szolgáltat adatokat. A Vzhodna Slovenija a déli és a keleti megyéket tartalmazza, összesen nyolcat, köztük a Pomurska a legkeletibb megye, ahol a magyar kisebbség is él. A Zahodna Slovenija mindössze négy megyét tartalmaz, az ország központi és nyugati részéből. Azonban ennek a területnek fejlettebb a gazdasága.

A Zahodna Slovenija népessége 2017-ben 973 ezer fő (itt van Ljubljana is), népsűrűsége 53,5 fő/km² (az északi hegyvidék miatt alacsony). A Vzhodna Slovenija népessége 1,092 millió fő, népsűrűsége 88,5 fő/km². A Pomurska megye lakossága 116 ezer fő, tehát egy nagyobb zalai járásnak felel meg. A népsűrűsége azonban 87,2 fő/km², ami több mint Zala megyéé (73,9 fő/km²). A megyeszékhely Murska Sobota (Muraszombat), egy 30 ezres város. A határmenti kapcsolatokat tekintve a partner Pomurska megye, ezen belül is elsősorban Lendava (Alsólendva) és másik 3 közös közszégi tanács. A legközelebbi jelentős város Maribor, magyar kapcsolata alig jelentős.

Pomurska magyar kapcsolata Zala megye, Alsólendva régebben Zala megyében egy járási székhely volt. De határos Vas megyével is, ahol él szlovén kisebbség. Ez két kisebb járást érint: a Szentgotthárdi és Körmendi járást.

Magyarország egy régióval érintkezik Szlovéniával: a Nyugat Dunántúli régió

(népsűrűsége 87,9 fő/km²), nagyjából Zala megyével (népsűrűsége 73,9 fő/km²) és kisebb részt Vas megyével (népsűrűsége 78 fő/km²).

A Szlovéniával határos két megye népessége összesen a 2011. évi népszámlálás idején 539 ezer fő. A két ország közlekedési kapcsolata nem erős. A fő közlekedési folyosó az európai V. korridor. Ebben egy autópálya helyezkedik el, ez magyar oldalon az M7-es, amelynek egy leágazása, az M70-es Szlovéniába tart, ott folytatódik a tengerpartig, illetve az Olaszországba. Budapestről induló nemzetközi vasúti fővonal Zalaegerszegen, majd az Őrségen keresztül megy Ljubljánába, onnan Olaszországba. Vas megyével főközlekedési közúti összeköttetése nincs. Évtizedek óta nem működik a Zalaegerszeg – Récics – Alsólendva vasút, újra indítását többször elhatározták, majd mindig elmaradt.

9.2 Főbb gazdasági jellemzők

A szomszédos területek között jelentős egyirányú munkaerőmozgás alakulhat ki a „30%-os szabály” alapján. Tehát, ha a szomszédos területeken az 1 főre jutó GDP különbsége nagyobb 30%-nál (normális esetben a bérek különbsége megegyezik a GDP különbségével), a munkaerő különböző módon a magasabb jövedelmű terület felé áramlik. Ezért meg kell néznünk a GDP alakulását.

1. táblázat: A GDP alakulása a határtérségben

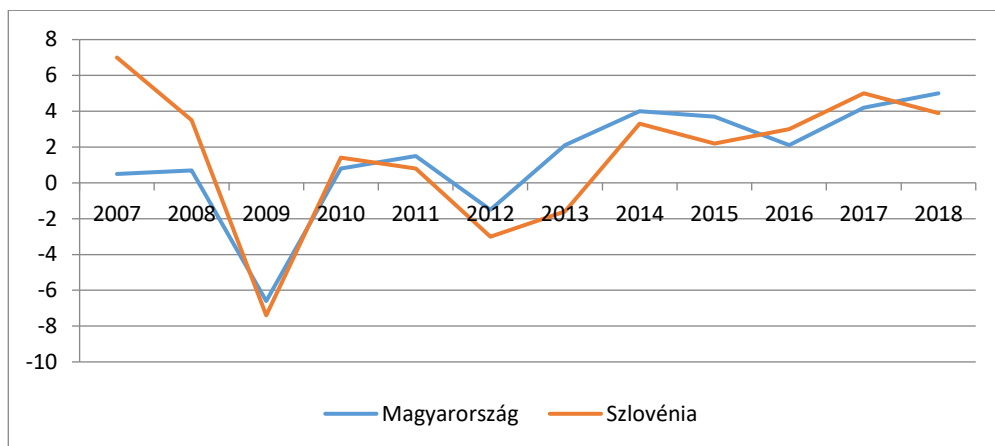
Terület megnevezése	GDP milliárd Euróban			GDP az EU-28 %-ában 2016- ban
	2013	2016	index %	
EU-28	13 597,271	14 907,852	109,6	100,00
Szlovénia	36,239	40,418	111,5	0,27
Vzhodna	16,007	17,653	110,3	0,12
Zahodna	20,232	22,765	112,5	0,15
MAGYARország	101,887	113,731	111,6	0,76
Nyugat-Dunántúli régió	10,226	12,418	121,4	0,09

Forrás: EUROSTAT, www.destatis.de/Europe/EN/.../Eurostat General and regional statistics letöltve 2019.02.21.

A megfigyelt időszakban a GDP növekedése Szlovéniában gyorsabb volt, mint az EU-28-ban, és a két régió dinamikája között csekély különbség volt. A magyar GDP is gyorsabban nőtt, mint az EU-28 átlaga, ezen belül a Nyugat-Dunántúli régió növekedése különösen gyors volt (de a régióban Zala megye teljesített a leggyengébben).

Hosszabb időszakot tekintve sok hasonlóságot tapasztalunk. Mindkét ország intenzív exportőr, tehát a külföldi felvevő piacoktól erősen függ. Ezért a 2008-12-es válság mindkét országot mélyen érintette. A válság utáni helyreállítási periódus hasonlóan működött, ennek eredményeként az évtized második felében az EU-28 átlagát jelentősen meghaladta a növekedési dinamika.

1. ábra: A GDP éves változása Magyarországon és Szlovéniában



Forrás: a magyar adatok a KSH-tól származnak, a szlovén adatok eredeti forrása az Eurostat, a Szlovén Kereskedelmi Kamara előadásában hangzott el 2019. március 26.-án Moravske Toplicén egy szlovén-magyar üzletember találkozón.

Valóban a két vonalat, amely a növekedést ábrázolja, mintha egymásra rajzolták volna. Amennyiben hasonlóak az eredmények, hasonlóak a problémák is. A növekedési dinamika tehát nem indukál munkaerő-mozgást.

Amennyiben a két határmenti régió kibocsátását összeadjuk, akkor az az EU-28 GDP-jének 0,21%-át teszi ki. Ha a határmenti területet szűken vesszük, három megyére korlátozzuk (Pomurska, Zala és Vas) akkor ez az arány 0,1% körül lehet. Belátható, hogy ennek a határmenti kapcsolatnak európai jelentősége nincs, lehetséges, hogy a szomszédos két ország számára sincs jelentősége.

Ezután érdemes megnézni az 1 lakosra jutó GDP alakulását.

2. táblázat: Az 1 lakosra jutó GDP alakulása

Terület megnevezése	GDP Euró/fő			Az 1 főre jutó GDP az EU-28 %-ában 2016-ban
	2013	2016	Index %	
EU-28	26 917	29 164	108,4	100,0
Szlovénia	17 600	19 563	111,2	66,1
Vzhodna	14 592	16 166	110,8	55,4
Zahodna	21 031	23 397	111,3	80,2
MAGYARORSZÁG	10 282	11 608	112,9	39,8
Nyugat-Dunántúli régió	10 382	12 697	122,3	43,5

Forrás: saját számítás az Eurostat adataiból. www.destatis.de/Eurostat/EN/.../Eurostat-General-and-regional-statistics letöltve 2019.02.21.

Az adatok értékelésénél számításba kell venni, hogy azok a vásárlóerő különbségeket nem tartalmazzák. Az összefüggések jól láthatók: a két ország között jelentős fejlettségi különbség van, ez mintegy 40%-os. Ez tehát önmagában elegendő húzóerőt jelentene a Magyarországról származó munkaerő-importra. Azonban a két határmenti régió között már csak mintegy 20%-os a fejlettségbeli különbség. A fejlettségi különbség a térségbeli magyar és osztrák területek között jelentős, így nem Szlovénia, hanem Ausztria vonzza a határmentén élő, külföldön dolgozni kész magyar munkaerőt.

A két ország fejlettségi szintje között tehát mintegy 40%-os különbség van. Az országon belüli fejlettségi különbségek is hasonlóan nagyok. A táblázatból kiderül, hogy Szlovénia nyugati régiója (Zahodna) sokkal fejlettebb, mint a déli és keleti Vzhodna régió. Ezen belül a legfejletlenebbnek a keleti Pomurska megye tekinthető, ahogyan a Nyugat-Dunántúli régióból is Zala megye a legfejletlenebb. A két terület vonzereje tehát korlátozott. A Nyugat-Magyarországi régió magas fejlettségi szintje elsősorban a Győr környéki iparvidéknek, és annak osztrák, de főleg német kapcsolatainak köszönhető. A kibocsátást befolyásolja a népesség számának alakulása.

3. táblázat: A népesség számának alakulása

Terület megnevezése	A népesség alakulása millió fő		
	2013	2016	index %
Eu-28	506,162	511,523	101,1
Szlovénia	2,059	2,066	100,3
Vzhodna	1,097	1,092	99,5
Zahodna	0,962	0,973	101,1
Pomurske	0,118	0,116	98,3
MAGYARország	9,909	9,798	98,9
Nyugat-Dunántúli régió	0,985	0,983	99,8
Zala megye	0,281	0,274	97,5
Vas megye	0,255	0,253	99,2

Forrás: Eurostat www.destatis.de/Europe/EN/.../Eurostat General and regional statistics letöltve 2019.02.21.

Magyarországon a népességcsökkenés számottevő, Szlovénia azonban a vizsgált időszakban megtartotta a népességét. A Nyugat-Dunántúli régióban kisebb a népesség csökkenés, mint Magyarország egészében, de ez csak Győr-Moson-Sopron megye növekedése miatt van így, Zala megye népesség-csökkenése éppen látványos. Ugyanakkor a Vzhoda régióban, ezen belül Pomurska megyében is kis népesség-csökkenése ment végbe. A népesség csökkenése a Kelet-Közép-Európai perifériára jellemző, hosszú távú, és hosszabb távon is ez várható.

9.3 A munkaerőpiacok

9.3.1 A foglalkoztatás főbb jellemzői

A munkaképes korú népesség száma az EU-28-ban nő, Magyarországon és Szlovéniában csökken. A Magyarországon munkaképes korú népesség alakulását két korosztályban mutatjuk be a 2001. évi és a 2011. évi népszámlálás, valamint a 2016. évi mikrocenzus adatai alapján.

4. táblázat: A munkaképes korú népesség alakulása Magyarországon (20-64 éves)

Korcsoport	2001. évi népszámlálás		2011. évi népszámlálás		2016. évi mikrocenzus	
	létszám millió fő	aránya a népességben %	létszám millió fő	aránya a népességben %	létszám millió fő	aránya a népességben %
20-64 évesek	6,103	59,8	6,219	62,6	6,063	61,8
15-74 évesek	7,885	77,3	7,760	78,1	7,610	77,6

Forrás: KSH

Az EU a foglalkoztatási indikátorokat a 20-64 éves korosztályra fogalmazta meg. Ez a korosztály Magyarországon 5 év alatt 150 ezer fővel csökkent.

A foglalkoztatást a legtöbb fejlett országban igyekeznek kiterjeszteni az idősebb korosztályokban. Ezért is célszerű a 15-74 éves korcsoportot vizsgálni, bár annak a 20 év alatti korcsoportjában a foglalkoztatás a képzési idő növekedése miatt alacsony. E korcsoportban is csökkent Magyarországon a népesség, de az utóbbi 5 évben csak 50 ezer fővel, azonban az utóbbi 15 évben 275 ezer fővel.

A munkaképes korú népesség aránya 2001 és 2011 között még nőtt is, csak az utóbbi 5 évben mutatkozik csökkenés. Ez részben a 15 év alatti népesség alacsony aránya miatt alakult így.

Szlovéniában a 15-64 éves népesség száma 2013-ban 1,404 millió fő, 2017-ben 1,362 millió fő. A Vzhodna Slovenija régióban (ezt cohesion regio-nak nevezi a Szlovén Statisztikai Hivatal) a korosztály létszáma 2013-ban 755,7 ezer fő, 2017-ben 723,6 ezer fő volt (forrás: Eurostat [www.destatis.de/Europe./EN/.../Eurostat General and regional statistics](http://www.destatis.de/Europe./EN/.../Eurostat%20General%20and%20regional%20statistics) letöltve 2019.02.21.)

A munkaképes korú népesség gazdasági aktivitása a két országban nem egyformán alakult.

5. táblázat: A munkaképes korú népesség gazdasági aktivitása

Terület megnevezése	A gazdaságilag aktívák száma a 15-74 éves népességből millió fő		A gazdaságilag aktívák aránya a 15-74 éves népességből %	
	2013	2017	2013	2017
EU-28	241,880	245,890	63,9	64,6
Szlovénia	1,004	1,023	62,9	64,9
Vzhodna	0,532	0,539	61,9	64,1
Zahodna	0,472	0,484	64,1	65,7
MAGYARország	4,334	4,613	57,0	61,8
Nyugat-Dunántúl	0,453	0,481	58,9	63,2

Forrás: EUROSTAT, www.destatis.de/Europe./EN/.../Eurostat letöltve 2019.02.21.

Magyarországon tehát erőteljesen nőtt a korosztály gazdasági aktivitása mennyiségben is, arányaiban is. A gazdaságilag aktívák közül csökkent a munkanélküliek száma és nőtt a foglalkoztatottak száma. Azonban nincs tiszta képünk arról, hogy az elmúlt fél évtizedben mennyit nőtt a külföldön dolgozók száma. Ez legalább 400 ezer fő, vagyis több mint a korosztályban a gazdaságilag aktívák számának növekedése. A külföldön dolgozók döntő többsége a fiatalabb korosztályokba tartozik. Ez azt jelenti, hogy a hazai foglalkoztatás az idősebb korosztályokból és a kevésbé értékes munkaerőből kényszerül meríteni. Megnő a külföldi munkaerő iránti igény is. Eddig nem tapasztaltuk, hogy ez a szlovén munkaerőre vonatkozott volna.

Szlovéniában is nőtt a 15-74 éves korosztályban a gazdaságilag aktívák száma, az aránya pedig nemcsak nőtt, hanem magasabb az EU-28 átlagánál is. Ez már mennyiségi munkaerő-hiányt jelez, ami munkaerő importot is indukálhat.

Meg kell jegyezni, hogy a 15-74 éves népesség aktivitási rátája Magyarországon elmarad az EU-28 átlagától (2017-ben 64,7%), és jelentősen Ausztriától (2017-ben 67,1%), de Burgenlandtól is (2017-ben 65,2%).

A foglalkoztatás gyorsan nőtt.

6. táblázat: A foglalkoztatás alakulása a 15-64 éves korosztályban

Terület megnevezése	A foglalkoztatottak száma a 15-64 éves korosztályban, millió fő		A foglalkoztatottak számának változása %
	2013	2017	
EU-28	211,407	222,042	105,0
Szlovénia	0,888	0,944	106,3
MAGYARország	3,860	4,373	113,3
Ausztria	4,030	4,185	103,9
Németország	38,640	40,482	104,8

Forrás: EUROSTAT www.destatis.de/Europe./EN/.../Eurostat letöltve 2019.04.10.

A táblázatból jól kivehető az európai konjunktúra, és annak a foglalkoztatásra gyakorolt kedvező hatása. A foglalkoztatás az EU-28 átlagában 4 év alatt 5%-kal nőtt,

Németországban és Ausztriában még ennél kisebb ütemben. Ebben hatása van a válság utáni helyreállítási periódusnak is. Azonban az is látszik, hogy Európa sok országában demográfiai okokból csökken a munkaképes korú népesség, és munkaerőhiány alakul ki. Ezt bevándorlással és vendégmunkásokkal pótolják. Ezért is nőtt a magyar munkaerő iránti kereslet Európa fejlett országaiban, különösen Németországban és Ausztriában (de az Egyesült Királyságban is).

Magyarország esetében a foglalkoztatás növekedése az EU-28 átlagánál, és természetesen Ausztria és Németország növekedésénél is sokkal gyorsabb. Ebben szerepet játszik a hazai gazdaság export érzékeny növekedése, de a hazai belső piac bővülése is (a háztartások fogyasztása 2017-ben meghaladta az addig csúcspontot jelentő 2006. évi szintet). Növekedett a külföldön foglalkoztatottak száma, amit hazai foglalkoztatásnak számolhatnak el. De a közfoglalkoztatás eszközeivel nőtt a kevésbé piacképes munkaerő tartalék foglalkoztatása is. A versenyszférában munkaerőhiány alakult ki, ezért még a közfoglalkoztatást is csökkenteni kellett. Növekedett a vendégmunkások száma is.

Ezek a kedvező fejlemények Szlovéniában is megfigyelhetők. Az EUROSTAT szerint nőtt a foglalkoztatottak száma, bár a munkaképes korú népesség száma csökkent, és a korstruktúra kedvezőtlenül változott (a népesség elöregedése nőtt). Szlovénia esetében a konjunktúra, beleértve a válság utáni fellendülés hatását, jól érzékelhető.

A munkanélküliség Szlovéniában is csökkent, csakúgy, mint általában Európában. Nem csak a 2008-ban kezdődő válság mélypontjához képest, hanem az utóbbi években is. 2013-ban 10,1%, 2017-ben 6,6% volt a munkanélküliségi ráta a 15-74 éves korosztályban. Ugyanakkor Magyarországon a 2013. évi 10,2%-ról 2017-re 4,2%-ra csökkent. A határmentén még nagyobbak a különbségek: a Nyugat-Dunántúli régióban 2017-ben 2,4%, a Vzhodna Slovenija régióban 5,5% volt a munkanélküliségi ráta. Ez nem készíti Szlovéniát arra, hogy magyar munkaerőt keressen.

A munkanélküliség csökkenése annak ellenére következett be, hogy a munkaerőköltség folyamatosan nőtt.

7. táblázat: A munkaerőköltség növekedése az előző év azonos negyedéhez képest, %

Negyedévek	Magyarország	Szlovénia
2017Q3	9,1	6,7
2017Q4	8,9	5,3
2018Q1	10,4	4,7
2018Q2	10,2	3,4
2018Q3	9,0	1,9

Forrás: [www.destatis.de/Europa/EN/.../Eurostat General and regional statistics](http://www.destatis.de/Europa/EN/.../Eurostat%20General%20and%20regional%20statistics)

2017-ben az iparban, az építőiparban és a szolgáltatásokban az 1 órára jutó munkaerőköltség az EU-28-ban átlagosan 26,8 euró, Magyarországon 9,1 euró, Szlovéniában pedig 17,0 euró. Németországban és Ausztriában egyaránt 34,1 euró. Ez magyarázza a munkaerő forgalom irányát, a magyar munkaerő inkább megy Ausztriába

és Németországba, mint Szlovéniába, de a szlovén munkaerő is igyekszik Ausztriába és Németországba jutni.

A munkanélküliség csökkent, azonban a tartósan munkanélküliek aránya magas. Az ILO adatai szerint Szlovéniában 2017-ben a munkanélküliek 47,5%-a, Magyarországon szintén 2017-ben 40,4%-a volt hosszú távon munkanélküli (az adatok a Szlovén Statisztikai Hivataltól származnak). Ezek az arányok közepesnek tekinthetők, olyanok, mint Németorszáé, de magasabbak, mint például Dánia, Svédország vagy Ukrajna adatai, és alacsonyabbak, mint Görögország, Szlovákia és Szerbia adatai. A hányadok összehasonlításánál az okokra nem lehet következtetni. Magyarország vagy Szlovénia esetében azonban valószínű az, hogy a munkanélküliek közül egyre nagyobb azoknak az aránya, akik foglalkoztathatósága alacsony színvonalú, és esetükben a külföldi munkaalkalmak bősége sem ad lehetőséget a munkavállalásra. Ez tehát párhuzamos, mint ahogy a teendő is, vagyis az, hogy változatlanul fontos nemzeti feladat a foglalkoztathatóság javítása, nagyon széles körben.

9.3.2 A népességmozgás

Magyarország demográfiai mutatói rosszak. A 2016. évi mikrocenzus adatai szerint 2011 és 2016 között 453 736 élve születés volt Magyarországon. Ez azt jelenti, hogy mintegy 110 év alatt születik 10 millió gyermek, tehát ilyen ütem mellett 110 évig kellene élnie az átlag magyarnak, hogy természetes módon ne csökkenjen a népesség. Ez a mutató a Nyugat-Dunántúli régióban 120 év (ahol 40 367 gyermek született), Zala megyében közel 130 év (ahol 10 636 gyermek született).

Az országban a természetes szaporodás, tehát az élve születések és a halálozások egyenlege negatív, -186 518, tehát ekkora a fogyás. A tényleges szaporodás -133 781 fő, ez azt jelenti, hogy a vándorlási egyenlege pozitív: 52 727 fő. Ez persze ellentmond a mindennapi tapasztalatainknak.

A Nyugat-Dunántúli régióban a vándorlási különbözet 19 592 fő, ami nagyrészt a belső vándorlásból adódik. Ez főleg Győr-Moson-Sopron megyét érinti, ezen belül is főleg Sopront és környékét, és az Ausztriába történő ingázás a célja. Zala megyében azonban -2 352 fő a vándorlási különbözet.

A mikrocenzus adatokat közöl azokról a Magyarországon területén élőkről, akik nem Magyarországon születtek, és utána költöztek be. Ez országosan 383 495 fő, a lakosság 3,9%-a. E népesség nagy többsége a leginkább a '90-es években a szomszéd országokból, főleg Romániából bevándorolt magyar népesség. (A fenti adatok forrása: KSH, letöltve 2019.03.19.)

A KSH a 2016. évi mikrocenzusban tehát pozitív vándorlási egyenleget talált. A mikrocenzus azonban foglalkozik azokkal az adatokkal is, amelyek más forrásokból származnak, és arról szólnak, hogy jelentős magyar népesség áramlott külföldre, főleg a magyar munkavállalókkal szemben egyes országokban (Ausztria és Németország) 2011. májusig fenntartott korlátozások megszűnése óta.

A Mikrocenzus 2016. 10. Nemzetközi vándorlás című kötetének 11. oldalán közli a 2.1.1. A kivándorlás statisztikai méréséhez használt adatforrások című táblázatot. Az

ebben szereplő adatok:

- **Mikrocenzus 2016:** Magyarországi (volt) háztartástaggal rendelkező, átmenetileg vagy tartósan külföldön tartózkodó személyek, akiknek Magyarországon van, volt az állandó otthonuk: **265 ezer fő.**
- **Népszámlálás, 2011:** Magyarországi (volt) háztartástaggal rendelkező, átmenetileg vagy tartósan külföldön tartózkodó személyek, akiknek Magyarországon van, volt az állandó otthonuk: **213 ezer fő.**
- **Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK):** Külföldön biztosított magyar állampolgárok (önbevallás alapján): **120 ezer fő.**
- **Az Európai Statisztikai Rendszer (ESR) tükörstatisztikái:** Európa egyes országában élő magyar állampolgárok, akik legalább egy éve külföldön élnek: **416 ezer fő.**
- **Munkaerő-felmérés (MEF):** Magyarországi háztartástaggal rendelkező 15-74 éves, külföldi telephelyen dolgozók (ingázókkal együtt): **116 ezer fő.**
- **SEEMIG-projekt:** 1989 után kivándorolt magyar állampolgárok, akik legalább egy éve külföldön élnek (2013. I. negyedév): **350 ezer fő.**
- **Az ENSZ tükörstatisztikái:** A világ országában élő magyar állampolgárok, illetve Magyarországon születettek, az országok saját jelentéseik alapján, kiegészítve becsült adatokkal (2017. július 1.): **637 ezer fő.**

Tehát van adat, nem is kevés, a kérdés, hogy melyik közelíti meg leginkább a valóságot. A kérdés, hogy mennyi magyar állampolgár él, dolgozik külföldön, tehát a munkaerő-hiányossá vált Magyarországon mennyi külföldön dolgozót kell nélkülöznünk. Egy olyan ország, amelyik szorosan integrálódik környezetébe, természetesen munkaerőt is exportál, teszik ezt a legfejlettebb és legmagasabb bérszintű országok is. Természetesen importálnak is munkaerőt. Ez így volt Magyarországon is 2011-ig, bár a munkaerő exportja nagyobb volt, mint munkaerő importja, ez nagy aránytalanságokat nem okozott. 2011 után azonban ez változott, az okokat nagyjából ismerjük, a nagyságrendet csak sejtjük. Ebben a sejtésben nem tesznek rendet a Mikrocenzus 2016 adatai.

Azonban az MTA Közgazdasági Intézetének munkatársai, Hárs Ágnes és Simon Dávid készítettek egy becslést a külföldi munkavállalásról, és ezt összefüggésbe hozták a munkaerő-hiánnyal (Hárs Ágnes-Simon Dávid: A külföldi munkavállalás és a munkaerőhiány Munkaerőpiaci tükör 2017, 94-108. oldal). Rámutattak a bérkülönbségek hatására, amelyet a külföldi irodalom is tárgyalt. Külföldi szerzők megállapították, hogy 2004 után gyors kivándorlás következett be a Kelet-Európai országokból (Kahanec, Zaičeva, Dustmann, Hazans). Ezekhez csatlakozott Magyarország 2011 után.

A szerzők abból indulnak ki, hogy a tükörstatisztikák közelítik meg legjobban a valóságos mozgást, de ezek nem tartalmazzak az aktivitásra és a foglalkoztatottságra vonatkozó részletes információt. Ezért a MEF adatai alapján súlyozott, a három legfontosabb célországgra vonatkozó becsléseket készítettek (Ausztria, Németország, Egyesült Királyság). Az idézett tanulmányban szereplő 2.3.1. ábra szerint 2010-ben e

három országban dolgozó magyar állampolgárok száma mintegy 100 ezer fő, az összes külföldön dolgozók száma mintegy 130 ezer fő lehetett. 2016-ban a három országban mintegy 260 ezer fő, összesen mintegy 340 ezer fő dolgozott külföldön.

Megállapítják, hogy „a régiók közül Dél-Dunántúlról és Nyugat-Dunántúlról különösen nagy arányban lépnek külföldön munkába és kicsi a hazatérők aránya” (i.m. 103.oldal). A kilépési arány az F.2.3.2. táblázat szerint 2011-2016-ban negyedévenként a foglalkoztatottak 0,62%-a a a Nyugat-Dunántúlon (2006-2011 között 0,33%), a nettó vándorlási arány a foglalkoztatottak 0,41%-a, a korábbi időszakban 0,22%-a volt. A kilépési arány a Dél-Dunántúlon 0,96% negyedévente, korábban 0,65% volt, a nettó vándorlási arány 0,59%, korábban 0,46% volt.

A Dél-Dunántúlon már 2006 és 2011 között a kilépési arány meghaladta a 2011-2016 közötti országos átlagot (0,52%), de igaz ez a nettó vándorlási arány esetében is (0,46%, illetve 0,28%). A Dél-Dunántúl tehát különös hely, de nem az általános fejletlensége miatt, hiszen a keleti régiók fejletlenebbek, mégis kisebb a kivándorlás. Ez elsősorban a német eredetű népesség miatt alakult így, aztán az ő tapasztalatai alapján elterjedt a nem német eredetű lakosság körében is. Ez a migráció alapvetően német irányú, szó sincs szlovén irányról, bár a lakosság egy része szláv vagy szláv eredetű.

Becsléseik szerint a legnagyobb a kilépők aránya a vendéglátási (negyedévente 1,21%), az építőipari (negyedévente 1,10%), az épületgépészeti (negyedévente 0,88%) és a gépkocsivezetői (negyedévente 0,66%) foglalkozásokban.

A Szlovén Statisztikai Hivatal adatokat közöl a migrációról. Ezek szerint a Szlovéniából történő emigráció kisebb, mint a Szlovéniába történő immigráció. 2016-ban 1 051 fő volt a migrációs nyereség (16 623 fő immigráció és 15 572 fő emigráció), 2017-ben pedig 1 253 fő a nyereség (18 808 fő immigráció és 17 555 fő emigráció).

A CIA adatai szerint Szlovéniának az évtized elejétől fogva évente 0,4% bevándorlási többlete van, Magyarország kivándorlási többlete megnőtt 2011 óta, és 2017-ben 1,3% volt (forrás www.index-mundi.com letöltve 2019.04.10.)

Összességében tehát Szlovénia számára sem az Európán kívülről érkező migráció, sem az Európa centrumába irányuló migráció nem jelent problémát, a népesség előregedése és a munkaerő-hiány azonban igen.

9.4 A határmenti gazdasági kapcsolatok

9.4.1 A külkereskedelem nemzetgazdasági szinten

Itt azt vizsgáljuk, hogy a magyar vállalkozások mennyiben vannak jelen Szlovéniában, illetve a szlovén vállalkozások Magyarországon, és ezek mennyi munkaerőt „visznek magukkal”. A szükséges információkat a megyei ipari és kereskedelmi kamaráktól, illetve a megyei vállalkozásfejlesztési alapítványoktól szereztük be.

A magyar-szlovén kereskedelmi kapcsolatok fejlődtek, de a lehetőségeket még nem használjuk ki. A KSH 2018. évi Évkönyve felsorolja a 10 legfontosabb export-, illetve import partnerországot. Ezek szerint 2017-ben Magyarország összes exportja 94,994

milliárd euró volt. A legfontosabb export irány Németország, az összes export 27,3%-ával. A második partner Románia 5,2%-kal. Szlovénia nincs az első 10 között. A Szlovén Statisztikai Hivatal szerint a Magyarországról érkező behozatal értéke 1,138 milliárd euró, ezzel az 5. import ország.

A magyar importot tekintve sincs Szlovénia az első 10 között 2017-ben. A Szlovén Statisztikai Hivatal 806,4 millió euró Magyarországra irányuló exportról ad számot 2017. évben. Ez szlovén szempontból a 7. legnagyobb partner.

A külkereskedelem intenzitása mindkét országban magas. 2017-ben Magyarország 94,994 milliárd euró értékben exportált, Szlovénia pedig 30,870 milliárd euró értékben. Magyarországnak már hosszú ideje exporttöbblete van, Szlovénia külkereskedelmi mérlege kiegyensúlyozott. Magyarországnak kiviteli többlete van Szlovéniával szemben is.

A globaledge 2017. évi adatai szerint a szlovén export 20,3%-a megy Németországba, 11,5%-a Olaszországba, 8,0%-a Horvátországba, 7,6%-a Ausztriába. Magyarország 2,7%-kal a 9. célország. (<https://globaledge.msu.edu> letöltve 2019.04.20.

9.4.2 A határmenti gazdasági kapcsolatok

A határmenti gazdasági kapcsolatokat segítik a gazdasági kamarák és a vállalkozásfejlesztési alapítványok.

A kamarai rendszert egy 1993. évi törvény alakította újjá. Ennek keretében három kamara alakult, közülük a kereskedelmi és iparkamara, valamint a kézműves kamara egyesült. Az agrárkamara a 2010-es években átalakult a 2012. évi CXXVI. törvény a Magyar Agrár-, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Kamarákról szóló törvény alapján.

A kamaráknak megyei szervezeteik vannak. A gazdasági kamarákról szóló 1999. évi CXXI. törvény lehetővé teszi, hogy a gazdaságfejlesztés érdekében a kamarák nemzetközi tevékenységet folytassanak, gazdasági propagandát fejtsenek ki, a határmenti megyékben a szomszéd országokkal együttműködjenek, üzletember találkozókat és más rendezvényeket szervezzenek. Ennek érdekében szervezeteket, legtöbbször tagozatokat hoznak létre.

A vállalkozásfejlesztési alapítványok a '90-es évek elején jöttek létre. Először egy országos alapítványt hoztak létre, majd minden megyében, elsősorban a megyei és városi önkormányzatok megyei alapítványt alkottak. Ezeket különböző országok szakmai támogatásával hozták létre (például Zala megyében holland támogatás volt). Az alapítványok a helyi mikrovállalkozások fejlesztési hitelezésében működtek közre, valamint képzési programokat kínáltak a helyi vállalkozóknak. A kezdetektől határmenti kapcsolatokat építettek ki, és üzleti találkozókat szerveztek. Részt vettek az Interreg programok megvalósításában, jelenleg is közreműködnek Interreg pályázatok lebonyolításában.

Az alapítványok hálózata lefedte az országot. Ma már néhány megyében nem működik vállalkozásfejlesztési alapítvány. Szerencsénkre a szlovén határmenti két megyében igen, és szerepük a határmenti gazdasági kapcsolatokban ma is jelentős.

Megkérdeztük a megyei kereskedelmi és iparkamarákat és a vállalkozásfejlesztési alapítványokat a kapcsolatrendszerükről.

Ezek a szervezetek nem szerkesztettek nyilvántartást a határmenti vállalkozások kapcsolatairól. Így nem tudnak arról, hogy magyar vállalkozások működnek Szlovéniában vagy szlovén vállalkozások Magyarországon. Kétségtelenül ezek kevesen lehetnek.

A '90-es évek elején működött egy szlovén bevásárló turizmus Magyarországon, ez volt a híres szlovén piac Lentiben, amely a városközpont szinte összes közterületét igénybe vette. Ennek kiszolgálására néhány kisebb szlovén vállalkozás létrejött.

A '90-es évek elején létrejött néhány szlovén-magyar vegyesvállalat. Az egyik székhelye Zala megyében volt, márvány és műkö feldolgozással és készítéssel foglalkozott. Élt a remény, hogy a délszláv háborúban megrongálódott adriai szállodák felújításában részt vehetnek. Ez azonban nem vált valóra, ezért ez a vegyes vállalat is megszűnt.

A lenti piacon dolgozó szlovénekről alig tudtunk, nem lehettek sokan. Alsólendván néhány vállalat foglalkoztatott magyarokat, keveset még ma is. Volt egy ruházati cég, amely a magyar bérek dupláját fizette, néhány hónapig sok magyar dolgozott ott, azonban gyorsan fizetéseképtelenné vált és megszűnt.

A magyar-szlovén kamarai kapcsolatok több évtizede léteznek, nem túl intenzívek. Korábban a magyar fél kereste az együttműködés lehetőségeit, az utóbbi hónapokban a szlovének lettek kezdeményezők. Erre utal a hivatkozott üzletember találkozó Moravska Toplicén, 2019. március 26.-án.

A vállalkozásfejlesztési alapítványok szlovén partnersége igen laza.

Határmenti gazdaságot támogató projektek alig működnek. Ezek egy része ismeretbővítő képzési jellegű. A magyar területen működő, illetve beruházni szándékozó külföldi vállalkozóknak a Magyarországon elérhető támogatásokat kínálják. 2017. márciusba írták alá a megállapodást a határmenti gazdaság fejlesztésének támogatásáról. Ezek szerint 2017. májusban pályázni lehetett mintegy félmilliárd Ft értékű támogatásra a szlovén határ mentén működő magyar vállalkozásoknak.⁴⁴ A pályázat eredményeit nem ismerjük.

Ennek iker programja nyílt meg Szlovéniában 2 millió euró értékben⁴⁵ A pályázat eredményeit nem ismerjük.

9.5 A határmenti ingázás

9.5.1 Az ingázás Magyarországon

Az ingázás a modern gazdaság tömeges jelensége. Azt jelenti, hogy a munkavállaló a lakóhelyétől eltérő településen vállal munkát, oda munkavégzés céljából rendszeresen

⁴⁴ Forrás:<http://www.kormany.hu/hu/kulsgazdasagi-es-kulugyminiszterium/parlament-allamtiktarsag/hirek/alairtak-a-muravideki-gazdasagfejlesztési-program-szerzodeseit>

⁴⁵ Forrás:<https://ma7.sk/piac/gazdasag/a-szloven-kormany-ket-millio-euroval-tamogatja-a-magyar-kisebbség-fejlesztési-projektjeit>.

elutazik, majd a munkaidő végeztével hazautazik. Amikor ingázásról beszélünk, akkor napi ingázásra gondolunk, vagyis a munkanapokon való mozgásra. Napi ingázásnak tekinthetjük a munkaszervezési okokból 2-3 naponként történő ingázást is. Az ingázás alakulását a népszámlálások adatai alapján az alábbi táblázatban mutatjuk be.

8. táblázat: A napi ingázás alakulása Magyarországon

A népszámlálás éve	Foglalkoztatottak száma (ezer fő)	Naponta ingázók száma (ezer fő)	Ingázási ráta %
1960	4 759	636	13,4
1970	4 988	976	19,6
1980	5 065	1 217	24,0
1990	4 524	1 144	25,3
2001	3 690	1 102	29,9
2011	3 943	1 340	34,0

Forrás: Kiss – Matyusz (2015) pp. 22.

A napi ingázók száma a foglalkoztatottság csökkenése miatt két évtizeden át csökkent, de 2011-re újból növekedett. Az ingázási ráta azonban folyamatosan növekedett. A szerzők előrejelzést készítettek, ezek szerint 2020-ra 1 485 ezer napi ingázó, és 35,07% ingázási ráta várható. A Mikrocenzus-2016 1 585 396 ingázót becsült 2016-ra, ez a várakozást meghaladja, az ingázási ráta 35,2%, ezek szerint 2020-ra az ingázás a tanulmányban szereplő becslést meghaladja.

Az ingázásról úgy vélik, hogy az egy mennyiségi hiány, vagyis egy településen nincs annyi munkahely, mint amennyi foglalkoztatott van, a különbség tehát elingázik. A tanulmányban ezt **mennyiségi ingázásnak** nevezték, és ez mintegy a fele a teljes ingázásnak. Az ingázás másik felének oka nem a mennyiségi hiány (Budapestről is elingázik a foglalkoztatottak mintegy 10%-a). Ezt általában az elérhető magasabb keresetekkel magyarázzák (lásd Kertesi Gábor: Ingázás a falusi Magyarországon, Közgazdasági szemle 2000. október, 777. oldal). Úgy látják, hogy az okok bővebbek a többlet bér lehetőségeinél, sokfajta előnyről lehet szó, ezért ezt **minőségi ingázásnak** nevezik. A minőségi előnyöket, persze közöttük a jövedelemtöbblet talán a legfontosabb, el lehet érni hazai célú elingázással, de külföldi célú elingázással is. Ez legjobban az Ausztriába történő ingázás esetében figyelhető meg. Az Ausztriába ingázók motivációik között nem csak a nagyobb jövedelmi lehetőségeket említik meg. A szlovén-magyar viszonylat szempontjából az a kérdés, hogy működik-e valamilyen minőségi ösztönző arra vonatkozóan, hogy az ingázás határon átnyúló legyen-e. Ilyen hatást nem látunk. Viszont feltételezhetjük, hogy az ingázás ösztönzően hatna az áruk, szolgáltatások cseréjére és a tőke mozgásra is. Ezért az ösztönözhető is, de eddig megfelelő ösztönzést, és főleg annak eredményét nem tapasztalhattuk.

Az ingázás (a mobilitás egésze) alapvetően vertikális mozgás. 2011-ben Budapest részesedése a beingázásból 34% (439 ezer fő). Három városba (Győr, Székesfehérvár és Debrecen) összesen 87 ezer fő, egyenként 20-35 ezer fő között, ingázott be. A megyei jogú városok összesen 20%-ban részesültek. Van azonban horizontális mozgás is, a

községek között, ennek aránya azonban csökken.

A legintenzívebb ingázás az agglomerációkban van, itt erősödik az agglomerációs centrumból a környezetbe történő ingázás is, ahogyan a munkahelyek települnek oda. Magyarországon egy klasszikus agglomeráció létezik, Budapest központtal. Más városközpontok laza környékkel bírnak, néhány agglomerálódó településsel.

9.5.2 Az ingázás a szlovén határmenti körzetekben.

A 2011. évi népszámlálás adataiból szerkesztett táblázatban megnézzük a foglalkoztatás néhány fontosabb mutatóját a határmenti megyékben, beleértve az ingázást is.

9. táblázat: Foglalkoztatási adatok a 2011. évi népszámlálás alapján

Megnevezés	Foglalkoztatottak száma, ezer fő	Helyben lakók és dolgozók		Naponta ingázók és változó munkahelyen dolgozók		Külföldön dolgozók	
		száma ezer fő	aránya %	száma ezer fő	aránya %	száma ezer fő	aránya %
Győr-Moson-Sopron megye	198,360	109,108	55,0	86,942	43,8	2,356	1,2
Vas megye	111,970	59,371	53,0	51,358	45,9	1,241	0,5
Zala megye	117,936	66,606	56,5	49,099	41,6	2,231	1,9
Nyugat-Dunántúli régió	428,212	235,085	54,9	187,299	43,7	5,828	1,4
Magyarország	3 942,723	2 406,058	61,0	1479,791	37,5	56,684	1,4

Forrás: 2011. évi népszámlálás adataiból szerkesztett

Eddig a naponta ingázókkal foglalkoztunk, arányuk 34,0%, a változó munkahelyen dolgozók aránya 3,5%.

Az ingázási arányt növeli az, ha egy területen (például megyében) a települések száma magas, a sok kistelepülésen nincs elegendő munkahely (ez nem csak a mennyiségi ingázást, hanem a minőségi ingázást is növeli). Ez a régió határmenti négy járására jellemző. Az országos átlagot meghaladó ingázás fő oka azonban a fejlett ipari-szolgáltatási centrumok léte: elsősorban Győr, Sopron és Szombathely, de Zalaegerszegnek is nagy helyi jelentősége van.

Ha a megyeszékhelyeket rangsorba állítjuk aszerint, hogy mekkora a bejárók aránya a helyben dolgozók százalékában, akkor azt tapasztaljuk, hogy a nagyobb városokban alacsonyabb ez az arány. A legkisebb Szegeden (21,1%), Debrecenben (22,2%) és Budapesten (24,4%), de alacsony Pécsen is (25,2%).

A legmagasabb a bejárók aránya Székesfehérváron (44,6%), amelynek élénk gazdasága van, Szekszárdon (41,2%), amelynek kicsi a népessége, és Veszprémben (38,5%), amelyhez hasonló Zalaegerszeg (37,8%) és Győr (37,6%) mutatója. Zalaegerszeg magas értéke azért is érdekes, mert a megye másik megyei jogú városa, Nagykanizsa, szintén

foglalkoztatási centrum és ingázást vonzó terület.

A külföldön dolgozók aránya a népszámlálás szerint a régióban 1,4%, Győr-Moson-Sopron megyében még alacsonyabb: 1,2%, ezeket az adatok csak fenntartásokkal lehet fogadni.

Érdeemes külön vizsgálni a határmenti járásokat. Északról déli irányba haladva összefoglaljuk egy táblázatban.

10. táblázat: Foglalkoztatás és ingázás a határmenti járásokban a 2011. évi népszámláláskor

Járás	Foglalkoztatottak száma fő	Helyben lakó helyben dolgozók száma fő	Ingázók száma fő		Beingázási többlet + vagy elingázási többlet -
			beingázók	elingázók	
Szentgotthárd	6 063	3 303	2 223	2 706	- 483
Körmend	11 576	9 062	3 428	5 846	- 2 388
Lenti	8 086	4 057	2 933	3 871	- 938
Letenye	6 035	2534	1448	3 378	- 1930

Forrás: a 2011. évi népszámlálás adataiból szerkesztve

Az ingázási adatok településenként értelmezendők. Tehát ha valaki Óriszentpéterből Körmendre jár dolgozni, az járáson belüli ingázó, aki Szombathelyre, az megyén belüli ingázó, aki Budapestre, az megyén kívüli ingázó. A fenti táblázatban ezek még nincsenek megkülönböztetve.

A felsoroltak közül egy jelentős központtal bíró határmenti járás sincs.

Mindegyik járás ingázási veszteséget szenved el, vagyis ennyivel többen ingáznak el a járásból, mint amennyien beingáznak oda. Ez lehet a foglalkoztatottak 8%-a (Szentgotthárdi járás), de a foglalkoztatottak 32%-a is (Letenyei járás).

Az ingázási irányokat külön kell vizsgálni. Ezeket az adatokat azonban csak a 2001. évi népszámlálás közli, jobb híján ezt vagyunk kénytelenek használni. Az irányok közül megkülönbözteti a járáson belüli, a szomszéd járások szerinti, a saját megyén belüli és más megyék szerinti ingázást, valamint egy maradékot, amelyet a továbbiakban ismeretlennek nevezünk, de valójában a következőket tartalmazza: változó munkahelyen dolgozók, külföldre vagy külföldről ingázók és a valóban ismeretlen cél szerint ingázók. A továbbiakban az látszik, hogy a határmenti járásokban a beingázók körében, amely sokaság kisebb, mint az elingázóké, nincs ismeretlen faktor, de ezen belül nincs külföldről történő beingázás sem.

A Szentgotthárdi járásban az elingázók 63%-a a járásban marad, 86%-a a megyében marad, 10%-a más megyébe tart, és mindössze 4%-a ismeretlen (108 ember), amelynek egy része külföldre ingázott. A beingázók 64%-a a járásból érkezett, 96%-a a megyéből, 4%-a más megyéből. A városban működik már közel 30 éve az Opel gyár, amelytől azt várták, hogy kinyitja a hármasszomszédhatárt. Azonban a magyar bérek nem jelentettek vonzerőt az osztrák, de a szlovén munkavállalóknak sem.

A Körmendi járás része az Órség is, a valamikori Óriszentpéteri kistérség. A járásban az

elingázók 45%-a marad a járáson belül, 60%-a a megyén belül marad, 27%-a tartozik a külföldre ingázók, változó munkahelyen dolgozók és ismeretlenre helyre ingázók csoportjába (1578 ember). A beingázók 65%-a a járásból, 94%-a a megyéből, 6%-a más megyéből érkezett.

A Lenti járásban az elingázók 61%-a a járáson belül, 86%-a a megyén belül ingázik. 12% tartozik az ismeretlen kategóriába (465 ember). A beingázók 86%-a a járásból, 97%-a a megyéből, 3%-a más megyéből érkezett. A magyar-szlovén határból nagyobb rész a Lenti járás határa, mint a másik három járásé együttesen.

A Letenyi járásban az elingázók 33%-a a járáson belül maradt, 54%-a szomszéd járásokba ment, 87%-a a saját megyében maradt, 1%-a más megyébe ment. 12%, 405 ember ismeretlen helyre ingázott. A beingázók 86%-a városból, 97%-a a megyéből, 3%-a más megyéből érkezett. A járás csupán Tornyszentmiklós térségében érintkezik Szlovéniával, ahol az autópálya nemzetközi határátkelő helye van.

Az összes elingázó a határmenti járásokban 15 881 fő, ebből 2 556 fő az ismeretlen kategória, vagyis 12,4%. A változó munkahelyen dolgozók aránya országos átlagban 9,5%. Ha ezt vesszük helyi aránynak is, a különbség 2,9%, vagyis a becsült külföldi ingázás 461 fő (persze van ténylegesen ismeretlen, illetve be nem vallott célú ingázás is). Ez nyilván a népszámlálás idején is kevésnek minősíthető.

A KSH aztán külön kiadványban bemutatta a határmenti ingázást is. Ezek szerint a 2011. évi népszámlálás idején 58 településről összesen 172 személy járt Szlovéniába dolgozni (KSH: Ingázás a határ mentén, 2015. június, 22. oldal). Ennek 56%-a zalai, 16%-a vas megyei lakos volt.

Ha ezt a fenti becslésünkkel összevetjük, akkor arra következtethetünk, hogy a határmenti járásokból elingázók döntő többsége más országba, nyilván Ausztriába ingázik, közvetlenül, vagy valamilyen, osztrák határ közeli ideiglenes lakóhely közbeiktatásával.

A 2011. évi népszámlálás sem az ingázás, sem a nemzetközi munkaerőmozgás, sem a migráció szempontjából nem tekinthető céltudatosnak. Még nagyobb baj, hogy a népszámlálást követő időszakban, amikor jelentős változások következtek be a demográfiában, a foglalkoztatásban és a munkaerő-mozgásban, a változásokat statisztikailag nem követtük. A változások biztosan a magyar-szlovén határtérséget is érintették. Adatok híján a hétköznapi tapasztalatokból meríthetünk. Ezek alapján azt állíthatjuk, hogy a magyar-szlovén határ mentén a munkaerő-forgalom aligha növekedett. A határon átnyúló ingázás viszont biztosan nőtt, de Ausztria irányába, a közbeeső lakóhelyeket igénybe véve.

9.6 Az állami (nemzeti) foglalkoztatás szolgálat szerepe a határmenti munkaerő-piacon

Az állami foglalkoztatási szolgálat az 1991. évi IV. törvény, a Foglalkoztatási törvény alapján jött létre. Ez egy főhatóságból és megyei hálózatból állt. A főhatóság, amelynek utolsó neve a Nemzeti Foglalkoztatási Hivatal volt, 2015-ben szűnt meg. A hálózatot a munkaügyi központok alkották. 1991-től 2006-ig megyei munkaügyi központok, majd

2007-től 2011-ig regionális munkaügyi központok néven működtek. Egy átmeneti év után, amelynek során újból megyei központok voltak, a szervezet a megyei kormányhivatalok részévé vált. A megyei központ egy főosztálya, majd egy főosztály részévé vált, a járási hálózat pedig, amely addig a megyei munkaügyi központ kirendeltségeként működött, a járási hivatalok részévé vált.

2011-től a hálózat neve Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat. A központi irányító hivatal megszűnésével jórészt az integrált informatikai rendszer maradt meg, némi statisztikával. Korábban a rendszer fontos testületei voltak a Munkaerő-piaci Alap Irányító Testülete, valamint a megyei (regionális) munkaügyi tanácsok, ezek is megszűntek. (Az önálló foglalkoztatási szolgálat megszűnésének káros következményeiről lásd Rimányiné Somogyi – Janovics, 2019).

A munkaügyi központok munkaerő-közvetítéssel, a munkanélküliek ellátásával, foglalkoztathatóság fejlesztési intézkedésekkel foglalkoztak, elsősorban munkaerő-piaci szolgáltatásokkal, részben hatósági eszközökkel. A szolgáltatások keretében a nemzetközi munkaerő-forgalom szervezésében és kiszolgálásában is részt vettek. Ennek eszköze az EURES, amely egyedi szolgáltatásként alacsony szervezettséggel még működik. Az EURES intézményei, mint az EURES-T, amelyben a Magyarország a szlovák és az osztrák relációban úttörő szerepet játszott, ma már nincsenek. A munkaügyi központok a határmenti munkaerő-piacok építésére vonatkozóan több projektben vettek részt, amelyben együttműködtek a szlovén és horvát társ-szervezetekkel. Ez ma már nem működik. A maradék szervezetben ellátják a migráns hatósági ügyeket, ez a más országban szerzett jogon járó munkanélküli ellátás és annak nemzetközi elszámolása. Ebből azonban a migráció mennyiségére és fontos jelenségeire vonatkozó információkat nem lehet gyűjteni.

A század első évtizedének végén kezdődött egy projekt a Nyugat-Dunántúli Regionális Munkaügyi Központ (elsősorban Lenti kirendeltséget és a Szentgotthárdi kirendeltséget érintette) és a Pomurje megyei munkaügyi szervezet együttműködésében a szolgáltatási szervezetek kapcsolatairól, és az ifjúsági foglalkoztatási és pályaorientációs programokról. Egy másik projektben a kamarák bevonásával folytak pályaorientációs programok és valósultak meg rendezvények (szakképzési kiállítások).

Ezek a projektek is formálisan megvalósultak, eredményük nem lett, viszont a munkaerő-hiány mindkét oldalon erősödött.

9.7 Irodalomjegyzék

www.index-mundi.com (a CIA adatai)

<https://globaledge.msu.edu>

<http://www.kormany.hu/hu/kulgzdasagi-es-kulugyminiszterium/parlamentiallamtitkarsag/hirek/alairtak-a-muravideki-gazdasagfejlesztési-program-szerzodeseit>

<https://ma7.sk/piac/gazdasag/a-szloven-kormany-ket-millio-euroval-tamogatja-a-magyar-kisebbség-fejlesztési-projektjeit>

Mikrocenzus-2016 10. Nemzetközi vándorlás

Hárs Ágnes – Simon Dávid (2017): A külföldi munkavállalás és a munkaerőhiány Magyarországon In: Fazekas Károly – Köllő János (szerk.): Munkaerőpiaci Tükör 2017. pp. 94–108.

Kiss Ambrus – Matyusz Zsolt (2015): Az ingázás, mint forgalomkeltő tényező Munkaügyi Szemle, No. 5., pp. 20–34.

Gombás József (2010): Jó gyakorlatok a határmenti nemzetközi munkaügyi kapcsolatokban (A TÁMOP 1.3.1. „A foglalkoztatási szolgálat fejlesztése az integrált munkaügyi és szociális rendszer részeként” című kiemelt projekt 3.6 alprojekt „Nemzetközi és határ menti együttműködések támogatása” keretében (2010. december)

Rimányiné Somogyi Szilvia – Janovics László (2019): Hatóság vagy szolgáltatás? Vita a foglalkoztatási szolgálat jövőjéről. Munkaügyi Szemle, No. 2., pp. 2–7.